

سند راهبردی انتقال اقتصاد

برنامه دولت اقدام و تحول

استان سمنان

سند راهبردی انقلاب اقتصادی

استان سمنان

سند راهبردی انقلاب اقتصادی زیر نظر دکتر
علی رضایی میرقائد تهیه و تدوین شده است.

ویراستار فنی: دکتر سید اسعد حسینی
همکاران پژوهشی: ناصر مولایی، اسماعیل لجمیری، حسن محمدیان مصمم،
عباس علی پور، مصطفی رشیدی، بهزاد همتی، سعید ضرغامی، میثم داوری، نواب
میرزایی، ایمان ارفعی مقدم، پرستو میمنی، سعید یوسفی، رزینا لطفی جبلی،
سعیده جلالی، مصیب قره بیگی، سمیه ملکی پور، حمید نصیر، سید رمضان
عقیلی، بهاره ایمانی، جمیله اسمعیلی، پویان کیانی و فاطمه شیخ زاده
طراح جلد و صفحه آرایی: محمود خستو، مهدی نجفی

بهار ۱۴۰۰

بهره برداری از مطالب پژوهش سند راهبردی انقلاب اقتصادی با ذکر منبع و نام پژوهشگران بلا مانع است.
حق چاپ محفوظ است.

بسمه تعالی

با توجه به برگزاری سیزدهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری، کاندیداها رویکردها و برنامه های مختلف خود را برای دولت آینده مطرح می کنند. یکی از طرح های اینجانب که از سالها قبل مدنظر قرار گرفته، ایجاد ایالت های اقتصادی است که ماحصل آن تمرکززدایی از مرکز و توجه به مناطق و استان ها می باشد.

یکی از اقسام عدالت، عدالت سرزمینی است که در قالب طرح های آمایش سرزمین تجلی می یابد. آمایش سرزمین مدیریت خردمندانه و عالمانه فضا و نگرشی جامع به برنامه ریزی و مدیریت بهینه بهره برداری پایدار از سرزمین است. کاربرد آمایش سرزمین برای شناخت و رعایت قابلیت و استعداد زمین و منابع موجود در آن برای کشورهایی که در صدد حرکت در مسیر توسعه پایدار هستند، اجتناب ناپذیر است.

کشور ایران دارای قابلیت ها و ظرفیت های فراوانی برای پیشرفت است. با اجرایی کردن طرح های آمایش سرزمین و فعال نمودن مزیت ها و استعدادهای هر استان، دستیابی به ایران بزرگ اقتصادی و تعامل سازنده با دنیا به ویژه کشورهای آسیای جنوب غربی و در راس آنها، پانزده کشور همسایه ایران، می تواند ما را به یکی از بازیگران اصلی در عرصه اقتصادی و سیاسی جهان تبدیل نموده و استان ها و مناطق کشور را نیز به بالاترین حد پیشرفت برساند. در این راستا، چنانچه دولت اقدام و تحول موفق به کسب اعتماد مردم شود، در ابتدای فعالیت خود، سند اقدام و تحول را بر مبنای این کتاب، با استان ها امضا خواهد نمود تا تکلیف برنامه ریزی استانی و منطقه ای برای چهار سال آینده شفاف و قابل پیش بینی باشد.

در این مجموعه؛ اطلس استعدادهای، ظرفیت ها، تنگناها و آسیب ها شناسایی و ترسیم شده و درکی واقع بینانه از مناطق و استانهای کشور ارائه گردیده است. همچنین، راهبردها و سیاست های توسعه اقتصادی استان به تفکیک بخش های مختلف در دو فصل مجزا ارائه شده است. دولت اقدام و تحول، آماده پذیرش پیشنهادات برای افزایش کیفیت و کارایی این سند می باشد. امیداست؛ گردآوری این مجموعه که حاصل تلاش کارشناسان، صاحب نظران و مراکز و نهادهای متعدد کشور بوده، گامی بزرگ برای تحقق آرمان پیشرفت در کشور عزیزمان باشد.

محسن رضایی

کاندیدای سیزدهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری

بهار ۱۴۰۰

فهرست مطالب

۰	فصل نخست: کلیات
۱-۱	۱- مقدمه
۲-۱	۲- بیان مسئله
۳-۱	۳- اهداف بنیادین سند
۴-۱	۴- مواد و روش‌ها
۴-۱-۱	۴-۱- روش تحقیق
۴-۲-۱	۴-۲- استراتژی مطالعه موردی
۴-۳-۱	۴-۳- جمع‌آوری داده‌ها و منبع آن‌ها
۴-۴-۱	۴-۴- روش‌های تحلیل داده‌ها
۵	الف) کیفی
۶	ب) کمی
۷	فصل دوم: تحلیل محیط بیرونی
۱-۲	۱- احصاء و تحلیل سیاست‌های کلان ملی در ابعاد مختلف
۲-۲	۲- بررسی وضعیت، فشارها و روندها در ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، محیط‌زیستی و ارتباطی
۲-۲-۱	۱- بررسی وضعیت
۲-۲-۲	۲- توان اکولوژیک
۲-۲-۳	۳- چالش‌های هیدروپلیتیک استان سمنان
۴۱	فصل سوم: تحلیل محیط درونی
۱-۳	۱- تقسیمات کشوری و هم‌جواری‌ها
۲-۳	۲- بررسی نظام طبیعی و محیط‌زیستی
۲-۳-۱	۱- ویژگی‌های توپوگرافی (ناهمواری‌ها)
۲-۳-۲	۲- آب و هوا و اقلیم
۲-۳-۳	۱- بارش
۲-۳-۳-۲	۲- دما

- ۵۰ ..... ۳-۲-۳ منابع آب
- ۵۲ ..... ۳-۲-۴ پایداری منابع آب
- ۵۶ ..... ۳-۲-۵ کشاورزی استان
- ۵۷ ..... ۳-۲-۶ پوشش گیاهی و جانوری
- ۵۸ ..... ۳-۲-۷ وضعیت کانسارهای معدنی
- ۶۰ ..... ۳-۲-۸ مخاطرات محیطی
- ۶۰ ..... ۳-۲-۸-۱ زلزله
- ۶۲ ..... ۳-۲-۸-۲ خشک سالی
- ۶۳ ..... ۳-۲-۹ کاربری اراضی
- ۶۴ ..... ۳-۲-۱۰ مناطق حفاظت شده
- ۶۶ ..... ۳-۳ بررسی نظام اجتماعی-جمعیتی
- ۶۶ ..... ۳-۳-۳ بررسی و تحلیل اجتماعی و فرهنگی استان سمنان
- ۶۶ ..... ۳-۳-۱ تعیین عوامل و فرایندهای فرهنگی مانع و پیش برنده توسعه استان سمنان
- ۶۶ ..... ۳-۳-۲ عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی پیش برنده توسعه
- ۶۸ ..... ۳-۳-۳ عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی مانع توسعه
- ۶۹ ..... ۳-۳-۴ وضعیت شاخص های توسعه انسانی در استان سمنان
- ۷۷ ..... ۳-۳-۵ سنجش سرمایه اجتماعی استان
- ۸۹ ..... ۳-۳-۲ فقر و محرومیت
- ۹۰ ..... ۳-۳-۱ طرح های انجام شده در زمینه مناطق محروم
- ۹۷ ..... ۳-۳-۲ شاخص های جمعیتی دهستان های محروم استان سمنان
- ۹۸ ..... ۳-۳-۲ جمع بندی
- ۹۹ ..... ۳-۳-۳ سکونتگاه های غیررسمی
- ۱۰۰ ..... ۳-۳-۱ نحوه مواجهه دولت ها با سکونتگاه های غیررسمی
- ۱۰۱ ..... ۳-۳-۲ سکونتگاه های غیررسمی در ایران و به طور خاص استان سمنان
- ۱۰۳ ..... ۳-۳-۳ جمع بندی
- ۱۰۴ ..... ۳-۳-۴ بررسی ویژگی های جمعیتی

- ۱۰۵..... تغییرات تعداد جمعیت ۱-۴-۳-۳
- ۱۰۸..... تراکم جمعیت ۲-۴-۳-۳
- ۱۱۰..... سهم جمعیت استان از کشور ۳-۴-۳-۳
- ۱۱۲..... میزان شهرنشینی و روستائیشینی ۴-۴-۳-۳
- ۱۱۳..... متوسط رشد سالانه جمعیت ۵-۴-۳-۳
- ۱۱۵..... هرم سنی جنسی جمعیت ۶-۴-۳-۳
- ۱۱۸..... گروه عمده سنی جمعیت ۷-۴-۳-۳
- ۱۲۱..... نسبت جنسی جمعیت ۸-۴-۳-۳
- ۱۲۳..... متوسط بعد خانوار ۹-۴-۳-۳
- ۱۲۶..... موازنه مهاجرتی ۱۰-۴-۳-۳
- ۱۲۸..... مبدأ اقامت قبلی مهاجران ۱۱-۴-۳-۳
- ۱۳۰..... الگوی مهاجرت ۱۲-۴-۳-۳
- ۱۳۱..... ولادت‌های ثبت شده ۱۳-۴-۳-۳
- ۱۳۲..... میزان باروری کل ۱۴-۴-۳-۳
- ۱۳۳..... مرگ و میرهای ثبت شده ۱۵-۴-۳-۳
- ۱۳۴..... امید به زندگی ۱۶-۴-۳-۳
- ۱۳۵..... پیش‌بینی جمعیت تا سال ۱۴۱۵ ۱۷-۴-۳-۳
- ۱۳۶..... جمع‌بندی ۱۸-۴-۳-۳
- ۱۳۸..... وضعیت سواد و تعلیم و تربیت رسمی- عمومی استان سمنان ۵-۳-۳
- ۱۳۸..... تعلیم و تربیت رسمی- عمومی ۱-۵-۳-۳
- ۱۳۸..... آمار و اطلاعات ۱-۱-۵-۳-۳
- ۱۴۰..... مهم‌ترین مسائل آموزش و پرورش استان سمنان ۲-۱-۵-۳-۳
- ۱۴۰..... راهکارهای پیشنهادی ۳-۱-۵-۳-۳
- ۱۴۰..... وضعیت سواد در استان سمنان ۲-۵-۳-۳
- ۱۴۰..... آمار و اطلاعات ۱-۲-۵-۳-۳
- ۱۴۱..... مهم‌ترین مسائل سوادآموزی ۲-۲-۵-۳-۳

- ۱۴۱..... ۳-۲-۵-۳-۳- راهکارهای پیشنهادی
- ۱۴۲..... ۳-۵-۳-۳- وضعیت آموزش عالی در استان سمنان
- ۱۴۲..... ۳-۳-۵-۱-۳-۳- آمار و اطلاعات
- ۱۴۳..... ۳-۳-۵-۲- مهم‌ترین مسائل آموزش عالی
- ۱۴۳..... ۳-۳-۵-۳- راهکارهای پیشنهادی
- ۱۴۴..... ۳-۴- بررسی نظام اقتصادی و تولید
- ۱۴۴..... ۳-۴-۱- نمای کلی اقتصاد استان سمنان
- ۱۵۹..... ۳-۵- نظام سکونتگاهی
- ۱۵۹..... ۳-۵-۱- نظام شهرنشینی
- ۱۶۲..... ۳-۵-۱-۱- بررسی تحولات جمعیتی کانون‌های شهری استان سمنان
- ۱۶۵..... ۳-۵-۲- وضعیت نخست شهری در استان سمنان
- ۱۶۶..... ۳-۵-۱-۳- بررسی وضعیت ساختار سلسله‌مراتبی کانون‌های شهری استان
- ۱۷۰..... ۳-۵-۴-۱- الگوی استقرار سکونتگاه‌های شهری استان
- ۱۷۱..... ۳-۵-۲- نظام روستانشینی
- ۱۷۳..... ۳-۶- نظام زیربنایی
- ۱۷۳..... ۳-۶-۱- نظام حمل‌ونقل و ارتباطات
- ۱۷۳..... ۳-۶-۱-۱- حمل‌ونقل جاده‌ای استان سمنان
- ۱۷۵..... ۳-۵-۲-۱- پهنه‌بندی دسترسی‌پذیری
- ۱۷۶..... ۳-۶-۱-۳- حمل‌ونقل ریلی
- ۱۷۶..... ۳-۶-۴-۱- حمل‌ونقل هوایی و فرودگاه‌ها
- ۱۷۸..... ۳-۶-۵- فناوری اطلاعات و ارتباطات
- ۱۷۸..... ۳-۶-۲- نظام انرژی و تأمین آب
- ۱۷۹..... ۳-۶-۱-۲- زیرساخت‌های مرتبط با برق
- ۱۸۰..... ۳-۶-۲-۲- زیرساخت‌های نفت و گاز
- ۱۸۰..... ۳-۶-۳- استحصال و تأمین آب
- ۱۸۱..... ۳-۷- بررسی نظام مدیریتی

۱۸۱	۳-۷-۱- وضع موجود و مدل مفهومی
۱۸۴	۳-۷-۲- تحلیل وضع موجود
۱۸۹	۳-۸-۸- شناسایی قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها
۱۸۹	۳-۸-۱- قابلیت‌ها و ظرفیت‌های منابع طبیعی
۱۹۰	۳-۸-۲- مزیت‌های موقعیتی و استراتژیکی
۱۹۰	۳-۸-۲-۱- موقعیت استان سمنان در ارتباطات با کردوره‌های بین‌المللی
۱۹۵	۳-۸-۲-۲- ظرفیت‌های اقتصادی استان
۱۹۶	۳-۸-۳- مزیت‌های رقابتی و نسبی
۱۹۹	۳-۸-۴- شناخت قابلیت‌های گردشگری سمنان
۲۰۱	فصل چهارم: رویکرد راهبردی
۲۰۲	۴-۱- شناسایی مسائل راهبردی
۲۱۶	۴-۲- تدوین اهداف بنیادین
۲۱۷	۴-۳- تدوین چشم‌انداز
۲۱۸	۴-۴- مأموریت‌های اصلی
۲۱۸	۴-۵- بررسی نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید
۲۲۸	فصل پنجم: تدوین راهبردها و سیاست‌ها
۲۲۹	۵-۱- راهبردها و سیاست‌ها
۲۳۴	منابع و مأخذ

فهرست جدول‌ها

- جدول ۱- راهبردها و سیاست‌های طرح‌های فرادست در محور جمعیت و مهاجرت ۹
- جدول ۲- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اقتصاد ۱۲
- جدول ۳- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور زیربنایی ۲۳
- جدول ۴- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور نظام سکونتگاهی ۲۶
- جدول ۵- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اجتماعی و فرهنگی ۲۹
- جدول ۶- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست ۳۳
- جدول ۷- تقسیمات سیاسی استان سمنان در سال ۱۳۹۸ ..... ۴۳
- جدول ۸- میانگین بارندگی و تبخیر سالانه استان سمنان در مقایسه با کل کشور ۵۰
- جدول ۹- جدول منابع آب زیرزمینی موجود ۵۰
- جدول ۱۰- منابع و مصارف آب سطحی و زیرزمینی استان سمنان ۵۳
- جدول ۱۱- شاخص فالکن مارک و وضعیت منابع آبی استان سمنان و ایران ۵۴
- جدول ۱۲- شاخص سازمان ملل برای بحران آب ۵۵
- جدول ۱۳- شاخص نسبت بحرانی و محدوده‌های آن ۵۵
- جدول ۱۴- موقعیت و مساحت مناطق حفاظت‌شده استان ۶۴
- جدول ۱۵- موقعیت و مساحت مناطق شکارممنوع استان ۶۴
- جدول ۱۶- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر ۶۹
- جدول ۱۷- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر به تفکیک مناطق شهری و روستایی ۷۰
- جدول ۱۸- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر به تفکیک جنسیت ۷۰
- جدول ۱۹- تعداد ازدواج و طلاق واقع‌شده در استان سمنان ۷۱
- جدول ۲۰- نسبت طلاق به ازدواج در استان سمنان ۷۱
- جدول ۲۱- تعداد مراکز تحت پوشش معاونت اجتماعی اداره کل بهزیستی و افراد خدمت‌گیرنده ۷۲
- جدول ۲۲- میزان شاخص‌های مرتبط با سازمان بهزیستی ۷۲
- جدول ۲۳- میزان شاخص‌های مرتبط با کمیته امداد امام خمینی ۷۳
- جدول ۲۴- درصد افراد تحت پوشش سازمان تأمین اجتماعی ۷۳

- جدول ۲۵- درصد بیمه‌شدگان تحت پوشش سازمان بیمه سلامت ایران..... ۷۴
- جدول ۲۶- انواع مواد مخدر و روان‌گردان‌های کشف‌شده..... ۷۴
- جدول ۲۷- دستگیرشدگان در ارتباط با انواع مواد مخدر کشف‌شده به تفکیک نوع جرم..... ۷۵
- جدول ۲۸- نسبت متوسط مقدار مواد مخدر کشف‌شده به کل جمعیت (کیلوگرم به ده هزار نفر)..... ۷۵
- جدول ۲۹- نسبت دستگیرشدگان مواد مخدر به کل جمعیت (در هر ده هزار نفر)..... ۷۶
- جدول ۳۰- سرقت‌های عادی بر حسب نوع (مورد)..... ۷۶
- جدول ۳۱- نسبت تعداد دستگیرشدگان انواع سرقت‌های عادی به کل جمعیت (در ده هزار نفر)..... ۷۶
- جدول ۳۲- جرائم واقع‌شده در حوزه استحضایی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران بر حسب موضوع..... ۷۷
- جدول ۳۳- تعداد دستگیرشدگان جرائم واقع‌شده در حوزه استحضایی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران..... ۷۷
- جدول ۳۴- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان سمنان و کل کشور..... ۷۸
- جدول ۳۵- میانگین سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان سمنان و کل کشور..... ۷۹
- جدول ۳۶- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان سمنان و کل کشور..... ۸۰
- جدول ۳۷- میانگین سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان سمنان و کل کشور..... ۸۰
- جدول ۳۸- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان سمنان و کل کشور..... ۸۱
- جدول ۳۹- توزیع درصدی قابل‌اعتماد بودن مردم در استان سمنان و کل کشور..... ۸۲
- جدول ۴۰- توزیع درصدی احتمال سپردن مراقبت از فرزندان به همسایگان در استان سمنان و کل کشور..... ۸۲
- جدول ۴۱- توزیع درصدی مشارکت در فعالیت داوطلبانه در استان سمنان و کل کشور..... ۸۳
- جدول ۴۲- توزیع درصدی افتخار به ایرانی بودن در استان سمنان و کل کشور..... ۸۳
- جدول ۴۳- توزیع درصدی تمایل به مهاجرت در استان سمنان و کل کشور..... ۸۴
- جدول ۴۴- توزیع درصدی رضایت از زندگی در استان سمنان و کل کشور..... ۸۴
- جدول ۴۵- توزیع درصدی احساس امنیت در استان سمنان و کل کشور..... ۸۵
- جدول ۴۶- میانگین سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان سمنان و کل کشور..... ۸۵
- جدول ۴۷- میانگین سرمایه اجتماعی در استان سمنان و کل کشور..... ۸۵
- جدول ۴۸- پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته..... ۸۶
- جدول ۴۹- سرانه پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته..... ۸۶
- جدول ۵۰- تعداد بیمارستان‌های فعال کشور و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی..... ۸۷

- جدول ۵۱- سرانه بیمارستان‌های فعال و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی (صد هزار نفر)..... ۸۷
- جدول ۵۲- تعداد تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی ۸۸
- جدول ۵۳- سرانه تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی (صد هزار نفر) ۸۸
- جدول ۵۴- مراکز ارائه‌دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی ۸۸
- جدول ۵۵- سرانه مراکز ارائه‌دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی (صد هزار نفر) ۸۹
- جدول ۵۶- تعداد پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی ۱۱۵ ..... ۸۹
- جدول ۵۷- سرانه پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی ۱۱۵ ..... ۸۹
- جدول ۵۸- شاخص‌ها و ابعاد فقر چندبعدی ۹۱
- جدول ۵۹- مناطق کمتر توسعه‌یافته استان سمنان ۹۳
- جدول ۶۰- وزن شاخص‌های ترکیبی بر اساس روش مک گراناها (روش ضریب همبستگی) ۹۴
- جدول ۶۱- مناطق کم‌تر توسعه‌یافته استان سمنان ۹۵
- جدول ۶۲- شاخص‌های جمعیتی مناطق محروم استان سمنان ۹۸
- جدول ۶۳- خلاصه رویکردهای مسلط در برنامه‌ریزی و حل مسئله سکونتگاه‌های غیررسمی ۱۰۱
- جدول ۶۴- تغییرات تعداد جمعیت کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۱۰۶
- جدول ۶۵- تغییرات تعداد جمعیت استان سمنان به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۱۰۷
- جدول ۶۶- تراکم نسبی جمعیت شهرستان‌های استان سمنان، در سال ۱۳۹۵ ..... ۱۰۹
- جدول ۶۷- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان سمنان از جمعیت شهری و روستایی کشور ۱۱۱
- جدول ۶۸- مقایسه روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستانشین استان سمنان با کشور ۱۱۲
- جدول ۶۹- درصد رشد سالانه جمعیت استان سمنان و کشور به تفکیک وضع سکونت ۱۱۴
- جدول ۷۰- تعداد و توزیع درصد جمعیت استان سمنان و کشور بر حسب گروه‌های عمده سنی ۱۱۹
- جدول ۷۱- نسبت جنسی جمعیت استان سمنان و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۱۲۲
- جدول ۷۲- تعداد و متوسط بعد خانوارهای استان سمنان و کشور به تفکیک وضع سکونت ۱۲۴
- جدول ۷۳- مقایسه مهاجران واردشده، خارج‌شده و خالص مهاجرت استان سمنان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۱۲۷
- جدول ۷۴- تعداد و نسبت مهاجرپذیری استان سمنان و کشور به تفکیک وضع سکونت ۱۲۸
- جدول ۷۵- تعداد و توزیع درصد مهاجران واردشده به استان سمنان بر حسب الگوی مهاجرت ۱۳۱
- جدول ۷۶- تعداد و میزان ولادت‌های ثبت‌شده استان سمنان و کشور به تفکیک وضع سکونت ۱۳۲

- جدول ۷۷- تعداد و میزان مرگ و میر ثبت شده استان سمنان و کشور به تفکیک وضع سکونت ۱۳۴
- جدول ۷۸- مقایسه امید به زندگی کل کشور و استان سمنان به تفکیک جنس، در سال های ۹۵-۱۳۸۵ ..... ۱۳۵
- جدول ۷۹- پیش بینی تعداد جمعیت کشور و استان سمنان، بر اساس برآوردهای مرکز آمار ایران تا سال ۱۴۱۵ ..... ۱۳۶
- جدول ۸۰- آمار و اطلاعات بخش آموزش و پرورش استان سمنان ۱۳۹
- جدول ۸۱- وضعیت نرخ باسوادی در استان سمنان ۱۴۰
- جدول ۸۲- نمای کلی وضعیت استان سمنان در مقایسه با کشور در سال ۹۸ ..... ۱۴۵
- جدول ۸۳- تولید ناخالص داخلی (میلیون ریال) ۱۴۶
- جدول ۸۴- سهم ارزش افزوده بخش کشاورزی و معدن استان سمنان از کشور ۱۴۷
- جدول ۸۵- وضعیت شاخص های بخش کشاورزی و معدن در مقایسه با کشور ۱۴۸
- جدول ۸۶- سهم ارزش افزوده بخش صنعت و ساختمان استان سمنان از کشور ۱۴۹
- جدول ۸۷- وضعیت شاخص های بخش صنعت در مقایسه با کشور ۱۵۰
- جدول ۸۸- سهم استان سمنان از ارزش افزوده بخش خدمات کشور ۱۵۱
- جدول ۸۹- ارزش افزوده بخش کشاورزی و معدن نسبت به استان ۱۵۳
- جدول ۹۰- ارزش افزوده بخش صنعت و ساختمان نسبت به استان ۱۵۴
- جدول ۹۱- ارزش افزوده بخش خدمات نسبت به استان ۱۵۵
- جدول ۹۲- نرخ مکمل گری فعالیت های اقتصادی در سطح شهرستان های استان ۱۵۷
- جدول ۹۳- تغییرات جمعیت کشور و استان در فاصله سال های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۱۶۱
- جدول ۹۴- تغییرات جمعیت شهری و نرخ رشد کشور و استان در فاصله سال های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۱۶۱
- جدول ۹۵- جمعیت نقاط شهری استان در فاصله سال های ۹۵-۱۳۷۵ ..... ۱۶۳
- جدول ۹۶- روند تغییرات شاخص نخست شهری در استان سمنان ۱۶۵
- جدول ۹۷- روند تغییرات سطوح جمعیتی نقاط شهری استان طی سال های ۹۵-۱۳۷۵ ..... ۱۶۸
- جدول ۹۸- تغییرات جمعیت روستایی طی دوره ۱۳۶۵-۱۳۹۵ ..... ۱۷۲
- جدول ۹۹- مقایسه شاخص های حمل و نقل جاده ای استان و کشور ۱۷۴
- جدول ۱۰۰- میزان برداشت و مصرف منابع آب سطحی و زیر سطحی در سال ۱۳۹۲ ..... ۱۸۰
- جدول ۱۰۱- ضریب تخصصی شدن فعالیت های صنعتی در استان سمنان ۱۹۸
- جدول ۱۰۲- ضریب تمرکز اشتغال صنعتی به تفکیک شهرستان های استان ۱۹۸

- جدول ۱۰۳- جاذبه‌های انسان‌ساخت، طبیعی و فرهنگی- تاریخی استان سمنان ..... ۱۹۹.
- جدول ۱۰۴- تعیین مسائل راهبردی نظام مدیریتی ..... ۲۰۴.
- جدول ۱۰۵- شرح مسائل راهبردی در حوزه مدیریتی ..... ۲۰۸.
- جدول ۱۰۶- تعیین مسائل راهبردی در حوزه جمعیتی-اجتماعی-آموزش ..... ۲۰۹.
- جدول ۱۰۷- شرح مسائل راهبردی در حوزه اجتماعی-جمعیتی و آموزش ..... ۲۱۰.
- جدول ۱۰۸- مسائل راهبردی در عرصه زیربنایی و نظام سکونتگاهی ..... ۲۱۱.
- جدول ۱۰۹- شرح مسائل راهبردی در حوزه زیربنایی و نظام سکونتگاهی ..... ۲۱۲.
- جدول ۱۱۰- تعیین مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط‌زیست ..... ۲۱۳.
- جدول ۱۱۱- شرح مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط‌زیست ..... ۲۱۴.
- جدول ۱۱۲- تعیین مسائل راهبردی در عرصه اقتصادی ..... ۲۱۴.
- جدول ۱۱۳- شرح مسائل راهبردی استان سمنان در عرصه اقتصادی ..... ۲۱۵.
- جدول ۱۱۴- اهداف بنیادین سند راهبردی توسعه سمنان ..... ۲۱۶.
- جدول ۱۱۵- عوامل درونی و بیرونی در نظام مدیریتی توسعه فضایی استان ..... ۲۲۰.
- جدول ۱۱۶- عوامل درونی و بیرونی در نظام اقتصادی ..... ۲۲۲.
- جدول ۱۱۷- عوامل درونی و بیرونی در نظام طبیعی و محیط‌زیستی توسعه فضایی استان ..... ۲۲۳.
- جدول ۱۱۸- عوامل درونی و بیرونی در نظام اجتماعی-جمعیتی و آموزشی توسعه فضایی استان ..... ۲۲۴.
- جدول ۱۱۹- عوامل درونی و بیرونی در نظام زیربنایی و سکونتگاهی توسعه فضایی استان ..... ۲۲۷.
- جدول ۱۲۰- راهبردها و سیاست‌های سند توسعه استان سمنان در محورهای مختلف ..... ۲۳۰.

فهرست شکل‌ها

- شکل ۱- شاخص فناوری اطلاعات در استان سمنان ۱۳۹۹..... ۱۷۸
- شکل ۲- طرح یک کمر بند- یک جاده..... ۱۹۱
- شکل ۳- مسیر فعلی و آتی ارتباط بندر بمبئی و مسکو..... ۱۹۲
- شکل ۴- محورهای بزرگراه آسیایی عبوری از کشور..... ۱۹۳
- شکل ۵- کریدور منطقه‌ای قرقیزستان - تاجیکستان - افغانستان - ایران (KTAI)..... ۱۹۴
- شکل ۶- ارتباط ایران با کریدور بین‌المللی تراسیکا و موقعیت استان سمنان..... ۱۹۵

فهرست نمودارها

- نمودار ۱- میانگین بلندمدت سالانه ایستگاه‌های هواشناسی استان ۴۸
- نمودار ۲- میانگین دمای ماهانه استان ۴۹
- نمودار ۳- مصرف آب‌های زیرزمینی در بخش‌های مختلف ۵۱
- نمودار ۴- سهم انواع اراضی در استان سمنان ۶۳
- نمودار ۵- مقایسه مساحت مناطق تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط‌زیست بین استان‌های کشور ۶۵
- نمودار ۶- تغییرات تعداد مطلق جمعیت کشور، طی سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۱۰۶
- نمودار ۷- تغییرات تعداد جمعیت استان سمنان، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۱۰۷
- نمودار ۸- تغییرات تعداد مطلق جمعیت استان سمنان، طی سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۱۰۸
- نمودار ۹- تراکم نسبی جمعیت کشور و استان سمنان، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۱۰۹
- نمودار ۱۰- سهم (درصد) جمعیت شهرستان‌های استان سمنان از کل جمعیت استان، در سال ۱۳۹۵ ..... ۱۱۰
- نمودار ۱۱- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان سمنان از جمعیت شهری و روستایی کشور ۱۱۱
- نمودار ۱۲- روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستانشین استان سمنان با کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵ ..... ۱۱۳
- نمودار ۱۳- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط شهری استان سمنان و کشور، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۴۵ ..... ۱۱۴
- نمودار ۱۴- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی استان سمنان و کشور، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۴۵ ..... ۱۱۵
- نمودار ۱۵- هرم سنی جنسی جمعیت استان سمنان، در سال ۱۳۶۵ ..... ۱۱۶
- نمودار ۱۶- هرم سنی جنسی جمعیت استان سمنان، در سال ۱۳۸۵ ..... ۱۱۶
- نمودار ۱۷- هرم سنی جنسی جمعیت استان سمنان، در سال ۱۳۹۵ ..... ۱۱۷
- نمودار ۱۸- روند تغییرات درصد جمعیت ۱۴-۰ ساله استان سمنان و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۱۲۰
- نمودار ۱۹- روند تغییرات درصد جمعیت ۶۴-۱۵ ساله استان سمنان و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۱۲۰
- نمودار ۲۰- روند تغییرات درصد جمعیت ۶۵ ساله و بالاتر استان سمنان و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۱۲۱
- نمودار ۲۱- روند تغییرات شاخص نسبت جنسی نقاط شهری و روستایی استان سمنان، سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۱۲۳
- نمودار ۲۲- مقایسه تغییرات متوسط بعد خانوار نقاط شهری استان سمنان و کشور، سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۱۲۵
- نمودار ۲۳- مقایسه تغییرات متوسط بعد خانوار نقاط روستایی استان سمنان و کشور، سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۱۲۵
- نمودار ۲۴- خالص مهاجرت استان سمنان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۱۲۷

- نمودار ۲۵- مبدأ اقامت قبلی مهاجران استان سمنان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰..... ۱۲۹
- نمودار ۲۶- مبدأ اقامت قبلی مردان مهاجر استان سمنان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰..... ۱۳۰
- نمودار ۲۷- مبدأ اقامت قبلی زنان مهاجر استان سمنان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰..... ۱۳۰
- نمودار ۲۸- میزان باروری کل استان سمنان و کشور، طی سال‌های ۹۵-۱۳۷۶..... ۱۳۳
- نمودار ۲۹- وضعیت شهرستان‌های استان سمنان از نظر نرخ مکمل گری و هم‌افزایی..... ۱۵۸
- نمودار ۳۰- تغییرات رشد سالانه جمعیت کل و شهری کشور و استان..... ۱۶۲
- نمودار ۳۱- تغییرات رتبه جمعیتی شهرهای استان طی دوره ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵..... ۱۶۴
- نمودار ۳۲- تغییرات نرخ رشد جمعیت روستایی استان و کشور..... ۱۷۳
- نمودار ۳۳- چارچوب مفهومی نظام مدیریت آمایش و توسعه فضایی استان..... ۱۸۴

فهرست نقشه‌ها

- نقشه ۱- موقعیت سیاسی استان نسبت به استان‌های هم‌جوار ۴۲
- نقشه ۲- تقسیمات سیاسی استان سمنان ۴۴
- نقشه ۳- طبقات ارتفاعی استان سمنان ۴۶
- نقشه ۴- اقلیم استان سمنان ۴۷
- نقشه ۵- خطوط هم‌بارش استان سمنان ۴۸
- نقشه ۶- خطوط هم‌دما استان سمنان ۴۹
- نقشه ۷- رودخانه‌ها و آبراهه‌های استان سمنان ۵۲
- نقشه ۸- پراکندگی معادن و کانسارها به تفکیک گروه‌های مواد معدنی در استان سمنان ۶۰
- نقشه ۹- گسل‌های اصلی استان سمنان ۶۱
- نقشه ۱۰- پهنه‌های خطر زمین‌لرزه بر اساس استاندارد ۲۸۰۰ ..... ۶۲
- نقشه ۱۱- کاربری اراضی استان سمنان ۶۴
- نقشه ۱۲- مناطق تحت حفاظت محیط‌زیست استان سمنان ۶۵
- نقشه ۱۳- سطح‌بندی سکونتگاه‌های شهری استان سمنان ۱۶۹
- نقشه ۱۴- پهنه‌بندی دسترسی‌پذیری در استان سمنان ۱۷۵
- نقشه ۱۵- شبکه حمل‌ونقل استان سمنان ۱۷۷

فصل اول

کلیات

۱-۱- مقدمه

در سراسر تاریخ، نیل به کشوری آباد و پیشرفته که در آن اجتماعی کامل و سعادتمند، فرصت‌های عادلانه، شکوفایی استعدادها و تأمین نیازهای مادی و معنوی را میسر می‌سازد اصلی‌ترین دغدغه و نیرومندترین انگیزه تکاپوی اغلب ایرانیان بوده است. قریب به هفتاد سال است که این اندیشه، چهره تقریباً نظام‌مند به خود گرفته و در پرتو رهیافت‌های نوین مدیریت و برنامه‌ریزی، در قالب برنامه‌ها و طرح‌های مختلف دنبال می‌گردد. با این حال، هنوز کشوری که آرزومند آن هستیم شکل نگرفته و بسیاری از مسائل و مشکلات به قوت خود باقی است. مسائل اجتماعی-جمعیتی، مسائل فرهنگی، تمرکزگرایی، کم‌توجهی به اقتصاد فضا و نظام اقتصادی ضعیف، نابودی کارکردهای سامانه‌های طبیعی پشتیبان حیات، نظام سکونتگاهی نامتوازن و فقر و محرومیت و حاشیه‌نشینی تنها برخی از این مسائل و مشکلات است. شکی نیست که گذار از این وضعیت مستلزم انداختن طرحی نو تمرکز بر آبادانی و توسعه از نوعی دیگر است. آبادانی و پیشرفت در جهان به شدت پیچیده، رقابتی و فشرده، مستلزم، نگرش سیستمی و دگرساز، هماهنگی اثرات فضایی سیاست‌های بخشی، فرایندهای باز ساخت فضایی-اقتصادی، ظرفیت‌سازی نهادی در میان ذینفعان، تدوین چشم‌اندازی جسورانه، مقیاس‌بندی مجدد و تمرکززدایی (که نیازمند فرم‌های نوین حکمروایی چند سطحی و شیوه‌های جدید یکپارچگی سیاست قلمروی است) است که از طریق تمرکز بر تنوع ویژگی‌های خاص مکان‌ها و روابط اجتماعی ویژه فضا، اهداف یکپارچگی و انسجام، مشارکت، کارآفرینی، نوآوری، رقابت‌پذیری، خلاقیت، حکمروایی شایسته و پایداری را برآورده سازد. در این راستا، این گزارش بر آن است که با بهره‌گیری از رویکردی راهبردی-فضایی سپارده و شناخت پتانسیل‌های اقتصادی و اجتماعی استان‌های کشور و برنامه‌ریزی بر مبنای آن بتواند گامی مهم در گذار از چالش‌ها و مسائل بردارد. این گزارش مشتمل بر پنج فصل است. بدین ترتیب که در فصل نخست به کلیات پرداخته شده و در فصل دوم و سوم محیط درونی و بیرونی استان بررسی و تحلیل می‌گردد. در فصل چهارم به برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری پرداخته شده و در نهایت در فصل پنجم راهبردها، سیاست‌ها و برنامه‌ها تدوین و اولویت‌بندی می‌گردند.

۱-۲- بیان مسئله

استان سمنان سرزمین جنگل و کویر، با جمعیت ۷۰۰ هزار نفری بعد از استان ایلام، دارای کمترین جمعیت بین استان‌ها است که سهم ۰/۸۸ درصدی از جمعیت و ۶ درصدی از مساحت کشور را به خود اختصاص داده است. این استان دارای مساحت ۹۷۴۹۰ کیلومترمربعی است که هفتمین استان پهناور کشور محسوب می‌گردد.

هم‌جواری با استان تهران، وجود شبکه‌های ریلی در استان، دسترسی به کریدورهای بین‌المللی و ظرفیت‌های بالای بخش معدن و صنعت فرصت بی‌نظیری را برای توسعه فراهم ساخته است. وجود کانسارهای معدنی متعدد و دشت آهن، مس، زغال‌سنگ، تنوع جغرافیایی زیاد و وجود اشتراکات طبیعی با استان‌های هم‌جوار، برخورداری از شکل متمرکز (دارای طول و عرض تقریباً مساوی)، توپوگرافی و تنوع اقلیمی در استان، از دیگر قابلیت‌های استان است. با وجود این قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها استان از لحاظ توسعه‌یافتگی و پیشرفت در سطح مطلوبی قرار ندارد.

نظام مدیریتی متفرق و چند پارچه، تفرق کارکردی، هماهنگی محدود بین بخشی، محدودیت‌های مربوط به ظرفیت‌های نهادی و ضعف جامعه مدنی و بخش خصوصی، مدیریت توسعه در استان را با مشکلات زیادی مواجه کرده است. وجود گسل‌های فعال زیاد در استان و ایجاد زلزله‌های متناوب با فراوانی زیاد و قدرت تخریب بالا، ایجاد گنبد‌های نمکی در محدوده عملکرد خود و آلودگی اراضی و منابع آب و وجود آلودگی‌های زیست‌محیطی ناشی از معادن زیاد موجب شده که بسیاری از مناطق آن با خطر آسیب‌پذیری بالا مواجه باشد.

نرخ فقر مطلق (درصد فقرا) در استان سمنان برابر با ۱۹/۴۰ بوده و در حدود ۳/۲ درصد جمعیت استان حاشیه‌نشین و در سکونتگاه غیررسمی اسکان دارند. در نظام سکونتگاهی استان نرخ رشد منفی و روند فزاینده تخلیه جمعیت روستایی و محدودیت‌های خدمات شهری و دسترسی محدود به خدمات شهری استان از جمله مشکلات می‌باشد. سهم استان از اقتصاد کشور با توجه به جمعیت، پایین است و بخش کشاورزی رمق زیادی ندارد و کارکرد استان بیشتر خدماتی-صنعتی است که سهم کشاورزی پایین، امنیت غذایی استان را تهدید می‌نماید. با وجود موقعیت ویژه استان، زیرساخت‌های مربوطه به‌طور مطلوب گسترش پیدا نکرده و بخش گردشگری استان متناسب با قابلیت‌ها، ارزش افزوده و درآمد خلق نمی‌کند.

در این استان آسیب‌ها و مسائل اجتماعی همچون طلاق، فقر و محرومیت و سکونتگاه غیررسمی رو به فزونی است. از نظر جمعیتی هم پایین آمدن میزان باروری و نرخ رشد منفی جمعیت روستایی توازن استان را برهم می‌زند.

با وجود این چالش‌ها و مسائل در استان سمنان، گشتن به دنبال رهیافت جهت عبور از وضع نامطلوب شاید یادآور این ضرب‌المثل باشد که تا ریشه در آب است امید ثمری هست! واضح است که گذار از این چالش‌ها و مشکلات مستلزم شناخت موشکافانه‌تر مسائل، تعیین قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها و در نهایت سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی نظام‌مند و ژرف‌اندیشانه است. بر این اساس گزارش حاضر بر آن است که با مطالعه و شناخت استان

سمنان در ابعاد مختلف، مسائل راهبردی را شناسایی کرده و در نهایت راهبردها و سیاست‌هایی را در جهت توسعه و آبادانی ارائه دهد.

۱-۳- اهداف بنیادین سند

اهداف بنیادین یا به بیانی علمی‌تر، اهداف راهبردی به دنبال نیل به اهداف طرح راهبردی در مدت زمانی معین هستند و به عنوان پلی یا پله‌هایی برای تحقق چشم‌انداز و مأموریت‌های یک سازمان یا منطقه عمل می‌کنند. این سند می‌تواند افق زمانی ۲۰ ساله داشته باشد و هدف بنیادین آن پیشرفت و آبادانی جاوید و در برگیرنده استان‌های کشور است. در چارچوب این هدف اصلی، اهداف بنیادین زیر را نیز دنبال می‌کند:

- ایجاد چارچوب کلی عمل برای اقدام در جهت پیشرفت و آبادانی؛
- رونق و شکوفایی اقتصادی و ارتقای رقابت‌پذیری و کیفیت تولیدات داخلی؛
- ریشه‌کنی فقر و محرومیت و تأمین معیشت پایدار برای تمامی مردم؛
- شناخت قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها استان‌های کشور و ایجاد توازن و سازگاری بین قابلیت‌ها و عملکردها؛
- جلوگیری از هدر رفت منابع و ایجاد توازن و کارآمدی در تخصیص منابع؛
- شناسایی مسائل راهبردی استان‌ها در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی، اکولوژیکی، کالبدی و مدیریتی؛
- مشخص ساختن کارآمدترین راهبردها، سیاست‌ها و برنامه‌های پیشرو محرک؛
- اولویت‌بندی برنامه‌های پیشرو محرک استان‌های کشور

۱-۴- مواد و روش‌ها

۱-۴-۱- روش تحقیق

پژوهش علمی، تحلیلی نظام‌مند، کنترل‌شده، تجربی و یا واکاوی انتقادی مفروضات، فرضیه‌ها و تکاپوی برای پاسخ‌دهی به سؤالاتی است که با بهره‌گیری از روش علمی منجر به توسعه تعمیم‌ها، اصول و نظریه‌ها می‌گردد. با توجه به ماهیت و چارچوب میان رشته‌ای سند حاضر، به منظور پاسخ‌دهی به سؤالات و همچنین نیل به اهداف، روش تحقیق کمی و کیفی برگزیده شده است که در ادبیات جهانی به روش ترکیبی یا آمیخته مشهور است. اگرچه تعریف جامعی از این روش وجود ندارد؛ ولیکن می‌توان گفت که روش تحقیق ترکیبی، روشی است که در آن محقق عناصر رویکردهای تحقیق کمی و کیفی (برای نمونه استفاده از دیدگاه‌های کمی

و کیفی، جمع‌آوری داده، تحلیل) را برای درک ژرف‌تر و گسترده‌پدیده مورد نظر خود، ترکیب می‌کند (Johnson et al, 2007; Teddlie & Tashakkori, 2010). ترکیب روش‌ها شامل، جمع‌آوری، تحلیل، و یکپارچگی داده‌های کمی و کیفی در مطالعه‌ای تک یا چندمرحله‌ای است (Hanson et al, 2005). جانسون و آنوکبوزی (۲۰۰۴) و برایمن (۲۰۰۷) بعدها، اصل یکپارچگی روش تحقیق ترکیبی مطرح ساختند که به موجب آن بایستی برآیندهای تحقیق بایستی در نقطه‌ای یکپارچه گردند و فراتر از مجموع نتایج بخش‌های کمی و کیفی باشد (Bryman, 2007; Johnson & Onwuegbuzie, 2004). در این سند در بند رویکرد راهبردی این عمل انجام می‌پذیرد.

دلیل استفاده از این نوع تحقیق، ویژگی کلیدی آن یعنی روش‌شناسی کثرت‌گرا و التقاط‌گرایی^۱ آن است که اغلب نتایج آن را برتر از رویکردهای تک‌روشی^۲ می‌سازد (Johnson & Onwuegbuzie, 2004). روش ترکیبی نقشی برجسته در رسیدگی به مسائل پیچیده‌ای ایفا می‌کند که ماهیت و راه حل قطعی نداشته و تبیین سیاست مستلزم شناخت و آگاهی سیستم‌های چندگانه در کنش متقابل باهم است. این روش با رفع کاستی‌های رویکرد تک-روشی و با تکمیل دو روش کمی و کیفی، امکان پاسخگویی نیرومندتر سؤالات سند را فراهم می‌کند.

۱-۴-۲- استراتژی مطالعه موردی

یکی از روش‌های مورد استفاده در این سند، مطالعه موردی است. روش مطالعه موردی نظامی کران‌دار یا موردی را طی زمان و با جزئیات مورد بررسی قرار داده و از منابع داده‌ای مختلفی که در خصوص بستر وجود دارد استفاده می‌کند. این رویکرد از طریق به هم ربط دادن حقایق مختلف به یک مورد واحد، ویژگی یگانه‌ای به داده‌های مورد مطالعه می‌بخشد (Reinharz, 1992). علاوه بر این، فرصت تحلیل فشرده بسیاری از جزئیات ویژه‌ای که ممکن است با دیگر روش‌ها مورد غفلت واقع شود را فراهم می‌کند. از جمله اهداف اصلی رویکردهای مطالعه موردی به مشکلات می‌تواند تولید و آزمون یک فرضیه یا نظریه، تحلیل تغییرات در یک پدیده در طی زمان، یا برای تحلیل روابط بین بخش‌های یک پدیده باشد (Reinharz, 1992). مطالعه موردی این سند را استان‌های کشور تشکیل می‌دهند.

1- Methodological pluralism or eclecticism

2- Mono-method approach

۱-۴-۳- جمع آوری داده‌ها و منبع آن‌ها

در هر پژوهشی به منظور پاسخ‌دهی به سؤالات و آزمون فرضیات، جمع‌آوری داده صورت می‌گیرد. در روش تحقیق ترکیبی محققان به منظور پاسخ به سؤالات و آزمون فرضیه‌ها داده جمع‌آوری می‌کنند. رویه جمع‌آوری داده بایستی با نوع طرح تحقیق ترکیبی تطابق داشته باشد. توجه به اینکه در روش تحقیق ترکیبی هر دو داده‌های کمی و کیفی جمع‌آوری و تحلیل می‌گردند. در این سند، جمع‌آوری داده به شکل ترتیبی^۳ بوده و در آن نوعی از داده‌ها پیش از داده‌های دیگر جمع‌آوری و تحلیل شده و سپس به عنوان ورودی مرحله بعد مورد استفاده قرار گرفته است. به بیانی، با داده‌های کمی و کیفی جمع‌آوری شده مستقل نبوده و با یکدیگر در ارتباط هستند. با توجه به ماهیت عنوان سند و همچنین روش تحقیق آن، بنابراین منبع داده‌ها چندگانه بوده و شامل اسنادی همچون طرح‌ها و برنامه‌های فرادست و موازی، مقالات، کتاب‌ها، گزارش‌های علمی، قوانین و مقررات است.

۱-۴-۴- روش‌های تحلیل داده‌ها

الف) کیفی

پژوهش کیفی شامل بهره‌گیری از داده‌های کیفی از قبیل مصاحبه، اسناد و مشاهده به منظور درک و شرح پدیده‌های اجتماعی- فضایی است. دغدغه اصلی محققین در انتخاب روش کیفی بهره‌گیری از اندیشه‌های پژوهشگران از مکاتب مختلف، توصیف فربه، پذیرش رهیافت انعطاف‌پذیر و التقاطی و پروراندن مفاهیم و نظریه‌ها بوده است. در این راستا، از روش‌های کیفی تحلیل محتوا و توصیفی استفاده شده است که در زیر به شرح آن‌ها پرداخته شده است.

تحلیل محتوای کیفی

تحلیل محتوای کیفی یکی از روش‌های تحقیق است که به منظور تحلیل داده‌های متنی بکار گرفته می‌شود. تحلیل محتوای کیفی از شمارش لغات فراتر رفته و با آزمون ژرف زبان به دنبال تولید دانش و درک پدیده مورد مطالعه (Weber, 1990) است. در این سند، از روش تحلیل محتوا کیفی به منظور تعیین وجود واژگان یا مفاهیم خاص در ادبیات جهانی و بنیان‌های فلسفی و نظری در ارتباط با سند استفاده شده است. منظور از متن یا متون، فصول کتاب‌ها، مقالات، گزارش‌ها و طرح‌ها است. به منظور انجام تحلیل محتوا، متون کد بندی شده،

خردتر شده و دسته‌های قابل مدیریت در سطوح مختلف واژه، کلمه، جمله و موضوع تبدیل شده و با بهره‌گیری از تحلیل مفهومی^۴ تحلیل محتوا انجام شده است. تحلیل مفهومی بدین معناست که داده‌ها با بهره‌گیری از سیستم کدبندی کاهش یافته و بدین‌سان مشخص‌سازی واژگان یا الگوهایی که با سؤال تحقیق در ارتباط بوده‌اند، تسهیل گشته است.

تحلیل اسناد^۵

تحلیل اسناد فرآیند نظام‌مند بررسی و ارزیابی اسناد (هم پرینت شده و هم الکترونیکی) است. همانند دیگر روش‌های تحلیل در پژوهش کیفی، تحلیل اسناد مستلزم نیازمند این است که داده‌های به‌منظور آشکار ساختن معانی، درک و توسعه دانش تجربی آزمون شده و تفسیر شوند (Corbin & Strauss, 2008). در این سند، سطح توصیفی شامل توصیفات داده‌های کیفی و کمی بود. در خصوص داده‌های کیفی، توصیفات برگرفته از بازگویی و نقل‌قول متون و نوشته‌های نهایی بود. علاوه بر این، سطح توصیفی تحلیل همچنین شامل شرح ویژگی‌های اصلی داده‌ها، خلاصه‌سازی روش‌شناسی، منطق‌های تحلیل و نتایج مقالات، کتاب‌ها، طرح‌ها و غیره بود. به‌طور کلی تحلیل توصیفی موارد زیر را فراهم آورد:

- برآوردهای اولیه و خلاصه‌سازی، آرایش جداول و اشکال به‌منظور برآورد اهداف؛
- اطلاعاتی در خصوص پویایی‌ها و تغییرپذیری داده‌ها؛
- نشانه‌ها و الگوهای غیرمنتظره که بایستی در تحلیل‌های اصلی مورد استفاده قرار می‌گرفت.

ب) کمی

تحقیق کمی، پژوهشی است که به تفسیر پدیده از طریق جمع‌آوری داده‌های عددی می‌پردازد؛ داده‌هایی که با استفاده از روش‌های ریاضی تحلیل می‌گردند (Creswell, 1994). روش‌های کمی مورد استفاده در این سند، آمارهای توصیفی و استنباطی، روش‌های کمی تحلیل جمعیتی و اقتصادی، روش‌های کمی تحلیل نظام سکونتگاهی و تحلیل‌های فضایی با بهره‌گیری از بسته نرم‌افزاری GIS بوده است. علاوه بر این از تحلیل SWOT، نیز استفاده شده است.

تحليل محیط بیرونی

۲-۱- احصاء و تحلیل سیاست‌های کلان ملی در ابعاد مختلف

شکی نیست که یکی از مهم‌ترین پیش‌شرط‌های موفقیت و تحقق‌پذیری یک سند، طرح یا برنامه، همسویی سیاست‌ها، برنامه‌ها و پروژه‌های احتمالی آن با اسناد و طرح‌های فرادست می‌باشد. علاوه بر این، به هنگام تدوین طرح یا برنامه، آگاهی برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران از اثرات فضایی طرح‌ها و برنامه‌های فرادست بسیار حائز اهمیت است؛ زیرا که می‌تواند عدم قطعیت‌های برنامه‌ریزی را کاهش داده و توان برنامه‌ریزی یا سیاست‌گذار را بر کنترل بر نظام فضایی و به تبع آن نیل به نظم در سیستم فضایی را افزایش دهد. سند توسعه اقتصادی نیز از این قاعده مستثنا نبوده و بر همین اساس به مطالعه اسناد فرادست و سیاست‌های اصلی آن پرداخته شده است.

در سطح ملی مهم‌ترین اسناد توسعه‌ای که جهت‌گیری‌ها و سیاست‌های کلان ملی را مشخص می‌سازد شامل سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری ۱۳۹۰، سند چشم‌انداز توسعه ۱۴۰۴، طرح کالبدی ملی ۱۳۷۰، قانون برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۱۳۹۶-۱۴۰۰)، طرح پایه آمایش سرزمین ۱۳۷۷، ضوابط ملی آمایش سرزمین مصوب هیئت‌وزیران ۱۳۸۳ و ضوابط ملی آمایش سرزمین ۱۳۹۴، سند ملی آمایش سرزمین ۱۳۹۹، سند ملی توسعه استان سمنان ۱۳۸۴، برنامه آمایش سمنان- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی ۱۳۹۸ و سند توسعه استان سمنان در برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ۱۳۹۵ است.

جدول ۱- راهبردها و سیاست‌های طرح‌های فرادست در محور جمعیت و مهاجرت

سند/طرح	سال	راهبردها/سیاست	حکم/الزامات در محور جمعیت و مهاجرت
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد توازن در استقرار جمعیت - ارتقا و بهبود شاخص توسعه انسانی - جلوگیری از مهاجرت بی‌رویه به شهرهای بزرگ 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از افزایش عدم تعادل در نظام سکونت (به‌ویژه نخست شهری) با توجه به قابلیت‌ها و ظرفیت‌های مناطق - ارتقای نقش اقتصادی-اجتماعی و حمایت از شهرهای میانی و کوچک به عنوان مراکز تعدیل بخش سکونتگاهی - جلوگیری از افزایش بی‌سواد و سطح مرگ‌ومیر با سازوکارها و برنامه‌های مختلف - جلوگیری از افزایش بی‌عدالتی و نابرابری در شرایط زیست و فعالیت در بهره سرزمینی در چارچوب محدودیت‌های اکولوژیکی - تسهیل مهاجرت‌های اجباری و تدوین برنامه‌ها و سازوکارهایی در خصوص ارتقای مهارت‌های آن‌ها و تأمین نیاز مسکن
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	<ul style="list-style-type: none"> - توزیع متوازن جمعیت و فعالیت‌ها در بهره سرزمین - جستجوی منابعی جانشین و کاهش اتکا به منابع نفتی - حمایت و تشویق توسعه در مناطق دورافتاده و محروم - انجام اقدامات اساسی برای تجهیز و سرما به‌گذاری در مناطق روستایی - جلوگیری از موج مهاجرت‌های جوامع روستایی به مناطق شهری و به تبع آن بروز مشکلات اجتماعی و زیست‌محیطی در شهرهای بزرگ 	<ul style="list-style-type: none"> - ترغیب توسعه مناطق روستایی و کمتر توسعه یافته و جلوگیری از افزایش نابرابری‌ها - متنوع سازی اقتصاد روستایی و حمایت کارآفرینی‌ها در شهرهای کوچک و نقاط روستایی - ایجاد توازن در پراکنش فضایی جمعیت در استان با توجه به ظرفیت‌های زیستی - حمایت از شهرهای کوچک و میانی به‌منظور جذب مهاجرت‌های اجباری و جلوگیری از مهاجرت‌های مستقیم از روستاها به شهرهای بزرگ - حمایت و توسعه بخش خصوصی یا سازوکارهای مختلف - حمایت و تشویق اقتصاد دانش‌بنیان و تولیدات صنعتی
ضوابط ملی آمایش سرزمین مصوب هیئت‌وزیران مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	<ul style="list-style-type: none"> - کاهش تمرکز و تراکم جمعیت و فعالیت در مناطق پراکند کشور - ایجاد تعادل در افزایش جمعیت و پراکنش آن در بهره سرزمین - حمایت از اقتصاد مناطق مهاجر فرست - ساماندهی مراکز جدید اشتغال و اسکان مهاجرین در مناطق دارای توان 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از افزایش مهاجرت‌ها و تمرکز آن در کلان‌شهرها از طریق دگرگونی ساختار فعالیت‌های صنعتی و خدماتی و جذب سرمایه‌ها و توسعه اقتصاد دانش‌بنیان در نواحی دیگر - افزایش نرخ رشد جمعیت استان با برنامه‌ها و سازوکارهای مختلف (نرخ رشد ۱ درصد) - توسعه فرصت‌های شغلی و جذب نیروهای کارآفرین در مناطق مهاجر فرست
مطالعات آمایش سرزمین مقدماتی دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	<ul style="list-style-type: none"> - تعادل بخشی به توزیع جمعیت متناسب با توزیع منابع و فعالیت - ایجاد تعادل در ساختار و ویژگی‌های جمعیت - هدایت هدفمند مهاجرت در تناسب با برنامه‌های توسعه پایدار - تشویق و بازدارندگی به‌منظور کنترل و هدایت نرخ رشد جمعیت - تمرکززدایی از نقاط دارای تمرکز بیشتر جمعیت به‌ویژه کلان‌شهرها 	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد تعادل در نظام فضایی سکونت با توجه به ظرفیت‌ها و قابلیت‌ها - جلوگیری از افزایش میانگین سن ازدواج با برنامه‌های مختلف - مدیریت نرخ باروری و افزایش ولادت برای نيل به نسبت جانشینی و سلامت - کاهش نرخ مرگ‌ومیر و طلاق در استان - ایجاد تعادل در نسبت جنسی استان

سند طرح	سال	راهبردی/سیاست
صواب‌اطلاعی آمایش سوزمین مصوب هیئت‌وزیران مرکز ملی آمایش سوزمین	۱۳۹۴	<ul style="list-style-type: none"> - توزیع مناسب جمعیت و فعالیت‌های اقتصادی - ایجاد زمینه‌های لازم برای استقرار جمعیت در نواحی مستعد - مهار و کنترل رشد جمعیت در مناطق کلان‌شهری - ساماندهی و هدایت هدفمند جریان‌های مهاجرت
مطالعه استراتژی درازمدت طرح آمایش سوزمین- مهندسان مشاور ستیران	۱۳۵۵	<ul style="list-style-type: none"> - تسهیل مهاجرت از طریق کاهش فواصل مهاجرت و جذب مهاجران روستایی در مناطق جذب نزدیک - کاهش رشد منفرکز بزرگ‌ترین شهرها و هدایت بخشی از جمعیت آن‌ها به سمت شهرهای ماهواره‌ای - تقویت شهرهای کوچک و میانی به‌عنوان قطب خدمات رسان به نواحی روستایی - تثبیت جمعیت و کاهش مهاجرت از مناطق روستایی
طرح کابرد ملی- وزارت مسکن و شهرسازی	۱۳۷۵	<ul style="list-style-type: none"> - عدم احداث شهرهای جدید - جلوگیری از تمرکز جمعیت و فعالیت در چند شهر بزرگ - گسترش شهرها در زمین‌های باقابلیت سکونت - جلوگیری از تخریب زمین از طریق طرح‌ریزی یکپارچه و با دقت گسترش شهری و صنعتی - تهیه طرح‌های تفصیلی منطقه‌ای و محلی برای منطقه ساحلی
سند ملی توسعه فرا بخشی: ساماندهی	۱۳۸۵	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد تعادل در توزیع جمعیت و فعالیت، متناسب با منابع، توان محیطی - قانون‌بند کردن شیوه بهره‌برداری، استقرار فعالیت و جمعیت در مناطق ساحلی - جلوگیری از گسترش بی‌رویه شهرها نواحی ساحلی
حکم‌الازمات در محور جمعیت و مهاجرت		<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از افزایش بیشتر نرخ سالمندی - حمایت و تشویق کارآفرینی و سرمایه‌گذاری در شهرهای کوچک و مناطق روستایی - کاهش نرخ بیکاری و حمایت از اشتغال جوانان - توسعه گزینه‌های مسکن جوانان به‌ویژه در شهرهای کوچک و میانی - برقراری توازن در توزیع جمعیت با توجه به محدودیت‌های اکولوژیکی و توان مناطق - حمایت و افزایش سرمایه‌گذاری در صنعت و خدمات عمومی در نواحی کمتر توسعه‌یافته - جلوگیری یا کاهش شتاب تمرکز جمعیت در شهرها با سازوکارهای مختلف بانگرفشی منطقه‌ای و سیستمی - حمایت از شهرهای کوچک و میانی استان به‌ویژه در عرصه‌های اقتصادی - حمایت، تشویق و رونق بخشی به اقتصاد مناطق روستایی - رونق بخشی به شهرهای کوچک و میانی به‌ویژه در عرصه خدمات عمومی و اقتصادی (صنایع تبدیلی، بازرگانی و غیره) - ترغیب خودانگیزی اقتصادی-اجتماعی شهرهای اقماری - حمایت از طرح‌های مسکن اجتماعی در شهرهای کوچک و میانی به‌ویژه برای نسل‌های جوان - ایجاد مراکز تسهیل‌گر جذب مهاجران در شهرهای میانی و کوچک - جلوگیری از پراکنده‌رویی شهرها و مناطق روستایی و توسعه درون‌افزا و فشرده‌این مناطق - تقویت شهرهای میانی و کوچک به‌عنوان تعدیل‌بخش‌های نظام سکونتگاهی و به‌منظور جذب مازاد جمعیت در مناطق روستایی - توسعه فشرده و درون‌افزا در مناطق صنعتی موجود و اجتناب از ایجاد مناطق جدید در نواحی حاصلخیز - اجتناب از ایجاد و ساخت شهرهای جدید - افزایش تراکم شهری (پیش از ۱۰۰ نفر در هکتار) - حمایت و رونق بخشی به شهرهای کوچک و میانی به‌ویژه در عرصه خدمات عمومی و اقتصادی (صنایع تبدیلی، بازرگانی و غیره) با توجه به محدودیت‌های اکولوژیکی - توسعه سکونت و فعالیت قانونمند و با ضابطه در نواحی ساحلی

سند/طرح	سال	راهبردها/سیاست
سواحل کشور - سازمان مدیریت و برنامه ریزی		<p>حکم الزامات در محور جمعیت و مهاجرت</p> <ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از تخریب سواحل ارزشمند به واسطه ساخت و سازها - ایجاد محدودیت های محیط زیستی به منظور حفظ منابع حساس اکولوژیکی در سواحل - استفاده از ظرفیت های ساحلی
توسعه - مجلس شورای اسلامی برنامه ششم	۱۳۹۵	<p>ارتقای نقش اقتصادی - اجتماعی و حمایت از شهرهای میانی و کوچک به عنوان مراکز تعدیل بخش نظام سکونتگاهی</p> <ul style="list-style-type: none"> - سرمایه گذاری و ایجاد اشتغال مولد به ویژه در نواحی روستایی و شهرهای کوچک و کمتر توسعه یافته - حمایت از طرح های کارآفرین در مناطق روستایی - ارائه مشوق ها (معافیت های مالیاتی، زمین ارزان قیمت، اعتبارات کم بهره و ...) به جوانان تحصیل کرده به منظور کارآفرینی در مناطق روستایی و شهرهای کوچک - توسعه خدمات عمومی در مناطق کمتر توسعه یافته با توجه به سلسله مراتب عملکردی - کاهش جذابیت مهاجرت به شهرهای بزرگ از طریق ایجاد شرایط زیست و فعالیت عادلانه - سرمایه گذاری و ایجاد فرصت های شغلی مولد برای نسل جوان به ویژه در مناطق کمتر توسعه یافته و شهرهای کوچک و میانی - توسعه و تجهیز مراکز درمانی و ایجاد کلینیک های سلامت پویزه در مناطق کمتر توسعه یافته - جلوگیری از سوداگری و بورس بازی زمین و هدایت سرمایه ها به بخش مولد
		<ul style="list-style-type: none"> - بهبود کیفیت زندگی ساکنان سکونتگاه های غیررسمی و ترویج مهاجرت معکوس - توزیع مناسب جمعیت و منابع و جلوگیری از بروز و تشدید آسیب های اجتماعی - برنامه ریزی برای مدیریت و توزیع مناسب فعالیت، جمعیت و مهاجرت در کشور - زمینه سازی مناسب جهت کنترل و کاهش میانگین سن ازدواج - زمینه سازی جهت افزایش نرخ باروری (TFR) به حداقل ۲/۵ فرزند به ازای هر زن - پشتیبانی و حمایت از ترویج ازدواج موفق، پایدار و آسان - ارائه تسهیلات جهت افزایش سلامت ازدواج و درمان ناباروری

جدول ۲- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اقتصاد

سند/طرح	سال	راهبردها/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ارادگی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	<ul style="list-style-type: none"> - ارتقاء بهره‌وری نیروی کار - ارتقای کار آیی و بازدهی اقتصادی - تسهیل روابط درونی و بیرونی اقتصاد کشور - حفظ، احیا و بهره‌وری بهینه از سرمایه‌ها و منابع طبیعی 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از تورم نیروی انسانی در بخش‌ها - تقسیم کار منطقه‌ای در استان با توجه به مزیت‌های نسبی و رقابتی و توان آکولوژیک - اصلاح و تکمیل زنجیره‌های تولید صنعتی - ایجاد کار کردها و جریان‌های مکمل گر در استان به‌ویژه در شهر منطقه‌ها و شهرک‌های صنعتی - جلوگیری از بی‌علاقگی در محیط کاری و ایجاد تهدید کاری - ایجاد هماهنگی بین استانداردها - تحصیلات فزونی و شغلی - رفع هرگونه تبعیض بین کارکنان و اجرای برنامه‌های آموزش ضمن خدمت
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران مقر ۱۴۰۴	۱۳۸۲	<ul style="list-style-type: none"> - کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی و تأمین آن از محل درآمدهای مالیاتی - تنظیم سیاست‌های پولی، مالی، و ارزی - ارتقاء ظرفیت و توانمندی‌های بخش تعاونی - توانمندسازی بخش‌های خصوصی و تعاونی - ارتقاء بازار سرمایه ایران و اصلاح ساختار بانکی و بیمه‌ای کشور - هم‌افزایی و گسترش فعالیت‌های اقتصادی در زمینه‌هایی دارای مزیت نسبی - ایجاد اشتغال مولد و کاهش نرخ بیکاری - افزایش بهره‌وری عوامل و منابع تولید در بخش کشاورزی - ایجاد رقابت‌پذیری در کالاها و خدمات کشور - متنوع سازی اقتصاد - رشد بهره‌وری عوامل تولید - پشتیبانی از کارآفرینی، نوآوری و استعدادهای فنی و پژوهشی - تأمین امنیت غذایی کشور با تکیه بر تولید از منابع داخلی - مهار تورم و افزایش قدرت خرید گروه‌های کم درآمد و محروم - حرکت در جهت تبدیل درآمد نفت و گاز به دارایی‌های مولد 	<ul style="list-style-type: none"> - بهره‌برداری بهینه از منابع - ارتقای ظرفیت‌ها و توانمندسازی تعاونی‌ها - تکمیل زنجیره ارزش صنعت و کشاورزی و بخش معدنی - جلوگیری از افزایش فاصله بین دهک‌های بالا و پایین درآمدی - تنوع بخشی به اقتصاد استان - حمایت از کارآفرینی و سرمایه‌گذاری در بخش صنایع کاربر به‌ویژه در شهرهای کوچک و مناطق روستایی - جلوگیری با کاهش خام فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فرآوری در استان - جلوگیری از افزایش اندازه بخش اجرایی و حذف دستگاه‌های موازی به‌منظور کاهش هزینه‌های عمومی استان - بهره‌گیری از فناوری‌های نوین به‌منظور ارتقای بازار سرمایه استان - حمایت و توانمندسازی بخش‌های تعاونی در استان - حمایت و ترغیب سرمایه‌گذاری در بخش‌های دارای مزیت رقابتی استان - کاهش هزینه‌های غیرضروری سازمان‌های اجرایی - جلوگیری از نابودی حاکمیت غذایی و حمایت از نظام غذایی پایدار - هدایت سرمایه‌ها و اعتبارات به‌سوی بخش‌های دارای مزیت نسبی و رقابتی

سند طرح	سال	راهبر/سیاست
		<p>حکم الزامات در محور اقتصاد</p> <ul style="list-style-type: none"> - ترغیب و حمایت از صادرات محصولات استان - واگذاری تأمین زیرساخت‌های اقتصادی به بخش خصوصی همگرا، هم افزا، مسئول، متعهد و آیین‌منگر - کاهش وابستگی به بودجه‌های عمومی و افزایش نقش بخش خصوصی - جلوگیری از ورود سرمایه‌ها به بخش غیر مولد اقتصاد استان - پرهیز از واردات کالاهای غیر ضروری به استان - تغییر فرایندهای تولید سنتی به تولید مدرن و دانش‌بنیان - سرمایه‌گذاری در ماشین آلات مدرن تر و کارآمدتر و منابع انسانی - ارتقای بهره‌وری در بخش‌های مولد - خصوصی سازی عادلانه و شفاف و تلاش برای ایجاد نظام مالیاتی کارآمد - توسعه فعالیت گردشگری در استان - استفاده درست از نیروی انسانی
سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی - حضرت آیت الله خامنه‌ای	۱۳۹۲	<ul style="list-style-type: none"> - توسعه کارآفرینی و به حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه در فعالیت‌های اقتصادی - پیشتازی اقتصاد دانش بنیان و افزایش سهم تولید و صادرات محصولات و خدمات دانش بنیان - ارتقای بهره‌وری در اقتصاد - سهم بری عادلانه عوامل در زنجیره تولید تا مصرف - افزایش تولید داخلی نهادهای و کالاهای اساسی - تأمین امنیت غذا و درمان و ایجاد ذخایر راهبردی - اصلاح و تقویت همه‌جانبه‌ی نظام مالی کشور - حمایت همه‌جانبه هدفمند از صادرات کالاها - افزایش قدرت مقاومت و کاهش آسیب پذیری اقتصاد - توسعه حوزه عمل مناطق آزاد و ویژه اقتصادی کشور - افزایش ارزش افزوده از طریق تکمیل زنجیره ارزش صنعت نفت و گاز - افزایش سهم درآمدهای مالیاتی - تقویت فرهنگ جهادی در ایجاد ارزش افزوده، تولید ثروت، بهره‌وری، کارآفرینی - افزایش پوشش استاندارد برای کلیه محصولات داخلی و ترویج آن
		<ul style="list-style-type: none"> - ترغیب سرمایه‌گذاری و تخصیص بیشتر اعتبارات به بخش‌های داری مزیت نسبی و رقابتی در استان - جلوگیری از ورود سرمایه‌ها به بخش غیر مولد در استان - هدایت سرمایه‌ها به سوی صنایع دانش بنیان همچون فناوری اطلاعات، بیمه، بیوتکنولوژی، بهداشت و درمان، هوافضا - ارتقای فرهنگ تولید خدمات و محصولات دانش بنیان - ایجاد معاونت دانش در سازمان برنامه‌ریزی و بودجه استان - ارتقای معیار دانش کار (Knowledge Worker) در سازمان‌های عمومی و خصوصی - افزایش سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه - ارتقای بهره‌وری در بخش‌های مولد - تنوع بخشی به اقتصاد استان از جمله توسعه گردشگری - افزایش سهم همکاری در تحقیقات کاربردی بین صنعت و دانشگاه - تجاری سازی و بازاریابی دانش در استان - جلوگیری از بی‌علاقگی در محیط کاری و ایجاد تهدید کاری

سند طرح	سال	راهبر دانیست
		<p>مطالعه و امکان‌سنجی در خصوص بهره‌برداری از منابع نفت و گاز منطقه</p> <p>اصلاح نظام‌های بهره‌برداری با توسعه تعاونی‌های تولیدی</p> <p>امکان‌سنجی در خصوص توسعه صنایع فرآوری نفت و گاز با ملاحظات شدید محیط‌زیستی و با توجه مزیت‌های رقابتی و نسبی</p>
		<p>حکم الزامات در محور اقتصاد</p>
		<p>اجتناب از استقرار صنایع صادراتی در مناطق دور از کریدورهای اصلی</p> <p>اولویت‌دهی به توسعه راه‌های متصل شونده به کریدورهای اصلی</p> <p>توسعه صنایع صادراتی در مناطق آزاد تجاری-صنعتی آستارا و بندر انزلی</p> <p>اجتناب از بهره‌گیری از فناوری‌ها و ابزارهای قدیمی و استفاده از فناوری‌های سبز پیشرو و در استان</p> <p>ایجاد سازمان‌ها و مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات توانمندسازی کسب‌وکار مبتنی بر فناوری اطلاعات</p> <p>توسعه صنعت فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT) از طریق سرمایه‌گذاری مشترک با بخش خصوصی</p> <p>تأمین و مدیریت منابع سرمایه‌ای در صنایع پیشرفته</p> <p>ایجاد دگرگانی در شیوه‌های سنتی تولید صنعتی استان و ارتقای سرمایه‌گذاری برای ایجاد صنعتی بر فناوری‌های پیشرفته و انتقال دانش فنی</p> <p>تجاری‌سازی دستاوردهای پژوهشی و انتقال فناوری در زمینه‌های فناوری برتر در استان</p> <p>اجتناب از خام‌فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فناوری به‌ویژه در بخش معدن و کشاورزی</p> <p>جلوگیری از گسترش ساخت و سازهای خصوصی در مناطق و محروم‌های گردشگری و حفظ جاذبه‌ها</p> <p>ترغیب و توسعه شیوه‌های نوین بازاریابی به‌منظور جذب سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی</p> <p>ایجاد امکانات و خدمات مشترک گردشگری در نواحی حساس اکولوژیکی</p> <p>افزایش ظرفیت‌های بنادر استان</p> <p>اجتناب از استخدام نیروی کار غیرمتخصص در بخش صنعت و معدن</p> <p>اجتناب از توسعه صنایع در زمین‌های حاصلخیز و مناطق حساس اکولوژیکی</p> <p>مدیریت آسوبن و بهره‌گیری از شیوه‌های نوین در بخش کشاورزی</p> <p>اصلاح نظام‌های بهره‌برداری با توسعه تعاونی‌های تولیدی</p> <p>ایجاد و توسعه خدمات پشتیبان تولید در مجاورت شهرک‌ها و نواحی صنعتی استان یا در شهرهای</p>
		<p>گسترش فناوری‌های پیشرفته در تولید محصولات صنعتی</p> <p>ارتقاء مهارت و تخصص نیروی شاغل در بخش صنعت و معدن</p> <p>توسعه بخش صنعت</p> <p>اولویت استقرار صنایع صادراتی در نزدیکی کریدورها و مبادی ورودی و خروجی اصلی کشور</p> <p>رعایت ملاحظات محیط‌زیستی در استقرار صنایع</p> <p>ارتقاء عملکرد، اصلاح شبکه‌ها و تجهیزات مورد نیاز در مراکز نخبه، نگهداری و توزیع کالا</p> <p>ایجاد زمینه‌های لازم جهت ارتقاء سهم و نقش ترانزیتی کشور</p> <p>حفظ محیط‌زیست در راستای توسعه اکو توریسم</p> <p>جلب سرمایه‌های خارجی و داخلی برای ایجاد تسهیلات و تجهیزات گردشگری</p> <p>تشویق و حمایت از ایجاد تأسیسات اقامتی و تفریح‌گامی</p> <p>تحول ساختار بخش کشاورزی در جهت دستیابی به کشاورزی مدرن و رقابتی</p> <p>افزایش کیفیت محصولات کشاورزی و توجه به صنایع تبدیلی و پسته‌بندی</p> <p>طراحی و استقرار نظام سلسله مراتبی خدمات پشتیبان تولید</p> <p>ایجاد مجتمع‌های دامپروری صنعتی و زینه‌صنعتی</p> <p>بالا بردن سهم صادرات محصولات صنعتی از کل صادرات کشور</p> <p>ایجاد زمینه‌های مناسب جهت جذب سرمایه‌های خارجی</p> <p>محدود نمودن صادرات مواد خام و اولیه و توسعه محصولات فرآوری شده و صنعتی</p> <p>توسعه و ایجاد صنایع معدنی در جهت تکمیل زنجیره‌های تولید</p>
مطالعات آمایش سرزمین	۱۳۸۳	
مقدماتی دفتر آمایش و توسعه پایدار		

سند طرح	سال	راهبرد سیاست	حکم/اوامات در محور اقتصاد
			<p>نزدیک به آن‌ها</p> <ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از حرکت سرمایه‌ها به سوی اقتصاد غیر مولد با سازوکارهای مختلف - تقویت پیوندهای بین بخشی در صنایع استان و افزایش تکمیل گری و سینرژی
			<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از افزایش جمعیت و فعالیت‌ها در مکان‌های فاقد توان اکولوژیک - جلوگیری از استفاده ناکارآمد از منابع اقتصادی - جلوگیری از نابودی منابع طبیعی و اسانی گردشگری - جلوگیری و کاهش فعالیت‌های اقتصادی فاقد مزیت نسبی و رقابتی - امکان‌سنجی در خصوص بهره‌برداری از صنایع نفت و گاز و توسعه صنایع فرآوری نفت و گاز با ملاحظات شدید محیط‌زیستی و با توجه به مزیت‌های رقابتی و نسبی - ایجاد قراردادهای و تفاهم‌نامه‌های همکاری با سایر مناطق و نهادهای دولتی و مردم‌نهاد داخلی و خارجی در مناطق ویژه و آزاد - بازاریابی و تبلیغات گسترده به‌منظور جذب سرمایه‌گذاران در مناطق آزاد و ویژه استان - جلوگیری از کسب و پرورش محصولات فاقد مزیت در استان - توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی - ارائه مشوق‌ها و حمایت از ساخت، تولید، تعمیر و نگهداری انواع مختلف تجهیزات کشاورزی سطحی، زیرسطحی، اترسطحی و صنایع فراساحلی بویژه در نزدیکی بنادر و مناطق آزاد - حمایت از کارگاه‌ها و تولیدکنندگان مرتبط با صنایع دریایی کشور - حمایت از مشاغل ایجاد شده حاصل از طرح‌های فن آوری و دانش‌بنیان در صنعت دریایی - هدایت اعتبارات به‌سوی طرح‌های کار آفرینی و خوداشتغالی دریایی - افزایش تسهیلات سرمایه در گردش تولیدکنندگان، سازندگان و شرکت‌های خدماتی فعال در صنایع دریایی
ضوابط ملی آمایش سرزمین مصوب هیئت وزیران مركز ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۴	<ul style="list-style-type: none"> - رعایت تناسب بین نیازهای استقرار فعالیت در یک قلمرو با امکانات و قابلیت‌های آن - تخصصی کردن عملکرد اقتصادی بر اساس قابلیت‌ها و مزیت‌های نسبی به‌منظور تقویت وابستگی‌های متقابل منطقه‌ای و یکپارچگی ملی - توزیع مناسب جمعیت و فعالیت‌های اقتصادی - اولویت برداشت از میادین مشترک نفت و گاز با مرزهای شمالی - ایجاد و توسعه مناطق ویژه اقتصادی و تخصصی انرژی - سازمان‌دهی بخش کشاورزی در پهنه سرزمین - تدوین الگوی کشت پهنه در دشت‌ها - محدودیت کشت محصولات با نیاز آبی بالا - ایجاد و توسعه مجتمع‌های کشت و صنعت متناسب با قابلیت‌ها - ساماندهی روابط بین بخش کشاورزی و صنعت - توسعه پرورش و صید آبزیان در آب‌های دور و سرزمینی - شناسایی و ایجاد خوشه‌های صنعتی با توجه به مزیت‌های نسبی و رقابتی و تکمیل زنجیره ارزش - توسعه صنایع دریایی و تعمیر و خدمات واسط حمل‌ونقل دریایی در جوار بنادر اصلی - ساماندهی مجتمع‌های صنعتی اعم از شهرک‌ها و نواحی صنعتی - توسعه و ساماندهی مجدد فعالیت‌های صنعتی پایه و آب بر - توسعه صنایع تولیدکننده کالاهای موردنیاز کشورهای منطقه - استقرار صنایع فرآوری اولیه منابع معدنی در جوار ذخایر معدنی - توسعه صنایع مبتنی بر فناوری‌های نوین و برتر - ایجاد مناطق آزاد و ویژه اقتصادی جدید در پهنه سرزمین - سیاست و استفاده از ظرفیت‌ها و چابکی‌ها به‌منظور رونق گردشگری - عدم استقرار صنایع پرخطر در محدوده سکونتگاه‌ها و رعایت حریم‌های ایمنی و امنیتی 	<ul style="list-style-type: none"> - تکمیل زنجیره تولید و حلقه‌های ارزش افزوده بخش معدن استان - تکمیل زنجیره تولید و حلقه‌های ارزش افزوده بخش معدن استان

سند طرح	سال	راهبرد/سیاست
طرح جامع گردشگری ملی - سازمان ایتکودی و جهاتگردی	۱۳۸۰	<p>توسعه منابع گردشگری در روستاهای سنتی</p> <p>توسعه بازار گذران تعطیلات در کنار دریا و نقاط کوهستانی</p> <p>توسعه محصولات گردشگری</p> <p>توسعه نواحی گردشگری دارای اوریج</p>
توسعه منابع گردشگری در روستاهای سنتی		<p>زمینه‌سازی، تعادل‌بخشی، توازن و آمایش سرزمینی</p> <p>گسترش و تعمیق نظام جامع تأمین مالی و ابزارهای آن (بازار پول، بازار سرمایه و بیمه‌ها)</p> <p>افزایش سهم تعاون در اقتصاد به بیست و پنج درصد</p> <p>تأمین امنیت غذایی و نخل به خودکفایی در محصولات اساسی</p> <p>توسعه کشاورزی حفاظتی، توسعه کشت‌نشایی، به‌نژادی و به‌زرعی</p> <p>مصروف بهینه سموم، دفع آفات نباتی و کودهای شیمیایی و استفاده بیشتر از کود آلی (کمپوست)</p> <p>توسعه کشت محصولات سالم و محصولات زیستی (ارگانیک)</p> <p>منوعیت هر گونه رهاسازی، تولید، واردات و مصرف محصولات تراریخته</p> <p>حمایت از توسعه ظرفیت صادراتی صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی</p> <p>ایجاد ردیف مستقل پرداخت خسارت به بیمه‌گذاران محصولات کشاورزی و صندوق بیمه کشاورزی</p> <p>ایجاد زمینه گسترش و تکمیل زنجیره‌های ارزش، صنایع تبدیلی، تکمیلی و نگهداری محصولات اساسی کشاورزی</p> <p>ایجاد خوشه‌های صادراتی، نشان‌های تجاری و اختصاص مشوق‌های صادراتی به صادرات محصولات کشاورزی</p> <p>افزایش سهم سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی در کل سرمایه‌گذاری‌ها</p> <p>ایجاد شورای معادن در هر استان</p> <p>معن هر گونه فروش و واگذاری پروانه قبل از بهره‌برداری با رعایت ملاحظات زیست‌محیطی</p> <p>تکمیل زیربنایها و زیرساخت‌های موردنیاز برای معادن</p>
توسعه بازارهای مرزی به‌منظور جذب گردشگر		<p>تأمین و مدیریت منابع سرمایه‌ای در صنایع پیشرفته</p> <p>ایجاد دگرسانی در شیوه‌های سنتی تولید صنعتی استان و ارتقای سرمایه‌گذاری برای ایجاد صنایع مبتنی بر فناوری‌های پیشرفته و انتقال دانش فنی</p> <p>تجاری‌سازی دستاوردهای پژوهشی و انتقال تکنولوژی در زمینه‌های فناوری برتر در استان</p> <p>اجتناب از خام فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فناوری به‌ویژه در بخش معدن و کشاورزی</p> <p>جلوگیری از گسترش ساخت و سازهای خصوصی در مناطق و محوره‌های گردشگری و حفظ جاذبه‌ها</p> <p>جلوگیری از با کنترل و محدودسازی فعالیت صنایع آلاینده و اخذ غرامت و مالیات</p> <p>جلوگیری از تمرکز گرایی مدیریتی در استان و تمرکززدایی تدریجی در کنار ایجاد ظرفیت‌های نهادی</p> <p>حمایت و ترغیب تعاونی‌های تولیدی</p> <p>جلوگیری از نابودی حاکمیت غذایی و توسعه کشاورزی با رعایت ملاحظات محیط‌زیستی و مزیت‌های قایمی</p> <p>جلوگیری از استفاده بیش از حد از سموم و کودهای شیمیایی</p> <p>ترغیب و حمایت از تولید کودهای ارگانیک</p> <p>حمایت و ارائه مشوق و اعتبارات به تولیدکنندگان محصولات ارگانیک</p> <p>توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی به‌ویژه در شهرهای کوچک و متوسط</p> <p>جلوگیری با کنترل فعالیت‌های معدنی آلاینده</p> <p>جلوگیری از خام فروشی مواد معدنی و تأمین خدمات و زیرساخت‌های موردنیاز معادن و تکمیل زنجیره‌های ارزش</p> <p>افزایش آگاهی‌های محیط‌زیستی و شغلی کشاورزان استان</p> <p>ترغیب و گسترش بیمه محصولات کشاورزی</p> <p>افزایش توانمندی، رقابت‌پذیری و صادرات کالاها و خدمات تولیدی</p>
توسعه بازارهای مرزی به‌منظور جذب گردشگر		<p>توسعه بازارهای مرزی به‌منظور جذب گردشگر</p> <p>جلوگیری از سفرهای کوتاه‌مدت با افزایش بازار گذران تعطیلات در کنار دریا و نقاط کوهستانی</p> <p>حمایت از طرح‌های ترکیب‌کننده گردشگری و تجارت</p> <p>توسعه بازارهای علاقمند به سفرهای دریایی</p> <p>افزایش تسهیلات و خدمات گردشگری</p>

سند طرح	سال	راهبرداستراتژیک	حکم الزامات در محور اقتصاد
سند ملی توسعه استان سمنان	۱۳۸۴	<p>- توسعه صنایع شیمیایی، الکترونیک، غذایی و دارویی و کانی غیرفلزی با تأکید بر شکل گیری خوشه‌های صنعتی</p> <p>- توسعه صنایع ماشین‌سازی و خودروسازی و قطعه‌سازی</p> <p>- نوسازی نرم‌افزاری و سخت‌افزاری صنایع و معادن و بهبود تکنولوژی استخراج مواد معدن.</p> <p>- توسعه واحدهای صنعتی کوچک با تأکید بر پیوند با صنایع بزرگ و مادر</p> <p>- توسعه مراکز پژوهشی و تحقیقاتی و به‌کارگیری یافته‌های آن‌ها در فعالیت‌های محوری استان</p> <p>- بسترسازی مناسب برای جلب سرمایه‌های خارج</p> <p>- بهره‌گیری مناسب از جاذبه‌های فرهنگی، طبیعی، تاریخی و حیات وحش برای توسعه صنعت گردشگری در استان</p> <p>- گسترش خدمات بازرگانی نوین با تأکید بر خدمات گمرکی، بانکی، بیمه، حمل‌ونقل</p> <p>- بین‌المللی کالا</p> <p>- تأکید بر رعایت ضوابط و استانداردهای زیست‌محیطی در شکل‌گیری فعالیت‌های اقتصادی و عمرانی در جهت توسعه پایدار</p> <p>- توسعه کشت پسته و زیتون در نواحی میانی و جنوبی، گردو در شمال، فعالیت‌های متنوع دام و طیور و کشت گلخانه‌ای در سطح استان</p> <p>- اصلاح ساختار نظام بهره‌برداری و مدیریت اراضی کشاورزی</p> <p>- بالا بردن راندمان آبیاری به‌منظور توسعه فعالیت‌های جدید بخش کشاورزی در استان و ممانعت از توسعه فعالیت‌های کشاورزی با آب بری زیاد</p> <p>- توسعه آموزش‌های مهارتی متناسب با مزیت‌های نسبی استان</p> <p>- توسعه صنایع بسته‌بندی و فرآوری محصولات دامی و کشاورزی عمده استان</p> <p>- تقویت توان تولید و انتقال انرژی در استان</p> <p>- ساماندهی روستاها در زمینه فعالیت‌های اقتصادی، ایجاد تحول در نظام تولید، گسترش فعالیت‌های</p>	<p>- جلوگیری از نابودی جاذبه‌های طبیعی</p> <p>- ایجاد اقدامگاه‌های ارزان‌قیمت متنوع و پراکنده توسط افراد بومی</p> <p>- ایجاد شبکه نهادها و صنایع پشتیبان و مرتبط و ارتباطات بین‌بناها</p> <p>- اعطای تسهیلات مالی برای توسعه ماشین‌آلات صنعتی و نوسازی آن‌ها</p> <p>- ایجاد امکان نوسازی نرم‌افزاری و سخت‌افزاری صنایع و معادن برای تولید و کشف و استخراج</p> <p>- تقویت پیوند بین صنایع تولیدی کوچک و ایجاد خوشه‌های صنعتی</p> <p>- ایجاد پیوند بین دانشگاه و صنعت و پژوهشگاه‌های مطالعاتی در زمینه تولید</p> <p>- ایجاد جذابیت برای جذب سرمایه خارجی در تولید</p> <p>- تبلیغ جذابیت‌های گردشگری و توسعه آن</p> <p>- نوین‌سازی خدمات بازرگانی و گمرکی</p> <p>- رعایت الزامات محیط‌زیستی در استخراج صنایع</p> <p>- مکان‌یابی زمین‌های مستعد کشت پسته و پنبه و گردو</p> <p>- اراده الگوی کشت دارای مزیت</p> <p>- نوین‌سازی سیستم آبیاری و کشت</p> <p>- ایجاد ترویج و آموزش کشاورزی</p> <p>- ایجاد ارزش افزوده در تولیدات و استفاده از شیوه‌های نوین بسته‌بندی و جلوگیری از خام‌فروشی</p> <p>- توجه به تولید انرژی‌های نو</p> <p>- بهره‌گیری از نیروی روستاییان در فعالیت‌های خدماتی و تولیدی</p> <p>- احداث استخراج‌های مجبور و نوین برای آبیاری پروزی</p> <p>- ایجاد تعاونی و صرفه‌های ناشی از مقیاس در تولیدات استان</p>

سند توسعه	سال	سند طرح
<p>توسعه مجتمع های اقامتی، پذیرایی، توریستی و تفریحی</p>	۱۳۹۵	<p>توسعه مجتمع های اقامتی، پذیرایی، توریستی و تفریحی</p>
<p>توسعه مجتمع های اقامتی و جلوگیری از متروک شدن آن‌ها</p>	۱۳۹۸	<p>خدماتی و عمرانی در روستا و ایجاد زمینه های اشتغال و درآمد بیشتر در روستاهای کوچک</p> <p>- افزایش سهم ملی فرآورده های دامی، طیور و آبریان در استان</p> <p>- ایجاد سازو کارهای لازم و حمایت از افزایش بهره‌وری در بخش های اقتصادی و عوامل تولید</p> <p>- حمایت مؤثر از تشکیل و توسعه تعاونی ها و ایجاد و گسترش شهرک ها و مجتمع های تعاونی</p> <p>- پخش کارکردهای کشاورزی، صنعت، معدن، گردشگری و بازرگانی بین شهرها و روستاهای پرجمعیت</p> <p>- پذیرش بخشی از کارکردهای صنعتی و خدمات تفریحی در چارچوب تمرکززدایی از تهران</p> <p>- گسترش سازه‌ها و زیرساخت‌های پیشرفته ترابری زمینی، راه‌آهن، فرودگاه‌ها و خدمات رفاهی و پشتیبانی تولید</p> <p>- گسترش زیرساخت‌های دسترسی سریع و ارزان درون منطقه‌ای میان ابر شهر تهران و مناطق شهری سمنان و شاهرود</p> <p>- راه‌اندازی پارک‌های (بندر خشک) برای شمال و شمال شرق کشور در شهرستان دامغان</p> <p>- جذب و نگهداشت نیروهای کارآفرین و هدایت سرمایه‌گذاری‌ها در استان</p> <p>- برپایی مزیت‌های نوین و جذاب سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی در گستردهای مختلف</p> <p>- تکمیل زیربنای نوین و خوشه‌های صنعتی و سازمان‌دهی بخش خدمات نوین و دانش‌بنیان</p> <p>- راه‌اندازی مناطق ویژه اقتصادی، پارک‌های علم و فن آوری، شهرک‌ها، ناحیه‌های صنعتی و افزایش شرکت‌های دانش‌بنیان</p> <p>- راه‌اندازی کانون‌های صنعتی، معدنی، کشاورزی و گردشگری، در سراسر استان</p> <p>- به کارگیری فن آوری نوین و دانش بومی در اقتصاد روستایی</p> <p>- هدایت سرمایه‌گذاری بخش خصوصی با گسترش صنایع تبدیلی و خدمات نوین در روستاها</p> <p>- تبدیل روستاهای توانمند به شهر</p> <p>- سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها، خدمات اجتماعی و پشتیبان تولید و در گستره‌های روستایی</p> <p>- راه‌اندازی محور صنعتی نوین در محور فولاد-میله-دیاج</p> <p>- به کارگیری توانمندی کانون‌های روستایی حاشیه کویبر و ایجاد اشتغال پایدار</p>
<p>توسعه زیرساخت‌های احداث مجتمع های صنعتی تکمیلی</p> <p>ایجاد زیرساخت برای توسعه پارک‌های علم و فناوری و رفع موانع قانونی</p> <p>ارائه الگوی پرآکشی فعالیت‌ها به صورت کانون‌های تولیدی</p> <p>مکان یابی صنایع برای سرمایه‌گذاران در مناطق روستایی</p> <p>توسعه زیربنای لازم جهت تبدیل روستاهای توانمند به شهر</p> <p>ایجاد زیربنای عظیم و بزرگ تولید فولاد</p>	<p>آمایش صنایع برای پاسخگویی به تراکم و تمرکز جمعیت</p> <p>- جذب سرریز کارکردهای صنعتی و خدماتی تهران</p> <p>- توسعه زیرساخت‌های ترانزیتی و حمل‌ونقل</p> <p>- تقویت ارتباطات بین منطقه‌ای با تهران</p> <p>- حمایت دولت برای راه‌اندازی پارک‌های (بندر خشک) برای شمال و شمال شرق</p> <p>- بهای دمی به نیروی کارآفرین . سرمایه‌گذار برای نگهداشت آن‌ها</p> <p>- شناسایی مزیت نسبی و مناطق دارای استعداد</p>	

سند مطرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم الزامات در محور اقتصاد
<p>استان سمنان در برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی</p>		<p>راهبرد اعلام داده‌ای در مسیرهای داخلی و خارجی و ایجاد هم‌پوندی با بخش خصوصی</p> <p>تلاش در عدم تخریب جاذبه‌های بصری محورهای گردشگری</p> <p>توسعه سفره‌خانه سنتی</p> <p>توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی</p> <p>توسعه مراکز توریستی</p> <p>اولویت‌بندی تأمین زیرساخت‌های گردشگری استان</p> <p>استقرار سامانه الکترونیکی بازاریابی و فروش محصولات صنایع دستی</p> <p>مدیریت اثربخش تجارت خارجی</p> <p>ایجاد توسعه زیرساخت‌های بخش صنعتی</p> <p>ترویج، آموزش و مهارت‌افزایی مستمر</p> <p>مدیریت اثربخش در فضای کسب‌وکار اینترنتی</p> <p>مدیریت اثربخش عرضه‌ی تقاضای بازار</p> <p>توانمندسازی و رفع موانع توسعه حضور بخش خصوصی در فعالیت‌های صنعتی و معدنی</p> <p>ارائه و نفوذ فناوری در واحدهای صنعتی</p> <p>توسعه صنایع مبتنی بر فناوری پیشرفته و دانش‌بنیان</p> <p>کاهش شدت انرژی و ارتقای بهره‌وری مصرف آب در بخش صنعت و معدن</p>	<p>انحصار بودجه برای توسعه گردشگری به‌ویژه در روستاها</p> <p>تعیین اطلالی گردشگری</p> <p>تقویت گردشگری از نوع اکو توریسم</p> <p>تقویت صنعت سفید گردشگری و متنوع‌سازی آن</p> <p>تبلیغات گسترده گردشگری استان و مشوق‌های مالی برای جذب تورها</p> <p>ارتقاء زیرساخت‌های ایمنی جاذبه‌ها</p> <p>اجرای قوانین سخت‌گیرانه برای جلوگیری از تخریب جاذبه‌های گردشگری</p> <p>توسعه امکانات رفاهی و تفریح باستان</p> <p>برقراری پیوند و شبکه برای فروش صنایع دستی</p> <p>جلوگیری از خام‌فروشی و توسعه صنایع مربوطه و تکمیل زنجیره ارزش تولیدات معدنی</p> <p>کاهش موانع تولید و کسب‌وکار تولیدی</p> <p>بررسی و شناسایی مسیرها و مقاصد جدید گردشگری</p> <p>نیازسنجی و اعلام زیرساخت‌های موردنیاز برای تجهیز مناطق نمونه گردشگری</p> <p>تشکیل بانک‌های اطلاعاتی از منابع گردشگری، اطلالی مناطق روستایی، عشایری، جاذبه‌های طبیعی و فرهنگ بومی اقوام ایرانی</p> <p>استانداردسازی خدمات گردشگری و تسهیل سفر</p> <p>واگذاری برخی جاذبه‌ها به بخش خصوصی جهت نگهداری و بهره‌برداری</p> <p>ارائه تسهیلات جهت راه‌اندازی سفره‌خانه‌های سنتی</p> <p>حذف مقررات دست و پاگیر صادراتی</p> <p>تقویت توسعه زیرساخت‌ها در جهت افزایش محصولات صادراتی</p> <p>برگزاری دوره‌های آموزش عمومی و تخصصی برای صنوف و نیروی انسانی</p> <p>ساماندهی جریان‌های گردش کالا از تولید تا مصرف و ایجاد بانک اطلاعاتی جامع مورد نیاز تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان</p> <p>ساماندهی واحدهای غیردولتی بخش کالا</p> <p>هدایت سرمایه‌گذاران جدید برای مشارکت در طرح‌های نیمه‌تمام</p> <p>اعطای تسهیلات کم بهره به واحدهای معدنی جهت تجهیز معادن به ماشین‌آلات متناسب با تولید و</p>

سند، طرح	سال	راهبرد/سیاست
		<p>حکم الزامات در محور اقتصاد</p> <ul style="list-style-type: none"> - احداث واحدهای تولیدی صنایع معدنی - پشتیبانی از گسترش ظرفیت‌های عرضه خدمات مشاوره صنعتی - ایجاد و افزایش صنایع دانش‌بنیان در استان - پشتیبانی و حمایت از اصلاح خطوط و فناوری تولید در صنایع انرژی بر
	۱۳۹۹	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد و ارتقای پیوندها و مناسبات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با کشورهای منطقه و جهان - تقویت نقش منفصلی کشور در شبکه گابر ردهای ترانزیتی منطقه‌ای و بین‌المللی - شبکه‌سازی و ایجاد زنجیره‌های جدید تولید بین‌المللی و ارتقای جایگاه بین‌المللی کشور در بازارهای جهانی به‌ویژه در زمینه انرژی - تنوع‌بخشی به اقتصاد متناسب با مزیت‌ها، قابلیت‌ها و تخصص‌های سرزمین - تحول کشاورزی، اصلاح ساختار و نظام بهره‌برداری و استقرار کشاورزی هوشمند و پایدار با حصول اطمینان از امنیت غذایی، آب و محیط‌زیست - ارتقای بهره‌وری و کاهش انرژی بری و تنوع‌بخشی به منابع تولید انرژی - سازگاری توسعه با محیط‌زیست و منابع طبیعی - ساماندهی استقرار صنایع کشور و شکل‌دهی به زنجیره فعالیت‌های صنعتی - بازآرایی فضای قلمروهای تولید محصولات کشاورزی - ارتقای گردشگری و آوازه‌میراث فرهنگی، تاریخی و طبیعی ایران - تجاری‌سازی و برند سازی محصولات کشاورزی ویژه (صادراتی و ارزش افزوده بالا) با تأکید بر بسته در سمنان - ایجاد و توسعه زنجیره ارزش شکر در سمنان - تجهیز زیرساخت‌ها و توسعه شبکه‌های یکپارچه گردشگری مانند محور راه ابریشم در سمنان
سند ملی آمایش سرزمین		<ul style="list-style-type: none"> - اجتناب از تکرار گزافی در تعیین تعاملات اقتصادی فرامرزی - ایجاد شبکه نیرومند بازاریابی - توسعه و ارتقای تجارت و بازرگانی هوشمند - استفاده کارآمد از قابلیت‌های ترانزیتی ملی و منطقه‌ای - اجتناب از تصویب قوانین و مقررات بازدارنده تولید و تجارت - ارتقای هوشمندی زنجیره‌های تولید و تأمین - رفع موانع جذب سرمایه‌گذاری - جلوگیری از توسعه فعالیت‌های ناسازگار با قابلیت‌ها - ارتقای تنوع فعالیت‌های اقتصادی بر مبنای قابلیت‌ها - اجتناب از رویه‌های ناپایدار کشاورزی - اجتناب از نابودی محیط‌زیست و پایدارسازی فعالیت‌های اقتصادی - ارتقای سبززی و مکمل‌گرایی صنایع - استفاده بهینه، کارآمد و رقابتی از منابع معدنی - توسعه صنایع و محصولات کشاورزی بر اساس قابلیت‌ها - استفاده بهینه از قابلیت‌های گردشگری - تکمیل زنجیره ارزش و تولید شکر

جدول ۳- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/اوامات در محور زیربنایی

سند/طرح	سال	واحد سیاست	حکم/اوامات در محور زیربنایی
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	تعمیم و گسترش شبکه‌های ارتباطی و اطلاعاتی - تقویت شبکه ریلی و راه‌های ارتباطی اصلی و شرعی سرزمین و تبدیل کشور به مرکز عبور و مرور هوایی منطقه - برای ترانزیت کالا و مسافر - انتخاب تعدادی از نادر مستعد کشور و تجهیز آن‌ها به خدمات پیشرفته ارتباطی و اطلاعاتی برای پذیرش نقش فراملی - استفاده بهینه از منابع طبیعی و حفظ محیط‌زیست	- افزایش سهم انرژی‌های نو در بخش زیربنایی - جلوگیری از نابودی محیط‌زیست به هنگام توسعه زیرساخت‌ها - توسعه زیرساخت‌های سازگار با محیط‌زیست و سبز - استفاده بهینه از موقعیت استراتژیک استان در خصوص ترانزیت کالا و مسافر - ارتقای نقش خدماتی بنادر استان
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران آفق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	تسهیل بهره‌گیری مؤثرتر و جایگزینی سوخت‌های سنتی - حفاظت از سلامت شهروندان در مقابل آلودگی هوا ناشی از احتراق سوخت‌ها - کاهش اثرات منفی ناشی از مصرف انرژی در گرمایش جهانی	- به حداقل رساندن آلودگی‌های ناشی از مصرف سوخت‌های فسیلی - در پیش گرفتن سیاست‌های تقلیل و سازگاری در برابر تغییرات اقلیمی - افزایش سهم انرژی‌های نو - در پیش گرفتن سیاست‌های افزایش آگاهی‌های پایداری
ضوابط ملی آمایش سرزمین مصوب هیئت وزیران مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	توسعه و تجهیز گریده‌ای از محورهای اصلی ارتباطی کشور در کریدورهای حمل‌ونقل بین‌المللی - تأمین منابع آب و خدمات اجتماعی متناسب با سهم فعالیت و جمعیت پیش‌بینی شده - رفع تنگناهای شبکه‌های زیربنایی مناطق مستعد - توجه ویژه به صنایع انرژی بر در تلفیق مزیت نسبی برخوردار از ذخایر معدنی و مزیت نسبی برخوردار از منابع انرژی، به‌خصوص گاز و استقرار آن‌ها در نقاط واقع بر کریدورها و محورهای حمل‌ونقل بین‌المللی	- کاهش عدم تعادل‌های زیربنایی در سازمان فضایی استان - استفاده بهینه و اقتصادی از موقعیت ترانزیتی استان - خلق دسترسی دربرگیرنده به زیرساخت‌ها به‌ویژه آب و خدمات اجتماعی در سطح استان - توسعه شبکه‌های زیربنایی مناطق با پتانسیل توسعه - توسعه صنایع انرژی بر در نزدیکی محورها و کریدورهای بین‌المللی - جلوگیری از نابرابری‌ها در دسترسی به فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات
مطالعات آمایش سرزمین مقدماتی دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	توسعه و تجهیز محورهای اصلی ارتباطی کشور در کریدور شمال جنوب و شرقی غربی - افزایش سهم شبکه بزرگراهی در شبکه جاده‌ای - توسعه هم‌اکنون شبکه ریلی همگام با افزایش ناوگان با اولویت شبکه راه‌آهن برقی	- بهره‌گیری از موقعیت ترانزیتی استان با توسعه و تقویت زیربنای ارتباطی - تکمیل شبکه ریلی استان - کاهش سفرهای غیر اضطراری از طریق فناوری‌های نو

سند/ طرح	سال	واحد سیاست	مجموع الزامات در محور زیربنایی
		<ul style="list-style-type: none"> - توسعه ارتباطات فیبر نوری با پهنای باند مناسب بین شهری و درون شهری - استفاده از فناوری‌های نوین و برتر ارتباطی و گسترش شبکه‌های مخابراتی در کشور - به کارگیری فناوری اطلاعات و ارتباطات به عنوان ابزاری برای تمرکززدایی از شهرهای بزرگ - توسعه کاربری‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات شامل: دولت الکترونیک، اقتصاد الکترونیک، بهداشت و درمان الکترونیک، آموزش الکترونیک، تجارت الکترونیک 	<ul style="list-style-type: none"> - توسعه دور کاری و خدمات از راه دور - توسعه شبکه بزرگراهی در مناطق اولویت دار - جلوگیری از نابرابری‌ها در دسترسی به زیرساخت‌ها و تسهیلات اطلاعات و ارتباطات
<ul style="list-style-type: none"> ضوابط ملی آمایش سز زمین مصوب هیئت وزیران مرکز ملی آمایش سز زمین 	۱۳۹۴	<ul style="list-style-type: none"> - فراهم سازی زمینه‌ها، امکانات و زیرساخت‌های مورد نیاز به منظور ایفای نقش مؤثر ترانزیتی کشور در منطقه - توسعه، تجهیز، ارتقا و اصلاح ساختار فضایی شبکه ریلی کشور - توسعه، تجهیز، تقویت و سطح بندی نادر کشور در سواحل دریای خزر - تقویت و ساماندهی بنادر و اسکله‌های صیادی در سواحل شمال کشور - توسعه، تجهیز و تقویت حمل و نقل هوایی کشور - فراهم سازی بسترهای مورد نیاز برای توسعه شبکه ارتباطات و انتقال داده - تنوع بخشی در منابع تولید انرژی و افزایش سهم انرژی‌های تجدید پذیر در تولید و تأمین بهینه انرژی - ایجاد و توسعه مناطق ویژه اقتصادی و تخصصی انرژی در مناطق دارای قابلیت - بازنگری و تجدیدنظر در تخصیص آب از سد به نفع تقویت سازان دریاچه‌ها و تالاب‌ها - ایجاد تناسب و هماهنگی در اجرای طرح های سد، آبخیزداری، شبکه آبیاری و زمکشی پایین دست 	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد پیوندهای نیرومند منطقه‌ای - کاهش تنگناهای دسترسی راحته مناطق روستایی - توسعه حمل و نقل زمینی به ویژه در مناطق اولویت دار - جلوگیری از ساخت سازه های بی رویه و تسلک اراضی ساحلی - توسعه ظرفیت و زیرساخت‌های بندری استان
<ul style="list-style-type: none"> مطالعه استراتژی درآمدت طرح آمایش سز زمین- مهندسسان مشاور سنیوران 	۱۳۵۵	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد شبکه راه‌های مناسب برای سگرتنگاه‌های روستایی - توسعه زیربنای حمل و نقل در مناطق ممتاز 	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد پیوندهای نیرومند منطقه‌ای - کاهش تنگناهای دسترسی راحته مناطق روستایی - توسعه حمل و نقل زمینی به ویژه در مناطق اولویت دار
<ul style="list-style-type: none"> سند ملی توسعه فرا بخشی: ساماندهی 	۱۳۸۵	<ul style="list-style-type: none"> - ممنوع کردن استفاده‌های اختصاصی از حریم ساحل و تأمین دسترسی همگانی به آن - تجهیز اسکله‌ها و بنادر صیادی، ساماندهی و ارتقای کیفی بوگالان صیادی 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از ساخت سازه های بی رویه و تسلک اراضی ساحلی - توسعه ظرفیت و زیرساخت‌های بندری استان

حکم الزامات در محور زیربنایی	راهبرداسیاست	سال	سند/ طرح
<ul style="list-style-type: none"> - افزایش ظرفیت صیادی استان با سازوکارهای مختلف - جلوگیری از نابودی و کاهش ظرفیت ذخیره گاهای محصولات دریایی همچون ماهی و ... - تجهیز و توسعه زیرساخت‌های حمل و نقل به منظور بهره‌گیری از پتانسیل‌های ترانزیتی - جلوگیری از مصرف بی‌رویه منابع آب و اصلاح الگوی مصرف - جلوگیری از افزایش بی‌عدالتی‌های اجتماعی - کاهش سطح آلاینده‌ها و آلودگی‌های انسانی - جلوگیری از خام فروشی و تکمیل زنجیره ارزش بخش صنعت استان - افزایش نقش بخش خصوصی در تأمین و عرضه انرژی - افزایش شریب بهره‌وری نیروگاه‌های استان با اتصال شبکه به کشورهای منطقه - کاهش سهم سوخت‌های فسیلی و افزایش سهم انرژی‌های سبز و نو - ارتقای نقش فراملی بنادر استان و جذب سرمایه‌گذاری‌ها - توسعه حمل و نقل ریلی استان با مشارکت بخش خصوصی - توسعه سیستم حمل و نقل ریلی برقی در استان - ارتقای استانداردهای مصرف انرژی در بخش مسکن 	<ul style="list-style-type: none"> - توسعه و تجهیز بنای ورود و خروج دریایی و افزایش شریب بهره‌برداری از بنادر - ارتقای عدالت اجتماعی، افزایش بهره‌وری در مصرف آب و انرژی - استفاده از منابع حاصل از اجرای هدفمندی یارانه‌ها برای افزایش حمایت از صادرات غیرنفتی، بهره‌وری، کاهش شدت انرژی، کاهش آلودگی هوا و ارتقای شاخص‌های عدالت اجتماعی - تکمیل زیربنایها و زیرساخت‌های مورد نیاز برای معادن و زیرساخت‌های عمومی صنایع معدنی - کاهش تلفات انرژی و جلب سرمایه‌گذاری بخش غیردولتی - افزایش بازدهی و شریب بهره‌وری نیروگاه‌ها - تشکیل بازار منطقه‌ای و ایجاد قطب (هاب) منطقه‌ای برق و اتصال شبکه برق کشور از شمال، جنوب، شرق و غرب به کشورهای همسایه - افزایش سهم نیز و گاه‌های تجدیدپذیر و پاک - جذب سرمایه‌گذاران (داخلی و دپه‌برداری از بنادر اصلی با کارکرد بین‌المللی - واگذاری حق بهره‌برداری و مدیریت بنادر کوچک و محلی به اشخاص حقوقی حرفه‌ای و معتبر غیردولتی - جذب سرمایه‌گذاری بخش غیردولتی در احداث و بهره‌برداری از حمل و نقل ریلی - حمایت از اقتصاد دانش‌بنیان و تقویت و توسعه صنعت هوایی - تکمیل و اجرای طرح‌های پروژه‌های حمل و نقل ریلی، دوخطه کردن مسیرها و احداث خطوط برقی و سریع‌السیر - اصلاح الگوی مصرف به‌ویژه مصرف انرژی در بخش ساختمان و مسکن 	<p>۱۳۹۵</p>	<p>سواحل سازمان مدیریت و توانمندی‌های کشور</p> <p>توسعه ششم مجلس شورای اسلامی</p>

جدول ۴- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور نظام سکونتگاهی

سند/طرح	سال	راهبردها/سیاست
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	<p>ایجاد شبکه به هم پیوسته مناطق اسکان و فعالیت‌های ملی و تعریف نقش و کارکرد فرامی‌هریک از آن‌ها</p> <p>انتخاب تعدادی از کلان‌شهرها، باندر و جزایر مستعد کشور و تجهیز آن‌ها به خدمات پیشرفته ارتباطی و اطلاعاتی برای پذیرش نقش فراملی</p> <p>برقراری تناسب کمی و کیفی جمعیت و استقرار متعادل آن در پهنه سرزمین و تقسیم و گسترش شبکه‌های ارتباطی و اطلاعاتی؛</p> <p>ساماندهی سطوح خدمات و استقرار جمعیت در کشور با توجه به مدیریت منابع طبیعی، حوادث و منابع آب و رعایت شرایط زمین‌شناسی</p> <p>دستیابی به تعادل‌های منطقه‌ای متناسب با قابلیت‌ها و توان‌های هر منطقه</p>
ضوابط ملی آمایش سرزمین مصوب هیئت‌وزیران مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	<p>کاهش تمرکز و تراکم جمعیت و فعالیت در مناطق پر تراکم کشور</p> <p>ایجاد شبکه‌های سازمان‌یافته از شهرهای بزرگ و متوسط کشور و تجهیز آن‌ها</p> <p>زمینه‌سازی لازم برای استفاده حداکثر از ظرفیت‌ها و توان‌های مراکز جمعیتی کوچک و بزرگ (در حفظ و نگهداشت جمعیت و برقراری تعادل در الگوی استقرار جمعیت</p> <p>تعادل بخشی به توزیع جمعیت و فعالیت متناسب با منابع، توان محلی و ظرفیت تحمل زیست‌بوم‌ها</p> <p>بهربرداری از شبکه نسبتاً توسعه‌یافته مراکز زیست و فعالیت در این مناطق با اعمال تقسیم کار تخصصی بین آن‌ها، با تأکید بر توسعه فعالیت‌های کشاورزی، صنعتی، گردشگری و بازرگانی</p> <p>ساماندهی مراکز جدید اشتغال و اسکان مهاجرین در مناطق دارای توان پذیرش جمعیت متناسب با سرمایه‌گذاری‌های جدید تولیدی و خدماتی</p> <p>تجول بنیادی در ساختار بخش خدمات و افزایش سهم خدمات نوین و دانش‌پایه، با تأکید بر توسعه خدمات پشتیبان تولید، خدمات گردشگری، خدمات بازرگانی، بانکی و بیمه‌ای، حمل‌ونقل و ترانزیت و استفاده از فن‌آوری‌های نوین در این بخش، متناسب با نقش و جایگاه بین‌المللی کشور</p>
مطالعات آمایش سرزمین مقدمه‌ای دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	<p>ایجاد شبکه‌های سازمان‌یافته از شهرهای بزرگ و متوسط کشور و تجهیز آن‌ها به منظور پذیرش وظایف بالاتر در منطقه تحت نفوذ در راستای عدم تمرکز در تقسیم کار ملی و منطقه‌ای</p> <p>تبدیل روستاهای مستعد و دارای توان‌های رشد و استقرار فعالیت، به روستاها و ایجاد و تقویت زیرساخت‌های شهر در آن‌ها</p> <p>ایجاد نقاط شهری جدید در مناطق مستعد گسترش فعالیت و فاقد ظرفیت کافی اسکان جمعیت جدید در مراکز شهری موجود</p> <p>تقویت شهرهای کوچک و متوسط با قابلیت توسعه دارای مسافت مناسب از یکدیگر به عنوان منطقه‌های شهری در جهت هماهنگی بیشتر در ارائه عملکردهای مشخص در پهنه سرزمین</p> <p>استقرار شبکه‌های سازمان‌یافته از شهرهای موجود و نقاط شهری جدید در کشور</p> <p>بازنگری و تغییر ساختار بنیادی الگوی نظام شهری با اولویت تقویت و تجهیز شهرهای متوسط</p> <p>توسعه پایدار و موزون روستایی و هماهنگی با توسعه کشور با تنوع بخشی به فعالیت‌های اقتصادی سازگار با محیط روستایی، توسعه منابع انسانی و تجهیز</p>
حکم الزامات		<p>کاهش پیوندها و مناسبات نابرابر و تک سویه</p> <p>توسعه خدمات اطلاعاتی و ارتباطی</p> <p>-</p> <p>جلوگیری از تراکم بیش از حد جمعیت در نقاط محدود</p> <p>حمایت از شهرهای کوچک و میانی و تنوع بخشی به اقتصاد آن‌ها</p> <p>جلوگیری از تمرکز جمعیت فراتر از ظرفیت زیستی</p> <p>توسعه خدمات نوین و برتر در مراکز سکونتگاهی</p> <p>جلوگیری از افزایش پدیده نخست شهری</p> <p>ارتقای نقش شهرهای میانی و کوچک</p> <p>کاهش بی‌عدالتی‌ها در دسترسی به خدمات و زیرساخت‌ها</p> <p>جلوگیری از نابودی روستاها و تقویت بیه اقتصادی آن‌ها</p> <p>ارتقای مهارت‌های شغلی به ویژه در مناطق محروم و روستایی</p> <p>جلوگیری از دلالتی و واسطه‌گری</p>

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات
ضوابط ملی آمایش سرزمین مصوب هیئت وزیران مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۴	<p>قضایای روستایی</p> <p>توسعه منابع انسانی محلی با استفاده از دانش و فناوری نوین، افزایش سطح مهارت‌های فنی و حرفه‌ای، توسعه بخش اطلاع‌رسانی برای تحرک اقتصادی بیشتر جوامع روستایی</p> <p>بهره‌گیری از قابلیت‌های محلی مناطق روستایی به منظور سازمان‌دهی نظام خدمات‌رسانی چند سطحی و اصلاح نظام برنامه‌ریزی توسعه روستایی</p> <p>استفاده حداکثر از ظرفیت محیط‌های روستایی برای حفظ و نگهداشت جمعیت متناسب با اقتصاد منطقه‌ای، توان‌های اکولوژیک و بهره‌گیری مؤثر و متوازن از منابع پایه پراکنده کشور در فضاهای روستایی</p> <p>توانمندسازی و ارتقای ظرفیت‌های اجتماعی با تأکید بر توسعه فرصت‌های برابر از حیث دسترسی به منابع، امکانات و منافع میان شهر و روستا</p> <p>توجه به شبکه‌های بازار و بازاریابی محلی روستایی و تحکیم پیوند آن‌ها با شبکه‌های بازارهای ملی و جهانی</p> <p>سازمان‌دهی شبکه سکونتگاهی کشور باهدف ارتقای بهره‌وری از سرزمین با ملاحظات محیط‌زیستی و کاهش مشکلات</p> <p>به جهت لحاظ روگردان‌های چون گسترش حوزه نفوذ اقتصاد کشور در منطقه و محیط آسایشی جنوب غربی، سازمان فضایی مطلوب توسعه کشور، مؤلفه‌های نوین برنامه‌ریزی و تجارب جدید جهانی و تمرکززدایی از طریق انتخاب مراکز متعدد با اختیارات لازم، شبکه سکونتگاه شهری کشور در سه لایه طبقه‌بندی می‌شود:</p> <p>۱- لایه پیرامونی، شامل استان‌های مرکزی کشور به‌عنوان مراکز راهبردی، تسهیل و پشتیبانی تعاملات اقتصادی و اجتماعی با کشورهای واقع در حلق راهبردی اقتصادی و سیاسی آن‌ها در خارج از مرزهای کشور؛</p> <p>۲- لایه مرکزی، شامل مراکز منتخب مناطق و توسعه، تبادلات کالا، خدمات و اطلاعات و گسترش کسب‌کار با بازارهای جهانی؛</p> <p>۳- لایه میانی، شامل مراکز استان‌ها و شهرهای برخوردار از توانمندی و یا استقرار در موقعیت‌های مناسب نسبت به این مناطق شهری و روستایی به‌عنوان مراکز راهبردی، تسهیل و پشتیبانی از تعاملات اقتصادی و اجتماعی بین این مراکز با حوزه نفوذ خود، با سایر مراکز منتخب لایه میانی و نیز با لایه مرکزی فعالیت می‌نماید.</p> <p>تفویت و ساماندهی سکونتگاه‌ها و عرصه‌های روستایی باهدف حفظ ارتباط پویا و سازنده بین نواحی شهری و روستایی و تفویت زمین‌های ارزش با تأکید بر استقرار صنایع کوچک و اشتغال زا؛</p> <p>انجام بخشی به فرایندها و رویه‌های تبدیل و الحاق سکونتگاه‌های روستایی به شهر باهدف ماندگاری جمعیت در روستاها و حفظ بهره‌بری از ارزشی قابل کسب؛</p> <p>ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی پیرامون شهرها، به‌ویژه کلان‌شهرها</p>	محصولات روستایی و توسعه بازاریابی مستقیم
توانامه ششم مجلس توسعه-	۱۳۹۵	<p>بهبود کیفیت زندگی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی و ترویج مهاجرت معکوس از طریق آمایش سرزمین، توزیع مناسب جمعیت و منابع و جلوگیری از بروز و تشدید آسیب‌های اجتماعی در این مناطق با ایجاد شغل و سکونتگاهی مناسب در روستاها</p>	<p>جلوگیری از پراکنده روستی و توسعه درون انوا</p>

سند/ طرح	سال	راهبردها/ سیاست	حکم/ الزامات
شورای اسلامی		<ul style="list-style-type: none"> - سامان بخشی مناطق حاشیه نشین تعیین شده توسط شورای عالی شهرسازی و معماری ایران از طریق تدوین و اجرای سازوکارهای حقوقی، مالی و فرهنگی و توانمندسازی ساکنان پایت های واقع در داخل محدوده های شهری با مشارکت آن ها - تأمین منابع مالی و تسهیلات ارضان قیمت و زمین مورد نیاز برای روستائیان - توسعه حمل و نقل عمومی و مدیریت مصرف سوخت و تأمین ناوگان و تجهیزات نقل شهری شهرها و حومه آن ها - بهسازی و نوسازی در بافت های فرسوده و ساماندهی واحدا، شهرهای آسیب دیده از چنگ تکمیلی و استفاده از اراضی رها شده و ساختمان های متروبه 	<ul style="list-style-type: none"> - جبر گیری از مهاجرت های روستا- شهری - با سازو کارهای منطقی و منصفانه - کاهش آسیب های اجتماعی - ارتقای ظرفیت های شغلی و مهارتی - حمایت از مسکن اجتماعی و توسعه آن - کاهش اتکا به خودروهای شخصی
مطالعه استراتژی درازمدت طرح آمایش سوز زمین- مهندسان مشاور ستیران	۱۳۵۵	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد پوشش خدماتی مناسب برای روستاها به منظور دسترسی آن ها به نیازهای روزانه، فرهنگی و غیره .. - تنوع بخشیدن به فعالیت ها و ایجاد اشتغال در شهرهای کوچک - کاهش تمرکز در شهرهای بزرگ به نفع شهرهای ماهوارهای - حمایت از توسعه شهرهای متوسط در نواحی حاشیهای و دور افتاده - توسعه شبکه های از شهرهای کوچک برای تأمین پوشش خدماتی روستاها - تکمیل و بنا کردن شبکه شهری درجه بندی شده ای که بتواند میان مراکز تقویتی و محیط روستایی رابطه برقرار کند - پیوستن شهرهای متوسط به شبکه های بزرگ زیربنایی (شبکه بزرگراه، شبکه انتقال گاز و نفت و برق) - ایجاد تجهیزات خدمات تولیدی در شهرهای متوسط؛ - تسهیل جذب مهاجران روستایی و شهرهای کوچک به شهرهای متوسط از طریق آموزش مهارت به آن ها و اجرای سیاست های مسکن اجتماعی - تدوین طرح های جامع برای تمامی شهرهای متوسط - تقویت تجهیزات خدماتی در شهرهای حومه ای - توسعه تأسیسات زیربنایی و تجهیزات و خدمات عمومی و دستگاه های اداری در شهرهای متوسط دور از مراکز اصلی - توسعه صنایع کوچک و پیشه های تولیدی و همچنین کارکرد گردشگری در شهرهای متوسط دور افتاده - عرصه کشاورزی پیرامون شهرها حفظ شود - برنامه ریزی و هماهنگ کردن توسعه مناطق شهری 	<ul style="list-style-type: none"> - جبر گیری از بی عدالتی فضایی در دسترسی به خدمات - توسعه اقتصادهای محلی - ایجاد ساختار شبکه ای نظام شهری - توسعه زیربنای اصلی بر اساس سلسله مراتب جمعیتی - توسعه خدمات پشتیبان تولید در شهرهای کوچک و میانی - تبدیل سازی شهرهای حومه ای به شهرهای اقتصادی خود اتکا - ایجاد چارچوب نهادی منطقه ای در کلان شهرها - جبر گیری از نابودی زمین های کشاورزی پیرامون شهرها

جدول ۵- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اجتماعی و فرهنگی

سند/طرح	سال	راهبردها/سیاست	حکم/الزامات
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ایرانی، مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	<ul style="list-style-type: none"> - تربیت انسان‌های سالم، باانگیزه، شاداب، متدین، وطن‌دوست، جمع‌گرا، نظم‌پذیر و قانون‌گرا - ارتقاء سطح آموزش، پژوهش و بهره‌وری نیروی کار - تقویت همگرایی، یکپارچگی ملی، وحدت و پیوندهای اجتماعی - ایجاد و تقویت نهادها و تشکلات منطقه‌ای - بهبود شاخص‌های توسعه انسانی با تأکید بر تدین، شکوفایی استعدادها و خلاقیت‌ها، گسترش سلامت و ارتقای سطح دانش عموم - تعامل سازنده میان ارزش‌ها و مزیت‌های مناطق گوناگون کشور با استفاده از ظرفیت‌های فرهنگی، آموزشی، اقتصادی و انگیزه‌های ملی و اقدام در جهت تقویت اختیارات مناسب قانونی به سطح منطقه‌ای و محلی - تقویت هدفمند عوامل پیشرفت و آبادانی در مناطق حساس و ویژه 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از دین‌گرایی، قانون‌گریزی و آسیب اجتماعی - جلوگیری از نابودی انسجام ملی - ارتقای همکاری‌های منطقه‌ای - توسعه منابع و سرمایه‌های انسانی
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران ایق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	<ul style="list-style-type: none"> - تمرکز دادن فعالیت‌های مربوط به رشد و توسعه اقتصادی به سمت و سوی عدالت اجتماعی و کاهش فاصله میان درآمدهای طبقات و رفع محرومیت از قشرهای کم‌درآمد - حفظ وحدت، امنیت و یکپارچگی سرزمین - رفع محرومیت‌ها خصوصاً در مناطق روستایی کشور - ایجاد نظام جامع تأمین اجتماعی برای حمایت از حقوق محرومان و مستضعفان و مبارزه با فقر 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از فقر و محرومیت - جلوگیری از کاهش وحدت ملی - ریشه‌کنی فقر در نواحی روستایی - توسعه نظام تأمین اجتماعی
ضوابط ملی آمایش سرزمین مصوب هیئت‌وزیران مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	<ul style="list-style-type: none"> - گسترش تعامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی درون و بین منطقه‌ای در راستای تقویت همبستگی ملی - توسعه رفاه و تأمین اجتماعی در مناطق مختلف کشور بر مبنای تعادل در شاخص‌های اصلی آن - توسعه علوم، آموزش، پژوهش و فن آوری و گسترش و تجهیز مراکز آموزشی، پژوهشی، شهرک‌ها و پارک‌های علمی - فن آوری کشور - تأکید بر استفاده از ظرفیت‌های اجتماعی، فرهنگی و علمی استان‌ها و مناطق کشور، به‌ویژه شهرهای تهران، شیراز، اصفهان، مشهد، تبریز، اهواز و یزد - تأکید بر حفظ و پویایی هویت ایرانی - اسلامی در تعامل با برون‌گرایی و انکا بر این هویت برای تحکیم و انسجام وحدت ملی در ایجاد درونی - گسترش آموزش و بهداشت، به‌ویژه برای زنان و جوانان در مناطق کمتر توسعه‌یافته و گروه‌های اجتماعی در معرض خطر - ارتقای جایگاه صنعت گردشگری در اقتصاد ملی 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از کاهش همبستگی ملی - ارتقای رفاه اجتماعی و جلوگیری از افزایش عدم تعادل‌ها - جلوگیری از نابودی هویت ایرانی - اسلامی - استفاده بهینه از منابع فرهنگی - جلوگیری از طردشدگی گروه‌های محروم و آسیب‌پذیر
مطالعات آمایش	۱۳۸۳	<ul style="list-style-type: none"> - تأمین، حفظ و ارتقای سلامت افراد و جامعه؛ 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از کاهش سطح سلامت عمومی جامعه

سند/طرح	سال	واحد/دانشگاه
<p>سروزمین مقدمانی دفتر آمایش و توسعه پایدار</p>	<p>سال</p>	<p>واحد/دانشگاه</p>
<p>ضوابط ملی آمایش سروزمین مصوب هیئت وزیران مركز ملی آمایش سروزمین</p>	<p>۱۳۹۴</p>	<p>سروزمین</p>
<p>- ترویج الگوهای رفتاری سالم و افزایش آگاهی‌های بهداشتی مردم و کاهش رفتارهای پرخطر؛ - تقدم پیشگیری بر درمان، به‌منظور کنترل و ریشه‌کنی بیماری‌های واگیردار؛ - ایجاد و توسعه بیمه‌های سلامت‌بگر و تأکید بر روش‌های پرداخت سرانه و نظارت بر عملکرد نظام بیمه درمان کشور؛ - تقویت هماهنگی بین بخشی به‌خصوص برای گسترش کمی و کیفی نظارت بر بهداشت و امنیت مواد غذایی، دارویی، بهداشتی و آرایشی و ارتقای شاخص‌ها و عوامل مؤثر در بهداشت و ایمنی محیط‌های خصوصی و عمومی با تأکید بر دسترسی آب آشامیدنی سالم و کنترل آلودگی‌های صوتی، شیمیایی، و نظیر این‌ها؛ - ایجاد و توسعه محیط‌های حمایتی سلامت جسمی، روانی و اجتماعی با تأکید بر حفظ کرامت انسانی و حقوق مدنی بیماران و مشارکت با سایر بخش‌ها برای تأمین نیازهای اساسی آنان‌ها؛ - اصلاح ساختار نظام سلامتی جامعه در راستای ایجاد یک نظام پاسخگو برای ارائه خدمات سلامتی به آحاد مردم؛ - وضع قوانین برای حمایت از فشار آسیب‌پذیر از قبیل زنان، افراد کم‌درآمد، معذمان و کودکان و نوجوانان؛ - تغییر الگوها و اولویت‌های سرمایه‌گذاری در زمینه منابع فیزیکی، نیروی انسانی و فناوری؛ - طراحی و عملیاتی کردن نظام جامع اطلاعات در بخش سلامت؛ - تأکید بر واگذاری ارائه خدمات سلامت به بخش غیردولتی با بهره‌گیری از نظام مناسب خرید خدمت، به‌منظور افزایش کارآیی و بهبود مستمر کیفیت خدمات؛ - عادلانه ساختن دریافت خدمات سلامت برای آحاد جامعه و تأمین منابع مالی موردنیاز برای مراقبت‌های اولیه بهداشتی؛ - طراحی و استقرار نظام جامع مدیریت خدمات درمانی کشور با تأکید بر تخصیص بهینه منابع و در نظر گرفتن سطح‌بندی، نظام ارجاع و ...؛ - توجه سرمایه‌گذاری بیشتر در دو بخش آموزش و پرورش و ارتقای پژوهش‌های علمی، کاربردی</p>	<p>افزایش همگرایی و تقویت هویت ملی در طراحی و اجرای طرح‌های ملی - تقویت انسجام ملی و ارتقای هویت اسلامی-ایرانی اقوام مختلف و مشارکت آنان در اداره امور توسعه و امنیت مناطق مختلف کشور؛ - تقویت پیوند‌های منافع مرزی با داخل کشور با رویکرد وحدت و یکپارچگی اجتماعی و ارتقای سرمایه‌های اجتماعی ملی در بهینه سروزمین - توسعه رفاه و تأمین اجتماعی در نواحی مختلف کشور و زمینه‌سازی تحقق عدالت فزاینده در بهینه سروزمین، کاهش فقر، نابرابری و آسیب‌های اجتماعی با تأکید بر توانمندسازی و حداکثر استفاده از مشارکت مردم</p>	<p>افزایش همگرایی و تقویت هویت ملی در طراحی و اجرای طرح‌های ملی - تقویت انسجام ملی و ارتقای هویت اسلامی-ایرانی اقوام مختلف و مشارکت آنان در اداره امور توسعه و امنیت مناطق مختلف کشور؛ - تقویت پیوند‌های منافع مرزی با داخل کشور با رویکرد وحدت و یکپارچگی اجتماعی و ارتقای سرمایه‌های اجتماعی ملی در بهینه سروزمین - توسعه رفاه و تأمین اجتماعی در نواحی مختلف کشور و زمینه‌سازی تحقق عدالت فزاینده در بهینه سروزمین، کاهش فقر، نابرابری و آسیب‌های اجتماعی با تأکید بر توانمندسازی و حداکثر استفاده از مشارکت مردم</p>
<p>حکم الزامات</p>	<p>حکم الزامات</p>	<p>حکم الزامات</p>

حکم الزامات	راهبردها سیاست	سال	سند طرح
<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از بی عدالتی فضایی در حوزه‌های رفاهی و تأمین اجتماعی 	<p>توسعه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و مهارت‌آموزی متناسب با عملکرد تخصصی هر قلمرو به‌ویژه نواحی مرزی و حاشیه‌شهرها؛</p> <p>توزیع جغرافیایی و ساماندهی دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی و پژوهشی در سطح کشور و جذب دانشجوی آن‌ها بر اساس مقتضیات و اولویت‌های توسعه ملی، منطقه‌ای و استانی و کار ویژه‌های هر منطقه</p> <p>- تأکید بر استفاده از ظرفیت‌های اجتماعی، فرهنگی و علمی استان‌ها و مناطق کشور به‌ویژه کلان‌شهرها با محدود نمودن توسعه کمی سطوح پایین آموزش عالی به نفع سطوح بالاتر</p> <p>- طراحی و ساخت فضاهای تربیتی متناسب با اقتضانات برنامه درسی، اساتیداردهای تربیتی، تحولات جمعیتی</p> <p>- الزام به پیوستن نیازمندی‌های نیروی انسانی برای طرح‌های توسعه‌ای، خدماتی و تولیدی عمده برای تعیین نیازهای آموزشی آن در منطقه</p> <p>- توسعه و تقویت قطب‌های علمی -دانشگاهی در شهرهای منتخب</p>	سال	سند طرح
<ul style="list-style-type: none"> - توسعه فرهنگ قرآنی و سیره امامان و پیامبران - جلوگیری از فروپاشی و نابودی نقش‌های خانواده - افزایش نرخ باروری - جلوگیری از نابودی سبک زندگی ایرانی -اسلامی - توسعه مشارکت‌های مدنی - جلوگیری از غربزدگی و توسعه فرهنگ ایثار و شهادت - گسترش نقش فناوری‌های نو در توسعه فرهنگی - صدور و توسعه فرهنگ ایرانی -اسلامی و ارزش‌های آن در سطح بین‌المللی 	<p>- نهادینه‌سازی فرهنگ تسک به قرآن و عزت امام عصر (عج) و تبیین، ترویج، تقویت و ساماندهی شعار الهی، نمادها و آیین‌های اسلامی ایرانی</p> <p>- بازآفرینی نظام فکری، ساختارهای رسمی و غیررسمی و میراث تمدنی جامعه مبتنی بر جهان‌بینی و تعالیم اسلام ناب محمدی (ص)</p> <p>- تبیین، تشکیل، تحکیم، تعالی و این‌سازی خانواده</p> <p>- جلوگیری از کاهش نرخ باروری کل و ارتقای آن</p> <p>- مطالعات جمعیت و آمایش و پایش مستمر جمعیتی</p> <p>- طراحی و نهادینه‌سازی آداب و سبک زندگی اسلامی - ایرانی</p> <p>- انسجام‌بخشی و تقویت مشارکت فراگیر و نظام‌مند نهاد خانواده، نظام تعلیم و تربیت، سازمان‌های اجتماعی و اداری و سایر نهادهای مرتبط در گسترش نظم و انضباط، قانون‌گرایی و احساس امنیت عمومی و ظرفیت‌سازی و فرهنگ‌سازی برای رفع موانع فرهنگی، ساختاری و رفتاری</p> <p>- تبیین، نهادینه‌سازی و ارتقای اخلاق و رفتار و نظام حقوقی اسلام در حوزه‌های اجتماعی و سیاسی</p> <p>- طراحی و استقرار الگوی اسلامی اخلاق و فرهنگ کار و رفتار اقتصادی دولت و مردم در عرصه تولید، توزیع و مصرف</p> <p>- تبیین، ترویج و نهادینه‌سازی هنر معنوا، تعالی‌بخش، شوق‌آفرین و استکبارستیز و تعمیق درک زیبا شناسانه عمومی و بهره‌گیری از ظرفیت هنر در تحکیم فرهنگ اسلامی - ایرانی و گفتمان انقلاب اسلامی مبتنی بر بیانات امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)</p> <p>- طراحی و استقرار نظام جامع و کارآمد اطلاعات، ارتباطات و رسانه‌های مبتنی بر آموزه‌های دینی، انقلابی و ارزش‌های اخلاقی، مقتضیات راهبردی کشور و سیاست‌های کلی نظام</p>	<p>۱۳۹۲</p>	<p>تفقه مهندسی</p> <p>فرهنگی کشور -</p> <p>دبیر خاتمه</p> <p>شورای عالی</p> <p>انقلاب فرهنگی</p>

سند طرح	سال	راهنم داسیاست	حکم الزامات
		<ul style="list-style-type: none"> - گسترش تأثیرگذاری و ارزش آفرینی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران - بازنگری و اصلاح اهداف و کارکردهای فرهنگی نظام‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی - ساماندهی جنبه فرهنگی انقلاب اسلامی، راهبردی فعال جنگ نرم و ارتقای مؤلفه‌های قدرت نرم نظام اسلامی 	
		<ul style="list-style-type: none"> - افزایش ضربت ایمنی و تاب‌آوری جامعه، پیشگیری و کاهش خطرات ناشی از حوادث و سوانح - کمک به حفظ و ارتقای سرمایه اجتماعی با استفاده از توان و ظرفیت‌های مردمی و افزایش مشارکت‌های اجتماعی مردم - تحقق عدالت اجتماعی و حمایت از اقشار آسیب‌پذیر و بسط پوشش‌های امدادی، حمایتی و بیمه‌ای و پیشگیری و کاهش آسیب‌های اجتماعی - خدمات‌رسانی به‌موقع به افراد در معرض آسیب‌های اجتماعی - بسط و توسعه نقش مردم و سازمان‌های مردم‌نهاد در حوزه‌های مشارکت‌های گروهی و تأمین مالی - بهبود کیفیت زندگی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی و ترویج مهاجرت - برنامه‌ریزی برای مدیریت و توزیع متناسب فعالیت، جمعیت و مهاجرت در کشور - حمایت و توانمندسازی زنان سرپرست خانوار - مقابله با اعتیاد، ساماندهی کودکان کار و حمایت از بیساران روانی مزمن و سالمندان - تأمین نیاز اقشار آسیب‌پذیر و گروه‌های هدف سازمان‌های حمایتی به مسکن - توسعه فرهنگ کتاب‌خوانی با اولویت کتابخانه‌های روستایی در مناطق کمتر توسعه‌یافته - حمایت از کتاب‌فروشان، ناشران و مطبوعات و توسعه فضاهای مذهبی فرهنگی و بهره‌گیری بهینه از اماکن مذهبی - صیانت از میراث فرهنگی و حمایت از صنایع دستی و تشویق و توسعه گردشگری - تقویت و تکمیل جامع‌های خانواده معمر و تقویت و تکمیل و تعالی خانواده و کارکردهای اصلی آن 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از آسیب‌پذیری در برابر مخاطرات - افزایش سرمایه اجتماعی - جلوگیری از افزایش بی‌عدالتی اجتماعی - توسعه نقش جنبش‌ها و نهادهای مردمی - جلوگیری از افزایش سکونتگاه‌های غیررسمی - توانمندسازی گروه‌های آسیب‌پذیر - توسعه مسکن اجتماعی - توسعه مراکز فرهنگی و فرهنگ توسعه و کتاب‌خوانی - توسعه تولیدات فرهنگی - جلوگیری از فروپاشی نهاد خانواده
	۱۳۹۵		
			<p>پژوهانه مجلس شورای اسلامی</p>

جدول ۶- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست

سند/طرح	سال	راهبردها/سیاست	حکم الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	<ul style="list-style-type: none"> - حفظ، احیا و بهبودی زمینه از سرمایه‌ها، منابع طبیعی تجدیدشونده و حفظ محیط‌زیست در طرح‌های توسعه - تقویت هدفمند عوامل پیشرفت و آبادانی در مناطق حساس و ویژه با توجه به ملاحظات دفاعی، امنیتی، فرهنگی، اجتماعی و زیست‌محیطی و افزایش نقش و فعالیت مردم در فرآیند توسعه - دستیابی به تعادل‌های منطقه‌ای متناسب با قابلیت‌ها و توان‌های هر منطقه - استفاده مؤثر از موقعیت، میراث تاریخی و جاذبه‌های فرهنگی و طبیعی کشور در مسیر اهداف توسعه، تقویت گردشگری و حفاظت از سواحل تاریخی 	<ul style="list-style-type: none"> - کاهش وابستگی به منابع تجدید ناپذیر - حفظ مناطق حساس اکولوژیکی - جلوگیری از عدم توازن‌های منطقه‌ای - استفاده از پتانسیل‌ها و قابلیت‌های گردشگری
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد و توسعه نظام ارزیابی، پایش و ارائه گزارش در زمینه تنوع - تدوین و اجرای راهبردهای بخشی توسعه پایدار مبتنی بر حفاظت از تنوع زیستی - تقویت و تعمیق ملاحظات تنوع زیستی در سطح زیست‌بوم‌ها و زیستگاه‌ها - تدوین اصول، سیاست‌ها و دستورالعمل‌های اعمال ضوابط تنوع زیستی در فعالیت‌ها - تدوین و تکمیل شاخص‌های پایداری و اعمال آن‌ها در فعالیت‌های مرتبط با تنوع زیستی - تدوین و اجرای برنامه جامع توسعه طبیعت‌گردی - اصلاح و تقویت مدیریت شبکه مناطق حفاظت‌شده - تدوین اصول، سیاست‌ها و ضوابط توسعه فناوری زیستی و به‌کارگیری آن در زمینه‌های مرتبط با تنوع زیستی - پیشگیری و مبارزه با تخریب سرزمین با تأکید بر استفاده از دانش بومی جوامع محلی - اصلاح نظام بهره‌برداری از منابع طبیعی (منابع پایه تولید) و مهار عوامل ناپایداری منابع - هماهنگی بین مجموعه دستگاه‌های اجرایی اثرگذار بر عرصه‌های منابع طبیعی با اعمال مدیریت یکپارچه و نظام‌مند بر منابع طبیعی کشور - اعمال دیدگاه‌های آمایشی برای تعیین کاربری اصولی عرصه‌های جنگلی و مراتع در فرایند توسعه کشور - ایجاد و تقویت سیستم‌های پایش و ارزیابی تغییرات ایجادشده در جنگل‌ها و مراتع 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از تمرکز جمعیت فراتر از ظرفیت - جلوگیری از نابودی میراث فرهنگی و طبیعی - اجتناب از رویه‌های ناپایدار در بخش کشاورزی
ضوابط ملی آمایش سرزمین مصوب هیئت‌وزیران	۱۳۸۳	<ul style="list-style-type: none"> - تعادل بخشی به توزیع جمعیت و فعالیت مناسب با منابع، توان محیطی و ظرفیت تحمل زیست‌بوم‌ها - رعایت ملاحظات امنیتی و دفاعی "حفاظت از محیط‌زیست" و "حراست از میراث فرهنگی" در استقرار جمعیت و فعالیت - استفاده پایدار از قابلیت‌های طبیعی و امکانات آب و خاک برای توسعه فعالیت‌های کشاورزی و صنایع وابسته و تبدیلی مرتبط با آن - توجه به محدودیت‌های آب برای مصارف کشاورزی 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از تمرکز جمعیت فراتر از ظرفیت - جلوگیری از نابودی میراث فرهنگی و طبیعی - اجتناب از رویه‌های ناپایدار در بخش کشاورزی

سند طرح	سال	سند طرح
آمایش سرزمین		مركز ملي
<p>انجام برنامه‌های محیط‌زیستی با توجه به اصل توسعه پایدار برای جلوگیری از بروز صدمات محیط‌زیستی</p> <p>ارتقاء فن آوری‌های لازم جهت کاهش آلودگی‌های آب، خاک، هوا، سروصدا در مناطق شهری، صنعتی و مناطق کشاورزی</p> <p>اجرای طرح‌های مدیریت پسماند و گسترش روش‌های بازیافت در شهرها و مناطق صنعتی</p> <p>ارتقاء آگاهی‌های عمومی و جلب مشارکت‌های مردمی در حفظ محیط‌زیست</p> <p>ارزیابی طرح‌ها و پروژه‌های ملی با مباحث‌های زیست‌محیطی قبل از تصویب</p> <p>ارتقاء کمی و کیفی دانش و مهارت‌های فنی نیروهای متخصص در مسائل زیست‌محیطی با توجه به شرایط محیطی کشور</p> <p>الزام صنایعی که باعث آلودگی آب می‌شوند به تجهیز به سیستم تصفیه فاضلاب</p> <p>بهره‌داری از منابع طبیعی متناسب با ظرفیت و تحمل محیط و تجدید پذیری منابع طبیعی</p> <p>رعایت مباحث‌های زیست‌محیطی در توسعه یا ایجاد شهرها و شهرک‌های با عملکرد صنعتی</p> <p>رعایت مباحث‌های زیست‌محیطی در احداث راه‌های جاده‌ای و ریلی</p> <p>ایجاد و توسعه مناطق ویژه زیستی به‌عنوان چندمنظوره برای حفاظت از گونه‌ها و مجموعه‌های طبیعی در مناطق حساس</p> <p>استفاده از انرژی‌های پاک و جانسین در شهرهای بزرگ و کاهش آلودگی هوا در این شهرها</p> <p>تقویت مدیریت ملی آب کشور بر اساس مدیریت جامع و توانمند عرضه و تقاضا در کل چرخه آب با توجه به اصول آمایش سرزمین و توسعه پایدار</p> <p>همه‌جانب‌سازی طرح‌های آمایش سرزمین، توسعه کالبدی و برنامه‌های توسعه بخش آب با توجه به ظرفیت قابل تحمل حوضه‌های آبریز و امکانات توسعه منابع آب در مناطق مختلف کشور</p> <p>اصلاح و بهبود ساختار نظام مصرف آب و مدیریت؛</p> <p>اولویت‌بندی در سرمایه‌گذاری‌ها و طرح‌های در دست مطالعه انتقال بین حوضه‌ای و ایجاد سدهای مخزنی بر اساس استراتژی‌های توزیع جمعیت و فعالیت و الزامات آمایش سرزمین</p> <p>تمرکززدایی از ساختار مدیریت منابع آبی کشور و مشارکت گروه‌های ذی‌نفع در انطباق با برنامه‌های مدیریت پیشگیری</p> <p>اولویت ایجاد شبکه‌های آبیاری و زهکشی در پایین‌دست سدها و مسیرهای انتقال</p> <p>مهار، کنترل و بهره‌برداری روان آب‌های سطحی از طریق اجرای سدهای مخزنی، تأسیسات کوچک آبی و طرح‌های آبخیزداری</p>	<p>۱۳۸۳</p> <p>مطالعات آمایش سرزمین مقدمه‌های دفتر آمایش و توسعه پایدار</p>	
ضوابط ملی	۱۳۹۴	ضوابط ملی
سند طرح	راهبرد آمایش	حکم الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست
مركز ملي		جلوگیری از تخریب محیط‌زیست
<p>انجام برنامه‌های محیط‌زیستی با توجه به اصل توسعه پایدار برای جلوگیری از بروز صدمات محیط‌زیستی</p> <p>ارتقاء فن آوری‌های لازم جهت کاهش آلودگی‌های آب، خاک، هوا، سروصدا در مناطق شهری، صنعتی و مناطق کشاورزی</p> <p>اجرای طرح‌های مدیریت پسماند و گسترش روش‌های بازیافت در شهرها و مناطق صنعتی</p> <p>ارتقاء آگاهی‌های عمومی و جلب مشارکت‌های مردمی در حفظ محیط‌زیست</p> <p>ارزیابی طرح‌ها و پروژه‌های ملی با مباحث‌های زیست‌محیطی قبل از تصویب</p> <p>ارتقاء کمی و کیفی دانش و مهارت‌های فنی نیروهای متخصص در مسائل زیست‌محیطی با توجه به شرایط محیطی کشور</p> <p>الزام صنایعی که باعث آلودگی آب می‌شوند به تجهیز به سیستم تصفیه فاضلاب</p> <p>بهره‌داری از منابع طبیعی متناسب با ظرفیت و تحمل محیط و تجدید پذیری منابع طبیعی</p> <p>رعایت مباحث‌های زیست‌محیطی در توسعه یا ایجاد شهرها و شهرک‌های با عملکرد صنعتی</p> <p>رعایت مباحث‌های زیست‌محیطی در احداث راه‌های جاده‌ای و ریلی</p> <p>ایجاد و توسعه مناطق ویژه زیستی به‌عنوان چندمنظوره برای حفاظت از گونه‌ها و مجموعه‌های طبیعی در مناطق حساس</p> <p>استفاده از انرژی‌های پاک و جانسین در شهرهای بزرگ و کاهش آلودگی هوا در این شهرها</p> <p>تقویت مدیریت ملی آب کشور بر اساس مدیریت جامع و توانمند عرضه و تقاضا در کل چرخه آب با توجه به اصول آمایش سرزمین و توسعه پایدار</p> <p>همه‌جانب‌سازی طرح‌های آمایش سرزمین، توسعه کالبدی و برنامه‌های توسعه بخش آب با توجه به ظرفیت قابل تحمل حوضه‌های آبریز و امکانات توسعه منابع آب در مناطق مختلف کشور</p> <p>اصلاح و بهبود ساختار نظام مصرف آب و مدیریت؛</p> <p>اولویت‌بندی در سرمایه‌گذاری‌ها و طرح‌های در دست مطالعه انتقال بین حوضه‌ای و ایجاد سدهای مخزنی بر اساس استراتژی‌های توزیع جمعیت و فعالیت و الزامات آمایش سرزمین</p> <p>تمرکززدایی از ساختار مدیریت منابع آبی کشور و مشارکت گروه‌های ذی‌نفع در انطباق با برنامه‌های مدیریت پیشگیری</p> <p>اولویت ایجاد شبکه‌های آبیاری و زهکشی در پایین‌دست سدها و مسیرهای انتقال</p> <p>مهار، کنترل و بهره‌برداری روان آب‌های سطحی از طریق اجرای سدهای مخزنی، تأسیسات کوچک آبی و طرح‌های آبخیزداری</p>	<p>۱۳۸۳</p> <p>مطالعات آمایش سرزمین مقدمه‌های دفتر آمایش و توسعه پایدار</p>	<p>جلوگیری از تخریب محیط‌زیست</p> <p>هوشمندسازی حفاظت از محیط‌زیست</p> <p>ایجاد چرخه بسته در مدیریت پسماند</p> <p>تمرکززدایی و افزایش مشارکت‌های مردمی در حفظ محیط‌زیست</p> <p>ارتقای مهارت و دانش مسئولان و کارکنان بخش محیط‌زیست</p> <p>جلوگیری از توسعه‌های فاقد ارزیابی‌های محیط‌زیستی</p> <p>کاهش وابستگی به سوخت‌های فسیلی</p> <p>مدیریت یکپارچه و پایدار منابع آب</p> <p>جلوگیری از هدررفت منابع طبیعی</p> <p>رعایت حفاظت‌های محیط‌زیستی</p> <p>جلوگیری از بی‌عدالتی‌ها در تخصیص و توزیع منابع آب</p>

سند طرح	سال	راهبردها/سیاست	اهداف	ملاحظات
آمایش سرزمین مصوب هیئت وزیران مرکز ملی آمایش سرزمین		تبع بخشی به منابع تولید انرژی و افزایش سهم انرژی‌های تجدید پذیر (به‌ویژه بادی و خورشیدی) در تولید و تأمین انرژی بهینه - اعمال مدیریت یکپارچه بر منابع آب - ممنوعیت برداشت می‌رودبه و ناپایدار از منابع آب‌های زیرزمینی و سطحی کشور - مهار آب‌های مرزی و مدیریت کارآمد و بهینه آب‌های ورودی و خروجی کشور - رعایت نیازهای پایه محیط‌زیستی رودخانه‌ها، تالاب‌ها، دریاچه‌ها بر اساس میزان تجدیدشدگی آب و ظرفیت قابل تحمل حوضه‌های آبریز در مهار و کنترل آب‌های سطحی کشور - توجه به محدودیت آب در جانشینان و استقرار فعالیت‌های اقتصادی آب در قلمروهای مختلف کشور - رعایت ملاحظات ژئوپلیتیکی و اکولوژیکی در طرح‌های استحصال، تأمین، انتقال، توزیع و مصرف آب در سطح فراملی، ملی، منطقه‌ای و محلی - افزایش تراز مثبت آب مجازی در تجارت کالا - بازنگری و تجدیدنظر در تخصیص آب از سد‌ها به نفع تقویت معادن دریاچه‌ها و تالاب‌ها در پایین‌دست و حفظ حقایق‌های محیط‌زیستی رودخانه‌ها و تالاب‌ها - کاهش نسبت حجم آب مصرفی کل کشور به حجم آبی منابع آب تجدیدشونده مناسب با ظرفیت هر منطقه - ایجاد تناسب و هماهنگی در اجرای طرح‌های سد، آبخیزداری، آبخیزداری، شبکه‌های آبیاری و زهکشی پایین‌دست - تدوین الگوی بهینه کشت در دشت‌ها (واحدهای اکولوژیکی) با تأکید بر ارزش اقتصادی آب - ارتقای بهره‌وری آب و به کارگیری روش‌های مناسب آبیاری با شرایط اقلیمی و منطقه‌ای در راستای صرفه‌جویی و استفاده بهینه از منابع آب با توجه به محدودیت‌های ناشی از تغییرات آب و هوایی - حفاظت، پیشگیری و کاهش فرسایش خاک و تغذیه آبخازها با اجرای عملیات آبخیزداری و آبخیزداری در حوضه‌های آبخیز کشور - محدودیت کشت محصولات آبی با نیاز آبی بالا در فضای باز و جایگزینی در موارد ممکن از طریق کشت گلخانه‌ای، مدیریت جامع و یکپارچه حوضه‌های آبخیز برای بهره‌برداری از منابع آب پایه (آب، خاک و پوشش گیاهی) - توسعه، حفاظت و احیای جنگل‌ها و مراتع کشور - ارتقاء سطح تعاملات و همکاری‌های دو یا چند جانبه با کشورهای منطقه به منظور حفاظت از محیط‌زیست و منابع طبیعی - رعایت ملاحظات محیط‌زیستی (توان اکولوژیک و ظرفیت تحمل زیستی در استقرار فعالیت‌های توسعه‌ای در بهره سرزمین - پایان‌داری و جلوگیری از بیابان‌زایی و تثبیت ش‌های روان و مهار کانون‌های شکل‌دهنده ریز گردها - صیانت و استفاده بهینه از ظرفیت‌ها و جاذبه‌های طبیعی	حکم الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست - کاهش وابستگی به سخت‌های فسیلی - جلوگیری از برداشت ناپایدار منابع آب‌های زیرزمینی و سطحی - توسعه دیپلماسی آب - جلوگیری از عدم رعایت حقایق‌های محیط‌زیستی - توسعه صنایع و فعالیت‌ها بر اساس منابع آب و ظرفیت تحمل - جلوگیری از تخصیص و استفاده ناعادلانه و ناپایدار منابع آب - صرفه‌جویی در مصرف آب و ارتقای بهره‌وری آن - اصلاح الگوی کشت - سازگاری در برابر تغییرات اقلیمی - جلوگیری از فرسایش و تخریب خاک - جلوگیری از نابودی جنگل‌ها و مراتع - جلوگیری از بیابان‌زایی و ریز گردها - جلوگیری از نابودی جاذبه‌های طبیعی	
مادپریت	۱۳۵۵		نویسنده‌های واحدهای بهره‌برداری و بزرگ‌قیاس نمودن اراضی کشاورزی، افزایش کارایی واحدهای موجود، محدود نمودن کاربرد سموم دفع - صیانت از بهره‌برداری‌های ناپایدار در بخش	

سند طرح	سال	راهبردی/سیاست	حکم الزامات در محور منابع طبیعی و محیط زیست
<p>یکپارچه مناطق ساحلی کشور: طرح کاربری مطلوب اراضی مناطق ساحلی کشور- وزارت راه و ترابری ۱۳۸۸</p>		<p>راهبردی/سیاست</p> <p>آفات، محدود نبودن تغییر کاربری زمین های کشاورزی و افزایش باردهی سیستم های آبیاری</p> <p>- احیا و ضابطه مند نمودن بهره برداری از منابع طبیعی با تأکید بر صیانت اکوسیستم های ملی و ویژه استان</p> <p>- ضابطه مند نمودن ساخت وساز در اراضی ساحلی، جنگلی و حاشیه محوره های گردشگری</p> <p>- اختصاص اراضی ساحلی و جنگلی با کاربری عمومی با تأکید بر احیاء حفظ جنگل ها، حریم دریا و رودخانه</p> <p>- توسعه عمومی شهرها و بهره گیری از اراضی مرآت و بایر داخل شهرها</p>	<p>کشاورزی</p> <p>- اجتناب از نابودی اکوسیستم ها طبیعی</p> <p>- جلوگیری از ساخت و سازهای بی رویه در مناطق حساس اکولوژیکی</p> <p>- اجتناب از توسعه در حریم</p> <p>- جلوگیری از پراکنده رومی شهرها</p>
<p>سیاست های کلی محیط زیست- حضرت آیت الله خامنه ای</p>	<p>۱۳۹۴</p>	<p>سیاست های کلی محیط زیست- حضرت آیت الله خامنه ای</p> <p>- مدیریت جامع، هماهنگ و نظام مند منابع حیاتی از قتل هوا، آب، خاک و تنوع زیستی (منبتی بر توان و پایداری زیست بوم، به ویژه با افزایش ظرفیت ها و توانمندی های حقوقی و ساختاری مناسب همراه با رویکرد مشارکت مردمی</p> <p>- ایجاد نظام یکپارچه ملی محیط زیست</p> <p>- اصلاح شرایط زیستی به منظور بر خوردار ساختن جامعه از محیط زیست سالم و رعایت عدالت و حقوق بین نسلی</p> <p>- پیشگیری و ممانعت از انتشار انواع آلودگی های غیر مجاز و جرم انگاری تخریب محیط زیست و مجازات مؤثر و بازدارنده آلوده کننده گان و تخریب کننده گان محیط زیست و الزام آنان به جبران خسارت</p> <p>- پایش مستمر و کنترل منابع و عوامل آلاینده هوا، آب، خاک، آلودگی های صوتی، امواج و آلودگی های مغز و تغییرات نامساعد اقلیم</p> <p>- تهیه اقلیم زیست بوم کشور و حفاظت، احیاء، بهسازی و توسعه منابع طبیعی تجدید پذیر (مانند دریا، دریاچه، رودخانه، مخزن سدها، تالاب، ایوان زیرزمینی، جنگل، خاک، مرغ و تنوع زیستی به ویژه حیات وحش) و افعال محدودیت قانونمند در بهره برداری از این منابع</p> <p>- مدیریت تغییرات اقلیم و مقابله با تهدیدات زیست محیطی نظیر یخبندان زایی، گردوغبار به ویژه ریز گردها، خشک سالی و عوامل سرایت دهنده میکروبی و رادیواکتیو</p> <p>گسترش اقتصاد سبز</p> <p>- تعادل بخشی و حفاظت کیفی آب های زیرزمینی از طریق اجرای عملیات آبخیزداری، آبخیزداری، مدیریت عوامل کاهش بهره برداری از آب های زیرزمینی و تبخیر و کنترل ورود آلاینده ها</p> <p>- استقرار نظام حسابرسی زیست محیطی در کشور با لحاظ ارزش ها و مزینده های زیست محیطی (تخریب، آلودگی و احیاء) در حساب های ملی</p> <p>- حمایت و تشویق سرمایه گذاری ها و فناوری های سازگار با محیط زیست با استفاده از ابزارهای مناسب از جمله عوارض و مالیات سبز</p> <p>- تدوین منشور اخلاق محیط زیست و ترویج و نهادینه سازی فرهنگ و اخلاق زیست محیطی مبتنی بر ارزش ها و الگوهای سازنده ایرانی اسلامی</p>	<p>- اجتناب از بخشی نگری و مدیریت متفرق در عرصه منابع طبیعی</p> <p>- افزایش مشارکت های مردمی</p> <p>- اجتناب از افزایش آلاینده های محیط زیستی</p> <p>- ایجاد نظام پایش کارآمد محیط زیستی</p> <p>- بازبینی قوانین محیط زیستی</p> <p>- کاهش آسیب پذیری و سازگاری با تغییرات اقلیمی</p> <p>- ارتقای مدیریت منابع آب کشور</p> <p>- توسعه فناوری های سبز</p> <p>- ارتقای آگاهی های محیط زیستی</p> <p>- ارتقا و کارآمد دیپلماسی محیط زیستی</p>

حکم الزامات در محور منابع طبیعی و محیط زیست	راهبرد/سیاست	سال	سند/طرح
<ul style="list-style-type: none"> - اجتناب از توسعه بدون ارزیابی محیط زیستی - جلوگیری از نابودی تالاب‌ها - جلوگیری از هدر رفت پسماندها و مدیریت پایدار پسماند - ایجاد چرخه‌های بسته آب - جلوگیری از نابودی جنگل‌ها و مراتع - جلوگیری از ناپایان زایی - جلوگیری از نابودی خاک و آبخیزان‌ها - مدیریت سبز منابع طبیعی و سوخت‌ها - توسعه جنگل‌ها و مراتع - رعایت حقایق‌های محیط زیستی - جلوگیری از نابودی تنوع زیستی 	<p>راهبرد/سیاست</p> <ul style="list-style-type: none"> - ارتقاء مطالعات و تحقیقات علمی و به‌رومندی از فناوری‌های نوآورانه زیست محیطی و تجارب سازنده بومی در زمینه حفظ تعادل زیست بوم‌ها و پیشگیری از آلودگی و تخریب محیط زیست - گسترش سطح آگاهی، دانش و بینش زیست محیطی جامعه و تقویت فرهنگ و معارف دینی مشارکت و مسئولیت پذیری اجتماعی - تقویت دیپلماسی محیط زیست - ارزیابی راهبردی محیط زیست (SEA) در سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای و ارزیابی اثرات زیست محیطی (EIA) طرح‌های بزرگ کلیه دستگاه‌های اجرایی و بخش‌های خصوصی و تعاونی، نهادهای عمومی غیردولتی در پهنه سرزمینی - اجرای برنامه عمل حفاظت، احیاء، مدیریت و به‌روبرداری مناسب از تالاب‌های کشور - اجرای طرح‌های جامع مدیریت پسماند به‌ویژه در سواحل دریاها، رودخانه‌ها، جنگل‌ها و دشت‌های حاشیه تالاب‌ها - تهیه و اجرای طرح جامع پیشگیری و اطفای حریق در عرصه تحت مدیریت سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری و سازمان حفاظت محیط زیست - تکمیل و اجرای تأسیسات جمع آوری، تصفیه، بازچرخانی و مدیریت پساب و فاضلاب در شهرها و شهرک‌های صنعتی و خدماتی - احیاء، توسعه و غنی سازی جنگل‌ها - اجرای عملیات آبخیزداری و حفاظت از خاک و آبخیزان - پایان‌رسانی و کنترل کانون‌های بحرانی آن - تهیه نقشه‌های حدنگاری (کاداستر) منابع طبیعی - اجرای برنامه مدیریت سبز شامل مدیریت مصرف انرژی، آب، مواد اولیه، تجهیزات و کاغذ، کاهش مواد جامد زائد و بازیافت آن‌ها در ساختمان‌ها و وسایط نقلیه - احیای رویشگاه‌های مرئی و توسعه و فرآوری گیاهان دارویی - تبدیل پسماند به کود یا انرژی برای شهرهای مختلف - اقدامات سیاسی، اقتصادی و عمرانی لازم برای تثبیت، استمرار و افزایش حلقه به رودخانه‌های مشترک و مرزی - تهیه، تدوین و اجرای برنامه عمل حفاظت و مدیریت از مناطق چهارگانه محیط زیست و گونه‌های در معرض تهدید و خطر انقراض حیات وحش کشور - جلوگیری از تغییر کاربری، تجاوز و تصرف، مبارزه با قاچاق چوب، استقرار مدیریت پایدار جنگل 	<p>۱۳۹۵</p>	<p>پرونامه ششم توسعه- مجلس شورای اسلامی</p>

۲-۲- بررسی وضعیت، فشارها و روندها در ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، محیط‌زیستی و ارتباطی

۲-۲-۱- بررسی وضعیت

استان سمنان از منظر جغرافیایی، از شمال با استان‌های گلستان و مازندران، از شمال شرق با استان خراسان شمالی، از شرق با استان خراسان رضوی، از جنوب با استان‌های یزد و اصفهان و از غرب با استان‌های تهران و قم همسایه است. سمنان با وسعت ۹۶۸۱۶ کیلومتر مربع، ۵/۹ درصد از مساحت ایران را در بر می‌گیرد. استان سمنان در دامنه‌های جنوبی رشته‌کوه‌های البرز و در بخشی از دشت کویر واقع شده است که بیش از نیمی از سطح استان را تشکیل می‌دهد. بدین ترتیب ارتفاع استان از شمال به جنوب کاهش می‌یابد به گونه‌ای که اختلاف ارتفاع تا بیش از ۳۰۰۰م قابل مشاهده است. گستره جغرافیایی استان سمنان را می‌توان به سه قسمت کوهستانی، کوهپایه‌ای و نواحی پست دشت کویر تقسیم کرد. (جغرافیای استان سمنان، ۱۳۹۹: ۱۳). نواحی کوهپایه‌ای استان سمنان، دامنه‌های جبهه جنوبی البرز هستند که به دلیل وجود آب‌های زیرزمینی و خاک‌های رسوبی دارای کشاورزی نسبتاً مناسب و از این رو محل تراکم جمعیت بیشتری است. نواحی پست کویری در پایین‌ترین حد استان قرار دارند و به دلیل شرایط نامساعد طبیعی، کمبود آب و خاک مناسب، از جمله مناطق خالی از سکنه ایران است (سازمان نقشه‌برداری کشور، ۱۳۹۹: ۱۹).

سرزمینی که امروز از آن بانام استان سمنان یاد می‌شود، به دلایل جغرافیایی چند مانند واقع شدن در دامنه‌های جبهه جنوبی البرز، دارا بودن شرایط نسبتاً مساعد برای کشاورزی و دامداری و نیز داشتن موقعیت مهم ارتباطی بین شرق و غرب ایران، همواره مسکون و آباد بوده است. در حدود العالم از این ناحیه با نام «کومش» چنین یاد شده است: «ناحیتیست میان ری و خراسان بر راه حجاج و اندر میان کوه‌هاست و این ناحیه آبادان و با نعمتست و مردمانی جنگی و از وی جامه کنیس خیزد و میوه‌هایی کی اندر همه جهان چنان نباشد و از آن به گرگان و طبرستان برند». همچنین از شهرهای استان از جمله دامغان، بسطام و سمنان به‌عنوان شهرهایی خرم، آبادان و دارای نعمت بسیار یاد شده است. در گذشته استان سمنان کنونی با نام‌های قومس، کومس یا کومش به‌عنوان یکی از ایالت‌های ایران (شامل نواحی سمنان، دامغان، شاهرود، بسطام، ولایت جندق و بیابانک) شناخته می‌شد. در اولین قانون تقسیمات کشوری، محدوده استان سمنان کنونی در تابعیت دارالخلافه تهران بود؛ تا این که در قانون تقسیمات کشوری ۱۳۱۶ش، سمنان و دامغان به همراه دوازده شهرستان و ایالت دیگر مجموعاً «استان شمال» را تشکیل دادند. اندکی بعد محدوده فعلی استان با برخی تغییرات، در محدوده «استان دوم» که شامل شش شهرستان بود، قرار گرفت و در ۱۳۴۰، فرمانداری کل سمنان و در ۱۳۵۵ استان سمنان به مرکزیت سمنان تأسیس گردید (دفتر تقسیمات کشوری، ۱۳۹۴: ۱۲).

۲-۲-۲- توان اکولوژیک

در سال‌های اخیر با تأسیس شهرک‌های صنعتی و مراکز تولیدی و نیز توسعه امکانات رفاهی و آموزشی، و احداث راه‌های ارتباطی استان سمنان چهره جدیدی به خود گرفته و جمعیت بسیاری به سوی آن جذب شده است؛ به گونه‌ای که جمعیت یکی از شهرهای آن یعنی شاهرود در سال‌های اخیر از جمعیت مرکز استان نیز فزونی یافته و به صورت یکی از شهرهای صنعتی و دانشگاهی استان درآمده است. از دیگر پدیده‌های طبیعی و توریستی استان، دریاچه قم، (= مسیله، نمک) است که در جنوب غربی استان واقع شده است. سطح این دریاچه که به هنگام کم آبی به صورت نمکزاری وسیع خودنمایی می‌کند، به شکل مثالی تقریباً متساوی‌الاضلاع، به طول هر ضلع ۶۰ کیلومتر دیده شده و از طرف هر ضلع خود با یکی از استان‌های سمنان، اصفهان و قم همسایه است. استان سمنان به لحاظ برخورداری از مناطق خوش آب و هوای پای کوهی و نیز جاذبه‌های مناطق کویری و همچنین آثار باارزش تاریخی به‌ویژه در شهرهای دامغان و سمنان از استان‌های مستعد برای توسعه گردشگری است (سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، ۱۳۹۷: ۸).

۲-۲-۳- چالش‌های هیدروپلیتیک استان سمنان

از منظر هیدروپلیتیک، اکثریت شهرهای ایران در معرض خشک‌سالی هستند، و شهرهای استان سمنان نیز جزء آن‌ها می‌باشند. توسعه‌هایی که به صورت اضافه برداشت‌ها، برداشت بیشتر از تغذیه سالانه توسط چاه‌های عمیق و نیمه عمیق صورت می‌گیرد، سبب شده که آبخوان‌ها با کسری مخزن روبرو شوند و استان با بحران شدید آب مواجه گردد. کسری مخزن آب زیرزمینی به ۸۱۱ میلیون مترمکعب در سال می‌رسد. گزارش‌هایی که تا کنون در باره بحران آب در استان سمنان انتشار یافته‌اند، عامل اصلی بحران آب را خشک‌سالی‌ها قلمداد نموده‌اند. در حالی که بر اساس نتایج این تحقیق معلوم شده که عامل اصلی بحران آب، اضافه برداشت‌های مستمری است که توسط چاه‌های عمیق از آبخوان اصلی دشت‌ها صورت می‌گیرد و نه خشک‌سالی‌ها به تنهایی. برای اثبات این ادعا، متوسط سالانه بارندگی متحرک ۸۱ ساله از ۸۳۱۳ تا ۸۳۱۳ هر دشت، با هیدرو گراف واحد آبخوان همان دشت، مقایسه و تحلیل شده است. در این تحلیل، معلوم شده که سطح آب زیرزمینی حتی در سال‌های تر که علی‌القاعده می‌بایست بالا می‌آید، همچنان به افت خود ادامه داده است. پیامدهای جبران‌ناپذیر بحران آب عبارت‌اند از: بالا رفتن هزینه پمپاژ آب، شور شدن آب زیرزمینی، نشست زمین و ایجاد شکاف‌ها در سطح دشت‌ها و سایر مشکلات زیست‌محیطی (بزان و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۳).

در سطح استان سمنان مشکل آب به دو صورت کمی و کیفی وجود دارد در برخی مناطق استان موضوع کیفیت آب نسبت به کمیت آن حتی در شرایطی بحرانی تر قرار دارد و این موضوعی است که کمتر به آن توجه می شود. به عنوان مثال در منطقه مزج جیلان شاهرود شوری آب چندین برابر گذشته شده است اما چون این موضوع تدریجی رخ داده کمتر احساس شده و توجهات را به خود جلب نکرده است متأسفانه از اواخر دهه ۷۰ شور شدن خاک تشدید شده و افت منابع آبی که امری برگشتناپذیر محسوب می شود، به این امر دامن زده است. در حال حاضر سمنان یکی از استان های اول در پیشرفت بحث تغییر الگوی کشت است و باید این نکته را مدنظر قرارداد که در لایه های اقتصادی و فرهنگی از سوی مزارع برنامه ریزی شده و به اصلاح این برنامه تغییر الگوی کشت از کف مزرعه به سطح بالاتر می رسد ما در بحث تغییر الگوی کشت نمی توانیم بحث های اقتصادی و فرهنگی را تغییر دهیم و باید درآمدهای مناطق را حفظ کنیم. این امر در بحث بهره وری آب برای دشت ها پیش بینی شده و در زمان اجرا باید برای تک تک مزارع اجرا شود. روی هم رفته، ستان سمنان در منطقه ای خشک قرار گرفته که خشک سالی مشکلاتش را دوچندان هم کرده است از سوی دیگر ۹۰ درصد آب های استان صرف کشاورزی می شود آن هم غالباً با روش های سنتی چون غرقابی که سبب شده نتوانیم از آب بهره خوبی را ببریم (وزارت نیرو، ۱۳۹۸: ۲۲).

فصل سوم

تحليل محیط درونی

۳-۱- تقسیمات کشوری و هم‌جواری‌ها

استان سمنان با مساحتی معادل ۹۷۴۸۷ کیلومتر، در نیمه شمالی کشور واقع شده است و با مرکزیت شهر سمنان، ۵/۹۷ درصد از مساحت کشور را فرا گرفته است. این استان از نظر وسعت هفتمین رتبه را در بین استان‌های کشور دارد و بعد از استان‌های سیستان و بلوچستان، کرمان، خراسان جنوبی، فارس، خراسان رضوی و اصفهان، وسیع‌ترین استان کشور به حساب می‌آید. استان سمنان از جانب شمال به استان‌های خراسان شمالی، گلستان و مازندران، از جنوب به استان‌های خراسان جنوبی و اصفهان، از مشرق به استان خراسان رضوی و از مغرب به استان‌های تهران و قم محدود است.

نقشه ۱- موقعیت سیاسی استان نسبت به استان‌های هم‌جوار

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۸

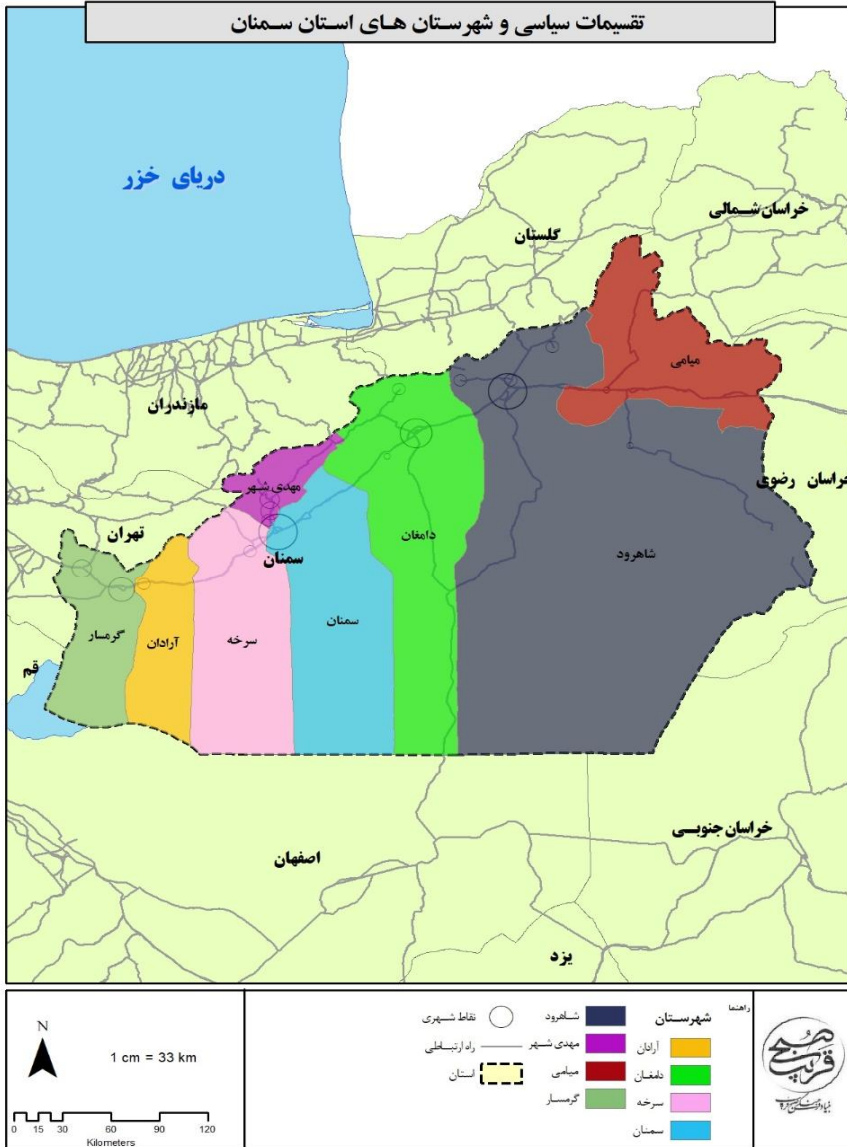
در حال حاضر بیشترین مرز مشترک استان سمنان با استان اصفهان به طول ۳۴۴ کیلومتر است و پس از آن از طرف شرق استان خراسان رضوی با ۳۲۰ کیلومتر طولانی‌ترین مرز مشترک را با استان سمنان دارد، استان‌های تهران، گلستان، مازندران، خراسان شمالی و جنوبی نیز جز استان‌های هم مرز استان سمنان به شمار می‌روند. بر اساس آخرین تقسیمات کشوری در سال ۱۳۹۸، استان سمنان دارای ۸ شهرستان، ۱۵ بخش، ۲۰ شهر و ۳۱ دهستان بوده است. همچنین در این سال ۳۸۷۱ آبادی در استان وجود دارد که از این تعداد ۸۳۲ آبادی دارای سکنه و ۳۰۱۹ آبادی خالی از سکنه می‌باشند. شهرستان‌های استان سمنان در سال ۱۳۹۸ شامل آرادان، دامغان، سرخه، سمنان، شاهرود، گرمسار، مهدیشهر و میامی بوده است.

شهرستان سمنان با مرکزیت شهر سمنان (به‌عنوان مرکز استان) و پرجمعیت‌ترین شهر استان مهم‌ترین جایگاه را در بین شهرستان‌ها دارد. شهرستان شاهرود با داشتن مساحتی معادل ۴۳۴۰۵ کیلومترمربع، ۴۴/۵ درصد از مساحت استان را به خود اختصاص داده است و بزرگ‌ترین شهرستان استان به حساب می‌آید. کمترین مساحت در بین شهرستان‌های استان مربوط به شهرستان مهدیشهر با مساحت ۱۹۴۳ کیلومترمربع (۱/۹۹ درصد از کل استان) است.

جدول ۷- تقسیمات سیاسی استان سمنان در سال ۱۳۹۸

نام شهرستان	مساحت (کیلومترمربع)	تعداد بخش	تعداد دهستان	تعداد شهر	تعداد آبادی	تعداد آبادی دارای سکنه	تعداد آبادی خالی از سکنه
آرادان	۴۳۲۹	۲	۴	۲	۱۹۳	۴۶	۱۴۷
دامغان	۱۴۰۳۳	۲	۶	۴	۱۲۰۳	۳۶۸	۸۳۵
سرخه	۹۲۲۲	۱	۲	۱	۲۴۵	۳۴	۲۱۱
سمنان	۱۱۰۱۷	۱	۱	۱	۳۷۸	۵۵	۳۲۳
شاهرود	۴۳۴۰۵	۳	۷	۶	۷۹۲	۱۳۲	۶۶۰
گرمسار	۵۱۸۲	۲	۳	۲	۳۱۴	۷۱	۲۲۳
مهدیشهر	۱۹۴۳	۲	۳	۳	۲۸۱	۶۵	۲۱۶
میامی	۸۳۵۶	۲	۵	۱	۴۶۵	۶۱	۴۰۴
کل استان	۹۷۴۸۷	۱۵	۳۱	۲۰	۳۸۷۱	۸۳۲	۳۰۱۹

منبع: سالنامه آماری استان سمنان، ۱۳۹۸

نقشه ۲- تقسیمات سیاسی استان سمنان

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۸

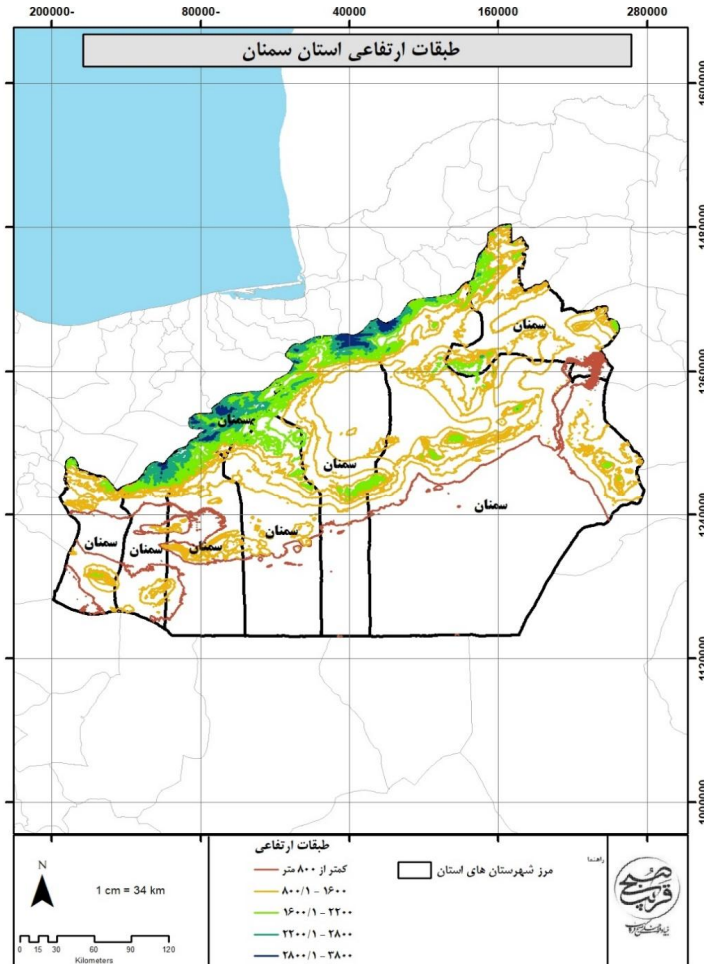
۳-۲- بررسی نظام طبیعی و محیط‌زیستی

۳-۲-۱- ویژگی‌های توپوگرافی (ناهمواری‌ها)

استان سمنان در دامنه‌های جنوبی رشته‌کوه‌های البرز و در مرز میانی البرز و دشت زیبای کویر واقع شده و به همین سبب مجموعه‌ای از زیبایی‌ها و مناظر بدیع از جاذبه‌های کویری و کوهستانی را همراه با اقلیم‌های متفاوت و مناظر زیبای طبیعی به وجود آورده است. کاهش ارتفاع رشته‌کوه البرز در استان از شمال به سمت جنوب و به سمت دشت کویر می‌باشد. بلندترین نقطه استان کوه شاهوار با ارتفاع ۳۹۴۵ و پست‌ترین نقطه مربوط به دشت کویر در جنوب استان بار ارتفاع ۶۸۳ می‌باشد.

ارتفاعات: رشته‌کوه‌های البرز از کوه‌های طالش در مغرب شروع و تا ارتفاعات خراسان در مشرق کشیده شده است و این رشته‌کوه ممتد از نظر جهت‌گیری در مشرق و مغرب تفاوت‌هایی پیدا می‌کند. در غرب جلپه‌رود، جهت کوه‌ها از شمال غربی به جنوب شرقی می‌باشد درحالی‌که در شرق این رودخانه، امتداد کوه‌ها جهت معکوس دارند، یعنی از جنوب غربی، به شمال شرقی متوجه می‌شوند. این دیوار به‌صورت قوس بزرگی که به سمت شمال باز می‌شود و مناطق پست و مسطح اطراف دریای خزر را از فلات مرتفع مرکزی ایران (استان سمنان) جدا می‌کند. ارتفاعات شمال استان در جنوب این دیوار کوهستانی قرار گرفته است. کوه‌های البرز شرقی، نسبت به البرز غربی که ارتفاعات آن رو به نقصان می‌گذارد، کم‌عرض‌تر و باریک‌ترند تا آن‌که در ۲۰۰ کیلومتری شرق دریای خزر ارتفاعات آن به دشت "آرموت‌لی" منتهی می‌شود. عرض رشته‌کوه البرز در این منطقه از ۱۲۰ کیلومتر در فیروزکوه، در فاصله بین دامغان و گرگان به ۶۰ کیلومتر تقلیل یافته و در شمال شرقی شاه‌رود فقط به ۳۰ کیلومتر می‌رسد. در قسمت شرقی از ارتفاعات البرز هم به همین نسبت کاسته می‌شود به‌طوری‌که در حوالی جاجرمد در قله خورکوه ارتفاع آن به ۲۸۱۹ متر رسیده و از آن پس به‌صورت فلاتی با ارتفاعات ناچیز درمی‌آید.

دشت‌ها: دشت کویر وسیع‌ترین کویر ایران که از دامنه‌های جنوبی البرز تا مرکز ایران گسترش دارد، در مرکز و جنوب استان سمنان تقریباً نیمی از وسعت استان را شامل می‌شود. این بیابان یکی از قطب‌های حرارتی زمین محسوب می‌شود. دمای آن در تابستان به ۵۰ درجه می‌رسد و گاهی اختلاف دمای بین روز و شب به ۷۰ درجه سانتی‌گراد می‌رسد. قسمت عمده آن را باتلاق‌های وسیع فراگرفته‌اند و در حاشیه پوشیده از تپه‌های ماسه‌ای و ارتفاعات پراکنده است و پوشش گیاهی آن عمدتاً از نوع گیاهان شور پسند (هالوفیت) است.

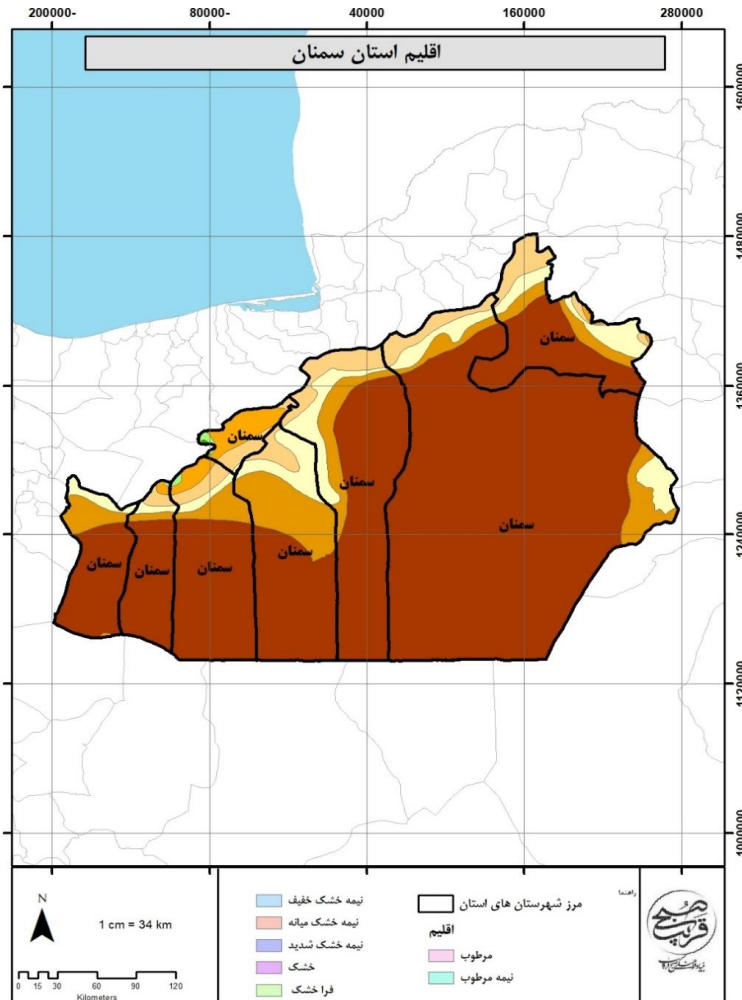

نقشه ۳- طبقات ارتفاعی استان سمنان

۳-۲-۲- آب و هوا و اقلیم

استان سمنان به علت شرایط جغرافیایی متنوع، دارای آب و هوای متفاوتی در بخش‌های مختلف می‌باشد، بدین صورت که در نواحی کوهستانی هوا سرد، در دامنه کوه‌ها، هوا معتدل و در کنار کویر، هوا گرم می‌باشد. در شهرستان دامغان به علت وزش بادهای شدید شمالی و بارندگی نواحی گرگان و مازندران، زمستان‌ها سرد و تابستان‌ها معتدل است.

در شهرستان سمنان تابستان‌ها گرم و زمستان‌ها معتدل، در شاهرود نسبت به پستی و بلندی‌هایی که دارد متغیر بوده، بدین نحو که در قسمت شمالی سرد، در قسمت مرکزی معتدل و در قسمت جنوبی گرم و در گرمسار تغییرات فصلی خیلی زیاد است. تابستان‌های این ناحیه بسیار گرم و خشک ولی برعکس زمستان‌های آن نسبتاً سرد و بارانی است. به‌طور کلی گرمسار در ناحیه صحرائی و خشک قرار گرفته است.

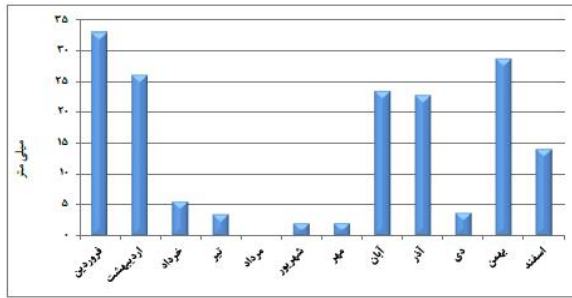

نقشه ۴- اقليم استان سمنان

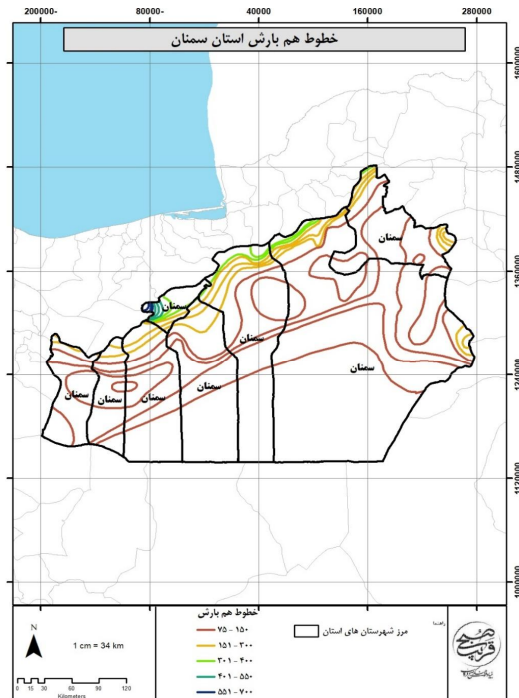

۳-۲-۱- بارش

بارندگی های این استان در فصول سرد سال صورت می گیرد و میزان متوسط بارندگی بلندمدت آن ۱۴۰ میلی متر و متوسط رطوبت نسبی ۳۰ تا ۵۴ درصد می باشد.

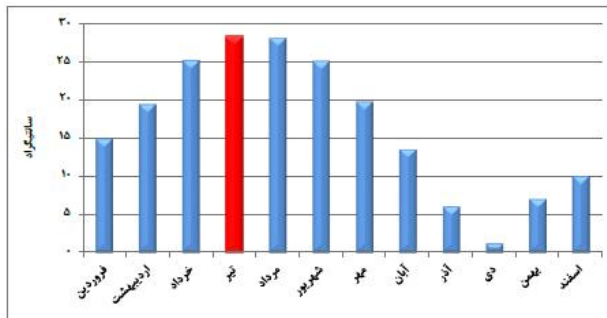
نمودار ۱- میانگین بلندمدت سالانه ایستگاه های هواشناسی استان

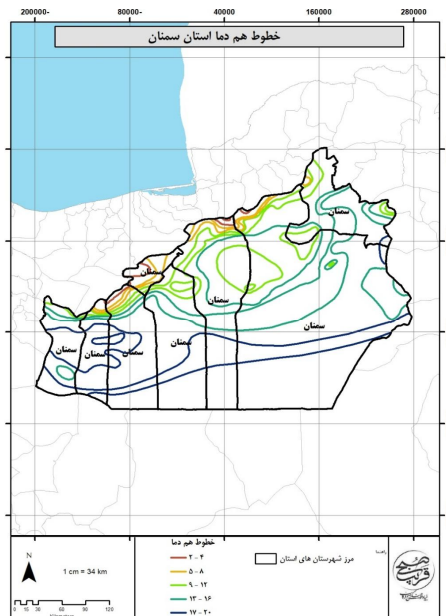
نقشه ۵- خطوط هم بارش استان سمنان

۳-۲-۲-۲-۵۵

متوسط درجه حرارت سالانه استان ۱۶/۴ درجه سانتی گراد است، این در حالی است که حداکثر مطلق حرارت ۴۴ درجه سانتی گراد و حداقل مطلق ۱۲/۶ - درجه سانتی گراد گزارش شده است. همچنین متوسط تعداد روزهای یخبندان در طول سال در حدود ۳۷ روز و سرعت متوسط وزش باد ۲۶ متر بر ثانیه می باشد. نمودار میانگین دمای مرکز استان نشان می دهد که تیرماه با ۲۸ درجه سانتی گراد و دی ماه با ۱ درجه سانتی گراد گرم ترین و سردترین ماه های سال ۱۳۹۱ بوده است.

نمودار ۲- میانگین دمای ماهانه استان

نقشه ۶- خطوط هم دما استان سمنان

۳-۲-۳- منابع آب

ایران با متوسط نزولات جوی ۲۳۵ میلی‌متر در سال از کشورهای خشک جهان و دارای منابع آب محدود است. عواملی همچون رشد جمعیت، نیاز به غذای بیشتر ضرورت ارتقای سطح بهداشت و رفاه اجتماعی، توسعه صنعتی و حفاظت اکوسیستم‌ها، تقاضای آب را روزبه‌روز بیشتر می‌کند. با توجه به رشد جمعیت در ایران، سرانه منابع آب تجدیدشونده سالانه که در سال ۱۳۳۵، ۷۰۰۰ مترمکعب بوده، در سال ۱۳۷۵ به ۲۰۰۰ مترمکعب کاهش یافته و بیش بینی می‌شود که تا سال ۱۴۰۰ به حدود ۸۰۰ مترمکعب کاهش یابد که پایین‌تر از مرز کم‌آبی (۱۰۰۰ مترمکعب) است. با توجه به تقسیم‌بندی سازمان ملل متحد، در سال مزبور ایران نه تنها شرایط تنش و فشار ناشی از آب را تجربه خواهد کرد، بلکه وارد شرایط کمیابی شدید آب می‌گردد. استان سمنان به لحاظ موقعیت جغرافیایی، قرارگیری در حاشیه دشت کویر و نوع آب‌وهوا جز استان‌های کم آب محسوب می‌شود.

جدول ۸- میانگین بارندگی و تبخیر سالانه استان سمنان در مقایسه با کل کشور

میانگین سالانه بارندگی (میلی متر)	میانگین سالانه تبخیر واقعی (میلی متر)	میانگین سالانه تبخیر بالقوه (میلی متر)	
۲۳۵	۱۸۰	۹۰۰	ایران
۱۴۰	۱۰۸	۲۵۰۰	سمنان

بر اساس آمار ارائه‌شده سرانه مصرف آب در کشور بین ۷۵ تا ۱۵۰ لیتر در شبانه‌روز است در حالی که این رقم در سال ۱۳۹۱ در استان سمنان ۱۶۰ لیتر و در سال ۹۲ به ۱۶۹ لیتر در شبانه‌روز رسیده است. افزایش سرانه مصرف آب در استان سمنان در حالی رخ داده است که رشد جمعیت در این استان بسیار محدود بوده است.

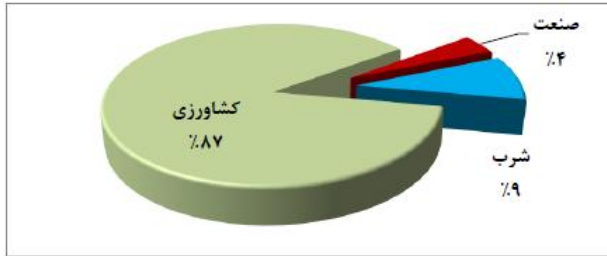
آب جاری در رودخانه‌ها، دریاچه‌ها و تالاب‌ها را آب سطحی می‌گویند. آب سطحی به‌طور طبیعی از طریق بارش (برف و باران) تأمین می‌شود و با ورود به دریاها یا تبخیر و یا نفوذ عمقی به سفره‌های آب زیرزمینی از چرخه دسترسی خارج می‌شود.

جدول ۹- جدول منابع آب زیرزمینی موجود

استان	کل تبخیر	چاه عمیق		چاه نیمه عمیق		قنات		چشمه	
		تعداد	تخلیه سالانه	تعداد	تخلیه سالانه	تعداد	تخلیه سالانه	تعداد	تخلیه سالانه
سمنان	۱۰۲۵	۲۹۱۳	۶۹۵	۱۶۵۹	۳۵	۷۳۸	۹۶	۱۸۷۳	۱۹۹

با توجه به قرارگیری استان در ناحیه خشک و نیمه‌خشک، مردم استان از گذشته‌های دور برای ادامه زندگی و تأمین آب موردنیاز خود به منابع آب‌های زیرزمینی روی آورده‌اند. وجود کوهستان‌های البرز در شمال استان و

به دنبال آن گسترش نواحی کوهپایه‌ای با سرزمین‌های آبرفتی نفوذپذیر، موجب شکل‌گیری و تقویت سفره‌های آب‌های زیرزمینی شده است.

نمودار ۳- مصرف آب‌های زیرزمینی در بخش‌های مختلف

به‌طور کلی سالانه بیش از ۱ میلیارد و ۶۶۰ میلیون مترمکعب آب به‌صورت سطحی و زیرزمینی در استان بهره‌برداری می‌شود که یک میلیارد مترمکعب آن از منابع آب زیرزمینی شامل چاه، چشمه و قنات تأمین می‌شود و ۶۶۰ میلیون مترمکعب آن از منابع سطحی است. رودخانه‌هایی که در این استان جریان دارند دائمی نبوده و اغلب خشک، کوچک و کم آب می‌باشند. این رودخانه‌ها در مواقع بارندگی‌های زیاد تشکیل سیلاب داده و به دشت کویر منتهی می‌شوند، مهم‌ترین رودخانه‌های این استان عبارت‌اند از:

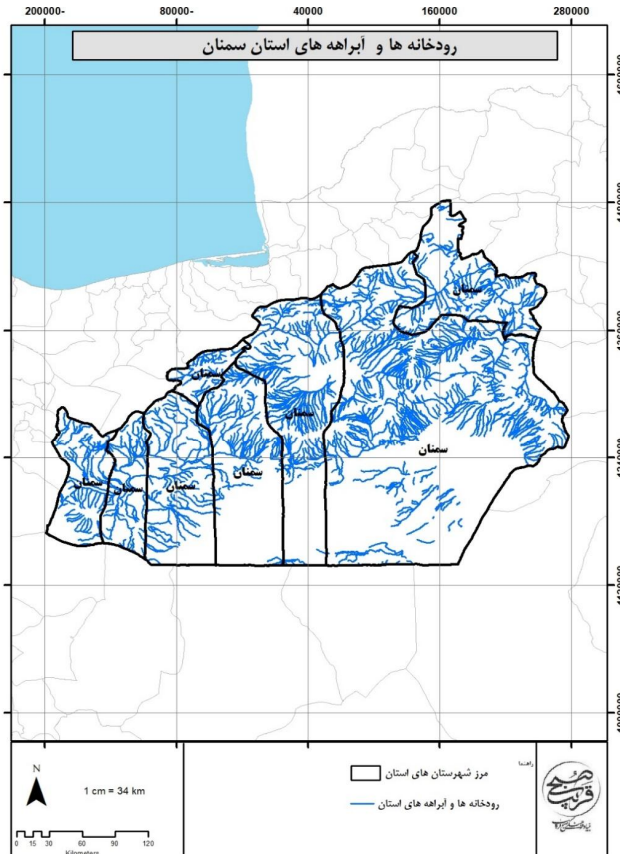
رودخانه حبله رود: رودخانه دائمی است که به درازای ۲۱۶ کیلومتر که از سلسله جبال البرز سرچشمه می‌گیرد و منبع اصلی آب گرمسار به شمار آمده و دارای شاخه‌های متعددی است که مهم‌ترین شاخه آن رودخانه نمرود است که تقریباً نصف آب رودخانه را تأمین می‌کند. این رودخانه در ۹۶ کیلومتری دشت گرمسار از مناطق بسیار شوری عبور می‌کند کره حراوی کلور سردیم و گرچ می‌باشد. رودخانه حبله رود تأثیر مهمی در اقتصاد و آبادانی منطقه دارد. حبله‌رود دارای شعب مختلف شیرین و شور است، شاخه‌های شیرین حبله رود شامل گورسفید و نمرود است که هر یک از این دو رود، دارای شاخه‌های متعدد فرعی هستند. نمرود بز رک‌ترین شاخه حبله رود است و ۵۶ درصد آب آن را تأمین می‌کند.

رودخانه تاش: رودخانه تاش در شهرستان شاهرود از دره‌های جنوبی شاهکوه گرگان و مجرن سرچشمه می‌گیرد و پس از اتصال با چندین رود کوهستانی به سمت دشت کویر سرازیر می‌شود.

رودخانه کال شور: رودخانه کال شور در بخش میامی شهرستان شاهرود جریان دارد که از زیر پل ابریشم می‌گذرد و اراضی اطراف را سیراب می‌نماید.

رودخانه چشمه‌علی: این رودخانه در شهرستان دامغان جریان دارد و از دره‌های جنوبی شاهکوه گرگان سرچشمه می‌گیرد.

رودخانه ایوانکی: این رودخانه که خیلی کوچک است در زمستان‌ها سیلاب‌ها را جمع‌آوری نموده و به سمت ایوانکی سرازیر می‌شود و در تابستان میزان آب آن به صفر می‌رسد.

نقشه ۷- رودخانه‌ها و آبراهه‌های استان سمنان

۳-۲-۴- پایداری منابع آب

استان سمنان در حوزه آبریز اصلی مازندران-فلات مرکزی قرار دارد و حجم کل منابع آب تجدیدشونده برابر با ۸۸۰ میلیون مترمکعب در سال است که از این مقدار ۵۲۳ میلیون مترمکعب مربوط به آب‌های زیرزمینی و ۳۵۸ میلیون مترمکعب برای آب‌های سطحی است.

جدول ۱۰- منابع و مصارف آب سطحی و زیرزمینی استان سمنان

مشخصات جغرافیایی و اقلیمی		
عنوان	واحد	مقدار
نوع اقلیم	-	خشک
مساحت	کیلومتر مربع	۹۷۱۹۰
جمعیت	نفر	
تعداد و نام حوضه‌های آبریز اصلی	حوضه	۲
تعداد و نام حوضه‌های آبریز فرعی	حوضه	۴
میانگین سالانه نزولات جوی	میلی متر	۱۲۳
متوسط سالانه حجم نزولات جوی	میلیون مترمکعب	۱۱۹۶۰
حجم کل منابع آب تجدیدشونده	میلیون مترمکعب	۸۸۰
منابع آب سطحی		
عنوان	واحد	مقدار
حجم منابع آب سطحی از منابع تجدیدشونده	میلیون مترمکعب	۳۵۸
تعداد رودخانه‌های مهم	رودخانه	۴
تعداد رودخانه‌های مرزی	رودخانه	-
حجم سالانه آب رودخانه‌های مرزی	میلیون مترمکعب	-
حجم سالانه آب در چرخه (خروجی از استان، یا ورودی به دریاچه‌ها، کفه‌ها و کویرها)	میلیون مترمکعب	۳۷۸
حجم سالانه آب ورودی از طریق مرزهای استان یا انتقالی به استان	میلیون مترمکعب	۲۵۰
منابع آب زیرزمینی		
عنوان	واحد	مقدار
حجم منابع آب زیرزمینی از منابع تجدیدشونده	میلیون مترمکعب	۵۲۲
تعداد چاه‌ها	حلقه	۴۸۰۵
حجم برداشت سالانه آب از چاه‌ها	میلیون مترمکعب	۷۲۷
تعداد چشمه‌ها	دهنه	۱۸۷۱
حجم سالانه تخلیه از چشمه‌ها	میلیون مترمکعب	۱۷۱
تعداد قنوات	رشته	۷۳۹
حجم سالانه تخلیه از قنوات	میلیون مترمکعب	۸۵
میزان کل برداشت و مصارف		
عنوان	واحد	مقدار
میزان مصرف سالانه از منابع آب زیرزمینی	میلیون مترمکعب	۵/۹۴۳
اضافه برداشت سالانه از منابع آب زیرزمینی	میلیون مترمکعب	۱۴۱
میزان برداشت سالانه از منابع آب سطحی استان	میلیون مترمکعب	۷۲
حجم کل سالانه آب مصرفی (سطحی و زیرزمینی)	میلیون مترمکعب	۶/۱۰۱۵
مصارف سالانه کشاورزی	میلیون مترمکعب	۵/۹۰۷
مصارف سالانه شرب	میلیون مترمکعب	۷/۸۶
مصارف سالانه صنعت	میلیون مترمکعب	۴/۲۱

شاخص فالکن مارک

فالکن مارک دانشمند سوئدی در مطالعات خود بحران آب را بر اساس مقدار سرانه منابع آب تجدید پذیر سالانه هر کشور تعریف کرده است. فالکن مارک میزان سرانه آب ۱۷۰۰ مترمکعب در سال را به عنوان شاخص کمبود معرفی کرده است. بر این اساس کشورهایی که دارای سرانه منابع آب سالانه تجدید پذیر بیش از ۱۷۰۰ مترمکعب هستند، مشکل بحران آب ندارند و کشورهایی که دارای سرانه منابع آب تجدید پذیر بین ۱۰۰۰ تا ۱۷۰۰ مترمکعب هستند جزو کشورهای با تنش آبی محسوب می‌شوند و کشورهایی که دارای سرانه آب تجدید پذیر کمتر از ۱۰۰۰ مترمکعب در سال هستند جزو کشورهای با کمبود آب هستند و سرانه آب کمتر از ۵۰۰ مترمکعب در سال، فشار بسیار شدیدی به آن کشور تحمیل می‌کند. با توجه به جمعیت کشور، در حال حاضر سرانه آب تجدید پذیر ایران از مرز ۱۷۰۰ مترمکعب عبور کرده و کشور ما وارد دوره تنش آبی شده است. با توجه به تقسیم حجم آب تجدیدشونده استان سمنان بر جمعیت در سال ۱۳۹۸ (۷۰۲۳۶۰ نفر) عدد ۱۲۵۲ به دست آمد. از این رو استان سمنان در محدوده تنش آبی قرار دارد.

جدول ۱۱- شاخص فالکن مارک و وضعیت منابع آبی استان سمنان و ایران

تعیین وضعیت/دسته‌بندی	شاخص (سرانه/مترمکعب)	عدد شاخص برای ایران و استان سمنان
بدون تنش	بالاتر از ۱۷۰۰	-
تنش آبی	۱۷۰۰-۱۰۰۰	ایران و استان سمنان
کم آبی	۱۰۰۰-۵۰۰	-
کم آبی مطلق	کمتر از ۵۰۰	-

شاخص سازمان ملل

بنیاد کمیسیون توسعه پایدار سازمان ملل میزان درصد برداشت از منابع آب تجدید پذیر در هر کشور را به عنوان شاخص اندازه‌گیری بحران آب معرفی کرده است. بر اساس شاخص مذکور هرگاه میزان برداشت آب یک کشور بیشتر از ۴۰ درصد کل منابع آب تجدید پذیر آن باشد این کشور با بحران شدید آب مواجه است و اگر این مقدار در حدها ۲۰ تا ۴۰ درصد باشد بحران در وضعیت متوسط و چنانچه این شاخص بین ۱۰ تا ۲۰ درصد باشد بحران در حد متعادل و کمتر از ۱۰ درصد بدون بحران تلقی می‌شود. با توجه به اینکه در ایران هم‌اکنون ۷۰ درصد کل آب تجدید پذیر کشور مورداستفاده قرار می‌گیرد، ایران در وضعیت بحران شدید آبی قرار دارد.

جدول ۱۲- شاخص سازمان ملل برای بحران آب

شاخص‌ها	محدوده بحرانی
کمتر از ۱۰ درصد	بدون بحران
بین ۱ تا ۲۰ درصد	بحران در حد متعادل
بین ۲۰ تا ۴۰ درصد	بحران در وضعیت متوسط
بیشتر از ۴۰ درصد	بحران شدید آب

حجم آب تجدیدشونده استان سمنان برابر با ۸۸۰ میلیون مترمکعب است و حجم کل سالانه آب مصرفی (سطحی و زیرزمینی) ۱۰۱۵/۵ میلیون مترمکعب است. از این رو برداشت از منابع تجدید پذیر استان سمنان برابر با ۱/۱۵ است. بنابراین طبق این شاخص استان در وضعیت بحران شدید آب قرار دارد.

شاخص نسبت بحرانی

به منظور مقایسه سطح کم آبی در حوضه‌های آبریز متفاوت می‌توان از شاخص نسبت بحرانی استفاده کرد. آلکامو همکاران (۲۰۰۰) این شاخص را نسبت میزان آب برداشت شده برای استفاده‌های انسانی به کل منابع آب تجدید پذیر تعریف نموده‌اند. هرچه نسبت بحرانی عدد بزرگ‌تری باشد، فشار بیشتری بر منابع آب وارد می‌شود و به همان میزان هم کیفیت آب مصرف کنندگان پایین دست کاهش می‌یابد.

$$GR = W/WA$$

$$W = \text{آب برداشت شده}$$

$$WA = \text{منابع آب در دسترس (منابع آبی تجدید پذیر)}$$

جدول ۱۳- شاخص نسبت بحرانی و محدوده‌های آن

شاخص‌ها	محدوده بحرانی
بدون تنش	۰-۰/۱
تنش آبی کم	۰/۱-۰/۲
تنش آبی متوسط	۰/۲-۰/۴
تنش آبی زیاد	۰/۴-۰/۸

محاسبه شاخص نسبت بحرانی برای منابع آب استان سمنان در سال ۱۳۹۸

کل منابع آبی استان (سطحی و زیرزمینی) $CR=1015/880=1/15$ تنش آبی زیاد

منابع آب سطحی استان $CR=94/880=0/106$ بدون تنش آبی

منابع آب زیرزمینی استان $CR=943/880=1/08$ تنش آبی زیاد

با توجه به نتایج به دست آمده از شاخص‌های ارائه شده در این قسمت مشخص شد که استان سمنان در مرحله تنش آبی قرار ندارد. شایان ذکر است که این استان در مرحله بحران شدید آب قرار دارد چراکه با توجه به دو شاخص سازمان ملل و همچنین شاخص نسبت بحرانی این استان در محدوده بحرانی شدید قرار دارد.

۳-۲-۵- کشاورزی استان

استان سمنان به دلیل موقعیت جغرافیایی، اقلیم بیابانی و نیمه بیابانی و محدودیت‌های آب و خاک، از موقعیت کشاورزی مطلوبی برخوردار نیست. تنها ۲ درصد از کل مساحت استان زیر کشت آبی و دیم است. محصولات کشاورزی استان سمنان به ترتیب شامل غلات، صیفی‌جات، سیب‌زمینی و فلفل هست. از بین محصولات اصلی، بیشترین سطح کشت مربوط به گندم است که میزان آن در شهرستان‌های استان متفاوت است. شهرستان شاهرود بیشترین سهم تولید را دارا می‌باشد. محصولات جالیزی به دلیل بالا بودن میزان عملکرد آن، مورد توجه کشاورزان بوده و مهم‌ترین آن‌ها خربزه ایوانکی، گرمسار، سرخه و میامی می‌باشد. سیب‌زمینی یکی از صادرات مهم کشاورزی استان را تشکیل می‌دهد که در میان شهرستان‌های استان سمنان، شاهرود بالاترین سهم را در تولید این محصول دارد.

گیاهان صنعتی استان عبارت‌اند از پنبه، چغندر قند، تنباکو که در میان این محصولات بیشترین کشت مربوط به پنبه و در میان شهرستان‌های استان، شهرستان سمنان در مرتبه نخست قرار گرفته است. چغندر قند در شهرستان‌های شاهرود و دامغان کشت می‌شود و بیشترین سهم مربوط به شهرستان شاهرود می‌باشد. آفتابگردان از دیگر محصولات مهم این استان است. این محصول بیشتر در شهرستان شاهرود در منطقه کالپوش (نزدین) به صورت دیم کاشته می‌شود.

دامداری یکی از ارکان مهم اقتصادی استان سمنان است. پرورش گوسفند در این استان نه تنها در اقتصاد منطقه، بلکه در اقتصاد کشور نقش عمده‌ای دارد. با وجود این که این استان در حاشیه کویر قرار گرفته و دارای اقلیم سخت و نامساعد می‌باشد، ولی دامداری از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. شهرستان شاهرود و مهدی شهر

(سنگسر) سمنان از نقاط مهم دامداری استان بوده و اهالی آن‌ها در پرورش و تربیت گوسفند نقش اساسی به عهده‌دارند. علاوه بر پرورش گوسفند، پرورش بز، گاو و شتر نیز در استان سمنان صورت می‌گیرد. پرورش طیور نیز یکی از منابع اقتصادی خانواده‌ها در استان سمنان محسوب می‌گردد.

۳-۲-۶- پوشش گیاهی و جانوری

با توجه به اشکال ناهمواری و تغییرات بارندگی، انواع پوشش گیاهی در نواحی مختلف استان سمنان دیده می‌شود. پوشش گیاهی استان سمنان از دو گروه جنگل‌ها و مراتع تشکیل شده‌اند. جنگل‌های استان سمنان شامل گروه‌های زیر می‌باشند:

جنگل‌های پهن‌برگ: این جنگل‌ها در حاشیه شمالی استان سمنان و ادامه جنگل‌های کوهستانی شمال کشور (هیرکانی) است که در مجاورت استان‌های مازندران و گلستان قرار دارند. فصل رویش نهال‌ها در این جنگل‌ها حدود ۵ ماه در سال است که اکثر مواقع نهال‌های کوچک بر اثر چرای دام‌ها از بین می‌روند. جنگل‌های پهن برگ اغلب دارای گونه‌های درختی و درختچه‌های نسبتاً پراکنده مانند بلوط، ممرز، راش، افرا و ... هستند.

جنگل‌های سوزنی‌برگ: این جنگل‌ها در دامنه‌های جنوبی رشته‌کوه البرز قرار گرفته و گونه شاخص آن اُرس است. از گونه‌های دیگر این جنگل پیرو، مای مرز، زرشک، بادام وحشی را می‌توان نام برد. در بعضی از مناطق استان به علت چرای بی‌رویه دام تجدید حیات اُرس به خطر افتاده است.

جنگل‌های کویری و بیابانی: این جنگل‌ها در نواحی مرکزی و جنوبی استان قرار گرفته‌اند. عمده‌ترین گونه‌های درختی و درختچه‌های تشکیل دهنده این جنگل‌ها، گیاهان خشکی‌پسند و شور‌پسند مانند تیغزارهای طبیعی، گز، پسته وحشی و بادام کوهی است.

مراتع استان سمنان را می‌توان به دو دسته مراتع ییلاقی و مراتع قشلاقی تقسیم کرد.

مراتع ییلاقی: این مراتع در حاشیه شمالی استان واقع شده‌اند و از پوشش گیاهی مرغوب و متنوعی مانند گون، چوبک، درمنه، آویشن و ... برخوردارند. با توجه به کوهستانی بودن این مناطق و نقش آن‌ها در حفاظت از خاک و استفاده از گیاهان دارویی، اهمیت ویژه‌ای دارند.

مراتع قشلاقی: این مراتع نسبتاً مرغوب، در حاشیه شمالی دشت کویر واقع شده‌اند. گونه‌های گیاهی این مراتع معمولاً گیاهان خشکی‌پسند و شور‌پسند مانند خارشتر، اسپند، گز و ... است.

مراتع استان از نظر درجه بندی پوشش گیاهی به ۴ دسته تقسیم می شوند:

مراتع درجه یک: این مراتع در نوار شمالی استان سمنان و دامنه های جنوبی البرز قرار دارند. این مراتع از گیاهان خوش خوراک و ریز و انواع گیاهان دارویی تشکیل شده است. از این مراتع در فصل تابستان استفاده می شود.

مراتع درجه دو: این مراتع در ارتفاعات شمالی استان بین ۱۸۰۰ تا ۲۰۰۰ متر ارتفاع از سطح دریا واقع شده اند. این مراتع از گیاهان خوش خوراک و کوتاه قد و خاردار پوشیده شده اند و در تابستان مورد استفاده قرار می گیرند.

مراتع درجه سه: این مراتع در حاشیه شمالی دشت کویر استان سمنان واقع شده اند. پوشش گیاهی این مراتع شامل تاغ، گز، قیچ، اسپند، خارشتر، شور، گون و درمنه می شود. از این مراتع در فصل زمستان استفاده می شود.

مراتع درجه چهار: این مراتع در جنوبی ترین بخش استان سمنان واقع شده اند. گیاهانی چون اسپند، خارشتر، گز شور و درمنه پوشش گیاهی این مراتع را تشکیل می دهند. از این مراتع در فصل زمستان استفاده می شود.

با توجه به تنوع آب و هوایی استان می توان انواع حیوانات وحشی کمیاب، پرندگان، خزندگان و پستانداران را به صورت پراکنده در قسمت های شمالی (کوهستانی) و قسمت های جنوبی (کویری) مشاهده نمود.

گونه های مختلف جانوری اعم از پرندگان، پستانداران، خزندگان و آبزیان که در سطح استان مشاهده می شوند، عبارت اند از کل، بز، میش، گورخر، یوزپلنگ، پلنگ، آهو، جیبر، شوکا، مرال (گاو کوهی)، خرس، سمور، موش خرما، گربه وحشی، گرک، روباه، کفتار، خوک وحشی، خرگوش، تشی، گورکن، کرکس، باز، عقاب، شاهین، دلجه، حواصل، تیهو، مرغابی، غاز، آنقوت، باقرقره، لکک، جوجه خور، سارکپه، نوکدراز، ایبا، توکا، فاخته، بلدرچین، دارکوب، کاکلی، سمناری، چنگر، ماهی قزلآلا، ماهی سیاه، و ...

۳-۲-۷- وضعیت کانسارهای معدنی

کانسار به محدودهای گفته می شود که در آن برای استخراج یک یا چند ماده معدنی مطالعات تکمیلی صورت می گیرد و معدن محدودهای است که از آن یک یا چند ماده معدنی استخراج شده یا می گردد.

منظور از پتانسیل مواد معدنی در استان وجود شواهد و آثار معدنی در واحدهای سنگی استان صرف نظر از اقتصادی بودن آن می باشد که برای تبدیل شدن آن به معدن بایستی اطلاعات اکتشافی آن کامل گردد. با توجه به تنوع و تفاوت تشکیلات زمین شناسی در سطح استان مواد معدنی مختلف در نقاط و بخش های خاصی تمرکز بیشتری دارند. این استان به عنوان بخشی از زون های البرز شرقی - البرز مرکزی، ایران مرکزی (بخشی از کمربند

ولکانو- پلوتونیک سنوزوییک کویر- سبزوار) دارای توان معدنی بالقوه به‌ویژه در زون البرز (بخش‌های شمالی استان) و کمر بند مذکور می‌باشد.

سنگ گچ: سنگ گچ در شمال گرمسار، شمال و جنوب غرب سمنان، شمال دامغان و شمال شرق شاهرود و شمال غرب پارچین، اطراف حسن آباد، ایوانکی، شمال شرق ده نمک، غرب سمنان واقع در طبقات تبخیری مربوط به دوره ائوسن- الیگوسن با امتداد شمال شرق- جنوب غرب گسترش دارد و از ذخایر بارزش و گسترده محسوب می‌شود.

سولفات دوسود: در جنوب جاده گرمسار- سمنان (جنوب ده نمک) و در جنوب ایوانکی در رسوبات آلوئیم کواترنری و در اطراف حسن آباد و حاشیه کویر وجود دارد.

سنگ نمک: در شمال غرب گرمسار و جنوب غرب تا جنوب شرق سمنان و در تشکیلات تبخیری ائوسن- الیگوسن قرار دارد و در مناطق ایوانکی و شمال ده نمک و جنوب سمنان نیز استخراج می‌شود.

نمک آبی: در جنوب منطقه ترود و بیدستان و جنوب دامغان و شرق شاهرود وجود دارد و حاصل تأثیر آب‌های سطحی بر روی طبقات نمکی الیگوسن است.

سیلیس: در شمال غرب سمنان و شمال شرق سمنان و در قسمت‌های فوقانی تشکیلات شمشک تشکیل شده است. بین سنگسر و شهمیرزاد و همچنین در شمال رودهن نیز این ذخایر یافت شده است.

کائولین: در شمال سمنان و منطقه بیدستان تشکیل شده و در میان توده‌های آذرین (آندزیت، ریولیت و توف) آلتزه شده مربوط به ائوسن- الیگوسن قرار دارد. همچنین در مناطق شمال غرب، پارچین، شمال سمنان، تویه و دروار بین سمنان و دامغان، دماوند و جابان نیز وجود دارد.

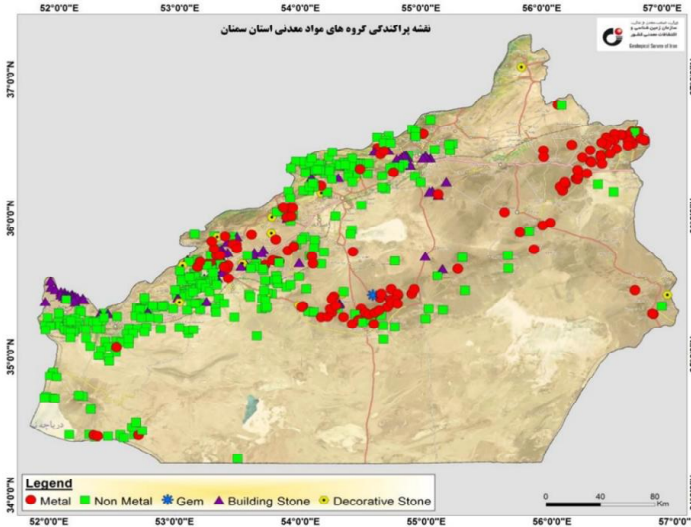
بتونیت: در جنوب شرق و جنوب غرب سمنان و منطقه بیدستان بوده و از توده‌های ائوسن که میان طبقات آهک، مارن و شیل قرار دارند تشکیل شده است.

باریت: در شرق سمنان و در سنگ‌های مربوط به ائوسن تشکیل شده است. همچنین در ناحیه سیاه کوه در جنوب گرمسار و شمال پارچین نیز وجود دارد.

خاک نسوز: در جنوب جاده سمنان- دامغان و در میان تشکیلات ولکانیکی ائوسن قرار دارد. سنگ‌های ساختمانی و لاشه موزاییکی و آهکی: در اطراف شاهرود و جنوب دامغان و در زمان‌های مختلف تشکیل شده

است. در نواحی سرکویر و چاه فرسخ سنگ‌های مرمری وجود دارد. در اطراف ترود نیز سنگ‌های آهکی مناسب برای تهیه پلاک وجود دارد.

گوگرد: در جنوب سمنان قرار داشته و حاصل فعل‌وانفعالات شیمیایی بر روی طبقات تبخیری دوران سنوزوئیک است.

نقشه ۸- پراکندگی معادن و کانسارها به تفکیک گروه‌های مواد معدنی در استان سمنان

۸-۲-۳- مخاطرات محیطی

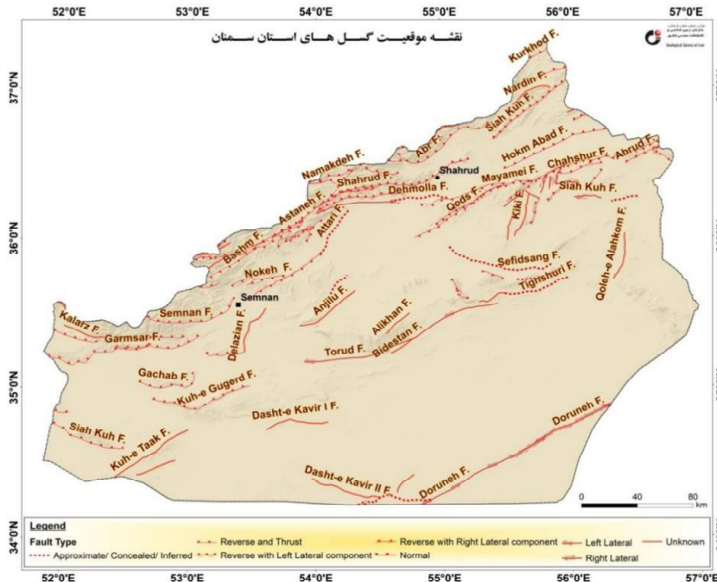
۳-۲-۸-۱- زلزله

با توجه به اینکه در بخش‌های با تمرکز بالای جمعیت در استان سمنان، تراکم گسل‌ها و میزان لرزه‌خیزی، بیشتر از سایر نقاط است (همچون شهرستان‌های شاهرود، سمنان، دامغان و گرمسار که حدود ۸۰ درصد جمعیت استان را در خود جای داده‌اند)، لزوم شناخت هرچه دقیق‌تر ویژگی‌های زمین‌ساختی سرچشمه‌های لرزه‌زا در بررسی‌های برآورد خطر زمین‌لرزه برای این استان اهمیت ویژه‌ای می‌یابد.

استان سمنان محل استقرار گسل‌های بنیادی فراوانی است که زون ساختاری ایران مرکزی را از زون البرز جدا می‌نمایند. روند عمومی ساختارهای زمین‌شناختی به‌ویژه گسل‌های مهم در گوشه شمال باختری استان، مانند گسل مشا- فشم و گسل ایوانکی، شمال باختری- جنوب خاوری است. این روند برای شمال و شمال خاوری

استان از جمله برای گسل عطاری و گسل بشم، به جنوب باختری- شمال خاوری تغییر می‌کند. در محدوده مرکزی و جنوب خاوری استان سمنان نیز روند عمومی گسل‌ها از جمله گسل ترود و درونه، جنوب خاوری- شمال باختری است.

بخش‌های شمالی و جنوب شرقی استان سمنان در محدوده با خطر نسبی زیاد قرار دارد. وسعت بسیار اندکی در دامنه‌های البرز در محدوده با خطر نسبی خیلی زیاد واقع شده است که شهرستان‌های شه‌میرزاد و مهدی‌شهر در پهنه با خطر خیلی زیاد واقع شده‌اند. همچنین شهرستان‌های پرجمعیت شاهرود، سمنان، دامغان و گرمسار که بر اساس تقسیم‌بندی پژوهشگاه بین‌المللی زلزله نیز به‌عنوان شهرستان‌های با پتانسیل خطر زمین‌لرزه بالا معرفی گردیده‌اند، در پهنه با خطر نسبی زیاد واقع شده‌اند.

نقشه ۹- گسل‌های اصلی استان سمنان

به‌طور کلی در بخش‌های پرجمعیت استان، تراکم گسل‌ها و میزان لرزه‌خیزی، بیشتر از سایر نقاط است. در محدوده‌های دیگر استان که عموماً مناطق کویری هستند، دارای فعالیت لرزه‌خیزی کمتری می‌باشند. با توجه به افزایش جمعیت و گسترش بیش‌ازپیش شهرها و پتانسیل خطر بالای زمین‌لرزه، اهمیت اتخاذ تصمیمی جدی برای مدیریت بحران رخداد زمین‌لرزه روشن می‌گردد.

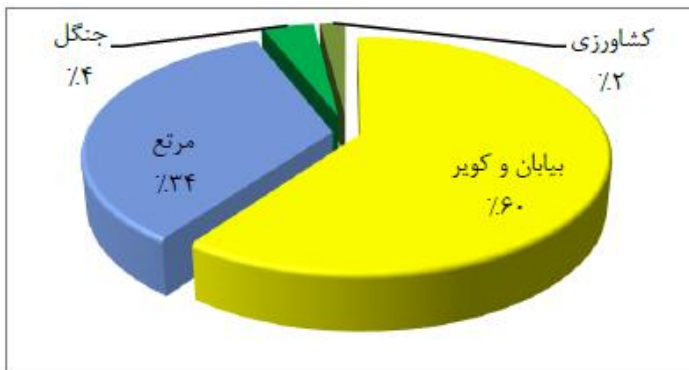

و امتداد کوه‌ها قرار دارد که این عوامل شرایط اقلیمی متنوعی را برای استان ایجاد کرده‌اند. وجود رشته کوه البرز در شمال استان با جهت غربی- شرقی مانند دیواری بلند که مانع از ورود رطوبت دریای خزر به نواحی جنوبی البرز شده و همچنین مجاورت استان با دشت کویر (با وجود ساعات آفتابی زیاد) به طور کلی موجب بروز شرایط آب و هوایی خشک و نیمه‌خشک شده است. خصوصیات جوی استان سمنان نشانگر تنوع در اقلیم آن است.

بر اساس خشک‌سالی کشاورزی طبق آمار سال ۱۳۹۲ استان سمنان رتبه نخست خشک‌سالی را در میان استان‌های دیگر داراست که در این سال کاهش ۶۱ درصدی در نزولات جوی استان وجود دارد در سال زراعی ۹۴-۱۳۹۳ میانگین بارندگی در کشور در این سال زراعی ۸۶/۶ میلی‌متر بوده است که برای استان سمنان میانگین میزان بارش از ابتدای سال زراعی تا اسفندماه ۱۳۹۳ برابر با ۳۰ تا ۲۲۵ میلی‌متر بوده است.

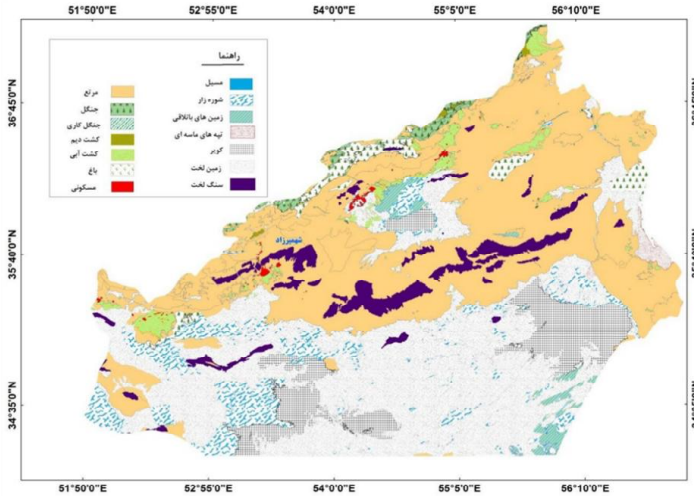
۳-۲-۹- کاربری اراضی

اراضی بیابانی و کویرها عمده مساحت استان (۶۰ درصد) را به خود اختصاص داده‌اند. از مجموع سطح اراضی استان ۳۴ درصد مربوط به مراتع بوده و تنها ۲ درصد از کل مساحت استان زیر کشت کشاورزی می‌باشد.

نمودار ۴- سهم انواع اراضی در استان سمنان

نقشه ۱۱- کاربری اراضی استان سمنان

۳-۲-۱۰- مناطق حفاظت شده

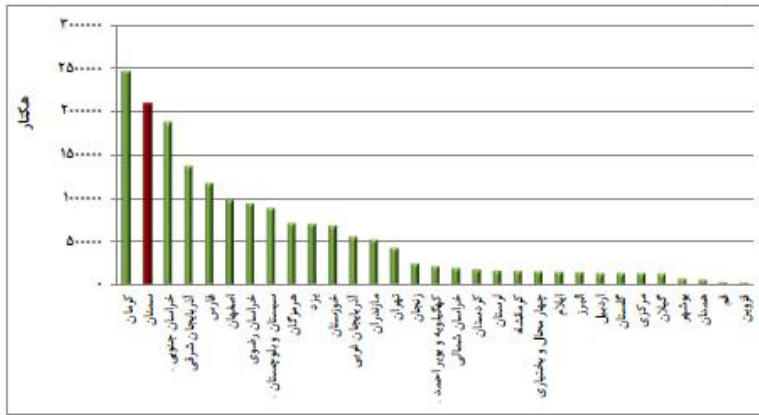
بر اساس گزارش اداره کل حفاظت محیط زیست استان سمنان مناطق تحت مدیریت استان شامل ۳ منطقه حفاظت شده (۱۲۱۴۹۰۱ هکتار) و پارک ملی کویر و ۳ منطقه شکار ممنوع (۱۳۳۰۷۶ هکتار) می باشد.

جدول ۱۴- موقعیت و مساحت مناطق حفاظت شده استان

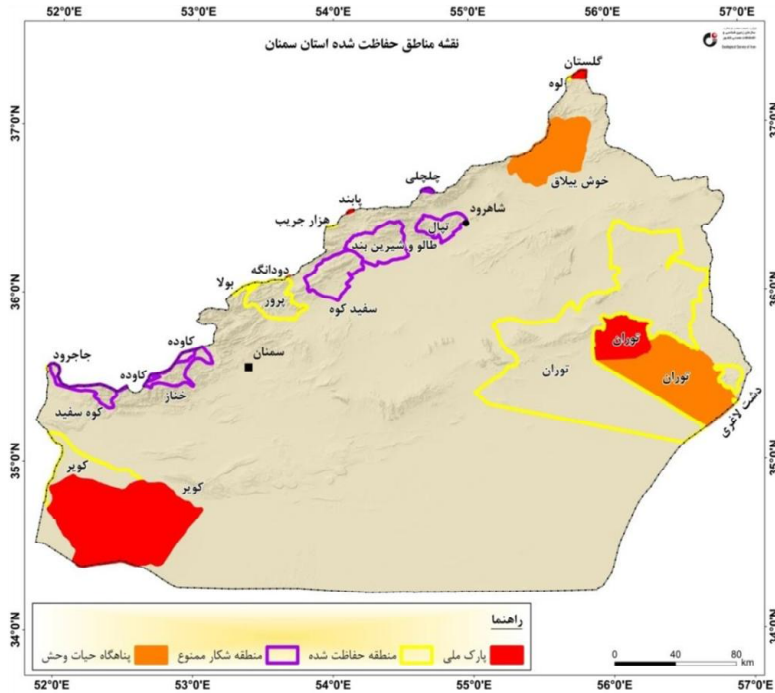
موقعیت	مساحت (هکتار)	منطقه حفاظت شده
در شمال شرقی شهرستان شاهرود	۱۵۰۰۵۷	منطقه حفاظت شده خوش بیلاق
شمالی ترین نقطه استان سمنان و مرز این استان با استان مازندران	۶۴۸۴۴	منطقه حفاظت شده پرور
جنوب شرقی شهرستان شاهرود	۱۰۰۰۰۰۰	منطقه حفاظت شده خار توران
در غرب کویر مرکزی ایران و شرق دریاچه نمک	۴۲۰۰۰۰	پارک ملی کویر

جدول ۱۵- موقعیت و مساحت مناطق شکار ممنوع استان

موقعیت	مساحت (هکتار)	منطقه شکار ممنوع
شمال غربی شهرستان سمنان و شمال شرقی شهرستان گرمسار	۳۶۴۷۶	منطقه شکار ممنوع خنار
جنوب رشته کوه البرز و شمال منطقه دشتی دامغان	۶۶۶۰۰	منطقه شکار ممنوع آرسک
شمال غربی شهر شاهرود	۳۰۰۰۰	منطقه شکار ممنوع تپال

نمودار ۵- مقایسه مساحت مناطق تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست بین استان‌های کشور

نقشه ۱۲- مناطق تحت حفاظت محیط زیست استان سمنان

۳-۳-۳- بررسی نظام اجتماعی-جمعیتی

۳-۳-۳- بررسی و تحلیل اجتماعی و فرهنگی استان سمنان

۳-۳-۳-۱- تعیین عوامل و فرایندهای فرهنگی مانع و پیش برنده توسعه استان سمنان

توسعه اجتماعی با چگونگی و شیوه زندگی افراد یک جامعه پیوند تنگاتنگی دارد و ناظر بر بالا بردن سطح زندگی عمومی از طریق ایجاد شرایط مطلوب و بهینه در زمینه‌های فقرزدایی، تغذیه، بهداشت، مسکن، اشتغال، آموزش و چگونگی گذران اوقات فراغت می‌باشد. توسعه اجتماعی باید به رفاه و آسایش بیشتر افراد جامعه منجر شود تا افراد رضایت بیشتری از زندگی داشته باشند. توسعه اجتماعی، یک حوزه میان‌رشته‌ای و میان بخشی در جست‌وجوی بهزیستی مادی و اجتماعی مردم در همه سطوح جامعه تعریف می‌شود. از طرفی دیگر توسعه اجتماعی در برگیرنده بعدی از توسعه است که بر کنش و واکنش‌های انسانی، نهادها و روابط اجتماعی با یکدیگر تاکید می‌ورزد و بر آن‌ها تمرکز می‌نماید. امروز طرح رویکرد اجتماع‌محور در فرایند مدیریت و برنامه‌ریزی سبب شده که سنجش میزان توسعه‌یافتگی بر مبنای شاخص‌های اجتماعی و فرهنگی بخش مهمی از جریان تحقیق در راستای رفع نابرابری‌های منطقه‌ای به حساب آید (سرور و خلیجی، ۱۳۹۴). به‌طور کلی در مسیر رسیدن به توسعه عواملی وجود دارد که مانع و عواملی نیز پیش برنده توسعه است که پژوهشگران نیز در صدد شناخت این عوامل هستند؛ شناسایی عوامل مانع و یا پیش برنده توسعه این امکان را فراهم می‌نماید که در شناخت و تحلیل روند تغییرات نیروهای پیشران توسعه در استان به یک چارچوب مشخص دست‌یافت. در واقع هدف از شناخت عوامل و فرایندهای فرهنگی و اجتماعی در نهایت دستیابی به چارچوبی جامع از این عوامل در ارتباط با توسعه استان است؛ اینکه روند تغییرات شاخص‌ها و مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی استانی به‌طور کلی در راستای توسعه و به‌عنوان بسترساز و محرک توسعه عمل می‌کنند یا اینکه در فرایند توسعه به‌عنوان اختلال ایجاد می‌کنند (گزارش آمایش استان گیلان، ۱۳۹۷).

۳-۳-۳-۲- عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی پیش برنده توسعه

از جمله عوامل فرهنگی محرک توسعه می‌توان به عوامل زیر اشاره کرد:

- وجود پیشینه تاریخی و باستانی استان
- برخورداری از هنرها و مهارت‌های بومی در بخش‌های مختلف
- وجود روحیه و نگرش رودررویی و مقابله با خطرات
- تجانس قومی، فرهنگی، اعتقادی و همجوشی فرهنگی

- فقدان تناقضات قومی، دینی، سیاسی و سرزمینی
- پیدایی نسبی نگرش امنیت و حرمت شغلی
- پیدایی نسبی توجه به حرمت انسانی و ظهور نیازهای فرامادی
- پیدایی نسبی نگرش استقلال‌خواهی
- پیدایی نسبی و ظهور نگرش انتقادی و گفتگوی نقادانه به امور اقتصادی-اجتماعی، فرهنگی
- تغییر نسبی نگرش مردان نسبت به اشتغال و کار زنان
- وجود مراکز عالی آموزشی دانشگاهی در شهرهای مختلف استان
- وجود اماکن تاریخی، باستانی و مذهبی
- وابستگی به خاک و خون (آمایش استان سمنان، ۱۳۹۵).
- در حوزه اجتماعی نیز عوامل زیر از عوامل مهم پیشبرد توسعه محسوب می‌شود:
- سرمایه اجتماعی در هر سه سطح و شاخص اصلی و همچنین اکثر متغیرهای آن که شامل:
- پنداشت نسبت به موفقیت نظام در رفع و حل مشکلات
- پنداشت نسبت به موفقیت نهادی در انجام وظایف
- مطلوب بودن جامعه
- اعتماد سازمانی
- کیفیت خدمات سازمانی
- عملکرد و پاسخگویی سازمان‌ها به نیازها
- آمادگی مشارکت و کمک به سازمان‌ها در صورت نیاز
- اعتماد تعمیم‌یافته (اعتماد به گروه‌های شغلی و حرفه‌ای)
- دگرخواهی، پرهیزکاری و وظیفه‌شناسی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای
- عام‌گرایی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای
- ویژگی‌ها و ارزش‌های اخلاقی مسئولین
- اعتماد عمومی
- ارزش‌ها و ویژگی‌های اخلاقی
- عام‌گرایی اجتماعی (شعاع اعتماد و تعاملات نزدیک و دور؛ از اعضای خانواده تا غریبه‌ها)
- مشارکت اجتماعی
- تعلق و عرق ملی

- رضایت از زندگی
- احساس امنیت

۳-۳-۳- عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی مانع توسعه

عوامل فرهنگی مانع توسعه در استان سمنان عبارت‌اند از:

- ضعف و ناکارآمدی نظام آموزش و پرورش رسمی و غیررسمی باهدف تربیت نیروی انسانی ماهر
- حاکمیت روابط عمودی در جامعه و سازمان‌های اقتصادی-اجتماعی و ضعف انگیزه‌های مشارکتی
- کمبود نیروی انسانی متخصص بومی در تخصص‌های مختلف اقتصادی-اجتماعی
- جایگزینی مدرک‌گرایی به جای مهارت، شایستگی و کارایی
- بی‌توجهی نسبت به امور پژوهشی
- ضعف نگرش آینده‌نگری و برنامه‌ریزی
- فقدان ثبات و امنیت سیاسی و اجتماعی
- تأثیرگذار بودن باورها و اعتقادات نسبت به کار، سرمایه و فعالیت‌های اقتصادی
- فقدان نگرش اقتصادی نسبت به نهادها و سازمان‌های اقتصادی-اجتماعی محلی و عمومی
- ضعف خودباوری و اعتمادبه‌نفس ناشی از پروسه فرهنگ‌پذیری جامعه سنتی
- فقدان نگرش شناختی در زمینه شناخت قوانین طبیعی، فرهنگی و اجتماعی
- حاکمیت روابط مکانیکی که منشأ قوم، دینی، زبانی، سرزمینی و خونی دارد
- فقدان نگرش رقابتی در زمینه مختلف اقتصادی-اجتماعی-فرهنگی
- فقدان گشودگی فرهنگی جهت انباشت دانش‌ها و مهارت‌های عملی دیگران و مقاومت در مقابل تغییر
- بالا بودن سطح نگرش تسلیم‌پذیری و تقدیرگرایی و رضایت به آنچه هست
- فقدان انگیزه‌های مثبت کار، پیشرفت، خودباوری و نوآوری ناشی از فقر منابع درآمدی
- وابستگی به خاک و خون و عصیت سرزمینی
- نامناسب بودن نگرش مردان نسبت به کار زنان (آمایش استان سمنان، ۱۳۹۵).
- در حوزه اجتماعی موانعی در مسیر توسعه در استان وجود دارد که در زیر به آن اشاره شده است:
- افزایش میزان آسیب‌های اجتماعی مانند: طلاق، قاچاق مواد مخدر، سرقت، جرائم و ...
- میزان بالای نزاع‌های دسته‌جمعی

- اعتقاد به عدم وجود عدالت و برابری در استان

۳-۳-۴- وضعیت شاخص‌های توسعه انسانی در استان سمنان

مسائل و مشکلات اجتماعی

بیکاری

جدول زیر نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر تا سال ۱۳۹۷ استان سمنان را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول زیر مشاهده می‌شود نرخ بیکاری در استان کاهش یافته است؛ میزان بیکاری در استان سمنان در سال ۱۳۹۷ برابر ۷/۲ درصد بوده است که در مقایسه با نرخ بیکاری کل کشور (۱۲ درصد) کمتر بوده است. نرخ بیکاری در همه سال‌های مورد بررسی به جز سال ۱۳۸۰ از میزان کل کشور کمتر بوده است.

جدول ۱۶- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر

استان	۱۳۸۰	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	۱۳۹۷
سمنان	۱۶/۳	۱۰/۶	۱۰/۳	۸/۶	۷/۲
کل کشور	۱۴/۲	۱۱/۳	۱۲/۳	۱۲/۴	۱۲

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر به تفکیک مناطق شهری و روستایی در استان سمنان و کل کشور را نشان می‌دهد.

با توجه به اطلاعات جدول نرخ بیکاری در استان سمنان در مناطق شهری نسبت به مناطق روستایی بالاتر بوده است؛ همچنین همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود نرخ بیکاری در مناطق شهری استان سمنان در سال ۱۳۹۸ برابر ۸/۸ درصد و در مناطق روستایی ۵/۱ درصد بوده است که در مقایسه با نرخ بیکاری کل کشور در مناطق روستایی و شهری وضعیت بهتری دارد.

نرخ بیکاری استان سمنان از سال ۱۳۹۴ تا ۱۳۹۸ وضعیت مناسبی داشته است و همواره جزو ۵ استانی بوده است که کمترین نرخ بیکاری را در کشور داشته‌اند.

جدول ۱۷- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش تر به تفکیک مناطق شهری و روستایی

نقاط روستایی		نقاط شهری		جمع		سال	
رتبه	نرخ	رتبه	نرخ	رتبه	نرخ		
۲۳	۶/۳	۲۹	۹	۲۷	۸/۴	سمنان	۱۳۹۴
-	۸/۱	-	۱۲/۲	-	۱۱	کل کشور	
۳۰	۵	۳۰	۹/۴	۳۰	۸/۶	سمنان	۱۳۹۵
-	۸/۹	-	۱۳/۷	-	۱۲/۴	کل کشور	
۳۱	۴	۳۰	۸/۹	۳۰	۷/۹	سمنان	۱۳۹۶
-	۸/۲	-	۱۳/۴	-	۱۲/۱	کل کشور	
۳۱	۳/۵	۳۱	۸/۱	۳۱	۷/۲	سمنان	۱۳۹۷
-	۷/۹	-	۱۳/۵	-	۱۲	کل کشور	
۲۸	۵/۱	۲۹	۸/۸	۲۷	۸/۱	سمنان	۱۳۹۸
-	۷/۳	-	۱۱/۸	-	۱۰/۶	کل کشور	

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۴-۱۳۹۸

جدول زیر نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش تر به تفکیک جنسیت در استان سمنان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود نرخ بیکاری زنان در همه‌سال‌های مورد بررسی نسبت به بیکاری مردان، در استان سمنان بیشتر بوده ولیکن نسبت به نرخ بیکاری کل کشور کمتر بوده است.

جدول ۱۸- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش تر به تفکیک جنسیت

نرخ بیکاری زنان		نرخ بیکاری مردان		سال	
رتبه	نرخ	رتبه	نرخ		
۲۰	۱۶/۷	۲۹	۶/۵	سمنان	۱۳۹۴
-	۱۹/۴	-	۹/۳	کل کشور	
۲۳	۱۵/۸	۳۰	۶/۸	سمنان	۱۳۹۵
-	۲۰/۷	-	۱۰/۵	کل کشور	
۲۶	۱۲/۹	۳۱	۶/۷	سمنان	۱۳۹۶
-	۱۹/۸	-	۱۰/۲	کل کشور	
۲۸	۱۰/۴	۲۹	۶/۶	سمنان	۱۳۹۷
-	۱۸/۹	-	۱۰/۴	کل کشور	
۲۳	۱۳/۱	۲۶	۷	سمنان	۱۳۹۸
-	۱۷/۵	-	۹	کل کشور	

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۴-۱۳۹۸

طلاق

جدول زیر تعداد طلاق و ازدواج را به تفکیک مناطق شهری و روستایی نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر میزان طلاق در تمام سال‌های مورد بررسی به جز سال ۱۳۹۵ افزایش داشته است و میزان ازدواج نیز از سال ۱۳۹۰ به بعد یک روند کاهشی را دنبال کرده است.

جدول ۱۹- تعداد ازدواج و طلاق واقع شده در استان سمنان

سال	جمع		نقاط شهری		نقاط روستایی	
	ازدواج	طلاق	ازدواج	طلاق	ازدواج	طلاق
۱۳۸۰	۵۳۶۳	۳۴۸	۴۱۱۱	۲۸۵	۱۲۵۲	۶۳
۱۳۸۵	۵۴۳۶	۵۱۸	۳۷۹۹	۴۲۴	۱۶۳۷	۹۴
۱۳۹۰	۶۳۵۳	۱۱۲۳	۵۳۸۱	۹۲۶	۹۷۲	۱۹۷
۱۳۹۵	۴۲۹۲	۹۲۰	۳۹۰۴	۸۹۱	۳۸۸	۲۹
۱۳۹۷	۳۵۵۶	۱۳۴۶	۳۲۴۲	۱۲۸۰	۳۱۴	۶۶
۱۳۹۷ کل کشور	۵۵۰۵۶۵	۱۷۵۶۱۴	۴۸۶۶۶۱	۱۶۴۱۲۴	۶۳۹۰۴	۱۱۴۹۰

منبع: سالنامه آماری استان سمنان، ۱۳۹۸

سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر نسبت طلاق به ازدواج در استان سمنان را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول قابل مشاهده است؛ نسبت طلاق به ازدواج طی سال‌های مورد بررسی افزایش یافته است به گونه‌ای که از ۶/۴۹ در سال ۱۳۸۰ به ۳۷/۸۵ در سال ۱۳۹۷ رسیده است، که نسبت طلاق در استان از میزان کل کشور بیشتر بوده و استان سمنان از جمله استان‌هایی است که بالاترین نسبت طلاق به ازدواج را دارد.

جدول ۲۰- نسبت طلاق به ازدواج در استان سمنان

سال	۱۳۸۰	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	۱۳۹۷	۱۳۹۷ کل کشور
تعداد طلاق به ازای هر ۱۰۰ ازدواج	۶/۴۹	۹/۵۳	۱۷/۶۸	۲۱/۴۴	۳۷/۸۵	۳۱/۹۰

منبع: سالنامه آماری استان سمنان، ۱۳۹۸

سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

بهبودی و تأمین اجتماعی

جدول زیر تعداد مراکز (دولتی و غیردولتی) تحت پوشش معاونت اجتماعی اداره کل بهزیستی و افراد خدمت‌گیرنده را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر در سال ۱۳۹۷، ۱۴۰۷۲ نفر در ۲۰ مرکز نگهداری افراد دچار آسیب اجتماعی هستند که این تعداد نسبت به سال ۱۳۹۵ هم در تعداد افراد تحت پوشش و هم در تعداد

مراکز بیشتر شده است؛ همچنین در سال ۱۳۹۷، ۱۶۱ نفر در ۸ مرکز نگهداری کودکان تحت پوشش هستند که نسبت به سال ۱۳۹۵ کاهش پیدا کرده است.

جدول ۲۱- تعداد مراکز (دولتی و غیردولتی) تحت پوشش معاونت اجتماعی اداره کل بهزیستی و افراد خدمت گیرنده

سال	نگهداری کودکان بی سرپرست		آسیب‌های اجتماعی ^۶	
	تعداد مراکز	تعداد افراد	تعداد مراکز	تعداد افراد
۱۳۸۰	۲	۶۱	۵	۲۳۷۹
۱۳۸۵	۳	۷۵	۱۱	۸۴۱۵
۱۳۹۰	۵	۹۱	۱۳	۹۵۵۱
۱۳۹۵	۱۰	۱۷۴	۱۹	۱۶۴۵۱
۱۳۹۷	۸	۱۶۱	۲۰	۱۴۰۷۲

منبع: سالنامه آماری استان سمنان، ۱۳۹۸

سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر میزان شاخص‌های مرتبط با سازمان بهزیستی را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول زیر مشخص است استان سمنان در نسبت تعداد مراکز ارائه‌دهنده خدمات اجتماعی شهری در بخش آسیب‌های اجتماعی رتبه ۹، نسبت تعداد مراکز نگهداری از کودکان بی سرپرست رتبه ۹، تعداد معلولان تحت نظارت سازمان بهزیستی کشور رتبه ۳۰ و تعداد افراد پذیرفته شده در مراکز آسیب‌های اجتماعی تحت پوشش سازمان بهزیستی رتبه ۲۸ را داشته است.

جدول ۲۲- میزان شاخص‌های مرتبط با سازمان بهزیستی

۱۳۹۸		استان	موارد
رتبه	شاخص		
۹	۰/۳۵	سمنان	نسبت تعداد مراکز ارائه‌دهنده خدمات اجتماعی شهری در بخش آسیب‌های اجتماعی به تعداد افراد دارای آسیب اجتماعی
-	۰/۱۸	کل کشور	
۹	۳/۳۷	سمنان	نسبت تعداد مراکز نگهداری از کودکان بی سرپرست به تعداد کودکان بی سرپرست
-	۲/۶۰	کل کشور	
۳۰	۱۵۸۷۸	سمنان	تعداد معلولان تحت نظارت سازمان بهزیستی کشور
-	۱۷۱۰۴۷۵	کل کشور	
۲۸	۶۰۷۱	سمنان	تعداد افراد پذیرفته شده در مراکز آسیب‌های اجتماعی تحت پوشش سازمان بهزیستی
-	۹۴۳۹۴	کل کشور	

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

۶. شامل فعالیت واحدهای بازپروری زنان و دختران آسیب دیده اجتماعی، خانه سلامت، ساماندهی کودکان خیابانی، مداخله در بحران‌های فردی، خانوادگی و اجتماعی، مداخله به منظور کاهش طلاق، مهمانسرای سلامت کودک و طرح تلفن کودک است که در سال ۱۳۹۰ اطلاعات پایگاه خدمات اجتماعی، اسکان موقت، خدمات سیار اورژانس اجتماعی و حمایت از مبتلایان به اختلال هویت جنسی را نیز شامل می‌شود.

جدول ذیل موارد مرتبط در خصوص کمیته امداد امام خمینی استان سمنان را در مقایسه با کل کشور نشان می‌دهد؛ همان‌طور که مشاهده می‌شود استان سمنان در تعداد واحدهای کمیته امداد امام خمینی رتبه ۳۰، تعداد مددجویان موردحمایت کمیته امداد خمینی رتبه ۳۱ و در سهم زنان سرپرست خانوار از کل افراد تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی رتبه ۱۷ را دارد.

جدول ۲۳- میزان شاخص‌های مرتبط با کمیته امداد امام خمینی

۱۳۹۸		استان	موارد
رتبه	شاخص		
۳۰	۱۲	سمنان	تعداد واحدهای کمیته امداد امام خمینی
-	۸۳۲	کل کشور	
۳۱	۲۹۸۰۳	سمنان	تعداد مددجویان موردحمایت کمیته امداد خمینی
-	۴۷۸۳۶۸۱	کل کشور	
۱۷	۲۶/۶	سمنان	سهم زنان سرپرست خانوار از کل افراد تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی
-	۲۵/۱	کل کشور	

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جدول زیر درصد افراد تحت پوشش سازمان تأمین اجتماعی در استان سمنان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول مشخص است در مجموع ۶۹/۶۵ درصد مردم در استان بیمه شده و مستمری‌بگیر هستند که این درصد از درصد کل کشور بالاتر است. در استان سمنان ۵۸/۲۶ درصد بیمه شده و ۱۱/۳۹ درصد مستمری‌بگیر هستند. که این درصد در کل کشور برابر با ۴۵/۶۱ درصد بیمه شده و ۸/۱۵ درصد مستمری‌بگیر می‌باشد.

جدول ۲۴- درصد افراد تحت پوشش سازمان تأمین اجتماعی

سال ۱۳۹۷			استان
مستمری‌بگیران	بیمه‌شدگان	مجموع	
۱۱/۳۹	۵۸/۲۶	۶۹/۶۵	سمنان
۸/۱۵	۴۵/۶۱	۵۳/۷۶	کل کشور

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر درصد بیمه‌شدگان تحت پوشش سازمان بیمه سلامت در سال ۱۳۹۷ در استان سمنان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول مشخص است در استان سمنان درصد افرادی که تحت پوشش بیمه سلامت ایران شده‌اند برابر با ۳۲/۹۲ درصد بوده است که از درصد بیمه‌شدگان پوشش سازمان بیمه سلامت در کل کشور (۵۱/۶۳ درصد) پایین‌تر بوده است.

جدول ۲۵- درصد بیمه‌شدگان تحت پوشش سازمان بیمه سلامت ایران ۷

استان	سال ۱۳۹۷
سمنان	۳۲/۹۲
کل کشور	۵۱/۶۳

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

آسیب‌های اجتماعی

اعتیاد و قاچاق مواد مخدر

جدول زیر مربوط به انواع مواد مخدر و روان‌گردان‌های کشف‌شده در استان سمنان می‌باشد؛ همان‌طور که در جدول قابل مشاهده است بیشترین مواد مخدر کشف‌شده مربوط به تریاک و شیره تریاک بوده است و همچنین در سایر مواد مخدر نیز بالاترین میزان کشف به آمپول قرص‌های روان‌گردان مربوط می‌شود؛ میزان مواد مخدر کشف‌شده در استان سمنان در سال ۱۳۹۷ نسبت به سال ۱۳۹۵ در اکثر موارد افزایش پیدا کرده است.

جدول ۲۶- انواع مواد مخدر و روان‌گردان‌های کشف‌شده

سال					مواد مخدر (کیلوگرم)	
۱۳۹۷	۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۸۰		
۱۲۳۷	۱۸۵,۳۰۱	۹۰,۷۹۷	۲۷۲,۹۷۹	۰	هروئین (هروئین، کراک، کریستال)	مواد افیونی
۵۰۴	۶۶,۶۵۰	۰	۲۰,۵۰۰	۰	مرفین	
۴۵۰۵	۵۱۶۹,۰۳۸	۱۲۸۴,۴۸۵	۶۶۲,۸۹۶	۴	تریاک و شیره تریاک	
۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰	سایر	
۱۵۶۲	۳۹۳,۶۱۳	۳,۴۷۸	۳۱,۷۲۹	۰	حشیش	کانابیس
۷۵۵	۱۲۵۵,۹۰۲	۲۹,۸۱۰	۰,۲۹۲	۰	گراس	محرک‌ها
۶۰	۱۴,۱۱۴	۳۶,۸۹۳	۰	۰	شیشه (متاآمفتامین)	
۱۷	۳,۸۸۱	۱,۱۳۰	۰,۳۱۱	۰	سایر موارد	سایر موارد
۴۱۵۱۸۳	۵۴۴۲۲	۵۹۴۲	۲۱۰	۰	آمپول و قرص‌های روان‌گردان	
۲۱۱۰	۰	۵۴	۰	۰	مواد پیش‌ساز (لیتر)	

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

سالنامه آماری استان سمنان، ۱۳۹۸

جدول زیر در خصوص دستگیرشدگان در ارتباط با انواع مواد مخدر کشف‌شده به تفکیک نوع جرم است؛ همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود تعداد دستگیرشدگان در ارتباط با مواد مخدر کشف‌شده به‌جز سال

از تاریخ ۱۳۹۱/۷/۱ سازمان بیمه خدمات درمانی به سازمان بیمه سلامت ایران تغییر نام پیدا کرده‌است.

۱۳۹۷ یک روند افزایشی داشته و در سال ۱۳۹۷ به نسبت سال ۱۳۹۵ میزان آن کاهش پیدا کرده است. این نکته نیز قابل توجه است که میزان دستگیری قاچاقچیان و عوامل توزیع کننده، معتاد و مصرف کننده و همچنین اتباع بیگانه به نسبت سال ۱۳۹۵ کمتر شده است.

جدول ۲۷- دستگیرشدگان در ارتباط با انواع مواد مخدر کشف شده به تفکیک نوع جرم

سال	جمع کل	قاچاقچیان و عوامل توزیع کننده	معتاد و مصرف کننده	اتباع بیگانه
۱۳۸۰	۱	۰	۱	۰
۱۳۸۵	۸۲۸	۸۰۵	۲	۲۱
۱۳۹۰	۳۴۲۸	۳۳۱۱	۱۷	۱۰۰
۱۳۹۵	۴۸۶۷	۳۲۸۶	۱۴۰۴	۱۷۷
۱۳۹۷	۴۳۸۲	۲۸۶۶	۱۳۷۷	۱۳۹

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

سالنامه آماری استان سمنان، ۱۳۹۸

جدول زیر نسبت متوسط مقدار مواد مخدر کشف شده به کل جمعیت (کیلوگرم به ده هزار نفر) در استان سمنان را نشان می دهد؛ همان طور که در جدول مشخص است این نسبت در سال ۱۳۹۸ در استان برابر با ۱۶۵/۰۳ و در کل کشور ۱۱۴/۴۴ بوده است که این مسئله نشان از بالای مواد مخدر کشف شده در استان در مقایسه با کل کشور است که استان در این مسئله رتبه ۶ را دارا می باشد.

جدول ۲۸- نسبت متوسط مقدار مواد مخدر کشف شده به کل جمعیت (کیلوگرم به ده هزار نفر)

۱۳۹۸		استان
رتبه	نسبت	
۶	۱۶۵/۰۳	سمنان
-	۱۱۴/۴۴	کل کشور

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جدول زیر نسبت دستگیرشدگان مواد مخدر به کل جمعیت در استان سمنان را در سال ۱۳۹۸ نشان می دهد؛ همان طور که در جدول مشخص است این نسبت در استان برابر با ۵۲/۳۲ و در کل کشور ۵۰/۲۵ بوده است و میزان متوسط توانایی در دستگیری قاچاقچیان مواد را نشان می دهد استان سمنان در این رابطه رتبه دوازدهم را در بین استان های دیگر داشته است.

جدول ۲۹- نسبت دستگیرشدگان مواد مخدر به کل جمعیت (در هر ده هزار نفر)

۱۳۹۸		استان
رتبه	نسبت	
۱۲	۵۲/۳۲	سمنان
-	۵۰/۲۵	کل کشور

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

سرقت

جدول ذیل سرقت‌های عادی بر حسب نوع را در استان سمنان نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول زیر مشاهده می‌شود میزان سرقت‌های اتفاق افتاده در همه موارد به جز سرقت از مغازه و موتورسیکلت در سال ۱۳۹۷ نسبت به سال ۱۳۹۵ افزایش پیدا کرده است. میزان سرقت در سال ۱۳۹۷ از اماکن خصوصی برابر ۳۲۸۶، اماکن دولتی ۲۳۵، منزل ۱۵۱۶ و مغازه ۲۶۲ مورد گزارش شده است.

جدول ۳۰- سرقت‌های عادی بر حسب نوع (مورد)

احشام	سرقت انواع وسایل نقلیه و لوازم آن			سرقت از اماکن				Σ
	لوازم خودرو یا وسایل داخل آن	موتورسیکلت	اتومبیل	مغازه	منزل	اماکن دولتی	اماکن خصوصی	
۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۱۳۸۰
۴۶۷	۱۷۲	۰۰۰	۵۵	۱۶۰	۴۴۰	۸۴	۰۰۰	۱۳۸۵
۴۰۴	۱۲۷۴	۱۳۳۱	۱۸۹	۳۵۵	۱۴۴۶	۹۵	۱۴۶۷	۱۳۹۰
۵۹۰	۱۶۸۱	۱۱۴۳	۲۱۶	۲۹۱	۱۳۶۶	۱۶۵	۲۱۸۳	۱۳۹۵
۷۷۲	۲۲۲۰	۱۱۳۶	۲۵۶	۲۶۲	۱۵۱۶	۲۳۵	۳۲۸۶	۱۳۹۷

منبع: سالنامه آماری استان سمنان، ۱۳۹۸

جدول زیر نسبت تعداد دستگیرشدگان انواع سرقت‌های عادی به کل جمعیت را در هر ده هزار نفر نشان می‌دهد که این نسبت در استان سمنان برابر با ۴۱/۵۷ در ده هزار نفر می‌باشد که به نسبت کل کشور (۴۲/۸۲) تقریباً برابر است و در این خصوص رتبه ۱۱ را دارد که این موضوع نشان از میزان متوسط دستگیرشدگان در خصوص سرقت در استان سمنان است.

جدول ۳۱- نسبت تعداد دستگیرشدگان انواع سرقت‌های عادی به کل جمعیت (در ده هزار نفر)

۱۳۹۸		استان
رتبه	نسبت	
۱۱	۴۱/۵۷	سمنان
-	۴۲/۸۲	کل کشور

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جرائم واقع شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران

بر سالنامه آماری کشور در سال ۱۳۹۷، استان سمنان در هیچ یک از موارد و جرائم بررسی شده در جدول زیر به جز نزاع دسته جمعی (۱۹/۳۶ در صد هزار نفر) میزان بالاتری نسبت به کل کشور نداشته و وضعیت مناسبی به نسبت کل کشور داشته است.

جدول ۳۲- جرائم واقع شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران بر حسب موضوع (در صد هزار نفر)

سال ۱۳۹۷									
استان	قتل	مرگ‌های مشکوک		نزاع و درگیری		شرارت			دستگیرشدگان
		سایر	خودکشی	فردی	دسته جمعی	زورگیری و باج‌گیری (اخاذی)	چاقو و قمه‌کشی	سایر شرارت‌ها	
سمنان	۱/۲۸	۳/۸۴	۲۰/۳۶	۷۲۳/۹۹	۱۹/۳۶	۰/۱۴	۶/۲۶	۰/۴۳	۳/۷۰
کل کشور	۲/۲۵	۵/۳۰	۲۸/۵۳	۹۴۳/۳۴	۸/۰۴	۰/۱۵	۷/۶۵	۲/۱۸	۹

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر در خصوص نسبت تعداد دستگیرشدگان جرائم واقع شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران به کل جمعیت (تعداد به صد هزار نفر) می‌باشد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر استان سمنان نسبت دستگیرشدگان در این مورد ۳/۲۰ در صد هزار نفر می‌باشد که به نسبت کل کشور (۷/۵۲) وضعیت پایین‌تری داشته و در بین استان‌هایی قرار گرفته است که کمترین نسبت تعداد دستگیرشدگان جرائم را داشته‌اند.

جدول ۳۳- نسبت تعداد دستگیرشدگان جرائم واقع شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران به کل جمعیت (تعداد به صد هزار نفر)

۱۳۹۸		استان
رتبه	نسبت	
۱۳	۳/۲۰	سمنان
-	۷/۵۲	کل کشور

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

۳-۳-۵- سنجش سرمایه اجتماعی استان

سرمایه اجتماعی در علوم اجتماعی مفهوم جدیدی نیست بلکه صرفاً مفهومی قدیمی در بسته‌بندی جدید است (شارع‌پور، ۱۳۸۵). سرمایه اجتماعی جزئی جدانشدنی از مجموعه داشته‌های یک جامعه است که نقش اساسی در توسعه پایدار و متوازن دارد. در این بخش از گزارش به مطالعه و بررسی ابعاد سرمایه اجتماعی در

سطوح کلان میانی و خرد و همچنین شاخص سرمایه اجتماعی کل بر اساس نتایج آخرین گزارش سنجش سرمایه اجتماعی کشور در سال ۱۳۹۳ پرداخته شده است.

سرمایه اجتماعی سطح کلان

بر اساس گزارش سنجش سرمایه اجتماعی کشور در سال ۱۳۹۳، سنجش سرمایه اجتماعی در سطح کلان از ترکیب ۴ مؤلفه زیر ساخته می‌شود که میانگین هر کدام از این مؤلفه‌ها در تعیین وضعیت سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان و کل کشور مهم است.

۱. پنداشت نسبت به موفقیت نظام در رفع و حل مشکلات

۲. پنداشت نسبت به موفقیت نهادی در انجام وظایف

۳. پنداشت نسبت به نکویی جامعه

• مطلوب بودن جامعه

• وجود عدالت و برابری

۴. ارزیابی نسبت به آینده

جدول زیر میانگین متغیرهای سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان سمنان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول مشخص است میانگین استان سمنان در متغیرهای پنداشت نسبت به نکویی جامعه (وجود عدالت و برابری) و ارزیابی نسبت به آینده، پایین‌تر از میانگین کل کشور و طیف اصلی متغیرها بوده است و در دیگر متغیرها میانگین استان بالاتر بوده است.

جدول ۳۴- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان سمنان و کل کشور

رتبه	میانگین	استان	مؤلفه‌ها
۱۶	۲۴/۲۱	سمنان	پنداشت نسبت به موفقیت نظام در رفع و حل مشکلات (میانگین طیف ۳۰)
-	۲۳/۶۴	کل کشور	
۱۶	۲۹/۵۵	سمنان	پنداشت نسبت به موفقیت نهادی در انجام وظایف (میانگین طیف ۳۰)
-	۲۹/۳	کل کشور	
۱۵	۲۲/۰۶	سمنان	پنداشت نسبت به نکویی جامعه (مطلوب بودن جامعه) (میانگین طیف ۲۴)
-	۲۱/۹۱	کل کشور	
۹	۲۱/۵۶	سمنان	پنداشت نسبت به نکویی جامعه (وجود عدالت و برابری) (میانگین طیف ۲۷)
-	۲۲/۰۸	کل کشور	
۱۳	۱۸/۷۲	سمنان	ارزیابی نسبت به آینده (میانگین طیف ۲۱)
-	۱۸/۸۲	کل کشور	

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

جدول زیر نشان‌دهنده شاخص سرمایه اجتماعی در سطح کلان در استان سمنان و همچنین کل کشور است؛ با توجه به اطلاعات جدول میانگین استان سمنان در شاخص سرمایه اجتماعی سطح کلان برابر با ۱۳/۲ است که از میانگین کل کشور با ۱۳/۱۸ بالاتر بوده ولی از میانگین اصلی طیف (۱۵) پایین‌تر بوده است. استان سمنان در این خصوص دارای رتبه ۱۵ بوده است که این مسئله بدین معنی است که استان سمنان در شاخص سرمایه اجتماعی سطح کلان دارای میانگین متوسطی در بین استان‌های کشور بوده است.

جدول ۳۵- میانگین سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان سمنان و کل کشور

رتبه	میانگین طیف (۱۵)	استان	مورد
۱۵	۱۳/۲	سمنان	سرمایه اجتماعی در سطح کلان
-	۱۳/۱۸	کل کشور	

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

سرمایه اجتماعی سطح میانی

سرمایه اجتماعی در سطح میانی از ترکیب ۸ متغیر زیر ساخته می‌شود که مبتنی بر نظر پاسخگویان نسبت به نهادها و سازمان‌ها می‌باشد که این ۸ متغیر عبارت‌اند از:

۱. اعتماد سازمانی
۲. کیفیت خدمات سازمانی
۳. عملکرد و پاسخگویی سازمان‌ها به نیازها
۴. آمادگی مشارکت و کمک به سازمان‌ها در صورت نیاز
۵. اعتماد تعمیم‌یافته (اعتماد به گروه‌های شغلی و حرفه‌ای)
۶. دگرخواهی، پرهیزکاری و وظیفه‌شناسی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای
۷. عام‌گرایی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای
۸. ویژگی‌ها و ارزش‌های اخلاقی مسئولین

جدول زیر مربوط به متغیرهای شاخص سرمایه اجتماعی در سطح میانی است. همان‌طور که در جدول مشخص است میانگین استان سمنان نسبت به کل کشور در همه متغیرها میانگین بالاتری نسبت به کل کشور است؛ همچنین استان سمنان در متغیرهای اعتماد تعمیم‌یافته (اعتماد به گروه‌های شغلی و حرفه‌ای)، دگرخواهی، پرهیزکاری و وظیفه‌شناسی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای و ویژگی‌ها و ارزش‌های اخلاقی منفی مسئولین میانگینی

بالتر از میانگین طیف اصلی داشته است و در دیگر متغیرها میانگین پایین تری نسبت به میانگین طیف اصلی داشته است.

جدول ۳۶- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان سمنان و کل کشور

رتبه	میانگین	استان	مؤلفه‌ها
۱۸	۶۵/۰۳	سمنان	اعتماد سازمانی (میانگین طیف ۶۹)
-	۶۴/۳۴	کل کشور	
۲۱	۵۶/۸۹	سمنان	کیفیت خدمات سازمانی (میانگین طیف ۶۰)
-	۵۵/۶۱	کل کشور	
۱۶	۵۲/۵	سمنان	عملکرد و پاسخگویی سازمان‌ها به نیازها (میانگین طیف ۵۴)
-	۵۲/۲۶	کل کشور	
۲۵	۴۷/۸۵	سمنان	آمادگی مشارکت و کمک به سازمان‌ها در صورت نیاز (میانگین طیف ۴۸)
-	۴۵/۵۴	کل کشور	
۱۹	۳۹/۹۳	سمنان	اعتماد تعمیم‌یافته (اعتماد به گروه‌های شغلی و حرفه‌ای) (میانگین طیف ۳۹)
-	۳۹/۴۹	کل کشور	
۲۳	۴۱/۱۵	سمنان	دگر خواهی، پرهیز کاری و وظیفه‌شناسی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای (میانگین طیف ۳۹)
-	۳۹/۷۵	کل کشور	
۱۴	۳۸/۱۵	سمنان	عام‌گرایی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای (میانگین طیف ۳۹)
-	۳۸	کل کشور	
۲۰	۲۰/۳۷	سمنان	ویژگی‌ها و ارزش‌های اخلاقی منفی مسئولین (میانگین طیف ۱۸)
-	۱۹/۹۷	کل کشور	
۱۹	۱۳/۱۷	سمنان	ویژگی‌ها و ارزش‌های اخلاقی مثبت مسئولین (میانگین طیف ۱۵)
-	۱۳	کل کشور	

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

جدول زیر میانگین سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان سمنان و کل کشور نشان می‌دهد که استان سمنان با میانگین ۲۶/۶۱ بالاتر از میانگین کل کشور با میانگین ۲۶/۳۶ و میانگین اصلی طیف قرار دارد. استان سمنان رتبه ۱۸ را در بین استان‌های کشور دارد.

جدول ۳۷- میانگین سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان سمنان و کل کشور

رتبه	میانگین طیف (۲۷)	استان	مورد
۱۸	۲۶/۶۱	سمنان	سرمایه اجتماعی در سطح میانی
-	۲۶/۳۶	کل کشور	

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

سرمایه اجتماعی سطح خرد

سرمایه اجتماعی در سطح خرد با ۸ مؤلفه زیر تعریف می‌شود که از مجموع این مؤلفه شاخص سرمایه اجتماعی سطح خرد ساخته می‌شود که این ۸ مؤلفه عبارت‌اند از:

۱. اعتماد عمومی
۲. ارزش‌ها و ویژگی‌های اخلاقی
۳. عام‌گرایی اجتماعی (شعاع اعتماد و تعاملات نزدیک و دور؛ از اعضای خانواده تا غریبه‌ها)
۴. مشارکت اجتماعی
۵. بده بستان اجتماعی
۶. تعلق و عرق ملی
۷. رضایت از زندگی
۸. احساس امنیت

جدول زیر میانگین متغیرهای سرمایه اجتماعی سطح خرد را در استان و کل کشور نشان می‌دهد؛ با توجه به جدول میانگین استان سمنان در همه متغیرها به جز ارزش‌ها و ویژگی‌های اخلاقی مثبت بالاتر از میانگین کل کشور بوده و وضعیت مناسب‌تری نسبت به کل کشور داشته است.

جدول ۳۸- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان سمنان و کل کشور

رتبه	میانگین	استان	مؤلفه‌ها
۶	۲۵/۷۸	سمنان	ارزش‌ها و ویژگی‌های اخلاقی منفی (میانگین طیف ۲۱)
-	۲۴/۹	کل کشور	
۲۵	۲۳/۱۷	سمنان	ارزش‌ها و ویژگی‌های اخلاقی مثبت (میانگین طیف ۲۷)
-	۲۳/۷۶	کل کشور	
۱۵	۲۵/۱۳	سمنان	عام‌گرایی اجتماعی شعاع اعتماد و تعاملات با اعضای خانواده
-	۲۵/۱۱	کل کشور	
۲۶	۲۰/۱۲	سمنان	عام‌گرایی اجتماعی شعاع اعتماد و تعاملات با همسایه‌ها و آشنایان
-	۱۹/۱۱	کل کشور	
۱۹	۱۵/۶۳	سمنان	عام‌گرایی اجتماعی شعاع اعتماد و تعاملات با غیر همشهری و غریبه‌ها
-	۱۵/۱۶	کل کشور	

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

اعتماد عمومی

قابل اعتماد بودن مردم

جدول زیر توزیع درصدی قابل اعتماد بودن مردم از نظر پاسخگویان در استان سمنان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر ۱۳/۸ درصد از پاسخگویان استان سمنان میزان قابل اعتماد بودن مردم را زیاد و خیلی زیاد و ۳۲/۴ کم و خیلی کم ارزیابی کرده‌اند که این میزان در کشور به ترتیب برابر با ۱۷/۴ و ۳۵/۶ درصد بوده است؛ استان سمنان در رابطه با ارزیابی کم از این متغیر رتبه ۱۶ را در بین استان‌های دیگر دارد که نشان از میزان متوسط اعتماد به مردم در استان است.

جدول ۳۹- توزیع درصدی قابل اعتماد بودن مردم در استان سمنان و کل کشور

رتبه	خیلی زیاد	زیاد	تا حدودی	کم	خیلی کم	استان
۱۶	۲/۹	۱۰/۹	۵۳/۷	۲۱/۲	۱۱/۲	سمنان
-	۲/۵	۱۴/۹	۴۷/۱	۲۳/۱	۱۲/۵	کل کشور

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

احتمال سپردن مراقبت از فرزندان به همسایگان (در زمان مسافرت)

جدول زیر توزیع درصدی احتمال سپردن مراقبت از فرزندان به همسایگان (در زمان مسافرت) در استان سمنان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر ۱۸ درصد از پاسخگویان استان سمنان این میزان را زیاد و خیلی زیاد و ۵۶/۳ درصد کم و خیلی کم عنوان کرده‌اند که این میزان در کشور به ترتیب برابر با ۱۸/۲ و ۵۵/۸ درصد بوده است. استان سمنان در مقایسه با استان‌های دیگر در این خصوص رتبه ۱۱ را دارد.

جدول ۴۰- توزیع درصدی احتمال سپردن مراقبت از فرزندان به همسایگان (در زمان

مسافرت) در استان سمنان و کل کشور

رتبه	خیلی زیاد	زیاد	تا حدودی	کم	خیلی کم	استان
۱۱	۱/۸	۱۶/۲	۲۵/۷	۲۲/۴	۳۳/۹	سمنان
-	۲/۸	۱۵/۴	۲۶	۲۴/۴	۳۱/۴	کل کشور

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

مشارکت اجتماعی

مشارکت در فعالیت داوطلبانه

جدول زیر توزیع درصدی مشارکت در فعالیت داوطلبانه در استان سمنان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات مندرج در جدول زیر ۳۸/۵ درصد از پاسخگویان استان سمنان میزان مشارکت در فعالیت داوطلبانه خود را کم و خیلی کم و ۱۸/۵ درصد زیاد و خیلی زیاد عنوان کرده‌اند که این میزان در کل کشور به ترتیب برابر با ۵۱/۳ و ۱۴/۱ درصد بوده است.

استان سمنان در این خصوص دارای رتبه سی یکم بوده که نشان از میزان مشارکت بالای پاسخگویان در فعالیت‌های داوطلبانه است.

جدول ۴۱- توزیع درصدی مشارکت در فعالیت داوطلبانه در استان سمنان و کل کشور

رتبه	خیلی زیاد	زیاد	تا حدودی	کم	خیلی کم	استان
۳۱	۵	۱۳/۵	۴۲/۹	۲۳/۵	۱۵	سمنان
-	۳/۳	۱۰/۸	۳۴/۶	۲۷/۴	۲۳/۹	کل کشور

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

تعلق و عرق ملی

افتخار به ایرانی بودن

جدول زیر توزیع درصدی افتخار به ایرانی بودن در استان سمنان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر ۷۸/۹ درصد از پاسخگویان استان سمنان میزان افتخار به ایرانی بودن خود را زیاد و خیلی زیاد عنوان کرده‌اند که این میزان در کشور برابر با ۷۵/۵ درصد بوده است؛ استان سمنان در رابطه با این موضوع رتبه ۲۴ را داشته است.

جدول ۴۲- توزیع درصدی افتخار به ایرانی بودن در استان سمنان و کل کشور

رتبه	خیلی زیاد	زیاد	تا حدودی	کم	خیلی کم	استان
۲۴	۵۲/۶	۲۶/۳	۱۶/۴	۲/۶	۲	سمنان
-	۴۵	۳۰/۵	۱۵/۸	۵/۸	۳	کل کشور

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

تمایل به مهاجرت

جدول زیر توزیع درصدی تمایل به مهاجرت در استان سمنان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ با توجه به جدول زیر ۵۳/۵ درصد از پاسخگویان استان سمنان تمایل به مهاجرت خود را کم و خیلی کم و ۲۸/۹ درصد زیاد و خیلی زیاد عنوان کرده‌اند که این میزان در کشور به ترتیب برابر با ۵۶/۹ و ۲۳/۱ درصد بوده است؛ پاسخگویان استان سمنان در این خصوص تمایل متوسطی رو به بالایی به مهاجرت از کشور داشته‌اند.

جدول ۴۳- توزیع درصدی تمایل به مهاجرت در استان سمنان و کل کشور

رتبه	خیلی زیاد	زیاد	تا حدودی	کم	خیلی کم	استان
۲۴	۱۱/۵	۱۷/۴	۱۷/۶	۱۸/۲	۳۵/۳	سمنان
-	۹/۹	۱۳/۲	۲۰	۲۲	۳۴/۹	کل کشور

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

رضایت از زندگی

جدول زیر توزیع درصدی رضایت از زندگی در استان سمنان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول زیر قابل مشاهده است ۲۸/۵ درصد از پاسخگویان استان سمنان میزان رضایت از زندگی خود را زیاد و خیلی زیاد و ۲۱/۷ درصد کم و خیلی کم عنوان کرده‌اند که این میزان در کل کشور به ترتیب برابر با ۳۳/۶ و ۲۵/۹ درصد بوده است. با توجه به رتبه استان (۱۶) نیز می‌توان عنوان کرد که استان سمنان در میزان رضایت از زندگی در بین دیگر استان‌های کشور دارای میانگین متوسط بوده است.

جدول ۴۴- توزیع درصدی رضایت از زندگی در استان سمنان و کل کشور

رتبه	خیلی زیاد	زیاد	تا حدودی	کم	خیلی کم	استان
۱۶	۸/۵	۲۰	۴۹/۷	۱۴/۱	۷/۶	سمنان
-	۷/۳	۲۶/۳	۴۰/۵	۱۷/۲	۸/۷	کل کشور

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

احساس امنیت

جدول زیر توزیع درصدی احساس امنیت در استان سمنان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول زیر قابل مشاهده است ۳۰/۶ درصد از پاسخگویان استان سمنان میزان احساس امنیت خود را زیاد و خیلی زیاد و ۲۹/۴ درصد کم و خیلی کم بیان کرده‌اند که در مقایسه با میزان کل کشور به ترتیب برابر ۳۳/۹ و ۳۴/۴ درصد

بوده است. بر اساس اطلاعات جدول استان سمنان از استان‌هایی است که احساس امنیت در آن در حد متوسطی ارزیابی شده است.

جدول ۴۵- توزیع درصدی احساس امنیت در استان سمنان و کل کشور

رتبه	خیلی زیاد	زیاد	تا حدودی	کم	خیلی کم	استان
۱۵	۶/۱	۲۴/۵	۳۹/۹	۱۶	۱۳/۴	سمنان
-	۷	۲۶/۹	۳۱/۷	۲۰/۲	۱۴/۲	کل کشور

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

جدول زیر میانگین شاخص سرمایه اجتماعی سطح خرد را در استان سمنان و کل کشور نشان می‌دهد؛ با توجه به جدول میانگین سرمایه اجتماعی سطح خرد استان سمنان (۲۶/۱۴) بالاتر از میانگین کل کشور (۲۵/۲۳) بوده است.

جدول ۴۶- میانگین سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان سمنان و کل کشور

رتبه	میانگین طیف (۲۷)	استان	مورد
۲۴	۲۶/۱۴	سمنان	سرمایه اجتماعی در سطح خرد
-	۲۵/۲۳	کل کشور	

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

سرمایه اجتماعی کل

جدول زیر میانگین شاخص سرمایه اجتماعی را در استان سمنان و کل کشور نشان می‌دهد با توجه به جدول، میانگین سرمایه اجتماعی استان سمنان (۲/۸۳) بالاتر از میانگین کل کشور (۲/۷۹) است و میزان سرمایه اجتماعی در استان متوسط بوده است. رتبه استان در رابطه با این شاخص از نظر ارزیابی نسبت به سرمایه اجتماعی ۲۰ بوده است.

جدول ۴۷- میانگین سرمایه اجتماعی در استان سمنان و کل کشور

رتبه	میانگین (۱ تا ۵)	استان	مورد
۲۰	۲/۸۳	سمنان	سرمایه اجتماعی کل
-	۲/۷۹	کل کشور	

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

وضعیت سلامت و درمان استان سمنان

دو جدول زیر تعداد و سرانه (در هر صد هزار نفر) پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته و نوع تخصص را نشان می‌دهد؛ با توجه به جدول در سال ۱۳۹۷ سرانه

مجموع پزشکان شاغل در استان ۸۹/۷ در هر صد هزار نفر بوده است که در مقایسه با کل کشور ۶۱/۰۶ بالاتر بوده و به نسبت کل کشور وضعیت مناسبی داشته است. استان سمنان در رابطه با پزشکان در همه سرانه‌ها به جز پزشک داروساز وضعیت مناسبی نسبت به کل کشور داشته است.

جدول ۴۸- پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته و نوع تخصص

سال	جمع	پزشک عمومی	دندان پزشکی	دکترای علوم آزمایشگاهی	داروساز	پزشک متخصص	پزشک فوق تخصص	دکترای تخصصی
۱۳۹۷ کل کشور	۴۸۸۰۶	۱۶۱۳۰	۵۲۲۲	۳۴۰	۲۴۰۶	۱۶۵۳۰	۲۶۲۶	۵۵۵۲
۱۳۸۰	۳۵۴	۱۷۲	۲۳	...	۱۴	...	...	...
۱۳۸۵	۳۹۸	۱۹۷	۳۳	...	۱۲	...	...	...
۱۳۹۰	۵۱۰	۲۰۷	۳۱	...	۱۶	...	...	...
۱۳۹۵	۶۴۱	۱۹۰	۳۳	۴	۱۹	۲۸۵	۲۸	۸۲
۱۳۹۷	۶۳۰	۱۹۱	۴۹	۱۰	۲۱	۲۶۶	۳۳	۶۰

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

سالنامه آماری استان سمنان، ۱۳۹۸

جدول ۴۹- سرانه پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته و نوع تخصص (صد هزار نفر)^۸

سال	جمع	پزشک عمومی	دندان پزشکی	دکترای علوم آزمایشگاهی	داروساز	پزشک متخصص	پزشک فوق تخصص	دکترای تخصصی
کل کشور	۶۱/۰۶	۲۰/۱۸	۶/۵۳	۰/۴۳	۳/۰۱	۲۰/۶۸	۳/۲۹	۶/۹۵
۱۳۸۵	۶۷/۴۹	۳۳/۴۰	۵/۶۰	...	۲/۰۳	...	...	...
۱۳۹۰	۸۰/۸	۳۲/۷۹	۴/۹۱	...	۲/۵۳	...	...	...
۱۳۹۵	۹۱/۲۶	۲۷/۰۵	۴/۷۰	۰/۵۷	۲/۷۱	۴۰/۵۸	۳/۹۹	۱۱/۶۷
۱۳۹۷	۸۹/۷	۲۷/۱۹	۶/۹۸	۱/۴۲	۲/۹۹	۳۷/۸۷	۴/۷	۸/۵۴

دو جدول زیر تعداد و سرانه بیمارستان‌های فعال و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی در هر صد هزار نفر را نشان می‌دهد. سرانه بیمارستان‌های فعال استان سمنان در سال ۱۳۹۷ برابر با ۱/۷۱ بوده است که از سرانه کل کشور بالاتر بوده است؛ همچنین در تخت‌های فعال و مصوب وضعیت استان (۲۷۳/۹۳) در هر صد هزار نفر) در مقایسه با کل کشور (۲۰۸/۳۷) در هر هزار نفر) وضعیت مناسبی است.

^۸ . سرانه سال ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ بر اساس آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن (۱۳۹۵) محاسبه شده است.

جدول ۵۰- تعداد بیمارستان‌های فعال کشور و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی

سایر	غیردولتی						دولتی						مجموع		سال و شهرستان
	خصوصی			خیریه			سایر نهادهای عمومی		تأمین اجتماعی		دانشگاه علوم پزشکی		تخت مصوب	بیمارستان فعال	
	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال			
۱۱۱۴	۲	۱۸۷۰۳	۱۷۴	۵۳۳۸	۳۵	۱۱۵۳۳	۶۹	۱۲۷۵۶	۷۵	۱۱۲۶۸۳	۶۲۹	۱۶۶۵۴۳	۱۰۱۶	۱۳۹۷ کل کشور	
۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۱۳۸۰	
۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۱۳۸۵	
۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۱۳۹۰	
۰۰۰	۰۰۰	۰	۰	۰	۰	۱۴۴	۱	۱۲۸	۱	۱۶۶۸	۱۰	۱۹۳۶	۱۲	۱۳۹۵	
۰	۰	۶۴	۱	۰	۰	۰	۰	۱۲۸	۱	۱۵۹۲	۹	۱۹۲۴	۱۲	۱۳۹۷	

منبع: سالنامه آماری استان سمنان، ۱۳۹۸

سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول ۵۱- سرانه بیمارستان‌های فعال و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی (صد هزار نفر)

سایر	غیردولتی						دولتی						مجموع		سال
	خصوصی			خیریه			سایر نهادهای عمومی		تأمین اجتماعی		دانشگاه علوم پزشکی		تخت مصوب	بیمارستان فعال	
	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال			
۱/۳۹	۰/۰۰	۲۳/۴۰	۰/۲۲	۶/۶۸	۰/۰۴	۱۹/۹۵	۰/۱۳	۱۵/۹۶	۰/۰۹	۱۴/۰۸	۰/۷۹	۲۰۸/۳۷	۱/۲۷	کل کشور	
۰۰۰	۰۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۲۰/۵۰	۰/۱۴	۱۸/۲۲	۰/۱۴	۲۳۷/۴۹	۱/۴۲	۲۷۵/۶۴	۱/۷۱	۱۳۹۵	
۰/۰۰	۰/۰۰	۹/۱۱	۰/۱۴	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۱۸/۲۲	۰/۱۴	۲۲۶/۶۶	۱/۲۸	۲۳۳/۸۳	۱/۷۱	۱۳۹۷	

دو جدول زیر تعداد و سرانه تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی در هر صد هزار نفر را نشان می‌دهد. با توجه به اطلاعات جدول سرانه مجموع تخت‌های فعال در استان سمنان در سال ۱۳۹۷ برابر ۱۹۲/۲۱ در هر صد هزار نفر است که نسبت به کل کشور بالاتر است.

استان سمنان در تخت‌های فعال بیمارستانی در همه سرانه‌ها به جز تخت‌های مراقبت‌های ویژه (آی سی یو) و سایر تخت‌ها سرانه پایین‌تری نسبت به کل کشور داشته است.

جدول ۵۲- تعداد تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی

سال	مجموع	روانی	سوختگی	مراقبت‌های ویژه (آی سی یو)	مراقبت بیماران قلبی (سی سی یو)	مراقبت نوزادان (ان آی سی یو)	سایر
کل کشور	۱۳۸۱۱۷	۱۰۲۴۷	۹۲۱	۸۹۲۹	۵۹۳۰	۳۲۶۲	۱۰۸۸۲۸
۱۳۸۰	...	...	...	...	...	...	...
۱۳۸۵	...	...	...	...	...	...	...
۱۳۹۰	...	...	...	...	...	...	...
۱۳۹۵	۱۱۳۳	۴۹	۰	۸۴	۴۹	۳۱	۹۲۰
۱۳۹۷	۱۳۵۰	۴۹	۰	۹۵	۴۹	۲۶	۱۱۳۱

منبع: سالنامه آماری استان سمنان، ۱۳۹۸

سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول ۵۳- سرانه تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی (صد هزار نفر)

سال	مجموع	روانی	سوختگی	مراقبت‌های ویژه (آی سی یو)	مراقبت بیماران قلبی (سی سی یو)	مراقبت نوزادان (ان آی سی یو)	سایر
کل کشور	۱۷۲/۸۱	۱۲/۸۲	۱/۱۵	۱۱/۱۷	۷/۴۲	۴/۰۸	۱۳۶/۱۶
۱۳۹۵	۱۶۱/۳۱	۶/۹۸	۰/۰۰	۱۱/۹۶	۶/۹۸	۴/۴۱	۱۳۰/۹۹
۱۳۹۷	۱۹۲/۲۱	۶/۹۸	۰/۰۰	۱۳/۵۳	۶/۹۸	۳/۷۰	۱۶۱/۰۳

دو جدول زیر تعداد و سرانه مراکز ارائه‌دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی در هر صد هزار نفر را نشان می‌دهد. با توجه به اطلاعات جدول سرانه مجموع مراکز ارائه‌دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی در استان سمنان در سال ۱۳۹۷ برابر ۳۸/۷۳ است که نسبت به کل کشور بالاتر بوده است.

جدول ۵۴- مراکز ارائه‌دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی

پایگاه مراقبت بهداشت مرزی	تسهیلات زایمانی	خانه‌های بهداشت فعال	پایگاه بهداشت		مراکز خدمات جامع (مراکز بهداشتی و درمانی)				مجموع	سال
			شهری	روستایی	شبه‌روزی	شهری روستایی	روستایی	شهری		
۹۲	۲۱۴	۱۷۷۴۶	۵۲۶۵	۳۲۴	۵۶۱	۱۰۵۹	۲۶۴۵	۱۵۵۹	۲۹۴۶۵	۱۳۹۷ کل کشور
...	...	۱۳۳	...	...	...	...	۲۵	۷۰	۲۲۸	۱۳۸۰
...	...	۱۳۸	...	...	...	...	۲۵	۶۴	۲۲۷	۱۳۸۵
...	...	۱۳۷	...	...	...	...	۲۶	۶۹	۲۳۲	۱۳۹۰
...	۱	۱۳۶	۳۰	۱۵	...	...	۲۵	۴۱	۲۴۸	۱۳۹۵
۰	۱	۱۳۴	۵۷	۳	۶	۱۸	۲۳	۳۰	۲۷۲	۱۳۹۷

منبع: سالنامه آماری استان سمنان، ۱۳۹۸

سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول ۵۵- سرانه مراکز ارائه دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی (صد هزار نفر)

پایگاه مراقبت بهداشت مرزی	تسهیلات زایمانی	خانه‌های بهداشت فعال	پایگاه بهداشت		مراکز خدمات جامع (مراکز بهداشتی و درمانی)				مجموع	سال و شهرستان
			شهری	روستایی	شبه‌روزی	شهری روستایی	روستایی	شهری		
۰/۱۲	۰/۲۷	۲۲/۲۰	۶/۵۹	۰/۴۱	۰/۷۰	۱/۳۲	۳/۳۱	۱/۹۵	۳۶/۸۷	۱۳۹۷ کل کشور
...	...	۲۳/۴۰	...	...	...	...	۴/۲۴	۱۰/۸۵	۳۸/۴۹	۱۳۸۵
...	...	۲۱/۷۰	...	...	...	...	۴/۱۲	۱۰/۹۳	۳۶/۷۵	۱۳۹۰
...	۰/۱۴	۱۹/۳۶	۴/۲۷	۲/۱۴	...	...	۳/۵۶	۵/۸۴	۳۵/۳۱	۱۳۹۵
۰/۰۰	۰/۱۴	۱۹/۰۸	۸/۱۲	۰/۴۳	۰/۸۵	۲/۵۶	۳/۲۷	۴/۲۷	۳۸/۷۳	۱۳۹۷

دو جدول زیر تعداد و سرانه پایگاه‌های اورژانس در هر صد هزار نفر را نشان می‌دهد. با توجه به اطلاعات جدول سرانه مجموع پایگاه‌های اورژانس در استان سمنان در سال ۱۳۹۷ برابر ۶/۶۹ است که نسبت به کل کشور بالاتر است. باید توجه داشت که سرانه پایگاه‌های اورژانس هم در نقاط شهری و هم در نقاط جاده‌ای بالاتر از سرانه کل کشور بوده است.

جدول ۵۶- تعداد پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی ۱۱۵

جاده‌ای	شهری	مجموع	سال ۱۳۹۷
۳۵	۱۲	۴۷	سمنان
۱۵۶۹	۹۶۷	۲۵۳۶	کل کشور

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول ۵۷- سرانه پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی ۱۱۵

جاده‌ای	شهری	مجموع	سال ۱۳۹۷
۴/۹۸	۱/۷۱	۶/۶۹	سمنان
۱/۹۶	۱/۲۱	۳/۱۷	کل کشور

۳-۲- فقر و محرومیت

محوریت موضوع فقر و محرومیت از جمله مهم‌ترین مسائل کشور به‌خصوص در دوره پس از انقلاب اسلامی بوده است. فقر با تعابیری چون فقر مطلق (تعریف معیشتی و حداقلی) و فقر نسبی (به‌مثابه محرومیت نسبی) همواره مورد توجه سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و متخصصان کشور بوده است. با پیروزی انقلاب اسلامی در سال

۱۳۵۷ به دلیل پشتوانه ایدئولوژیک انقلاب در بسط عدالت اجتماعی، اشتیاق برای تساهل، توازن و تعادل بین همه مناطق کشور و تعدیل شکاف میان شهر و روستا، دیدگاه‌های محرومیت‌زدایی رونق یافت. تلاش برای محرومیت‌زدایی و توسعه مناطق محروم و دورافتاده کشور در دستور کار نظام جمهوری اسلامی قرار گرفت. پس از آن برنامه‌های اول تا ششم توسعه نیز گواه اهمیت این موضوع در دولت‌های مختلف بوده است.

درواقع کاهش محرومیت و نابرابری منطقه‌ای به دلیل تبعات اقتصادی و سیاسی، موضوع مهمی در بیش‌تر کشورهای درحال توسعه است. کیفیت زندگی افراد دستخوش نابرابری‌های منطقه‌ای عظیمی است که در بسیاری موارد به سرعت در حال افزایش است. زیرا هرچه قدر تفاوت‌های منطقه‌ای از ابعاد مختلف بیشتر باشد، منجر به حرکت جمعیت و سرمایه به سمت قطب‌های پرجاذبه می‌گردد.

در ایران یکی از اهداف مهم در برنامه‌های اقتصادی-اجتماعی پس از انقلاب، کاهش محرومیت و رفع نابرابری میان مناطق بوده است. توسعه منطقه‌ای در ایران در طول دهه اول بعد از انقلاب اسلامی، با توجه ویژه به مناطق محروم در کل کشور مورد توجه قرار گرفت. در دهه دوم بعد از انقلاب، جهت‌گیری جدیدی در برنامه‌ریزی منطقه‌ای ایجاد گردید؛ تغییر جهت برنامه‌ریزی منطقه‌ای از سطوح ملی و بین منطقه‌ای به سطوح منطقه‌ای و درون منطقه‌ای، توجه به سازمان‌دهی طرح‌های مناطق روستایی و توجه به شناسایی پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های مناطق برای حصول توسعه از آن جمله است. باین وجود علیرغم تلاش‌های صورت گرفته در برنامه‌ها و سیاست‌ها، در حال حاضر نابرابری‌های مشهودی میان مناطق مختلف کشور به لحاظ شاخص‌های توسعه و سطوح محرومیت موجود است. از این رو پژوهش‌های متفاوتی در راستای شناسایی و طبقه‌بندی مناطق محروم کشور و برنامه‌ریزی به منظور اتخاذ سیاست‌های مناسب جهت ارتقای وضعیت موجود صورت گرفته است.

۳-۲-۱- طرح‌های انجام‌شده در زمینه مناطق محروم

طرح مطالعاتی «نگاهی به فقر چندبعدی و بررسی وضعیت آن در ایران» توسط دفتر مطالعات رفاه اجتماعی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماع (بر اساس داده‌های سرشماری سال ۱۳۹۱)؛ «شناسایی مناطق کمتر توسعه یافته کشور» زیر نظر سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور (۱۳۸۶-۱۳۸۵) و «اطلس مناطق محروم کشور؛ سطح‌بندی و پهنه‌بندی مناطق محروم کشور و مزیت نسبی این مناطق» توسط بنیاد برکت (۱۳۹۶) از جمله مطالعاتی است که در زمینه شناسایی مناطق محروم کشور در سطوح شهرستان، بخش و دهستان در سطح ملی صورت گرفته است.

الف) دفتر مطالعات رفاه اجتماعی به بررسی فقر چندبعدی در ایران پرداخته است. در این پژوهش با استفاده از فایل خام داده‌های طرح آمارگیری از هزینه و درآمد خانوار شهری و روستایی سال ۱۳۹۱ مرکز آمار ایران، محاسبات شاخص فقر چندبعدی انجام شده است. بدین منظور ۵ شاخص سلامت، آموزش، مسکن، استانداردهای زندگی و اشتغال به‌عنوان مشخصه‌های فقر چندبعدی در نظر گرفته شده است. سپس با استفاده از وزن دهی به شاخص‌ها و مؤلفه‌های هر یک، میزان اهمیت آن‌ها تعیین شده است.

جدول ۵۸- شاخص‌ها و ابعاد فقر چندبعدی

وزن مؤلفه‌ها	مؤلفه	وزن شاخص	شاخص
۱۰	سوء تغذیه	۲۰	سلامت
۱۰	عدم برخورداری از بیمه درمان		
۱۰	خانوارهای دارای عضو کمتر از ۵ سال تحصیل	۲۰	آموزش
۱۰	خانوارهای دارای کودک ۶ تا ۱۸ سال کمتر از ۸ کلاس سواد (متناسب با سن)		
۱۰	مصالح بی‌دوام	۲۰	مسکن
۱۰	سطح زیربنای کمتر از ۱۶ مترمربع		
۴	سطح دسترسی به آشپزخانه	۲۰	استانداردهای زندگی
۴	عدم دسترسی به آب و برق		
۴	نداشتن حمام		
۴	نداشتن دارایی مانند اتومبیل، دوچرخه و...		
۴	نوع سوخت خانوار برای پخت و پز	۲۰	اشتغال
۱۰	سرپرست بیکار		
۱۰	عدم برخورداری از بیمه اجتماعی		

شاخص‌های مذکور درصد خانوارهایی را که دچار فقر چندبعدی هستند به تفکیک استان نشان می‌دهد. بر این اساس ۱۲ درصد از خانوارهای مناطق شهری استان سمنان دچار فقر شهری هستند. همچنین ۲۳ درصد از خانوارهای مناطق روستایی دچار فقر چندبعدی هستند. در این گزارش میانگین محرومیت هر استان نیز مشخص شده است. میانگین محرومیت در مناطق شهری استان سمنان برابر با ۳۴/۴ و در مناطق روستایی برابر با ۳۷/۷ هست. مقدار عددی این شاخص هر چه بیش‌تر باشد به معنی فاصله زیاد خانوارهای دچار فقر چندبعدی از آستانه فقر است. این شاخص در واقع معادل شاخص شکاف فقر در محاسبه فقر درآمدی است.

علاوه بر این، بر اساس مطالعات انجام‌شده، ۵ اولویت اول هر استان جهت برنامه‌ریزی به تفکیک مناطق شهری و روستایی مشخص شده است.

۵ اولویت اول استان سمنان در مناطق شهری عبارت است از سلامت، مسکن، آموزش، اشتغال، و استاندارد زندگی. اولویت‌های استان سمنان به تفکیک مناطق روستایی نیز عبارت است از: سلامت، مسکن، استانداردهای زندگی، آموزش و اشتغال (دفتر مطالعات رفاه اجتماعی، بی تا).

ب) طرح مطالعاتی شناسایی مناطق کمتر توسعه یافته کشور باهدف شناسایی مناطق کمتر توسعه یافته و تهیه نقشه مرکب آن‌ها (چگالی شاخص، بیکاری، بی سواد، کمبود امکانات سکونتی، ارتباطی، فرهنگی، آموزشی و بهداشتی و ...) به منظور حمایت و تقویت توان منطقه‌ای صورت گرفته است.

در این پژوهش پس از انجام مطالعات اولیه و بحث و بررسی مراجع صاحب نظر ۲۵ شاخص به منظور سنجش میزان محرومیت در سطوح شهرستان، بخش و دهستان استفاده شده است. لازم به ذکر است برخی از شاخص‌ها به تناسب سطوح مورد بررسی (شهرستان، بخش و دهستان) متفاوت بوده است.

شاخص‌هایی نظیر نرخ بیکاری، نرخ بی سواد (به دلیل وجود رابطه مستقیم و شدید با محرومیت)، تراکم خانوار در واحد مسکونی (پایین بودن این نرخ بیانگر بهبود وضعیت اقتصاد و توسعه‌ای هر جامعه‌ای است)، نرخ مهاجرت (نشانگر عدم رضایت از مکان زندگی و بازتاب توزیع نامتوازن امکانات)، بار تکفل شغلی (بیانگر نسبت جمعیت شاغل به کل جمعیت)، نسبت مراکز بهداشتی و درمانی به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت آموزشگاه متوسطه به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت تأسیسات ورزشی به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت روستاهای برخوردار از گاز، نسبت روستاهای دارای آب آشامیدنی سالم به کل روستاها از مهم‌ترین شاخص‌های توسعه انسانی و اجتماعی که عدم برخورداری از آن سهم تعیین کننده‌ای در تشخیص محرومیت دارد)، نسبت جمعیت تحت پوشش کمیته امداد و بهزیستی به کل جمعیت، چگالی جمعیت (نشانگر رابطه میان جمعیت و مساحت شهرستان، بخش و دهستان است)، فاصله مرکز شهرستان از مرکز (به منظور دسترسی یا عدم دسترسی مردم منطقه به خدمات مرکزی استان)، فاصله مرکز شهرستان از نزدیک‌ترین فرودگاه، فاصله مرکز شهرستان به ایستگاه راه آهن، نسبت پزشک به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت روستاهای بهره‌مند از دفاتر پستی به تعداد روستا، نسبت شرکت تعاونی روستایی به تعداد روستا، نسبت شعب بانک به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت کتابخانه‌های عمومی یا کانون پرورش فکری و ... در سه سطح شهرستان، بخش و دهستان مورد ارزیابی قرار گرفت.

درواقع شاخص‌ها ترکیبی از متغیرهای اجتماعی و فرهنگی و از سوی دیگر متغیرهای اقتصادی و زیرساختی بوده است. اهمیت شاخص‌های مذکور در میزان محرومیت و قابل سنجش بودن؛ در انتخاب آن‌ها نقش اساسی داشته است.

سنجش میزان محرومیت: در این طرح به دلیل محدودیت‌های موجود در دستیابی به شاخص‌های مذکور در محدوده‌های شهرستان، بخش و دهستان؛ از نتایج سرشماری سال ۱۳۸۵ استفاده شده است. در طی جلساتی با مسئولین استانداری‌ها و معاونین و همین‌طور متخصصین امر، فرآیند وزن دهی شاخص‌ها انجام شده است.

بر اساس روش ضریب همبستگی، میانگین وزن هریک از شاخص‌ها مشخص شده و بر پایه آن پهنه‌بندی و سطح‌بندی بخش‌های محروم (به‌واسطه مجموع امتیاز شاخص ترکیبی کل) مشخص شده است. از این‌رو با رتبه‌بندی شاخص‌ها از طریق وزن دهی جایگاه هر شهرستان، بخش و دهستان به لحاظ میزان محرومیت مشخص شده است. بر این اساس مناطق محروم استان گیلان به شرح جدول زیر است:

جدول ۵۹- مناطق کمتر توسعه یافته استان سمنان

تابعیت تقسیماتی			ضریب دهستان	دهستان کمتر توسعه یافته
بخش	شهرستان	استان		
امیرآباد	دامغان	سمنان	۶	قهاب رستاق
بیارجمند	شاهرود	سمنان	۷	بیارجمند
بیارجمند	شاهرود	سمنان	۸	خوار توران
مرکزی	شاهرود	سمنان	۸	طرود
میامی	شاهرود	سمنان	۶	رضوان
میامی	شاهرود	سمنان	۶	فرومد
میامی	شاهرود	سمنان	۶	کلاه‌های شرقی
میامی	شاهرود	سمنان	۶	میامی
میامی	شاهرود	سمنان	۶	نردین
ایوانکی	گرمسار	سمنان	۶	ایوانکی
شهمیرزاد	مهدی شهر	سمنان	۷	پشتکوه
شهمیرزاد	مهدی شهر	سمنان	۶	چاشم

(شناسایی مناطق کمتر توسعه یافته کشور، ریاست جمهوری، ۱۳۸۶)

بر اساس مطالعات مذکور، ۱۶/۷ درصد از دهستان‌ها محرومیت بالایی (ضریب ۹ و ۸) داشته، ۱۶/۷ درصد نیز دارای محرومیت متوسط (ضریب ۷) و ۶۶/۷ درصد از محرومیت پایینی (ضریب ۶) برخوردار بوده‌اند. شایان ذکر است، ضرایب بر اساس ۵ تا ۹ تعیین شده و ضریب ۵ به معنی محرومیت کمتر و ضریب ۹ به معنی محرومیت بیش تر است.

دهستان‌های خوار توران و طرود شهرستان شاهرود در اولویت میزان فقر قرار دارند.

ج) پژوهش دیگر مربوط به اطلس مناطق محروم کشور؛ سطح‌بندی و پهنه‌بندی مناطق محروم کشور و مزیت نسبی این مناطق توسط بنیاد برکت صورت گرفته است. در این طرح ۵۴ شاخص به‌منظور سنجش سطح محرومیت مورد استفاده قرار گرفته شده است.

سنجش میزان محرومیت: بر اساس روش مک گراناها (روش ضریب همبستگی) میانگین وزن هریک از شاخص‌ها مشخص شده و بر پایه آن پهنه‌بندی و سطح‌بندی بخش‌های محروم (به‌واسطه مجموع امتیاز شاخص ترکیبی کل) مشخص شده است. از این رو با رتبه‌بندی شاخص‌ها از طریق وزن دهی جایگاه هر استان، شهرستان و بخش به لحاظ میزان محرومیت مشخص شده است. شاخص‌های مذکور به شرح جدول زیر است:

جدول ۶۰- وزن شاخص‌های ترکیبی بر اساس روش مک گراناها (روش ضریب همبستگی)

ردیف	شاخص	میانگین وزن شاخص‌ها
۱	نرخ اشتغال (درصد)	۰/۰۸۳۵
۲	نرخ اشتغال زنان (درصد)	۰/۱۱۴۸
۳	نرخ فعالیت (درصد)	۰/۱۴۰۷
۴	بار تکفل شغلی (نفر به ازای هر نفر شاغل)	۰/۱۶۴۳
۵	نسبت شاغلان بخش کشاورزی به کل شاغلان (درصد)	۰/۱۹۱۶
۶	نسبت شاغلان بخش صنعت به کل شاغلان (درصد)	۰/۲۲۲۳
۷	نسبت شاغلان بخش خدمات به کل شاغلان (درصد)	۰/۲۳۳۳
۸	نسبت مساحت اراضی راعی به کل مساحت بخش	۰/۲۷۴۵
۹	نسبت مساحت اراضی زراعی آبی به کل اراضی زراعی (درصد)	۰/۳۰۲۳
۱۰	نسبت مساحت اراضی زراعی دیم به کل اراضی زراعی (درصد)	۰/۳۲۵۱
۱۱	نسبت مساحت اراضی باغی به کل اراضی (درصد)	۰/۳۵۸۸
۱۲	سرانه دام سنگین خانوار (رأس)	۰/۳۹۳۰
۱۳	سرانه دام سبک خانوار (رأس)	۰/۴۱۹۵
۱۴	تراکم تراکتور در هر ۱۰۰ هکتار اراضی	۰/۴۵۰۲
۱۵	تراکم کمباین در هر ۱۰۰۰ هکتار اراضی	۰/۴۸۱۵
۱۶	نسبت شرکت تعاونی روستایی به تعداد روستا (درصد)	۰/۵۰۲۷
۱۸	نسبت روستاهای بهره‌مند از گاز به تعداد روستا (درصد)	۰/۵۳۶۰
۱۹	نسبت شعب بانک به ۱۰/۰۰۰ نفر جمعیت	۰/۵۵۵۴
۲۰	فاصله مرکز بخش از مرکز شهرستان (Km)	۰/۵۸۵۹
۲۱	فاصله مرکز بخش از مرکز استان (Km)	۰/۶۰۳۷
۲۲	شدت فرسایش	۰/۶۳۷۴
۲۳	قابلیت اراضی	۰/۶۶۸۹
۲۴	ارتفاع	۰/۶۹۳۴
۲۵	کلاس شیب	۰/۷۲۳۲

ردیف	شاخص	میانگین وزن شاخص‌ها
۲۶	میزان بارش	۰/۷۴۶۲
۳۱	دما	۰/۷۶۹۱
۳۲	اقلیم	۰/۷۹۹۸
۳۳	منابع آب	۰/۸۲۷۱
۳۴	تعداد معدن	۰/۸۵۵۵
۳۵	پتانسیل زلزله	۰/۸۷۹۴
۳۶	پتانسیل سیل	۰/۹۰۵۹
۳۷	بعد خانوار	۰/۹۳۰۰
۳۸	نرخ رشد جمعیت (درصد)	۰/۹۵۸۹
۳۹	نسبت جنسی (درصد)	۰/۹۸۵۰
۴۰	تراکم جمعیت	۱/۰۱۰۸
۴۱	نسبت شهرنشینی (درصد)	۱/۰۴۴۰
۴۲	نرخ باسوادی (درصد)	۱/۰۶۷۸
۴۳	نرخ باسوادی زنان (درصد)	۱/۰۹۸۱
۴۴	نسبت باسوادان با تحصیلات عالی به کل باسوادان (درصد)	۱/۱۲۲۸
۴۵	نسبت مراکز بهداشتی درمانی و خانه بهداشت به جمعیت (ده هزار نفر جمعیت)	۱/۱۴۶۵
۴۶	نسبت پزشک به جمعیت (ده هزار نفر جمعیت)	۱/۱۸۲۲
۴۷	نسبت مدرسه راهنمایی به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۰۴۲
۴۸	نسبت دبیرستان و هنرستان به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۳۰۶
۴۹	نسبت کتابخانه و کانون پرورش فکری کودکان به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۵۸۸
۵۰	نسبت تأسیسات ورزشی به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۹۰۰
۵۱	نسبت روستاهای بهره‌مند از آب آشامیدنی سالم (درصد)	۱/۳۱۳۳
۵۲	نسبت روستاهای بهره‌مند از دفتر پستی به تعداد روستا (درصد)	۱/۳۳۷۲
۵۳	نسبت جمعیت تحت پوشش کمیته امداد و بهزیستی به کل جمعیت (درصد)	۱/۳۶۱۱
۵۴	نسبت روستاهای خالی از سکنه به کل روستاها (درصد)	۰/۰۳۴۶

(اطلس مناطق محروم کشور، بنیاد برکت، ۱۳۹۶)

جدول ۶۱- مناطق کم‌تر توسعه یافته استان سمنان

ردیف	استان	شهرستان	بخش
۱	سمنان	شاهرود	بیارجمند
۲	سمنان	شاهرود	میامی
۳	سمنان	مهدی شهر	شهمیرزاد

(اطلس مناطق محروم کشور، بنیاد برکت، ۱۳۹۶)

نتایج این پژوهش حاکی از آن است که در مجموع، ۵۶۴ بخش و شهرستان محروم در استان‌های مختلف کشور مورد سنجش قرار گرفته است. در این میان استان سمنان دارای ۲ شهرستان و ۳ بخش محروم است. شهرستان‌های شاهرود (بخش بیارجمند)، شاهرود (بخش میامی) و مهدی‌شهر (بخش شهمیرزاد) در ردیف ۱۲۳، ۳۰۷ و ۵۵۲ مناطق محروم کشور به حساب آمدند. بدیهی است رفع محرومیت مناطق مذکور مستلزم شناخت کافی از امکانات و پتانسیل‌های منطقه‌ای و بهره‌گیری از آن‌ها در جهت رفع محرومیت و دستیابی به توسعه پایدار است. مزیت‌های نسبی مناطق محروم استان سمنان در سه بخش عمده اقتصادی یعنی کشاورزی، صنعت و خدمات و زیربخش‌های آن به شرح زیر است:

الف) کشاورزی:

- ۱- مزیت نسبی در تولید محصولات باغی به ترتیب شامل پسته، زردآلو، انگور آبی، انار، زیتون و گردو، بادام آبی، سیب، آلو و آلبالو و توت و انجیر آبی. (پسته در شهرستان دامغان تولید می‌شود و در بخش‌های محروم استان وجود ندارد. محصول گردو بیش‌تر در شهرستان مهدی‌شهر (شهمیرزاد) تولید می‌شود و انگور و زردآلو بیش‌تر در شهرستان شاهرود تولید می‌شود)
- ۲- مزیت نسبی در تولید محصولات زراعی به ترتیب شامل گندم، جو، یونجه، خربزه، عدس، پنبه، سیب زمینی، ذرت علوفه‌ای، چغندر قند، گوجه‌فرنگی و آفتابگردان. (آفتابگردان بیشتر در شهرستان شاهرود، بخش محروم میامی در منطقه کالپوش (نردین) کشت می‌شود)
- ۳- مزیت نسبی در دامداری و دامپروری و پرورش دام سبک در کلیه بخش‌های محروم استان. (دام سبک نژاد سنگسری)
- ۴- مزیت نسبی و وجود پتانسیل در پرورش زنبور عسل و تولید عسل مخصوصا در بخش‌هایی که سطح باغات و مراتع باوجود گیاهان دارویی شرایط مناسب پرورش را ایجاد کرده است.

ب) صنعت:

- ۱- وجود شهرک صنعتی شهمیرزاد در بخش شهمیرزاد شهرستان مهدی‌شهر
- ۲- وجود ناحیه صنعتی فولاد محله در بخش شهمیرزاد شهرستان مهدی‌شهر
- ۳- وجود ناحیه صنعتی بیارجمند در بخش بیارجمند شهرستان شاهرود
- ۴- مزیت نسبی در وجود ظرفیت‌های معدنی و معادن ذغالسنگ، مرمریت، مس، بوکسیت، کرومیت، فلدسپات، خاک نسوز (بال‌کلی)، منیزیت، سنگ‌لاشه ماسه سنگی، برش آهکی و سنگ‌لاشه در بخش‌های محروم

- ۵- مزیت نسبی در تولید صنایع دستی نظیر بافت قالی و قالیچه، گلیم، جاجیم و نمد در بخش های محروم استان
- ۶- مزیت نسبی و وجود پتانسیل در ایجاد و توسعه صنایع تبدیلی (صنایع لبنی) وابسته به دامداری و دامپروری در بخش های محروم
- ۷- مزیت نسبی در ایجاد واحدهای بسته بندی و فرآوری محصولات دام سبک (بسته بندی گوشت و ...)
- ۸- مزیت نسبی در ایجاد واحدهای بسته بندی و فرآوری محصولات وابسته به انگور

ج) خدمات:

- ۱- قرار گرفتن شهرهای عمده شهرستان در مسیر ترانزیت تهران - مشهد و عبور جاده اصلی تهران- سمنان- مشهد از بخش محروم میامی شهرستان شاهرود.
- ۲- عبور راه آهن تهران- سمنان- مشهد از بخش محروم میامی شهرستان شاهرود
- ۳- مزیت نسبی عبور راه آهن سراسری تهران- سمنان- مشهد از استان و در نهایت اتصال آن به راه آهن ترکمنستان
- ۴- مزیت نسبی در وجود جاذبه های تاریخی فرهنگی و طبیعی گردشگری و فعالیت های مرتبط با گردشگری در بخش های محروم (شهمیرزاد به عنوان یکی از شهرهای نمونه گردشگری کشور است)
- ۵- مزیت نسبی در وجود مراکز آموزشی فنی و حرفه ای در شهرستان های استان و ارائه خدمات آموزشی فنی و حرفه ای جهت توانمند سازی ساکنین بخش های محروم استان در حرفه های متناسب با توانمندی ها و پتانسیل های استان (اطلس مناطق محروم کشور، بنیاد برکت، ۱۳۹۶).

۳-۲-۲- شاخص های جمعیتی دهستان های محروم استان سمنان

بر اساس داده های سرشماری سال ۱۳۹۵، جمعیت کل ساکن در مناطق محروم استان سمنان برابر با ۵۷,۰۰۱ نفر است. از این تعداد ۲۸,۱۰۹ نفر زن و ۲۸,۸۹۲ نفر مرد هستند. تعداد خانوار ساکن در این مناطق برابر با ۱۸,۶۵۹ است. میانگین بعد خانوار برابر با ۳ است و میانگین نسبت جنسی در این مناطق برابر با ۱۰۳/۳ است. نسبت جنسی در مناطق محروم این استان نزدیک به متوسط نسبت جنسی در کل کشور (۱۰۳) است. بعد خانوار این مناطق پایین تر از بعد خانوار در کل کشور است (متوسط بعد خانوار کل کشور در سرشماری ۱۳۹۵ برابر با ۳/۳ بوده است). بالاترین نسبت جنسی مربوط به دهستان ایوانکی شهرستان گرمسار با نسبت ۱۱۸/۳ است. پس

از آن دهستان چاشم شهرستان مهدی شهر با نسبت ۱۰۸/۲ بالاترین نسبت جنسی را دارند. بالاتری میزان بعد خانوار نیز مربوط به دهستان طرود شهرستان شاهرود با بعد خانوار ۳/۶ است.

جدول ۶۲- شاخص‌های جمعیتی مناطق محروم استان سمنان

تابعیت تقسیماتی				سرشماری سال ۹۵					
شهر	شهرستان	استان	دهستان کثیرنوسه یافته	عدد خانوار	نسبت جنسی	تعداد زنان	تعداد مردان	جمعیت	خانوار
امیرآباد	دامغان	سمنان	قهاب رستاق	□□□	□□□□ □	□□□□ □	□□□□ □	□□□□ □	□□□□
بیارجمند	شاهرود	سمنان	بیارجمند	□□□	□□□□	□□□□ □	□□□	□□□□ □	□□□
بیارجمند	شاهرود	سمنان	خوار توران	□□□	□□□□ □	□□□□ □	□□□□	□□□□	□□□□□
مرکزی	شاهرود	سمنان	طرود	□□□	□□□□ □	□□□□ □	□□□□ □	□□□□ □	□□□
میامی	شاهرود	سمنان	رضوان	□□□	□□□□ □	□□□□ □	□□□□ □	□□□□ □	□□□□□
میامی	شاهرود	سمنان	فرومد	□□□	□□□□	□□□□ □	□□□□ □	□□□□ □	□□□
میامی	شاهرود	سمنان	کلاسه‌های شرقی	□□□	□□□□ □	□□□□ □	□□□□ □	□□□□ □	□□□□□
میامی	شاهرود	سمنان	میامی	□□□	□□□□	□□□□ □	□□□□ □	□□□□ □	□□□□□
میامی	شاهرود	سمنان	نزدین	□□□	□□□□ □	□□□□ □	□□□□ □	□□□□ □	□□□□□
ایوانکی	گرمسار	سمنان	ایوانکی	□□□	□□□□ □	□□□□ □	□□□□ □	□□□□ □	□□□□□
شهمیرزاد	مهدی‌شهر	سمنان	پشتکوه	□□□	□□□□ □	□□□□ □	□□□□ □	□□□□ □	□□□□□
شهمیرزاد	مهدی‌شهر	سمنان	چاشم	□□□	□□□□ □	□□□	□□□	□□□□ □	□□□
جمع میانگین				۳	□□□□ □	□□□□ □□	□□□□ □□	□□□□ □□	□□□□□ □

(داده‌های سرشماری مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵)

۳-۲-۳- جمع‌بندی

استان سمنان دارای مساحت ۹۷,۴۹۱ کیلومترمربع و جمعیت ۷۰۲,۳۶۰ نفر است (براساس سرشماری سال ۱۳۹۵، مرکز آمار ایران). این استان از شمال با استان‌های خراسان شمالی، گلستان و مازندران، از جنوب به استان‌های خراسان جنوبی و اصفهان، از شرق به استان خراسان رضوی و از غرب به استان‌های تهران و قم محدود است.

استان سمنان به دلیل موقعیت ویژه جغرافیایی و قرارگیری در مرکز کشور، استانی امن و دارای پتانسیل فراوان محیطی، انسانی و اجتماعی برخوردار است. وجود قابلیت‌هایی مانند بسترهای مناسب توسعه صنعتی و اراضی بلامعارض برای توسعه و استقرار صنایع بزرگ، همجواری با استان‌های بزرگ و مرکز کشور و برخورداری از شبکه‌های ارتباطی بین منطقه‌ای مناسب، استقرار در مسیر کریدور حمل و نقل بین‌المللی شرقی غربی و شمالی جنوبی، برخورداری از ذخایر غنی و متنوع معدنی، برخورداری از سطح بالای باسوادی و سرمایه انسانی متخصص و ماهر، توانایی به‌کارگیری انرژی‌های نو و تجدیدپذیر برای تأمین برق (انرژی خورشیدی و باد) و بسیاری از موارد دیگر جایگاه ویژه‌ای به استان داده است. بر این اساس توسعه استان بر محوریت بخش‌های صنعت، معدن و گردشگری استوار شده است.

در کنار این موارد تنگناهایی از قبیل محدودیت منابع آبی و کیفیت نامناسب آب‌های سطح و زیرزمینی، تهدید و پیشروی بیابان، عدم توازن و پراکنش جمعیت در پهنه جنوبی استان، تکمیل نبودن زنجیره تولید، محدودیت‌های اقتصادی ناشی از اعمال تحریم‌های بین‌المللی و ... در استان محدودیت‌هایی را ایجاد نموده است (راهبردهای توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان سمنان، ۱۳۹۴: ۵).

بر اساس گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس، در رابطه با سنجش فقر ایران در سال ۱۳۹۵؛ نرخ فقر مطلق (درصد فقرا) در استان سمنان برابر با ۱۹/۴۰ بوده است. تعداد فقرا ۱۵۹,۶۷۸ نفر و تعداد خانوارهای فقیر ۴۱,۰۵۸ بوده است (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۷: ۳۱).

به‌طور کلی استان سمنان به دلیل بهره‌مندی از امکانات و زیرساخت‌های مورد نیاز در رابطه با فقر و محرومیت نسبی در سطوح پایینی از فقر قرار دارد، با این وجود بر اساس گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس میزان فقر مطلق ۱۹/۴۰ بوده است که رقم قابل توجهی است. از این رو برنامه‌ریزی مبتنی بر اقتصاد در جهت اشتغال‌زایی، متناسب با توانمندی‌ها و نیازهای استان، کارآفرینی، مهارت‌افزایی و ... در اولویت قرار می‌گیرد.

۳-۳-۳- سکونتگاه‌های غیررسمی

سکونتگاه‌های غیررسمی به مثابه یکی از پیامدها و ویژگی‌های بارز شهرنشینی در کشورهای در حال توسعه و از جمله ایران بوده است. این سکونتگاه‌ها یکی از عوامل تهدیدکننده کیفیت زندگی و برهم زنده تعادل اجتماعی در شهرها به حساب می‌آیند. اسکان غیررسمی در شهرها به‌طور اساسی ناشی از عوامل متعددی است.

بخشی از آن سبب توسعه ناهمگون و نابرابر مناطق شهری و تفاوت‌های مکانی-فضایی (افتراق مکانی) نسبت به امکانات و تسهیلات موجود است.

تعاریف متعددی از سکونتگاه‌ها ارائه شده است که هر یک بر ملاک‌ها و معیارهای خاصی مانند کالبد، جغرافیا، اقتصاد، روابط اجتماعی و ویژگی‌های روانی تأکید کرده‌اند. برخی از نظر «بوم‌شناسی شهری» بر عواملی مانند نحوه استفاده از زمین، کمبود مسکن، قیمت و اجاره زمین توجه کرده و عده‌ای دیگر از چشم‌انداز «فقر شهری» و مسائلی مانند نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی و «تبعیض» نگریسته‌اند.

این پدیده به اشکال متفاوت در گوشه و کنار شهرها، حتی در بخش مرکزی شهرها در قالب محله‌هایی با عناوین زاغه، آلونک‌نشینی، حاشیه‌نشینی، سکونتگاه‌های خودرو و سکونتگاه‌های غیرمجاز، سکونتگاه‌های برنامه‌ریزی نشده و ... مشاهده می‌شود. فقدان مالکیت بر زمین، قرارگیری در اراضی نامناسب (حریم خطوط راه‌آهن و بزرگراه‌ها و ...)، در دسترس نبودن امکانات پایه زندگی، بی‌نظمی و نابسامانی کالبدی، اقتصادی و اجتماعی، وجود فضاهای بی‌دفاع، گم و بدون نظارت؛ از ویژگی‌های این سکونتگاه‌هاست.

مهم‌ترین عوامل شکل‌گیری و گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی؛ روند شتابان جمعیت شهری و عدم توسعه زیرساخت‌های ضروری، مهاجرت گسترده اعم از روستا به شهر و مهاجرت افراد از هسته داخلی شهر به حواشی آن، سطح پایین درآمد خانوار و بالا بودن بهای زمین و همچنین هزینه ساخت و ساز رسمی، فقدان منطقه‌بندی و کاربری نامناسب زمین، ناکارآمدی سیاست‌ها و برنامه دولت‌ها، برنامه ریزی از بالا به پایین، توزیع ناعادلانه خدمات و امکانات بوده است.

۳-۳-۱- نحوه مواجهه دولت‌ها با سکونتگاه‌های غیررسمی

به دنبال شهرنشینی شتابان معاصر در کشورهای در حال توسعه و از جمله ایران، سکونتگاه‌های غیررسمی به مثابه جلوه‌ای کالبدی از فقر شهری در درون یا پیرامون شهرها شکل گرفتند. بنا به شرایط تاریخی و جغرافیایی و با توجه به مکاتب اقتصادی و سیاسی حاکم، از این پدیده برداشت‌های متفاوتی شکل گرفت و برای حل آن نیز رویکردهای متفاوتی اتخاذ گردید. از نادیده انگاشتن تا توانمندسازی، طیفی از اقدامات و سیاست‌ها را در برمی‌گیرد که به فراخور شرایط تاریخی و جغرافیایی مورد توجه قرار گرفته‌اند. این سیاست‌ها تحت تأثیر مکاتب، نظام‌های سیاسی و اجرایی و یا سازمان‌های بین‌المللی ترویج شده و کمابیش در بیش‌ترین کشورهای تجربه شده‌اند. سیاست‌هایی چون نادیده گرفتن، تخریب و تخلیه اجباری، مسکن عمومی، بهسازی و توانمندسازی و ... نتایج متفاوتی را در کشورهای مختلف به همراه داشته است.

از اوایل سده بیستم که مسئله فقر و سکونتگاه‌های فقیرنشین مورد توجه جدی برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران قرار گرفت؛ تمرکز بر سیاست‌های اقتصادی کلان از جمله سیاست‌های فقرزدایی و سیاست‌هایی برای افزایش متوسط درآمد و نیز ایجاد عدالت اجتماعی، همواره به مثابه راه حل ریشه‌ای فقر و محلات فقیرنشین مورد توجه بوده است.

جدول ۶۳- خلاصه رویکردهای مسلط در برنامه‌ریزی و حل مسئله سکونتگاه‌های غیررسمی

رویکرد	دوره رواج و تسلط	نکات اصلی
نادیده گرفتن	تادمه ۱۹۶۰	با توسعه اقتصادی در کل جامعه مشکل حل خواهد شد. مشکل ساختاری است و با برنامه ریزی محلی حل نخواهد شد.
حذف و تخلیه اجباری	۱۹۶۰ تا ۱۹۸۰ برخی کشورها تاکنون	سکونتگاه‌های غیررسمی غده چرکین بر بدن شهر هستند و باید برچیده شوند.
خودیاری	۱۹۷۰ و ۱۹۸۰	بهره‌گیری از نیروی کار، مهارت و توان مدیریت ساکنان در حل مشکل
مسکن عمومی (اجتماعی)	۱۹۵۰ تا ۱۹۸۰	دولت منابع دولتی کلید حل مشکل است. نیاز به پارانه‌های هدف‌دار مسکن
مکان- خدمات	۱۹۷۰ تا ۱۹۸۰	تامین زمین و زیرساخت‌های اولیه راه حل است.
ارتقاء بخشی (بهسازی)	۱۹۸۰ تاکنون	تامین حق سکونت و زیرساخت‌ها با بهره‌گیری از وضع موجود
توانمندسازی	۱۹۹۰ تاکنون	ایجاد چارچوب سیاسی، اداری و محیطی استفاده از ظرفیت‌های درونی اجتماعات محل توسعه اقتصادی و اجتماعی
اجتماع محوری (تام)	از ۲۰۰۰	با ترکیبی از توانمندسازی و تاکید بر حکمروایی شایسته (به ویژه حق نگاهداشت مسکن) محور، اجتماع محلی دانسته شد.

(ایراندوست، ۱۳۸۹: ۱۳۹)

۳-۳-۲- سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران و بطور خاص استان سمنان

ایران از جمله کشورهای در حال توسعه‌ای محسوب می‌شود که با مشکل وجود سکونتگاه‌های غیررسمی روبروست. سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران پیش از سال ۱۳۳۰ به صورت محدود در چند شهر به وجود آمد. با این وجود تا قبل از اصلاحات ارضی، روندی بسیار آرام و کند داشته است. اما بعد از اصلاحات ارضی در سال ۱۳۴۲ همراه با رشد مهاجرت، حاشیه‌نشینی نیز ابعاد وسیع‌تری پیدا کرد. چراکه اکثر خوش‌نشینانی که صاحب نسق نبوده و در نتیجه زمینی به آن‌ها واگذار نشد، همچنین کشاورزانی که مقدار ناچیزی زمین به آن‌ها رسیده بود مهاجرت نموده و در محلات فقیرنشین و حاشیه شهرها سکنی گزیدند. نکته قابل ذکر آن است که

وجه اشتراك تمامی انواع سکونتگاه‌های غیررسمی دستیابی محدود و یا عدم دسترسی به امکانات و خدمات اساسی و زیرساختی است. اما در ایران سکونتگاه‌های غیررسمی به گونه ای متفاوت از سایر کشورها شکل گرفته است. بطوری که در غالب سکونتگاه‌های ایران، تصرف و مالکیت به صورت ملکی است و شکل تصرف عدوانی و غصبی بسیار نادر است. ساکنان این سکونتگاه‌ها مسکن را خود بر روی زمینی که تملک کرده‌اند، ساخته اما ضوابط و مقررات رسمی را رعایت نکرده و در نتیجه این سکونتگاه‌ها بدون برنامه ایجاد شده است. از این رو سکونتگاه‌های بی ضابطه با سکونتگاه‌های ایران قرابت معنایی بیش تری دارد. در حال حاضر بیش از ۳۰ درصد از جمعیت کشورمان در سکونتگاه‌های غیررسمی ساکن هستند. متأسفانه این پدیده به سرعت در حال رشد و گسترش است و مشکلات اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، امنیتی و زیست محیطی فراوانی را در اغلب شهرهای ایران به وجود آورده است. استان سمنان از جمله استان‌های درگیر در بحث سکونتگاه‌های غیررسمی است. متأسفانه در استان سمنان، پژوهشی در این رابطه انجام نشده است و اطلاعاتی در دسترس نیست. ضعف اطلاعاتی منجر شده است مسئولین استان نیز نظرات متفاوتی در رابطه با شدت و اهمیت سکونتگاه‌های غیررسمی در این استان داشته باشند.

استاندار سمنان (محمد و کیلی) حاشیه‌نشینی را مشکل تمامی کلان‌شهرهای کشورهای درحال توسعه دانسته و بر نقش مدیران شهری بر ممانعت از گسترش آن‌ها تاکید نموده است (خبرگزاری مهر؛ ۱۳، ۲، ۱۳۹۴). با این وجود برخی از مسئولین (سرپرست معاونت سیاسی و اجتماعی فرمانداری سمنان) اذعان داشته‌اند که خوشبختانه در استان سمنان حاشیه‌نشینی به شکل خاص وجود ندارد (خبرگزاری مهر؛ ۱۳، ۲، ۱۳۹۴). معاون امور بهداشتی دانشگاه علوم پزشکی سمنان از شناسایی ۲۳،۰۰۰ حاشیه‌نشین (در حدود ۳/۲ درصد جمعیت استان) در شهرهای سمنان خبر داد. شهرهای سمنان، دامغان، گرمسار و مهدی‌شهر به‌عنوان شهرهای درگیر پدیده حاشیه‌نشینی شناخته شده‌اند (ایسنا؛ ۱۶، ۳، ۱۴۰۰). شهر شاهرود نیز از دیگر شهرهایی است که از دیرباز سکونتگاه‌های غیررسمی در آن جا شکل گرفته است (خبرگزاری مهر؛ ۱۳، ۲، ۱۳۹۴). عوامل مختلفی منجر به شکل‌گیری سکونتگاه‌های غیررسمی در این استان شده است. از جمله مهم‌ترین آن‌ها مهاجری‌پذیری و مهاجرت روستا-شهری است.

استان سمنان هفتمین استان پهناور کشور محسوب می‌شود. در طی سال‌های گذشته میزان شهرنشینی در این استان رو به افزایش بوده است و به همین نسبت مناطق روستایی نیز خالی از سکنه شده است. بطوری که در سرشماری ۱۳۹۵، ۷۹ درصد از ساکنین استان سمنان در نقاط شهری ساکن بوده و ۲۱ درصد در روستاها سکونت داشتند. نرخ مشارکت اقتصادی کشور در سال ۱۳۹۵ برابر با ۳۹/۴ و در استان سمنان برابر با ۳۸/۹ بوده است. به‌عبارتی علیرغم وجود ازدیاد زمین‌های بلامعارض در این استان، بسیاری از مناطق کویری، قابلیت

سکونت یا راه اندازی کسب و کار نداشته، از طرف دیگر بسیاری از نیروهای تحصیل کرده و متخصص استان نیز به دلیل نبود شغل مناسب استان را ترک نمودند. لازم به ذکر است؛ نرخ مهاجرت نخبگان در این استان از رقم قابل توجهی برخوردار است (خلاصه مدیریتی مطالعات استانی طرح توسعه کسب و کار و اشتغال پایدار استان سمنان، ۱۳۹۶: ۵).

نرخ بیکاری نیز در استان سمنان در سال ۱۳۹۵ برابر با ۸/۶ بوده است. مقدار این شاخص در کشور برابر با ۱۲/۴ بوده است. نرخ بیکاری در این استان ۳/۸ درصد پایین تر از مقدار کشوری آن است. از این حیث استان سمنان پس از استان مرکزی جایگاه دوم را داراست (خلاصه مدیریتی مطالعات استانی طرح توسعه کسب و کار و اشتغال پایدار استان سمنان، ۱۳۹۶: ۵).

استان سمنان به لحاظ تنوع آب و هوایی، وضعیت خاص توپوگرافی و ارتفاع از سطح دریا و علیرغم محدودیت‌های منابع آبی، در زمره استان‌هایی قرار دارد که در آن امکان تولید محصولات مختلف زراعی و باغی و پرورش دام وجود دارد (راهبردهای توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان سمنان، ۱۳۹۴: ۵). این امر در سال‌های اخیر دستخوش تغییرات اساسی گردیده است؛ با کاهش منابع آبی، خشکسالی‌ها و محدودیت‌های خاک بهره‌وری کشاورزی نیز کاهش یافته و روستاییان بسیاری را روانه شهرها نموده است.

به‌طور کلی مواردی چون نزدیکی به پایتخت کشور، کاهش بهره‌وری کشاورزی، مهاجرت روستا- شهری، رشد صنایع و مهاجرپذیری، فقر، بیکاری، قابلیت‌ها و پتانسیل‌های زمین‌شناختی و معدنی استان سمنان، در کنار قرارگیری در موقعیت خاص و شاهراه ترانزیتی تهران- مشهد منجر به گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی در این استان شده است.

۳-۳-۳-۳- جمع‌بندی

تنوع اقلیمی و شرایط طبیعی استان سمنان سبب شده است که این استان موقعیت خاص و منحصر به فردی در کشور دارا باشد. از جمله بسترهای مهم توسعه استان می‌توان به انواع ثروت‌های طبیعی (معادن، پارک‌های جنگلی و...)، وجود اراضی بلامعارض برای توسعه و استقرار صنایع بزرگ، برخوردار بودن از شبکه‌های انتقال و خطوط اصلی انرژی کشور، وجود پوشش مخابراتی و زیرساخت مناسب ICT، قرارگیری در گذرگاه‌های شرق و غرب به‌ویژه جاده ابریشم، شاهراه ترانزیتی تهران- مشهد، وجود شبکه فعال راه شوسه و راه آهن و ... از جمله فرصت‌های موجود در این استان به شمار می‌آید.

با این وجود، محدودیت‌های طبیعی از قبیل بارش کم، تبخیر زیاد، شوری خاک و خشکسالی، تغییرات اقلیمی و بیابان‌زایی، بهره‌وری پایین در بخش کشاورزی، رکود در صنعت و معدن (ظرفیت فعال پایین واحدهای تولیدی و خام فروشی واحدهای معدنی)، معضلات بخش کشاورزی (اشتغال و ارزش افزوده پایین این بخش)، استفاده نابهینه از پتانسیل‌های گردشگری (تأسیسات اقامتی، ضعف خدمات و تسهیلات گردشگری و ضعف تبلیغات و اطلاع‌رسانی) و مهاجرپذیری استان از جمله عمده‌ترین مسائلی است که استان سمنان با آن مواجه شده است (مسئله‌شناسی راهبردی توسعه استان سمنان، بی تا: ۱).

از سوی دیگر نزدیکی به تهران به‌عنوان بازار مصرف محصولات خام و فرآوری شده، عبور جاده ترانزیت و راه‌آهن از تمامی شهرهای استان، وسعت قابل ملاحظه عرصه‌های مرطعی، وجود نیروگاه‌های قدس سمنان و شهید بسطامی شاهرود (از جمله منابع تولید انرژی) فرصت‌های مناسبی را جهت اشتغال و جذب جمعیت به سوی این استان ایجاد نموده است.

می‌توان گفت استان سمنان در مراحل اولیه گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی است. از این رو می‌توان با شناخت عمیق از محدوده‌های مورد نظر، شناسایی مسائل و نیازمندی‌ها و اتخاذ سیاست‌های پایین به بالا مبتنی بر توانمندسازی و مشارکت افراد، مانع از گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی در این استان شد.

۳-۳-۴- بررسی ویژگی‌های جمعیتی

در برنامه‌ریزی‌هایی که در راستای پیشرفت و آبادانی یک منطقه صورت می‌گیرد، شناخت وضعیت گذشته آن منطقه یک اصل پذیرفته شده است و به‌طورمعمول بخش قابل توجهی از مطالعات پشتیبان این نوع برنامه‌ریزی‌ها را به خود اختصاص می‌دهد.

از سوی دیگر در شرایطی که هدف‌گذاری‌های کمی در چارچوب یک برنامه‌ریزی لحاظ شوند، شناسایی روندها و ساختار تحولات متغیرهای مورد نظر، اهمیتی مضاعف خواهند یافت. به‌طور طبیعی در یک برنامه‌ریزی مرتبط با توسعه، تحولات جمعیتی از مهم‌ترین حوزه‌هایی است که وضعیت گذشته آن، باید موردبررسی قرار گیرد. بنابراین یکی از پیش‌نیازهای اساسی برنامه‌ریزی‌های ملی و منطقه‌ای آگاهی از تحولات و ساختار جمعیت فعلی و آینده است. این آگاهی از یک‌سو وضعیت و کیفیت منابع انسانی را روشن می‌کند و از سوی دیگر سطح نیازهای جامعه را برای سال‌های آتی مشخص می‌سازد.

عدم توجه به شاخص‌های جمعیتی در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های منطقه‌ای و ملی، موجب می‌گردد که توان منطقه و سرزمین با جمعیت آن تناسب نداشته و مشکلات بسیاری را جهت دستیابی به توسعه متوازن در سطح ملی به وجود آورد.

گزارش حاضر با استفاده از روش اسنادی و بهره‌گیری از منابع آماری از قبیل آمارهای توصیفی، نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران، سالنامه‌های سازمان ثبت‌احوال و ...، با تمرکز بر ساختمان جمعیت استان سمنان و مقایسه شاخص‌های مربوطه با میانگین‌های کشوری در صدد است که تصویری روشن از منابع انسانی استان را جهت دستیابی به توسعه‌ی عادلانه و متوازن ارائه دهد.

۳-۳-۴-۱- تغییرات تعداد جمعیت

جمعیت استان سمنان از ۲۸۹۴۶۳ نفر در سال ۱۳۵۵ به ۵۰۱۴۴۷ نفر در سال ۱۳۷۵ و سپس به ۷۰۲۳۶۰ نفر در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است. این ارقام بیانگر آن است که طی ۴۰ سال منتهی به سال ۱۳۹۵، جمعیت استان هر ساله به‌طور میانگین ۲/۱ درصد رشد داشته است. این نرخ رشد در مقایسه با رشد متوسط ۲/۱ درصدی کل کشور در همین بازه زمانی، نشان می‌دهد که افزایش جمعیت استان در قیاس با کل کشور، برابر بوده است. برآوردها نشان می‌دهد که در سال ۱۳۹۹ نیز جمعیت استان نسبت به سال ۱۳۹۵ با رشد متوسط ۲/۱۳ درصد، به حدود ۷۶۴۰۰۰ نفر رسیده است.

با وجود افزایش مستمر تعداد جمعیت در دوره موردبررسی، شتاب این افزایش در سطح استان از سال ۱۳۵۵ تا سال ۱۳۹۵ کاهش یافته است. با مشاهده تغییرات افزایش نسبی جمعیت در جداول ذیل به‌خوبی می‌توان به کاهش این شتاب پی برد. افزایش نسبی جمعیت از ۴۴/۱ درصد در دوره ۶۵-۱۳۵۵ به ۷ درصد در دوره ۹۰-۱۳۸۵ کاهش و به ۱۱/۳ درصد در دوره ۹۵-۱۳۹۰ افزایش یافته است.

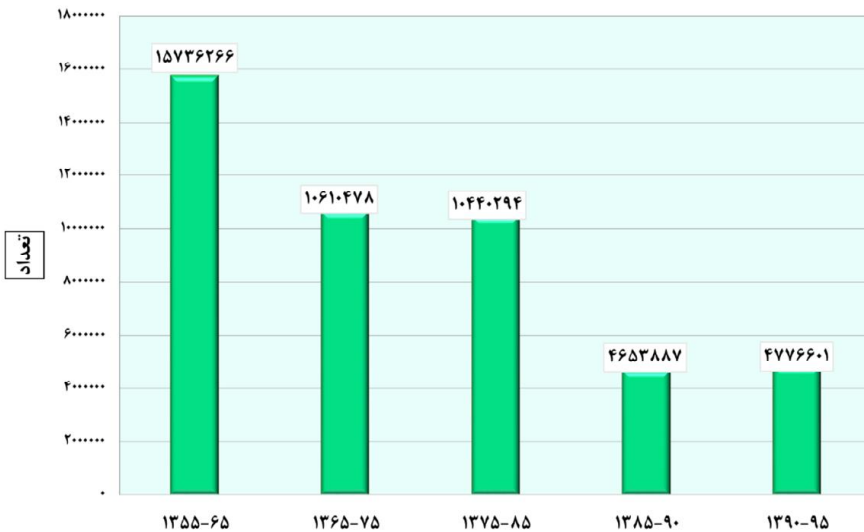
لازم به ذکر است که همسو با تغییرات جمعیت نقاط شهری و روستایی کشور، در استان سمنان نیز تعداد جمعیت نقاط شهری همواره با افزایش و تعداد جمعیت نقاط روستایی با کاهش مواجه شده است. همچنین رشد منفی جمعیت روستایی استان یک دوره زودتر از کشور شروع شده و شتاب کاهش جمعیت روستایی استان کمتر از جمعیت روستایی کشور در سال ۱۳۹۵، بوده است.

جدول ۶۴- تغییرات تعداد جمعیت کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال های ۹۵-۱۳۵۵

سال	کل			نقاط شهری			نقاط روستایی		
	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)
۱۳۵۵	۳۳۷۰۸۷۴۴	-	-	۱۵۸۵۴۶۸۰	-	-	۱۷۸۵۴۰۶۴	-	-
۱۳۶۵	۴۹۴۴۵۰۱۰	۱۵۷۳۶۲۶۶	۴۶/۷	۲۶۸۴۴۵۶۱	۱۰۹۸۹۸۸۱	۶۹/۳	۲۲۶۰۰۴۴۹	۴۷۴۶۳۸۵	۲۶/۶
۱۳۷۵	۶۰۰۵۵۴۸۸	۱۰۶۱۰۴۷۸	۲۱/۵	۳۶۸۱۷۷۸۹	۹۹۷۳۲۲۸	۳۷/۲	۲۳۲۳۷۶۹۹	۶۳۷۲۵۰	۲/۸
۱۳۸۵	۷۰۴۵۷۸۲	۱۰۴۴۰۲۹۴	۱۷/۴	۴۲۵۴۹۹۶۴	۱۱۴۴۲۱۷۵	۳۱/۱	۲۲۲۳۵۸۱۸	-۱۰۰۱۸۸۱	-۴/۳
۱۳۹۰	۷۵۱۴۹۶۶۹	۴۶۵۳۸۸۷	۶/۶	۵۳۶۴۶۶۶۱	۵۳۸۶۶۹۷	۱۱/۲	۲۱۵۰۳۰۰۸	-۷۳۲۸۱۰	-۴/۳
۱۳۹۵	۷۹۹۲۶۲۷۰	۴۷۷۶۶۰۱	۶/۴	۵۹۱۴۶۸۴۷	۵۵۰۰۱۸۶	۱۰/۳	۲۰۷۷۹۴۲۳	-۷۲۳۵۸۵	-۳/۴

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

همان طور که در نمودار زیر مشاهده می شود بیشترین افزایش تعداد جمعیت مطلق کشور مربوط به دوره ۶۵-۱۳۵۵ و کمترین آن مربوط به دوره ۹۰-۱۳۸۵ بوده است.

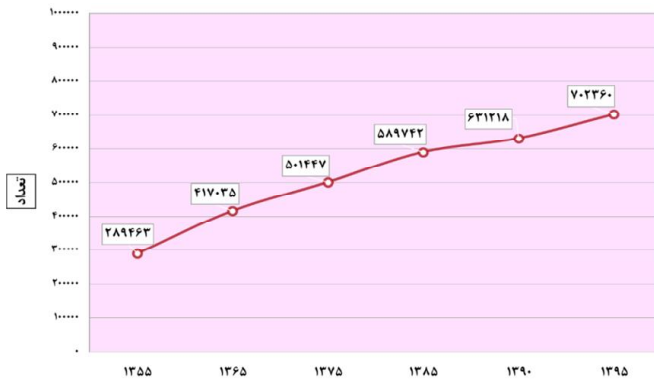
نمودار ۶- تغییرات تعداد مطلق جمعیت کشور، طی سال های ۹۵-۱۳۵۵

جدول ۶۵- تغییرات تعداد جمعیت استان سمنان به تفکیک وضع سکونت، در سال های ۹۵-۱۳۵۵

سال	کل			نقاط شهری			نقاط روستایی		
	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)
۱۳۵۵	۲۸۹۴۶۳	-	-	۱۲۳۹۹۷	-	-	۱۶۵۴۶۶	-	-
۱۳۶۵	۴۱۷۰۳۵	۱۲۷۵۷۲	۴۴/۱	۱۲۰۸۳۵	۲۴۴۸۳۲	۹۷/۴	۱۷۲۲۰۳	۶۷۳۷	۴/۱
۱۳۷۵	۵۰۱۴۴۷	۸۴۴۱۲	۲۰/۲	۹۷۶۲۳	۳۴۲۴۵۵	۳۹/۹	۱۵۸۹۹۲	-۱۳۲۱۱	-۷/۷
۱۳۸۵	۵۸۹۷۴۲	۸۸۱۹۵	۱۷/۶	۹۸۱۰۴	۴۴۰۵۵۹	۲۸/۶	۱۴۹۱۸۳	-۹۸۰۹	-۶/۲
۱۳۹۰	۶۳۱۲۱۸	۴۱۴۷۶	۷	۴۵۷۸۶	۴۸۶۳۴۵	۱۰/۴	۱۴۴۸۷۳	-۴۳۱۰	-۲/۸۹
۱۳۹۵	۷۰۲۳۶۰	۷۱۱۴۲	۱۱/۳	۷۴۱۵۷	۵۶۰۵۰۲	۱۵/۲	۱۴۱۸۵۸	-۳۰۱۵	-۲/۱

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

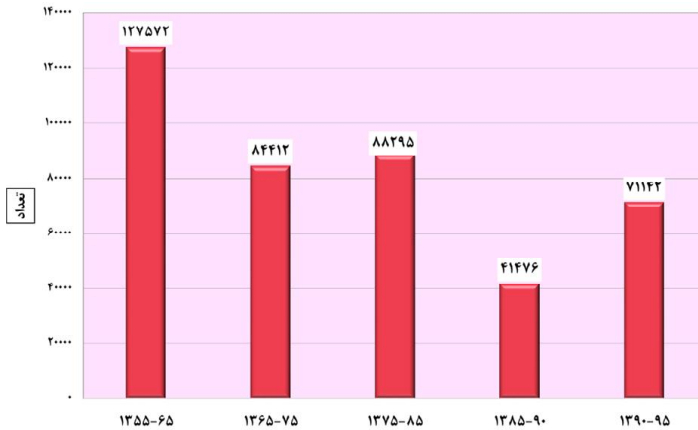
نمودار خطی زیر نیز بیانگر تغییرات تعداد جمعیت استان در یک بازه ۴۰ ساله است. ملاحظه می شود که شتاب تغییر تعداد جمعیت تا سال ۱۳۸۵، نمایان تر است از سال ۱۳۸۵ به بعد روند تغییر تعداد جمعیت آرام تر پیش رفته است.

نمودار ۷- تغییرات تعداد جمعیت استان سمنان، در سال های ۹۵-۱۳۵۵

با توجه به نمودار زیر می توان اذعان کرد که بالاترین تغییر جمعیت استان سمنان مربوط به دوره ۶۵-۱۳۵۵ بوده است، در این دوره ۱۲۷۵۷۲ نفر به جمعیت استان افزوده شده است، در دوره های بعد همواره افزایش تعداد

جمعیت استان روند نزولی طی کرده و در دوره ۹۰-۱۳۸۵، پایین ترین تغییر اتفاق افتاده است و ۴۱۴۷۶ نفر به جمعیت استان اضافه شده است.

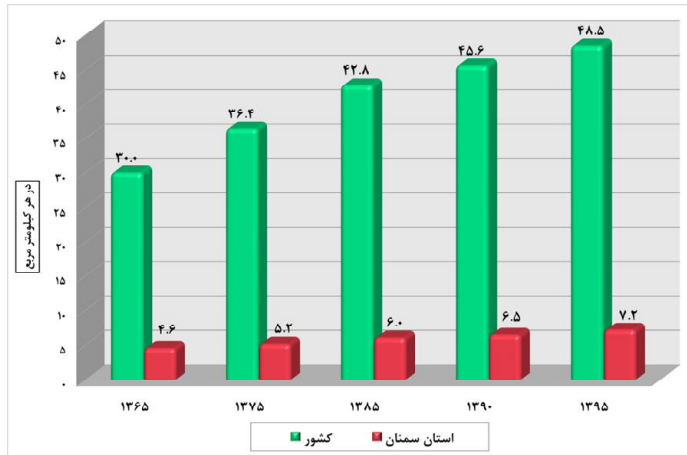

نمودار ۸- تغییرات تعداد مطلق جمعیت استان سمنان، طی سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

۳-۳-۲- تراکم جمعیت

جمعیت هر منطقه براساس عوامل متعددی نظیر آب و هوا، امکانات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در سطح آن منطقه پخش و توزیع می‌شود. تراکم جمعیت را در اصطلاح عامیانه می‌توان به پر ازدحام و کم ازدحام بودن هر سرزمینی تعبیر کرد. تراکم جمعیت از تقسیم جمعیت به مساحت، برحسب کیلومتر مربع به دست می‌آید. در کشور ایران تراکم حسابی جمعیت در سرشماری‌های متعدد رو به افزایش است و علت آن ثابت بودن مساحت کشور و افزایش روزافزون جمعیت است.

در سال ۱۳۶۵ تراکم جمعیت در کل استان ۴/۶ نفر در هر کیلومتر مربع بوده است و این در حالی است که تراکم جمعیت در همان سال در کل کشور ۳۰ نفر در هر کیلومتر مربع است. بر اساس محاسبات به عمل آمده؛ طی ۳۰ سال بعد (۱۳۹۵) میزان تراکم جمعیت استان به ۷/۲ نفر در هر کیلومتر مربع افزایش یافته است. تراکم جمعیتی استان حدود ۴۱ واحد از میانگین تراکم جمعیت در کل کشور کمتر بوده است. در سال ۱۳۹۵، رتبه استان سمنان به لحاظ شاخص تراکم جمعیت؛ ۳۰ هست، به عبارتی بعد از استان خراسان جنوبی، این استان پایین ترین تراکم جمعیتی را به خود اختصاص داده است.

نمودار ۹- تراکم نسبی جمعیت کشور و استان سمنان، در سال های ۹۵-۱۳۶۵

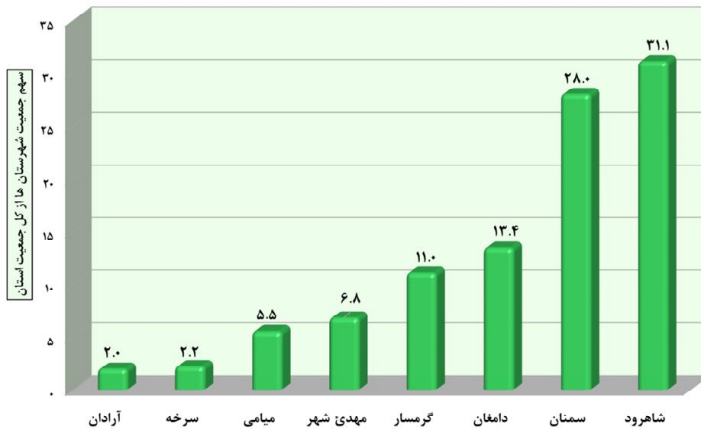
در جدول زیر تراکم جمعیت شهرستان های استان سمنان در سال ۱۳۹۵ نمایش داده شده است. ملاحظه می شود که دامنه اختلاف تراکم جمعیت در میان شهرستان های استان زیاد نیست و شهرستان مهدی شهر (۲۴/۴ نفر در هر کیلومتر مربع) جزء پرتراکم ترین و شهرستان سرخه (۱/۷ نفر در هر کیلومتر مربع) با اختلاف زیاد، جزء کم تراکم ترین شهرستان های استان می باشند.

جدول ۶۶- تراکم نسبی جمعیت شهرستان های استان سمنان، در سال ۱۳۹۵

شهرستان	تعداد جمعیت	مساحت	تراکم جمعیت (در هر کیلومتر مربع)
آرادان	۱۳۸۸۴	۴۳۲۹	۳/۲
دامغان	۹۴۱۹۰	۱۴۰۳۳	۶/۷
سرخه	۱۵۵۲۳	۹۲۲۲	۱/۷
سمنان	۱۹۶۵۲۱	۱۱۰۱۷	۱۷/۸
شاهرود	۲۱۸۶۲۸	۴۳۴۰۵	۵/۰
گرمسار	۷۷۴۲۱	۵۱۸۲	۱۴/۹
مهدی شهر	۴۷۴۷۵	۱۹۴۳	۲۴/۴
میامی	۳۸۷۱۸	۸۳۵۶	۴/۶
استان سمنان	۷۰۲۳۶۰	۹۷۴۸۷	۷/۲

مأخذ: محاسبه شده بر اساس اطلاعات مرکز آمار ایران و سالنامه آماری استان سمنان

در نمودار زیر سهم جمعیت شهرستان‌های استان از کل جمعیت استان نمایش داده شده است. همان‌طور که ملاحظه می‌شود شهرستان‌های شاهرود، سمنان و دامغان، بالاترین سهم جمعیتی استان را به خود اختصاص داده‌اند.

نمودار ۱۰- سهم (درصد) جمعیت شهرستان‌های استان سمنان از کل جمعیت استان، در سال ۱۳۹۵

۳-۳-۳- سهم جمعیت استان از کشور

با توجه به تفاوت تعداد جمعیت استان‌ها و نیز تأثیر تفاوت سهم جمعیتی مناطق بر میزان تأثیرگذاری آن‌ها بر کل کشور، سهم جمعیتی استان از کل کشور طی ۵ دوره سرشماری و همچنین برآورد سال ۱۳۹۹ به تفکیک وضع سکونت مورد بررسی قرار گرفته است.

ملاحظه می‌شود که در طول ۴۴ سال مورد بررسی، سهم جمعیت استان سمنان از جمعیت کشور همواره روندی نسبتاً ثابت، طی کرده است. همچنین برآورد مرکز آمار ایران حاکی از ادامه روند ثابت سهم جمعیت استان از جمعیت کشور در سال‌های آتی دارد.

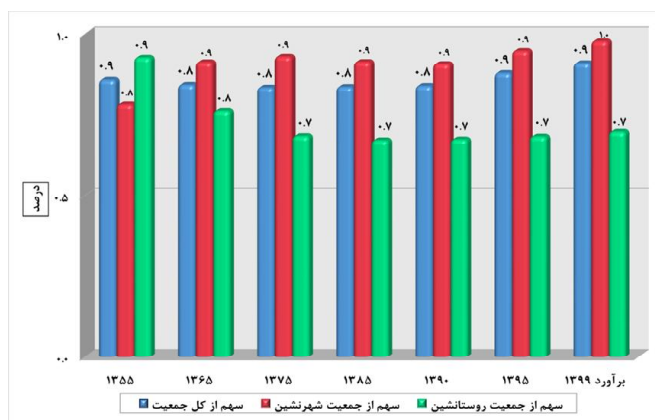
لازم به ذکر است که رتبه جمعیتی استان سمنان در میان استان‌های کشور، ۳۰ می‌باشد، به عبارتی این استان در رده استان‌های کم جمعیت کشور، محسوب می‌شود.

جدول ۶۲- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان سمنان از جمعیت شهری و روستایی کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵

شرح	سال							
	برآورد ۱۳۹۹	۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	۱۳۵۵	
تعداد کل جمعیت	کشور	۳۳۷۰۸۷۴۴	۴۹۴۴۵۰۱۰	۶۰۰۵۵۴۸۸	۷۰۴۹۵۷۸۲	۷۵۱۴۹۶۶۹	۷۹۹۲۶۲۷۰	۸۴۰۳۸۰۰۰
	استان سمنان	۲۸۹۴۶۳	۴۱۷۰۳۵	۵۰۱۴۴۷	۵۸۹۷۴۲	۶۳۱۲۱۸	۷۰۲۳۶۰	۷۶۴۰۰۰
	سهم از کشور (درصد)	۰/۹	۰/۸	۰/۸	۰/۸	۰/۸	۰/۸	۰/۹
تعداد جمعیت شهرنشین	کشور	۱۵۸۵۴۶۸۰	۲۶۸۴۴۵۶۱	۳۶۸۱۷۷۸۹	۴۸۲۵۹۹۶۴	۵۳۶۴۶۶۶۱	۵۹۱۴۶۸۴۷	۶۳۳۹۰۰۰۰
	استان سمنان	۱۲۳۹۹۷	۲۴۴۸۳۲	۳۴۲۴۵۵	۴۴۰۵۵۹	۴۸۶۳۴۵	۵۶۰۵۰۲	۶۲۰۰۰۰
	سهم از کشور (درصد)	۰/۸	۰/۹	۰/۹	۰/۹	۰/۹	۰/۹	۱
تعداد جمعیت روستائین	کشور	۱۷۸۵۴۰۶۴	۲۲۶۰۰۴۴۹	۲۳۲۳۷۶۹۹	۲۲۲۳۵۸۱۸	۲۱۵۰۳۰۰۸	۲۰۷۷۹۴۲۳	۲۰۶۴۸۰۰۰
	استان سمنان	۱۶۵۴۶۶	۱۷۲۲۰۳	۱۵۸۹۹۲	۱۴۹۱۸۳	۱۴۴۸۷۳	۱۴۱۸۵۸	۱۴۴۰۰۰
	سهم از کشور (درصد)	۰/۹	۰/۸	۰/۷	۰/۷	۰/۷	۰/۷	۰/۷

مأخذ: محاسبه‌شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

در نمودار زیر روند سهم جمعیت استان سمنان از جمعیت کشور، هم در نقاط شهری و هم در نقاط روستایی به‌خوبی نمایش داده شده است. البته سهم جمعیت نقاط روستایی استان از نقاط روستایی کشور کمتر از سهم جمعیت نقاط شهری استان از نقاط شهری کشور، می‌باشد.

نمودار ۱۱- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان سمنان از جمعیت شهری و روستایی کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵

۳-۳-۴- میزان شهرنشینی و روستائینی

میزان شهرنشینی و روستائینی به نسبتی از جمعیت یک محدوده اطلاق می‌شود که در نقاط شهری یا روستایی سکونت دارند. در طرح ریزی کالبدی مناطق، نه تنها تعداد جمعیت، بلکه ساخت و توزیع آن نیز مدنظر قرار می‌گیرد که باگذشت زمان بر اثر افزایش سریع جمعیت در پهنه سرزمین و گسترش شهرها، اهمیت فزاینده‌ای یافته است. در همین راستا توجه به توزیع جمعیت در دو منطقه روستایی و شهری به لحاظ تبعات و مشکلاتی که ایجاد می‌کند، یکی از اهم خصوصیات جمعیتی خواهد بود. لذا تلاش شده است که این تغییرات جمعیتی در سطح مناطق شهری و روستایی استان نیز مورد مطالعه قرار گیرد؛ که حاصل آن در جدول زیر نشان داده شده است. براساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵، نسبت جمعیت شهرنشین کشور ۷۴ درصد و نسبت جمعیت روستائین برابر با ۲۶ درصد بوده و در نتیجه میزان جمعیت شهرنشین در کشور در این سال، حدود ۳ برابر میزان جمعیت روستائین بوده است.

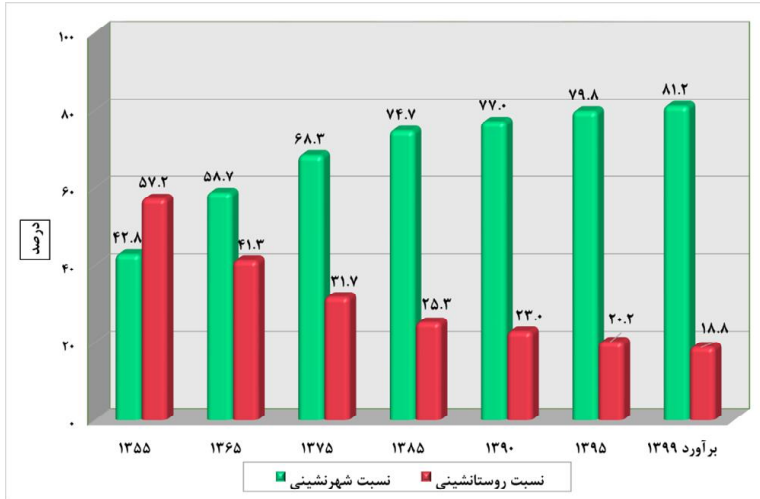
با توجه به نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران می‌توان اذعان داشت که شتاب شهرنشینی در استان سمنان تندر از نسبت شهرنشینی کشور، پیش رفته است و در سال ۱۳۹۹ از کل جمعیت استان، ۸۱/۲ درصد شهرنشین و ۱۸/۸ درصد روستائین بوده‌اند. برآوردهای مرکز آمار ایران نیز حاکی است که میزان شهرنشینی جمعیت استان در سال‌های آتی همچنان بالاتر از کشور باشد. بر اساس نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵، استان سمنان در رده استان‌های با میزان شهرنشینی بالا قرار دارد (رتبه‌ی این استان به لحاظ میزان شهرنشینی، ۶ بوده است). به‌علاوه، رتبه میزان روستائینی استان در سطح کشور برابر با ۲۶ بوده است، بنابراین استان سمنان، در رده استان‌های با میزان روستائینی پایین، قرار دارد.

جدول ۶۸- مقایسه روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستائین استان سمنان با کشور،

در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵

سال							شرح	
۱۳۹۹ برآورد	۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	۱۳۵۵		
۷۵/۴	۷۴	۷۱/۴	۶۸/۵	۶۱/۳	۵۴/۳	۴۷	کشور استان سمنان	نسبت شهرنشینی
۸۱/۲	۷۹/۸	۷۷/۰	۷۴/۷	۶۸/۳	۵۸/۷	۴۲/۸		
۲۴/۶	۲۶	۲۸/۶	۳۱/۵	۳۸/۷	۴۵/۷	۵۳	کشور استان سمنان	نسبت روستائینی
۱۸/۸	۲۰/۲	۲۳	۲۵/۳	۳۱/۷	۴۱/۳	۵۷/۲		

مأخذ: محاسبه‌شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۱۲- روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستانشین استان سمنان با کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵

۳-۴-۵- متوسط رشد سالانه جمعیت

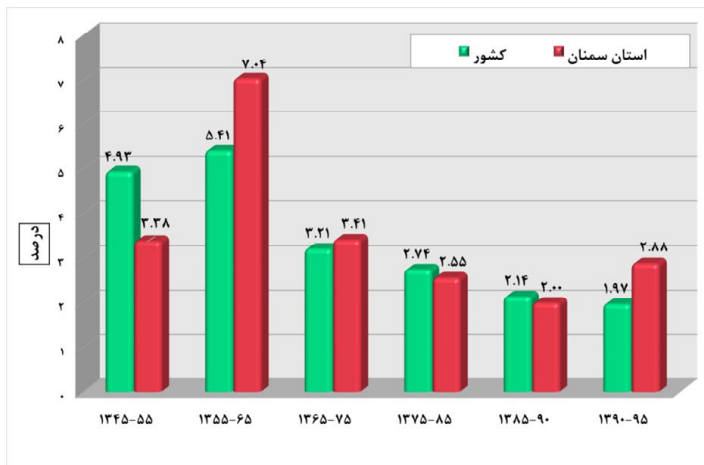
طی شش دوره مابین سال‌های ۹۵-۱۳۴۵ رشد سالانه جمعیت استان سمنان در مناطق شهری و روستایی نوساناتی قابل توجه پشت سر نهاده است. همان‌طور که در جدول نمایش داده شده است؛ رشد سالانه جمعیت استان سمنان در دوره ۶۵-۱۳۵۵ بالاترین افزایش را داشته که بخش عمده آن، متأثر از افزایش میزان باروری‌های دهه ۶۰ بوده است. در دهه ۷۵-۱۳۶۵ شاهد افت شدید رشد سالانه جمعیت نسبت به دوره قبل هستیم و این کاهش تا دوره ۹۰-۱۳۸۵ ادامه داشته است و در دوره ۹۵-۱۳۹۰ نسبت به دوره‌ی قبل دوباره افزایش یافته است. طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۰، رتبه استان سمنان، به لحاظ شاخص رشد جمعیت ۵ بوده است، به عبارتی در رده استان‌های با رشد بالای جمعیتی قرار دارد. همچنین در مقایسه میان رشد جمعیت شهری و روستایی می‌توان ادعان نمود؛ به همان میزانی که از رشد جمعیت نقاط روستایی کاسته شده به رشد جمعیت نقاط شهری افزوده شده است، برخلاف بسیاری از استان‌ها که از دوره ۸۵-۱۳۷۵ به‌طور مداوم با رشد منفی جمعیت نقاط روستایی مواجه بوده‌اند، این استان از دوره ۷۵-۱۳۶۵ شاهد کاهش و منفی شدن رشد سالانه جمعیت بوده است. گفتنی است که در دوره ۹۵-۱۳۹۰ جمعیت نقاط شهری و نقاط روستایی استان، رشد بیشتری را نسبت به متوسط کشوری تجربه کرده‌اند.

جدول ۶۹- درصد رشد سالانه جمعیت استان سمنان و کشور به تفکیک وضع سکونت، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۴۵

دوره سرشماری						شرح	وضع سکونت
۹۵-۱۳۹۰	۹۰-۱۳۸۵	۸۵-۱۳۷۵	۷۵-۱۳۶۵	۶۵-۱۳۵۵	۵۵-۱۳۴۵		
۱/۲۴	۱/۲۹	۱/۶۲	۱/۹۶	۳/۹۱	۲/۷۱	کشور	کل
۲/۱۶	۱/۳۷	۱/۶۴	۱/۸۶	۳/۷۲	۱/۷۵	استان سمنان	
۱/۹۷	۲/۱۴	۲/۷۴	۳/۲۱	۵/۴۱	۴/۹۳	کشور	نقاط شهری
۲/۸۸	۲	۲/۵۵	۳/۴۱	۷/۰۴	۳/۳۸	استان سمنان	
-۰/۶۸	-۰/۶۳	-۰/۴۴	۰/۲۸	۲/۲۷	۱/۱۱	کشور	نقاط روستایی
-۰/۴۲	-۰/۵۸	-۰/۶۳	-۰/۸۰	۰/۴۰	۰/۶۸	استان سمنان	

مأخذ: محاسبه‌شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

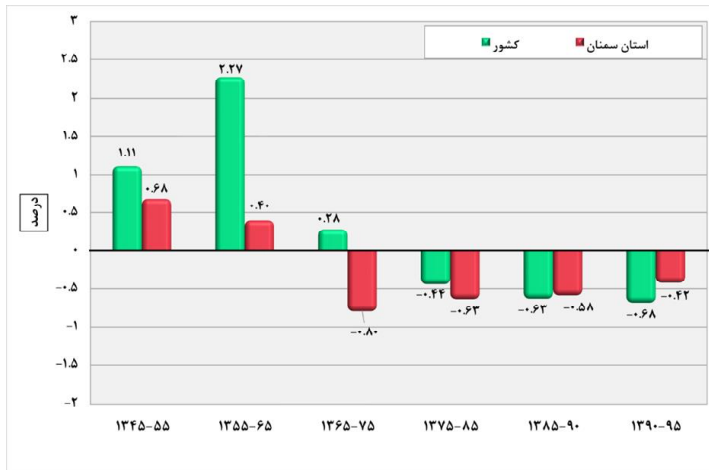
همان‌طور که در نمودار زیر نمایش داده شده است، درصد رشد سالانه جمعیت نقاط شهری استان سمنان در دوره ۹۵-۱۳۹۰ از درصد رشد سالانه جمعیت نقاط شهری کشور، بالاتر بوده است.

نمودار ۱۳- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط شهری استان سمنان و کشور، طی سرشماری‌های

۹۵-۱۳۴۵

در نمودار زیر نیز مقایسه درصد رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی استان سمنان با کشور نمایش داده شده است. ملاحظه می‌شود که در دوره ۹۵-۱۳۹۰، رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی استان سمنان بالاتر از متوسط کشوری بوده است.

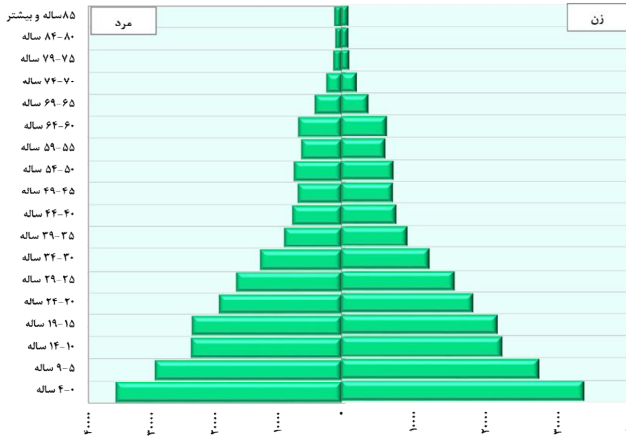

نمودار ۱۴- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی استان سمنان و کشور، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۴۵

۳-۳-۴-۶- هرم سنی جنسی جمعیت

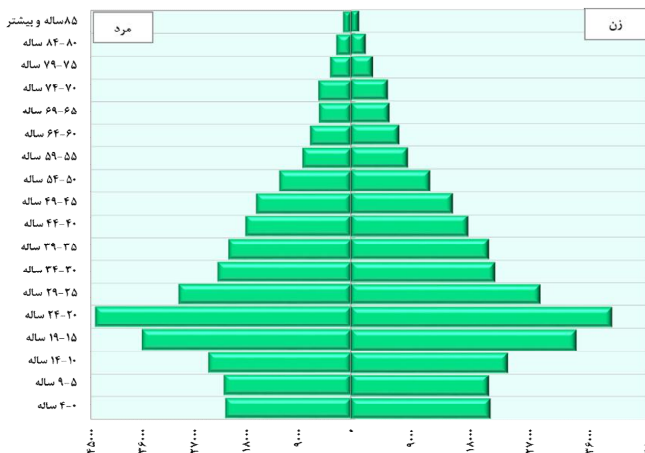
ترکیب سنی جمعیت به صورت توزیع سنی و به تفکیک جنس با هرم سنی نشان داده می‌شود و به عبارت دیگر نمایش هندسی توزیع جمعیت برحسب سن و جنس با هرم سنی امکان پذیر است. شکل هرم سنی جنسی یک منطقه به سه عامل بستگی دارد: تعداد موالید در هر یک از نسل‌ها، تقلیل تعداد افراد در اثر مرگ و میر، مهاجرت به یک منطقه یا مهاجرت از آن منطقه.

مقایسه هرم‌های سنی جنسی جمعیت استان سمنان در سال ۱۳۶۵ نشان می‌دهد که حجم قابل توجهی از جمعیت در قاعده هرم (گروه‌های سنی ۱۴-۰ ساله) قرار داشته‌اند، دوره‌ای که در هر خانواده به طور میانگین ۵ نفر زندگی می‌کرده‌اند و عمدتاً شامل فرزندان کمتر از ۱۸ سال بوده‌اند، بنابراین ساختار جمعیتی استان بسیار جوان بوده است. همچنین این هرم نشان می‌دهد که تعداد جمعیت مردان و زنان از سن ۵۰ سال به بالا، به شدت نابرابر شده است و نسبت جمعیت سالمند از کل جمعیت بسیار کم بوده است.

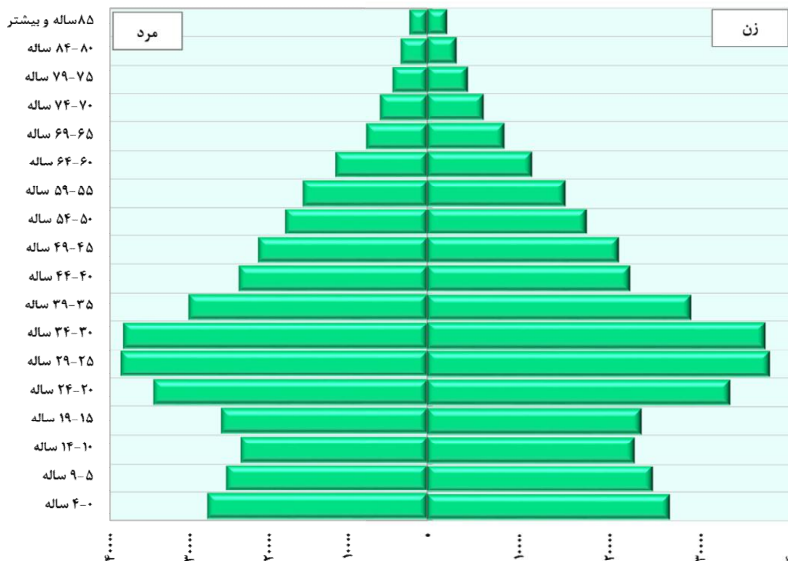
نمودار ۱۵- هرم سنی جنسی جمعیت استان سمنان، در سال ۱۳۶۵

طی ۲۰ سال بعد (سال ۱۳۸۵)، شکل هرم سنی جنسی جمعیت به سرعت تغییر یافته و بخش عمده‌ای از جمعیت استان در سنین جوانی (۱۵ تا ۲۹ سالگی) قرار گرفته‌اند، به عبارت دیگر می‌توان اظهار کرد که جمعیت جوان‌سال ۱۳۸۵، همان جمعیت زیر ۱۸ سال در سال ۱۳۶۵ می‌باشند که با روندی آرام به سمت گروه‌های سنی بالاتر میل پیدا کرده است. همچنین هرم سنی جنسی سال ۱۳۸۵، حاکی است که باروری بالای سال‌های گذشته در استان متوقف شده است و حرکت جمعیت به سمت میان‌سالی مشهود است.

نمودار ۱۶- هرم سنی جنسی جمعیت استان سمنان، در سال ۱۳۸۵

با توجه به هرم سنی جنسی سال ۱۳۹۵، می‌توان اذعان نمود که تعداد موالید استان سمنان از سال ۱۳۹۰ رو به افزایش گذاشته است. در واقع متولدین دهه ۶۰ که اکنون به سن بزرگ‌سالی و فعالیت رسیده‌اند، بیشترین تعداد جمعیت را نشان می‌دهند. بنابراین با توجه به این هرم باید گفت که گذار سنی جمعیت، همگام با سایر گذارهای جمعیتی در این استان اتفاق افتاده است (تغییر از وضعیتی که جمعیت این استان بسیار جوان (شرایط دهه ۶۰ و ۷۰) به وضعیت امروزی که سهم بزرگی از جمعیت را جوانان و بزرگ‌سالان تشکیل می‌دهند). به این ترتیب در هرم ذیل افزایش گروه‌های سنی ۲۵-۲۹ ساله و ۳۰-۳۴ ساله نسبت به دوره‌های قبل کاملاً نمایان است. اقتصاددانان این وضعیت را فرصت طلایی اطلاق می‌کنند. همچنین افزایش جمعیت در گروه‌های سنی مذکور بر روی میزان زادوولد کنونی که به گشتاور جمعیتی معروف است، تأثیر بسزایی گذاشته است. ملاحظه می‌شود که جمعیت گروه سنی ۰-۴ ساله بیش از جمعیت ۵-۹ ساله و جمعیت گروه سنی ۵-۹ ساله بیش از ۱۰-۱۴ ساله هست (پدیده گشتاور جمعیتی). البته افزایش تعداد موالید یک پدیده مقطعی و موقتی می‌باشد چرا که با ورود جمعیت ۲۵-۳۴ ساله‌ها به سنین بزرگ‌سالی، این پدیده نیز متوقف خواهد شد. با توجه به رأس هرم نیز باید گفت که جمعیت سالمند استان سمنان هرچند که رو به افزایش گذاشته اما همچنان سهم کمی از جمعیت را به خود اختصاص داده است.

نمودار ۱۷- هرم سنی جنسی جمعیت استان سمنان، در سال ۱۳۹۵

۳-۳-۴-۷- گروه عمده سنی جمعیت

وضعیت توزیع جمعیت در گروه‌های سنی یا سنین مختلف، همان نحوه پراکندگی جمعیت بر حسب سن است. سن یکی از متغیرهای اصلی جمعیت است و توزیع آن در گروه‌های مختلف سنی از نظر اقتصادی و اجتماعی حائز اهمیت است. مقایسه‌ی توزیع درصد جمعیت استان سمنان و کشور بر حسب گروه‌های عمده سنی از سرشماری ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۵ در جدول و نمودارهای زیر نمایش داده شده است.

الف) گروه سنی ۱۴-۰ سال: به این گروه سنی، گروه سنی کودکان نیز گفته می‌شود. با رویکرد جمعیتی؛ بالا بودن یا پایین بودن حجم این گروه سنی ارتباط مستقیمی با مرگ‌ومیر و تغییر رفتارهای باروری دارد. با رویکرد اقتصاد کلان؛ بالا بودن یا پایین بودن حجم این گروه سنی تأثیر مستقیمی بر سرمایه‌گذاری در زمینه‌ی نیازهای مصرفی کودکان و زنان می‌گذارد. چنانکه ملاحظه می‌شود در سال ۱۳۵۵ از کل جمعیت استان سمنان، ۳۹/۹ درصد در گروه سنی ۰ تا ۱۴ سال قرار داشته‌اند که در سال ۱۳۶۵ تحت تأثیر سیاست‌های افزایش جمعیت به ۴۶/۲ درصد رسیده است، اما در دوره‌های بعد به سرعت از حجم جمعیت واقع در این گروه سنی کاسته شده و به ۲۱/۴ درصد در سرشماری سال ۱۳۹۵ رسیده است. در سال ۱۳۹۵ رتبه استان سمنان در سطح کشور به لحاظ شاخص جوانی جمعیت برابر با ۲۷ بوده است. یعنی در رده استان‌های با میزان پایین جمعیت واقع در گروه سنی ۱۴-۰ ساله قرار داشته است.

ب) گروه سنی ۶۴-۱۵ سال: در رابطه با تغییرات حجم جمعیت گروه سنی ۶۴-۱۵ ساله، در سال ۱۳۶۵ در مقایسه با سال ۱۳۹۵، باید اذعان داشت به همان اندازه که از حجم جمعیت گروه سنی ۱۴-۰ ساله کاسته شده به حجم جمعیت گروه سنی ۶۴-۱۵ ساله افزوده شده است. چنانکه ملاحظه می‌شود حجم جمعیت گروه سنی ۶۴-۱۵ ساله استان سمنان با روندی سینوسی از ۵۶/۷ درصد در سال ۱۳۵۵، به ۷۱/۹ درصد در ۴۰ ساله بعد (۱۳۹۵) افزایش یافته است. در مقایسه‌ی حجم جمعیت گروه سنی ۶۴-۱۵ ساله استان سمنان با میانگین کشوری در سال ۱۳۹۵، باید اظهار نمود که این نسبت برای استان سمنان بیشتر از کشور، می‌باشد.

پ) گروه سنی ۶۵ سال و بیشتر: به این گروه سنی، جمعیت سالمند و سالخورده نیز گفته می‌شود. در مطالعه‌های جمعیت، سالمندی جمعیت به این معنا است که نسبت افراد سالخورده به کل جمعیت، در حال افزایش باشد. به عبارت دقیق‌تر، جمعیت رو به سوی سالمندی، جمعیتی است که بین ۷ تا ۱۴ درصد آن جمعیت را گروه‌های سنی ۶۵ ساله و بیشتر تشکیل دهند. این نسبت در جامعه سالمند بین ۱۴ تا ۲۰ درصد و در جامعه‌ی سالخورده ۲۰ درصد و بیشتر است. مطابق با داده‌های جدول زیر حجم جمعیت سالمند استان سمنان در سال ۱۳۶۵ برابر با ۳/۱ درصد از کل جمعیت استان بوده که با روند افزایشی به ۶/۷ درصد در سال ۱۳۹۵، رسیده است. بنابراین با توجه

به مباحث ذکر شده جمعیت استان سمنان به مرحله سالمندی نرسیده است. در مقایسه‌ی جمعیت سالمند استان سمنان با میانگین کشوری، همچنان که مشاهده می‌شود، درصد جمعیت ۶۵ سال و بیشتر استان از کشور، بیشتر می‌باشد.

به‌طور کلی چنانکه ملاحظه می‌شود بیشترین حجم جمعیت استان سمنان در مرحله جوانی و میان‌سالی قرار دارد و همچنان که در مطالب قبلی بدان اشاره شده این موضوع می‌تواند به‌عنوان فرصت تلقی شود لیکن این مرحله با چالش‌هایی نیز همراه خواهد بود، که از آن جمله می‌توان به نیازهای خاص همچون آموزش، ایجاد اشتغال و ازدواج اشاره کرد که در برنامه‌ریزی‌های کلان باید بیش‌ازپیش بدان توجه شود. رتبه استان سمنان به لحاظ درصد جمعیت گروه سنی ۶۴-۱۵ ساله (جمعیت بالقوه فعال)، در میان دیگر استان‌های کشور، ۵ و به لحاظ درصد جمعیت ۶۵ ساله و بالاتر ۹ می‌باشد. در واقع اگر ساختار سنی جمعیت استان سمنان تغییر نکند و میزان باروری به همین روال ادامه یابد، این استان در سال‌های نه‌چندان دور با سالمندی جمعیت روبرو خواهد شد.

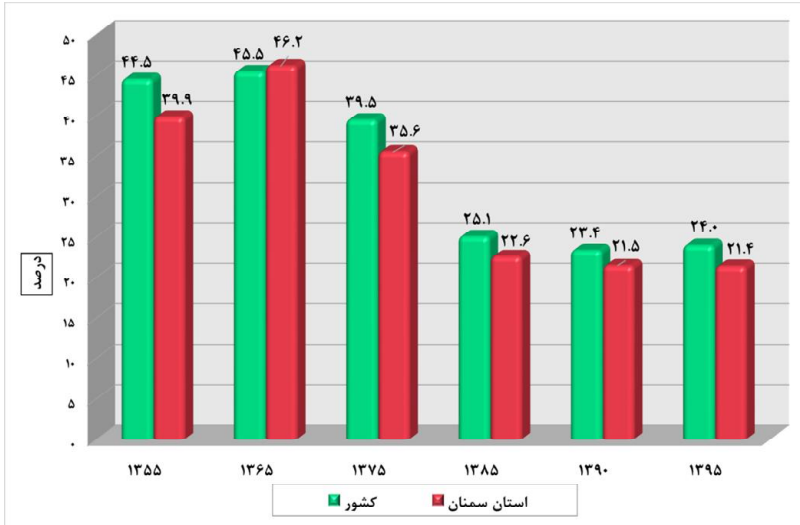
جدول ۷۰- تعداد و توزیع درصد جمعیت استان سمنان و کشور بر حسب گروه‌های عمده

سنی، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

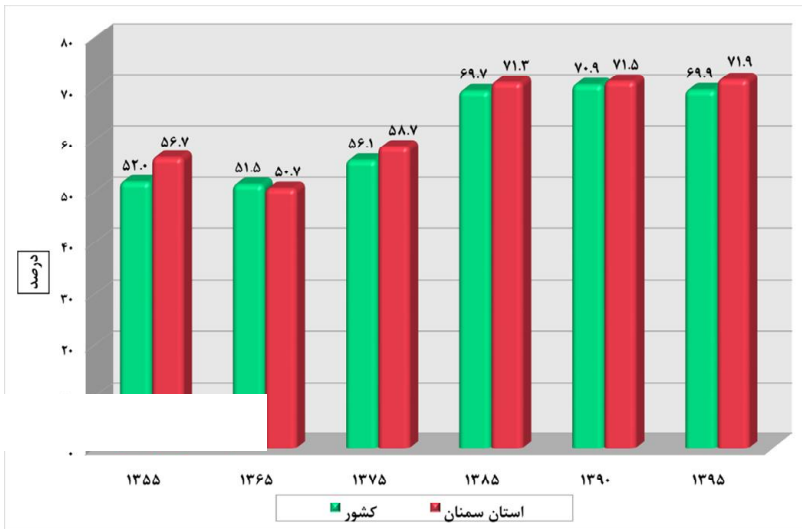
شرح	سال	تعداد			توزیع درصد		
		۱۴-۰ ساله	۶۴-۱۵ ساله	۶۵ ساله و بیشتر	جمع	۱۴-۰ ساله	۶۴-۱۵ ساله و بیشتر
کشور	۱۳۵۵	۱۵۰۰۹۳۲	۱۷۵۱۲۹۱۱	۱۱۸۶۴۷۰	۳۳۷۰۸۷۴۴	۴۴/۵	۵۲/۰
	۱۳۶۵	۲۲۴۷۴۰۱۷	۲۵۴۴۵۵۶۲	۱۵۰۱۷۱۸	۴۹۴۲۱۲۹۷	۴۵/۵	۵۱/۵
	۱۳۷۵	۲۳۷۲۵۵۴۵	۳۳۷۰۲۴۰۶	۲۵۹۵۱۸۱	۶۰۰۲۳۱۳۲	۳۹/۵	۵۶/۱
	۱۳۸۵	۱۷۶۸۱۶۲۹	۴۹۱۵۷۵۶۲	۳۶۵۶۵۹۱	۷۰۴۹۵۷۸۲	۲۵/۱	۶۹/۷
	۱۳۹۰	۱۷۵۶۱۷۷۸	۵۳۲۴۴۸۰۰	۴۲۹۶۷۶۹	۷۵۱۰۳۳۴۷	۲۳/۴	۷۰/۹
	۱۳۹۵	۱۹۱۹۲۶۶۵	۵۵۸۶۲۰۸۷	۴۸۷۱۵۱۸	۷۹۹۲۶۲۷۰	۲۴	۶۹/۹
استان سمنان	۱۳۵۵	۲۱۰۲۳۶	۲۶۲۱۹۹	۱۹۶۷۸	۲۸۹۴۶۳	۳۹/۹	۵۶/۷
	۱۳۶۵	۱۷۱۷۴۷	۲۲۶۹۲۴	۱۸۳۶۴	۴۱۷۰۳۵	۴۶/۲	۵۰/۷
	۱۳۷۵	۱۷۸۳۵۸	۲۹۴۵۳۳	۲۸۵۲۲	۵۰۱۴۴۷	۳۵/۶	۵۸/۷
	۱۳۸۵	۱۳۳۴۳۶	۴۲۰۶۶۳	۳۵۶۴۳	۵۸۹۷۴۲	۲۲/۶	۷۱/۳
	۱۳۹۰	۱۳۵۶۶۳	۴۵۱۵۳۳	۴۱۳۸۹	۶۳۱۲۱۸	۲۱/۵	۷۱/۵
	۱۳۹۵	۱۵۰۴۰۹	۵۰۴۷۹۰	۴۷۱۶۱	۷۰۲۳۶۰	۲۱/۴	۷۱/۹

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

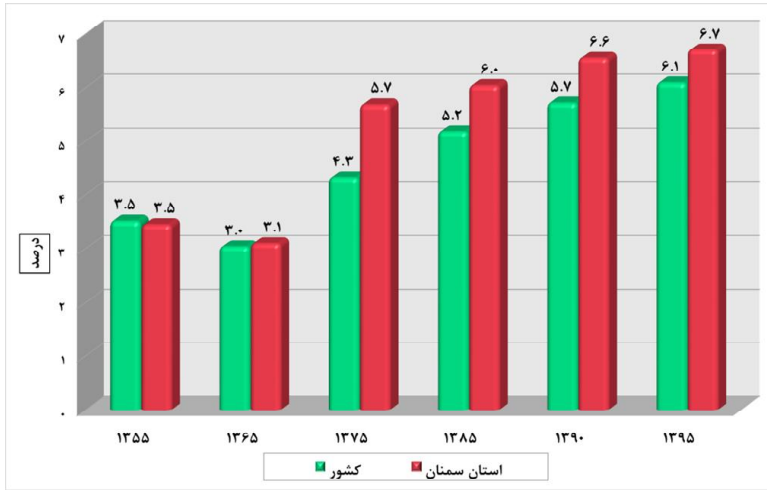

نمودار ۱۸- روند تغییرات درصد جمعیت ۱۴-۰ ساله استان سمنان و کشور، در سال های ۹۵-۱۳۵۵

نمودار ۱۹- روند تغییرات درصد جمعیت ۶۴-۱۵ ساله استان سمنان و کشور، در سال های ۹۵-۱۳۵۵

نمودار ۲۰- روند تغییرات درصد جمعیت ۶۵ ساله و بالاتر استان سمنان و کشور، در سال‌های ۱۳۵۵-۹۵

۳-۴-۸- نسبت جنسی جمعیت

نسبت جنسی عبارت است از نسبت تعداد مردان به زنان در یک جمعیت که در عدد صد ضرب می‌شود. نسبت جنسی به‌طور ساده نشان می‌دهد که در مقابل هر صد نفر زن چند نفر مرد در جمعیت وجود دارد. در صورتی که این شاخص از ۱۰۰ کمتر شد تعداد زنان بیشتر است و اگر بیشتر از ۱۰۰ شد تعداد مردان بیشتر خواهد بود. افزایش یا کاهش نسبت جنسی جمعیت می‌تواند تبعات و آثار بسیاری را در زمینه‌های مختلف اجتماعی و اقتصادی جامعه داشته باشد. اطلاعات درباره جنس در برنامه‌ریزی‌های مختلف و به‌ویژه برنامه‌ریزی خدمات بهداشتی مورد نیاز است. وقایع جمعیتی عموماً بر حسب جنس به‌طور متفاوت رخ می‌دهند. نسبت جنسی می‌تواند به‌واسطه مهاجرت یا مرگ‌ومیر شدید یک جنس تحت تأثیر قرار گیرد و از محدوده معمول فراتر رود.

با توجه به اطلاعات ارائه شده از سوی مرکز آمار ایران و همان‌گونه که در جدول ذیل نمایش داده شده است طی ۵ دوره مورد بررسی شاخص نسبت جنسی جمعیت در استان سمنان از الگوی یکسانی پیروی نکرده است و به استناد آمار سال ۱۳۹۰ شاخص نسبت جنسی استان در این سال در حالت متعادل‌تری قرار داشته است. شاخص نسبت جنسی استان در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال ۱۳۹۰، به‌ویژه در مناطق روستایی، افزایش یافته است. به‌طور کلی در تمامی دوره‌های مورد بررسی تعداد مردان بیشتر از تعداد زنان بوده است. در سال ۱۳۹۵؛ رتبه

استان سمنان به لحاظ شاخص نسبت جنسی ۱۲ بوده است، به عبارتی در رده استان‌های با نسبت جنسی متعادل، محسوب می‌شود.

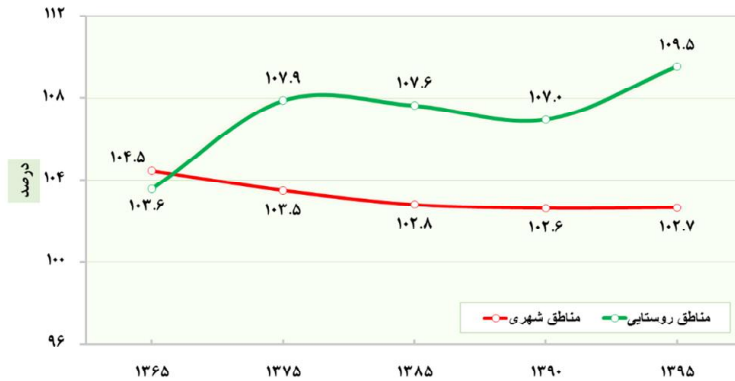
جدول ۷۱- نسبت جنسی جمعیت استان سمنان و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

سال					جنس/نسبت جنسی	شرح	وضع سکونت	
۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵				
۴۰۴۹۸۴۴۲	۳۷۹۰۵۶۶۹	۳۵۸۶۳۶۲	۳۰۵۱۵۱۵۹	۲۵۲۸۰۹۶۱	مرد	کشور	کل	
۳۹۴۲۷۸۲۸	۳۷۲۴۴۰۰۰	۳۴۶۲۹۴۲۰	۲۹۵۴۰۳۲۹	۲۴۱۶۴۰۴۹	زن			
۱۰۲/۷	۱۰۱/۸	۱۰۳/۶	۱۰۳/۳	۱۰۴/۶	نسبت جنسی			
۳۵۶۶۵۶	۳۱۹۳۰۰	۳۰۲۴۳۳	۲۵۸۴۰۰	۲۱۳۶۲۰	مرد	استان سمنان		
۳۴۵۷۰۴	۳۱۱۹۱۸	۲۸۷۳۰۹	۲۴۳۰۴۷	۲۰۳۴۱۵	زن			
۱۰۳/۲	۱۰۲/۴	۱۰۵/۳	۱۰۶/۳	۱۰۵	نسبت جنسی			
۲۹۸۴۱۴۱۴	۲۷۰۲۳۶۳۸	۲۴۵۷۶۴۴۲	۱۸۸۰۵۰۲۳	۱۳۷۶۹۶۱۷	مرد	کشور		نقاط شهری
۲۹۳۰۵۴۳۳	۲۶۶۲۳۰۲۳	۲۳۶۸۳۵۲۲	۱۸۰۱۲۷۶۶	۱۳۰۷۴۹۴۴	زن			
۱۰۱/۸	۱۰۱/۵	۱۰۳/۸	۱۰۴/۴	۱۰۵/۳	نسبت جنسی			
۲۸۲۵۰۴	۲۴۴۴۲۴	۲۲۵۰۹۶	۱۷۵۸۹۰	۱۲۶۰۱۱	مرد	استان سمنان		
۳۷۷۹۹۸	۲۴۱۹۲۱	۲۱۵۴۶۳	۱۶۶۵۶۵	۱۱۸۸۲۱	زن			
۱۰۲/۷	۱۰۲/۶	۱۰۲/۸	۱۰۳/۵	۱۰۴/۵	نسبت جنسی			
۱۰۶۵۷۰۲۸	۱۰۸۸۲۰۳۱	۱۱۲۸۹۹۲۰	۱۱۷۱۰۱۳۶	۱۱۵۱۱۳۴۴	مرد	کشور	نقاط روستایی	
۱۰۱۲۳۳۹۵	۱۰۶۲۰۹۷۷	۱۰۹۴۵۸۹۸	۱۱۵۲۷۵۶۳	۱۱۰۸۹۱۰۵	زن			
۱۰۵/۳	۱۰۲/۵	۱۰۳/۱	۱۰۱/۶	۱۰۳/۸	نسبت جنسی			
۷۴۱۵۲	۷۴۸۷۶	۷۷۳۳۷	۸۲۵۱۰	۸۷۶۰۹	مرد	استان سمنان		
۶۷۷۰۶	۶۹۹۹۷	۷۱۸۴۶	۷۶۴۸۲	۸۴۵۹۴	زن			
۱۰۹/۵	۱۰۷	۱۰۷/۶	۱۰۷/۹	۱۰۳/۶	نسبت جنسی			

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار زیر تغییرات شاخص نسبت جنسی در نقاط شهری و روستایی استان سمنان را نمایش می‌دهد. ملاحظه می‌شود که از سال ۱۳۷۵ به بعد، شاخص نسبت جنسی نقاط شهری و روستایی از یکدیگر فاصله‌ی زیادی

پیدا کرده‌اند. از نظر جمعیت شناختی آنچه که بیشتر از سایر عوامل بر روی تغییرات این شاخص در نقاط روستایی اثر گذاشته است، مهاجرت می‌باشد.

نمودار ۲۱- روند تغییرات شاخص نسبت جنسی نقاط شهری و روستایی استان سمنان، سال‌های ۱۳۶۵-۹۵

۳-۳-۴-۹- متوسط بعد خانوار

خانواده به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ارکان جامعه، از مؤثرترین نهادهای اجتماعی است که هرگونه تغییر و تحول در آن می‌تواند تغییراتی را در جامعه ایجاد کند. به همین لحاظ بررسی تغییرات و دگرگونی‌های رخ داده در این نهاد از بنیادی‌ترین اموری است که باید در برنامه‌ریزی‌های منطقه‌ای مد نظر قرارداد. بعد خانوار به‌عنوان متوسط افرادی که در یک خانواده زندگی می‌کنند، از ویژگی‌های اصلی هر خانوار است که باید در بررسی وضعیت و روند تغییرات خانوار، به آن توجه کرد. بعد خانوار می‌تواند تحت تأثیر عوامل اقتصادی، اجتماعی تغییر کند همچنین می‌تواند تبعاتی را نیز در زمینه‌های مختلف ایجاد کند. لذا بررسی آن و روند تغییرات آن یکی از مهم‌ترین عوامل جمعیتی مورد بررسی خواهد بود.

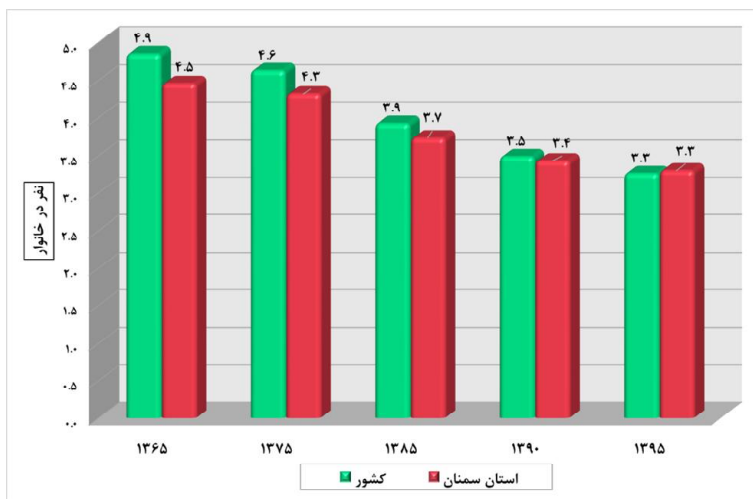
جدول زیر نتایج تعداد و بعد خانوار استان را در مقایسه با کشور طی سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵ نشان می‌دهد. همراه با کاهش مولید در کشور و نیز افزایش شکل خانواده‌های هسته‌ای، بر تعداد خانوارها افزوده شده و از بعد خانوار کاسته شده است. این الگو به‌صورت یکسانی در استان سمنان نیز ملاحظه می‌شود. با کاهش بعد خانوار، این عدد از ۴/۶ در سال ۱۳۶۵ به ۳/۳ در سال ۱۳۹۵ رسیده است. نکته قابل توجه این است که مناطق روستایی و

شهری نیز همگرایی بالایی با این روند نشان می‌دهند. بعد خانوار در مناطق شهری و روستایی استان کاهش پیدا کرده است، به علاوه؛ در سال ۱۳۹۵ بعد خانوار مناطق شهری از مناطق روستایی استان، بیشتر به دست آمده است. متوسط بعد خانوار کشور در سال ۱۳۹۵ برابر با ۳/۳ نفر است این رقم با متوسط بعد خانوار استان، برابر است. رتبه استان به لحاظ شاخص متوسط بعد خانوار ۲۲ می‌باشد، به عبارتی این استان در رده استان‌های با تعداد اعضای خانوار پایین قرار دارد. گفتنی است که بر اساس نتایج آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن (سال ۱۳۹۵)، حدود ۱۳/۷ درصد (معادل ۲۹۲۹۴ خانوار) از خانوارهای استان زن سرپرست بوده‌اند و ۵۴/۳ درصد از خانوارهای زن سرپرست، خانوارهای یک‌نفره (خودسرپرست) بوده‌اند. رتبه استان سمنان به لحاظ شاخص نسبت زنان سرپرست خانوار، ۳ بوده است، به عبارتی در رده استان‌های با نسبت بالای خانوار زن سرپرست قرار دارد.

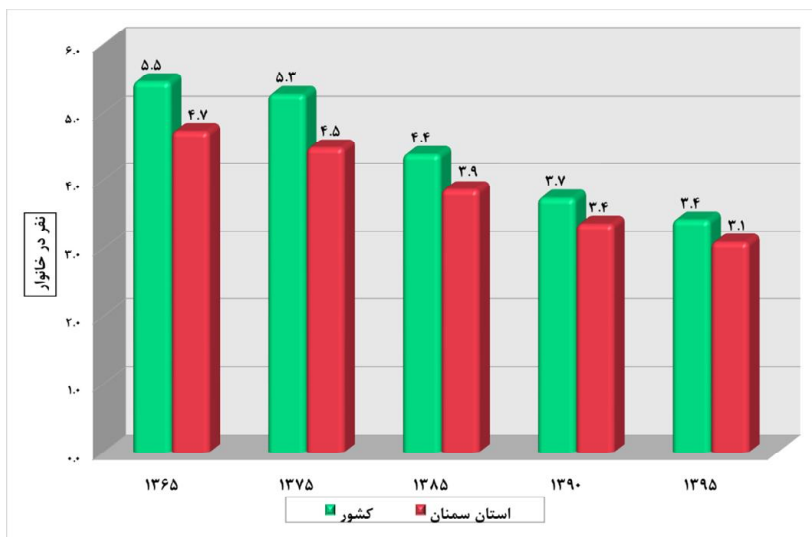
جدول ۲۲- تعداد و متوسط بعد خانوارهای استان سمنان و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

تعداد خانوار						
شرح	جنس	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
کشور	کل	۹۶۷۲۴۷۷	۱۲۳۸۷۳۴۵	۱۷۳۵۲۶۸۶	۲۱۱۱۰۴۸۱	۲۴۱۹۶۰۳۵
	نقاط شهری	۵۵۲۷۴۷۵	۷۹۴۳۱۸۹	۱۲۲۸۲۹۲۶	۱۵۳۶۵۸۹۲	۱۸۱۲۵۴۸۸
	نقاط روستایی	۴۱۴۵۰۰۲	۴۴۰۵۸۱۴	۵۰۶۹۷۶۰	۵۷۴۴۵۸۹	۶۰۷۰۵۴۷
استان سمنان	کل	۹۱۳۳۰	۱۱۴۷۱۲	۱۵۶۴۰۲	۱۸۴۷۱۹	۲۱۵۵۷۱
	نقاط شهری	۵۴۸۷۰	۷۹۲۴۲	۱۱۷۷۸۷	۱۴۱۶۲۳	۱۶۹۷۵۵
	نقاط روستایی	۳۶۴۶۰	۳۵۴۶۹	۳۸۶۱۵	۴۳۰۹۶	۴۵۸۱۶
متوسط بعد خانوار						
کشور	کل	۵/۱	۴/۸	۴/۱	۳/۶	۳/۳
	نقاط شهری	۴/۹	۴/۶	۳/۹	۳/۵	۳/۳
	نقاط روستایی	۵/۵	۵/۳	۴/۴	۳/۷	۳/۴
استان سمنان	کل	۴/۶	۴/۴	۳/۸	۳/۴	۳/۳
	نقاط شهری	۴/۵	۴/۳	۳/۷	۳/۴	۳/۳
	نقاط روستایی	۴/۷	۴/۵	۳/۹	۳/۴	۳/۱

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۲۲- مقایسه تغییرات متوسط بعد خانوار نقاط شهری استان سمنان و کشور، سال‌های ۱۳۶۵-۹۵

نمودار ۲۳- مقایسه تغییرات متوسط بعد خانوار نقاط روستایی استان سمنان و کشور، سال‌های ۱۳۶۵-۹۵

۳-۳-۴-۱۰- موازنه مهاجرتی

مهاجرت یکی از عوامل اصلی دخیل در تغییرات ساختار و پویایی جمعیت است. جابجایی‌های جمعیتی همچنین تحولات اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی در مبدأ و مقصد را موجب می‌شود. مهاجرت را می‌توان نوعی تطبیق و سازگاری در پاسخ به نیازهای اقتصادی و اجتماعی محسوب کرد. بنابراین تفاوت‌های منطقه‌ای علت غالب بسیاری از مهاجرت‌هاست. این تحرکات منطقه‌ای اثرات قابل توجهی را بر وضعیت مناطق مهاجر فرست و مهاجرپذیر اعمال کرده است.

با توجه به کاهش میزان‌های مرگ و میر و مولید، می‌توان گفت سهم مهاجرت در رشد جمعیت در مقیاس تقسیم‌بندی‌های استانی و واحدهای کوچک‌تر از آن در حال افزایش است. لذا توجه به مهاجرت به‌عنوان یکی از ضروریات برنامه‌ریزی‌های منطقه‌ای، سرلوحه بسیاری از مطالعات قرار گرفته است. بر همین اساس در اینجا نیز تلاش شده است که روندهای مهاجرت استان سمنان را به‌عنوان یکی از عوامل تغییرات جمعیت در این استان مورد بررسی قرار دهیم.

مطابق با نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران، تراز مهاجرتی استان سمنان طی ۴۰ سال منتهی به سال ۱۳۹۵، همواره مثبت و مهاجرپذیر بوده است و در فاصله‌ی سال‌های ۹۵-۱۳۵۵، نزدیک به ۷۹ هزار فرد مهاجر به این استان وارد شده‌اند.

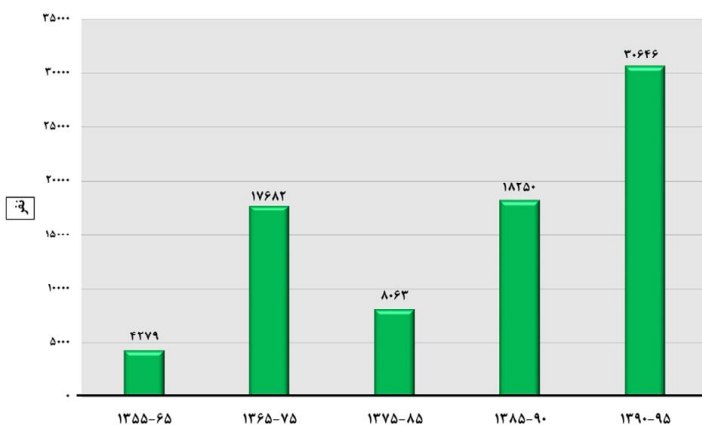
ذکر این نکته ضروری است که در کشور ما، مهاجران خارج‌شده از هر استانی، عمدتاً در رده نیروهای متخصص، توانمند و جوان آن استان محسوب می‌شوند، بنابراین مهاجران وارد شده به استان سمنان می‌توانند زمینه‌ی توسعه و رشد همه‌جانبه استان را فراهم کنند.

همان‌طور که در نمودار و جدول زیر نیز مشاهده می‌شود بیشترین میزان مهاجرپذیری استان سمنان طی پنج‌ساله‌ی ۹۵-۱۳۹۰ اتفاق افتاده است، در این دوره بیش از ۳۰ هزار و ۶۰۰ نفر به استان سمنان وارد شده‌اند، جمعیتی که می‌تواند بر افزایش میزان باروری و در نتیجه رشد جمعیت استان در دوره‌های بعد اثرگذار باشد. نسبت مهاجران وارد شده به مهاجران خارج‌شده در طول ده ساله ۹۵-۱۳۸۵ نشان می‌دهد که به‌طور متوسط به ازای هر ۱۰۰ نفری که از استان خارج‌شده، حدود ۲۰۷ نفر به استان وارد شده است، در واقع در طول ۱۰ ساله‌ی ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵ حدود ۸ درصد از جمعیت استان سمنان مهاجر بوده‌اند.

جدول ۲۳- مقایسه مهاجران واردشده، خارج شده و خالص مهاجرت استان سمنان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۵۵

دوره	مهاجران واردشده	مهاجران خارج شده	خالص مهاجرت	نسبت خالص مهاجرت به جمعیت استان (درصد)	نسبت مهاجران واردشده به مهاجران خارج شده (درصد)
۶۵-۱۳۵۵	۲۴۱۰۵	۱۹۸۲۶	۴۲۷۹	۱	۱۲۱/۶
۷۵-۱۳۶۵	۵۰۴۹۷	۳۲۸۱۵	۱۷۶۸۲	۳/۵	۱۵۳/۹
۸۵-۱۳۷۵	۷۱۷۷۸	۶۳۷۱۵	۸۰۶۳	۱/۴	۱۱۲/۷
۹۰-۱۳۸۵	۴۱۵۰۶	۲۳۲۵۶	۱۸۲۵۰	۲/۹	۱۷۷/۵
۹۵-۱۳۹۰	۵۳۲۶۸	۲۲۶۲۲	۳۰۶۴۶	۴/۴	۲۳۵/۵

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۲۴- خالص مهاجرت استان سمنان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۵۵

در پنج‌ساله ۹۵-۱۳۹۰ تعداد مهاجران واردشده به استان سمنان^۹ ۷۱۴۶۸ نفر بوده که ۵۹۴۹۹ نفر از آن‌ها در نقاط شهری و ۱۱۹۶۹ نفر باقی‌مانده نیز در نقاط روستایی استان سکونت گزیده‌اند به‌عبارتی دیگر طی دوره موردبررسی ۱۰/۶ درصد از جمعیت ساکن در نقاط شهری و ۸/۴ درصد از جمعیت ساکن در نقاط روستایی

۹. در این جدول جابه‌جایی جمعیتی درون استان نیز در نظر گرفته شده است.

استان، مهاجر بوده‌اند. گفتنی است که میزان مهاجرپذیری استان در دوره ۹۵-۱۳۹۰، در مقایسه با دوره‌های قبل، کاهش داشته است. بالاترین میزان مهاجرپذیری مربوط به دوره ۸۵-۱۳۷۵ بوده که ۲۱/۸ درصد از جمعیت نقاط شهری و ۲۱/۶ درصد از جمعیت نقاط روستایی، مهاجر بوده‌اند. ذکر این نکته ضروری است که مطابق با آخرین آمار در دسترس در مورد دلایل مهاجرت به استان سمنان؛ جدای از بحث پیروی از خانوار، مهاجرت‌های به علت انجام یا پایان تحصیل و مهاجرت‌های شغلی (جستجوی کار، جستجوی کار بهتر و انتقال شغلی) بر سایر علل برتری داشته‌اند، بنابراین بیشتر مهاجران وارد شده به استان سمنان، مهاجران دائمی محسوب می‌شوند.

جدول ۲۴- تعداد و نسبت مهاجرپذیری استان سمنان و کشور به تفکیک وضع سکونت، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۶۵

دوره	شرح	تعداد			نسبت مهاجرپذیری (به ازای صد نفر جمعیت کل شهری/روستایی)		
		کل	نقاط شهری	نقاط روستایی	کل	نقاط شهری	نقاط روستایی
۷۵-۱۳۶۵	کشور	۸۷۱۸۷۷۰	۶۱۲۲۶۷۵	۲۵۹۶۰۹۵	۱۴/۵	۱۶/۶	۱۱/۲
	استان سمنان	۹۴۲۹۰	۶۹۱۰۴	۲۵۱۸۶	۱۸/۸	۲۰/۲	۱۵/۸
۸۵-۱۳۷۵	کشور	۱۲۱۴۸۱۴۸	۸۹۹۹۷۰۹	۳۱۴۸۴۳۹	۱۷/۲	۱۸/۶	۱۴/۲
	استان سمنان	۱۲۸۱۲۳	۹۵۸۳۲	۳۲۲۹۱	۲۱/۷	۲۱/۸	۲۱/۶
۹۰-۱۳۸۵	کشور	۵۵۳۴۶۶۶	۴۳۰۲۰۸۶	۱۲۳۲۵۸۰	۷/۴	۸	۵/۷
	استان سمنان	۷۲۰۹۸	۵۹۸۶۸	۱۲۲۳۰	۱۱/۴	۱۲/۳	۸/۴
۹۵-۱۳۹۰	کشور	۴۳۰۰۹۸۸	۳۵۶۴۷۳۵	۷۳۶۲۵۳	۵/۴	۶	۳/۵
	استان سمنان	۷۱۴۶۸	۵۹۴۹۹	۱۱۹۶۹	۱۰/۲	۱۰/۶	۸/۴

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

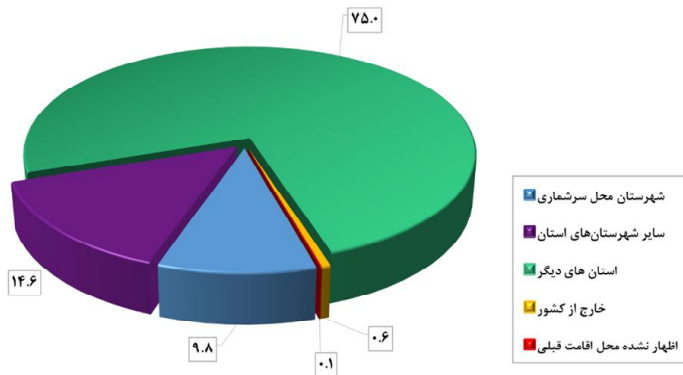
۳-۳-۴-۱۱- مبدأ اقامت قبلی مهاجران

مهاجرت‌های داخلی خود به انواع مختلفی از قبیل مهاجرت‌های شهر به شهر، روستا به شهر، روستا به روستا، شهر به روستا، بین استانی، داخل استانی و ... قابل تقسیم هستند که هر کدام از منظر خاصی به موضوع مهاجرت می‌پردازند. در گزارش حاضر مهاجران استان سمنان برحسب محل اقامت قبلی آنان مورد مطالعه قرار گرفته‌اند و علت پرداختن به این موضوع آگاهی از حجم مهاجرت‌های درون استانی و برون‌استانی می‌باشد.

آگاهی از سهم مهاجرت‌های بین استانی و درون استانی می‌تواند نقش عمده‌ای در سیاست‌گذاری‌های جمعیتی و مهاجرتی یک منطقه داشته باشد.

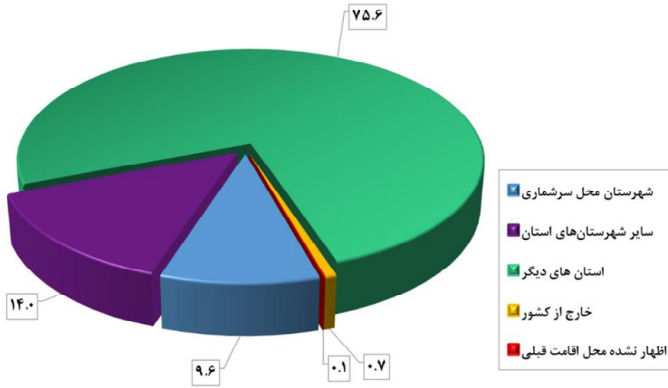
مطابق با نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵ از کل مهاجران وارد شده به استان سمنان؛ مبدأ اقامت ۷۵ درصد از آن‌ها، مهاجران برون‌استانی (مربوط به استان‌های دیگر) بوده‌اند. مهاجران مربوط به سایر شهرستان‌های استان با ۱۴/۶ درصد در مرتبه دوم قرار گرفته‌اند. به‌علاوه مبدأ اقامت ۹/۸ درصد از مهاجران نیز شهرستان محل سرشماری (درون شهرستانی) بوده است، سهم مهاجران غیر ایرانی در این استان کمتر از یک درصد می‌باشد.

لازم به ذکر است که مهاجران درون شهرستانی و درون استانی در این استان، عمدتاً شامل روستاییانی هستند که به سمت نزدیک‌ترین شهرها، محل اقامت خود را تغییر داده‌اند. مهاجرانی که از استان‌های دیگر به استان سمنان وارد شده‌اند عمدتاً از استان‌های تهران، خراسان رضوی و گلستان بوده‌اند. سهم بالایی از مهاجران خارجی مربوط به کشور افغانستان می‌باشند.

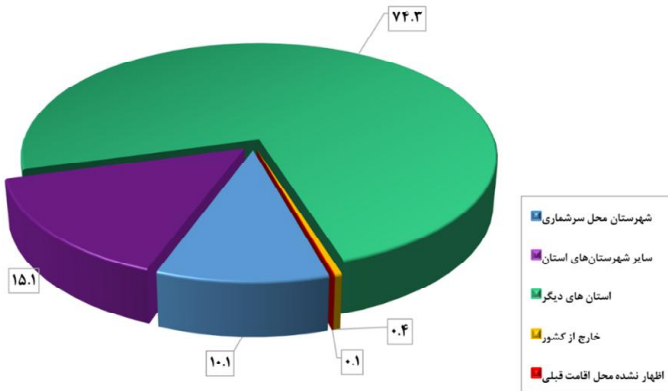

نمودار ۲۵- مبدأ اقامت قبلی مهاجران استان سمنان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

نمودارهای زیر نشان می‌دهند که طی دوره ۹۵-۱۳۹۰، سهم مهاجران برون‌استانی مردان و زنان بسیار نزدیک به یکدیگر بوده است. از کل مهاجران برون‌استانی وارد شده به استان سمنان، ۵۲/۳ درصد مرد و ۴۷/۷ درصد زن می‌باشند و از کل مهاجران درون شهرستانی؛ ۵۴/۴ درصد مرد و ۴۹/۶ درصد زن می‌باشند. بنابراین می‌توان ادعا داشت که مهاجران وارد شده به استان سمنان در قالب خانوار در این استان اقامت گزیده‌اند.

نمودار ۲۶- مبدأ اقامت قبلی مردان مهاجر استان سمنان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

نمودار ۲۷- مبدأ اقامت قبلی زنان مهاجر استان سمنان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

۳-۳-۴-۱۲- الگوی مهاجرت

بررسی آمار و اطلاعات مهاجرتی طی دوره ۹۵-۱۳۹۰ نشان می‌دهد حجم قابل توجهی از مهاجران وارد شده به استان سمنان، مبدأ اقامت قبلی‌شان شهر بوده و به شهرهای استان نیز وارد شده‌اند (۳/۷۴ درصد از کل مهاجران). بررسی توزیع سنی مهاجران شهر به شهر نشان می‌دهد که حدود ۴ درصد از این مهاجران در گروه‌های سنی ۵۰ ساله و بالاتر قرار داشته‌اند، این امر حکایت از مهاجرت خانواری و افراد جوان است که از

شهرهای کوچک به سمت شهرهای بزرگ تر و مراکز شهرستانی در جستجوی شغل و دستیابی به امکانات و خدمات بهتر، دست به مهاجرت زده‌اند. حجم مهاجرت‌های شهر به روستا با ۱۳/۵ درصد از کل مهاجران در مرتبه دوم قرار گرفته است. مهاجرت‌های روستا به شهر با ۸/۵ درصد نیز عدد قابل توجهی است، آمارها حاکی است که حدود ۵۸ درصد از مهاجران شهر به روستا در استان سمنان، در گروه سنی ۱۵ تا ۳۹ سال قرار دارند، در واقع با توجه به حجم مهاجران این گروه سنی، می‌توان گفت که مهاجران شهر به روستا، عمدتاً کسانی بوده‌اند که به خاطر تحصیل، سربازی و کارگری، به‌طور موقت از روستا خارج شده و در سرشماری ۱۳۹۵ به روستای محل سکونت خود بازگشته‌اند.

جدول ۷۵- تعداد و توزیع درصد مهاجران واردشده به استان سمنان بر حسب الگوی مهاجرت (بر اساس آخرین جابجایی انجام‌شده)، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

الگوی مهاجرت							شرح
جمع	اظهار نشده محل اقامت قبلی	خارج از کشور	شهر به روستا	روستا به روستا	روستا به شهر	شهر به شهر	
۷۱۴۶۸	۶۲	۳۹۴	۹۶۳۰	۲۱۷۹	۶۰۸۳	۵۳۱۲۰	تعداد
۱۰۰	۰/۱	۰/۶	۱۳/۵	۳/۰	۸/۵	۷۴/۳	توزیع درصد

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

۳-۳-۴-۱۳- ولادت‌های ثبت شده

زادوولد یکی از مهم‌ترین رویدادهای جمعیتی است که در حرکات طبیعی جمعیت اثرگذار است و عامل منحصربه‌فرد افزایش جمعیت می‌باشد. بنابراین رویداد ولادت از جمله آمارهای حیاتی است که افزایش آن در هر جامعه‌ای تأثیر مستقیمی بر رشد جمعیت می‌گذارد. در سال ۱۳۸۵ تعداد ۸۷۸۰ ولادت برای استان سمنان ثبت شده بود که این رقم به ۱۰۵۱۱ ولادت در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته و طی دو سال بعد (۱۳۹۷) به ۹۳۳۰ ولادت کاهش یافته است. همان‌طور که در جدول ملاحظه می‌شود در سال ۱۳۹۷، میزان خام ولادت‌های ثبت شده در استان پایین‌تر از متوسط کشوری به‌دست آمده است. افزایش تعداد و میزان ولادت‌های ثبت شده در طول سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ را می‌توان به موالید مربوط به دهه ۶۰ دانست که در این بازه زمانی به سن ازدواج و فرزند رسیده‌اند.

جدول ۷۶- تعداد و میزان ولادت‌های ثبت‌شده استان سمنان و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۷-۱۳۸۵

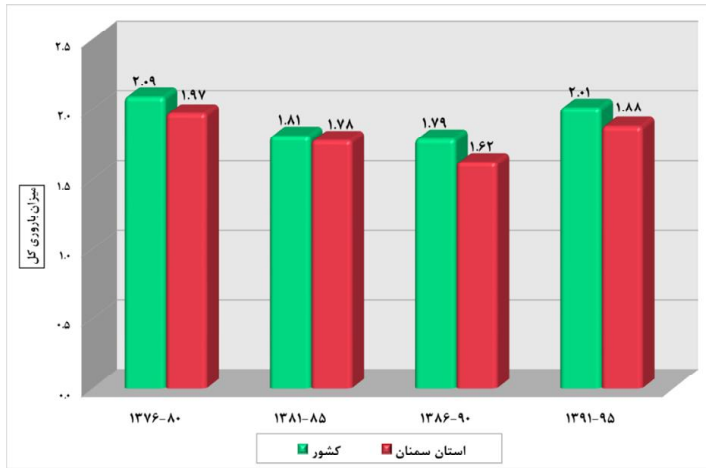
سال	شرح	تعداد			میزان به ازای هزار نفر جمعیت کل شهری/روستایی		
		جمع	نقاط شهری	نقاط روستایی	جمع	نقاط شهری	نقاط روستایی
۱۳۸۵	کشور	۱۲۵۳۹۱۲	۸۴۵۰۵۰	۴۰۸۸۶۲	۱۷/۸	۱۷/۵	۱۸/۴
	استان سمنان	۸۷۸۰	۶۸۳۸	۱۹۴۲	۱۴/۹	۱۵/۵	۱۳/۰
۱۳۹۰	کشور	۱۳۸۲۲۲۹	۱۰۸۷۹۸۸	۲۹۴۲۴۱	۱۸/۴	۲۰/۳	۱۳/۷
	استان سمنان	۹۵۷۴	۷۸۸۰	۱۶۹۴	۱۵/۲	۱۶/۲	۱۱/۷
۱۳۹۵	کشور	۱۵۲۸۰۵۳	۱۱۷۶۰۳۲	۳۵۲۰۲۱	۱۹/۱	۱۹/۹	۱۶/۹
	استان سمنان	۱۰۵۱۱	۹۱۳۱	۱۳۸۰	۱۵	۱۶/۳	۹/۷
۱۳۹۷	کشور	۱۳۶۶۵۱۹	۱۰۴۷۹۲۵	۳۱۸۵۹۴	۱۶/۶	۱۷/۱	۱۵/۴
	استان سمنان	۹۳۳۰	۸۰۸۵	۱۲۴۵	۱۲/۷	۱۳/۷	۸/۷

مأخذ: محاسبه‌شده بر اساس اطلاعات سازمان ثبت‌احوال کشور

۳-۳-۴-۱۴- میزان باروری کل

یکی از مهم‌ترین شاخص‌های باروری، میزان کل باروری است. میزان کل باروری عبارت است از شمار فرزندان که یک زن در طول دوران باروری خود با توجه به سن باروری (۴۹-۱۵ سال)، بدون به شمار آوردن مرگ‌ومیرهای فرزندان به دنیا می‌آورد.

تغییرات میزان باروری کل استان سمنان و کشور برحسب دوره‌های ۵ ساله، از سال ۱۳۷۶ تا ۱۳۹۵ در نمودار ذیل نمایش داده شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود روند باروری هم در کشور و هم در استان سمنان از سال ۱۳۷۶ تا ۱۳۹۰، روندی کاهشی بوده است و در دوره ۹۵-۱۳۹۱ نسبت به دوره‌های قبل، اندکی افزایش یافته است. همچنین در تمامی دوره‌های موردبررسی، میزان باروری کل در استان سمنان از میزان باروری کل در سطح کشور، کمتر می‌باشد. در دوره ۹۵-۱۳۹۱ رتبه استان سمنان به لحاظ شاخص میزان باروری کل، ۲۳ بوده است، به عبارتی در رده استان‌های با میزان پایین باروری قرار داشته است.

نمودار ۲۸- میزان باروری کل استان سمنان و کشور، طی سال های ۹۵-۱۳۷۶

۳-۳-۴-۱۵- مرگ و میرهای ثبت شده

مرگ و میر یکی از دو پدیده ذاتی جمعیت است که ثبات یا تغییر آن سبب تغییر در حجم، توزیع یا ترکیب جمعیت خواهد شد. بنابراین دسترسی به آمار دقیق، صحیح و به روز این رویداد بسیار حائز اهمیت می باشد. شمار مرگ و میرها نیز مانند بسیاری از پدیده های جمعیتی ممکن است در مناطق مختلف، در نقاط شهری و روستایی و حتی در نواحی مختلف یک شهر متفاوت باشد. این تفاوت بیش از هر چیز به تغذیه، ویژگی های زیست محیطی، سطح توسعه و بهداشت، تفاوت های قومی و نژادی، سطح فرهنگ، آگاهی های اجتماعی و عوامل متعدد دیگری مربوط است که هر یک از آنها می تواند مطالعات مرگ و میر را به جهت خاصی سوق دهد. منبع اصلی آمارهای مرگ و میر ثبت وقایع حیاتی یا نظام ثبت احوال است.

میزان خام مرگ و میرهای ثبت شده برای استان سمنان در سال ۱۳۸۵ برابر با ۴/۵ مرگ به ازای هزار نفر جمعیت بوده که طی سال های بعد با روندی سینوسی همان ۴/۵ مرگ به ازای هزار نفر جمعیت در سال ۱۳۹۷ باقی مانده است. در سال ۱۳۹۷، میزان خام مرگ و میرهای ثبت شده استان از متوسط کشوری، کمی بالاتر بوده است. اختلاف میزان خام مرگ و میرهای ثبت شده در نقاط شهری و نقاط روستایی استان نیز قابل توجه است. با توجه به ساختار سنی جمعیت نقاط روستایی استان، می توان اذعان کرد که میزان بالای مرگ و میر ثبت شده مناطق روستایی به خاطر ساختار سنی پیرتر این مناطق است.

جدول ۷۷- تعداد و میزان مرگ‌ومیر ثبت شده استان سمنان و کشور به تفکیک وضع سکونت،
در سال‌های ۹۲-۱۳۸۵

سال	شرح	تعداد			میزان به ازای هزار نفر جمعیت کل شهری/روستایی	
		کل	نقاط شهری	نقاط روستایی	کل	نقاط شهری روستایی
۱۳۸۵	کشور	۴۰۸۵۶۶	۲۵۷۴۳۶	۱۵۱۱۳۰	۵/۸	۵/۳
	استان سمنان	۲۶۷۵	۱۹۰۲	۷۷۳	۴/۵	۴/۳
۱۳۹۰	کشور	۴۲۲۱۳۳	۳۰۵۴۷۵	۱۰۹۶۲۸	۵/۶	۵/۷
	استان سمنان	۲۹۹۲	۲۱۰۳	۸۷۳	۴/۷	۴/۳
۱۳۹۵	کشور	۳۶۹۷۵۱	۲۷۴۸۷۰	۹۴۷۸۸	۴/۶	۴/۶
	استان سمنان	۳۱۲۶	۲۳۹۳	۷۳۳	۴/۵	۴/۳
۱۳۹۷	کشور	۳۵۷۶۸۷	۲۶۷۳۸۴	۹۰۳۰۳	۴/۴	۴/۴
	استان سمنان	۳۲۷۴	۲۵۲۹	۷۴۵	۴/۵	۴/۳

مأخذ: محاسبه شده بر اساس اطلاعات سازمان ثبت احوال کشور

۳-۳-۴-۱۶- امید به زندگی

امید به زندگی^{۱۰} به‌عنوان یکی از اندازه‌های خلاصه سلامت جمعیت، به همراه سایر شاخص‌های بهداشتی، نتیجه عملکردهای نظام سلامت را جهت تعیین اولویت‌ها، تخصیص منابع و ارزشیابی برنامه‌های سلامت مشخص می‌کند. بررسی مقادیر امید به زندگی یک جمعیت در طول زمان یا در مکان‌های مختلف با زمان‌های مشابه، امکان مقایسه برآیند نهایی عوامل خطر منتهی به مرگ و عوامل پیشگیری کننده از مرگ‌ومیر را فراهم می‌سازد. به همین جهت یکی از بخش‌های اصلی موردبررسی در استان سمنان، میزان امید به زندگی آن در سال‌های ۱۳۸۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ می‌باشد.

همراه با افزایش خدمات پزشکی و امکانات بهداشتی و ظهور درمان‌های نوین، روند افزایشی در میزان امید به زندگی رخ داده است. این روند افزایشی هم در سطح کشوری و در سطح استانی دارای نوسان بوده است.

۱۰. منظور از امید به زندگی در بدو تولد، میانگین سال‌هایی است که یک فرد از بدو تولد در زمان و مکان معینی، زندگی خواهد کرد.

در سال ۱۳۹۵ امید به زندگی برای زنان استان ۷۶/۱ سال و برای مردان ۷۳/۲ سال بوده است، بنابراین امید به زندگی زنان استان با اختلاف، بیشتر از امید به زندگی مردان می‌باشد. ملاحظه می‌شود که در سال ۱۳۹۵، میزان امید به زندگی در میان مردان استان، بالاتر از مردان کشور بوده است. به‌طور کلی طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵، امید به زندگی زنان و مردان استان سمنان، روندی افزایشی طی کرده و به امید به زندگی مردان حدود ۱/۵ سال و به امید به زندگی زنان حدود ۱/۷ سال افزوده شده است.

جدول ۷۸- مقایسه امید به زندگی کل کشور و استان سمنان به تفکیک جنس، در سال‌های ۹۵-۱۳۸۵ (سال)

سال	کل کشور		استان سمنان	
	مرد	زن	مرد	زن
۱۳۸۵	۷۱/۷	۷۳/۶	۷۱/۷	۷۴/۲
۱۳۹۰	۷۱/۵	۷۴	۷۰	۷۲/۷
۱۳۹۵	۷۲/۵	۷۵/۵	۷۳/۲	۷۶/۱

مأخذ: بر اساس اطلاعات مرکز آمار ایران

۳-۳-۴-۱۷- پیش‌بینی جمعیت تا سال ۱۴۱۵

در مطالعات جمعیت‌شناسی آهنگ رشد جمعیت از اهمیت به‌سزایی برخوردار می‌باشد. به‌این ترتیب که آهنگ رشد جمعیت اگر متعادل باشد یک فرصت است و در صورتی که غیرم تعادل باشد یک تهدید محسوب می‌شود، برای دستیابی به تجزیه و تحلیل مناسب در این زمینه، ناگزیر به پیش‌بینی جمعیت هستیم. برای انجام پیش‌بینی از روش «ترکیبی پیش‌بینی جمعیت» بهره گرفته شده است. در این روش که متداول‌ترین روش پیش‌بینی جمعیت می‌باشد بر اساس عملکرد مجموعه عوامل مؤثر بر تغییر و تحولات جمعیت یعنی باروری، مرگ و میر، مهاجرت و ترکیب سنی و جنسی جمعیت استفاده شده است.

بر اساس پیش‌بینی مرکز آمار ایران، جمعیت استان سمنان تا سال ۱۴۱۵ به بیش از ۹۸۷ هزار نفر خواهد رسید. یعنی طی ۲۰ ساله‌ی ۱۳۹۵ تا ۱۴۱۵ حدود ۲۸۴۶۴۰ نفر (به ازای هر سال ۱۴۲۳۲ نفر) به جمعیت اضافه خواهد شد که این رقم بسیار پایین است. همچنین بر اساس پیش‌بینی‌های به‌دست آمده در طول ۲۰ سال آینده^{۱۱} بیش از

^{۱۱} . مبنای پیش‌بینی؛ جمعیت سال ۱۳۹۵ است.

۸۶ درصد جمعیت استان ساکن نقاط شهری و حدود ۱۴ درصد جمعیت استان ساکن نقاط روستایی خواهند بود.

جدول ۷۹- پیش‌بینی تعداد جمعیت کشور و استان سمنان، بر اساس برآوردهای مرکز آمار ایران تا سال ۱۴۱۵

سال	شرح	جمع			نقاط شهری			نقاط روستایی		
		مرد وزن	مرد	زن	مرد وزن	مرد	زن	مرد وزن	مرد	زن
۱۴۰۰	کشور	۸۴۹۷۱۰۰۰	۴۲۹۳۷۰۰۰	۴۲۰۳۴۰۰۰	۶۴۳۹۷۰۰۰	۳۲۵۳۶۰۰۰	۳۱۸۶۱۰۰۰	۲۰۵۷۵۰۰۰	۱۰۴۰۱۰۰۰	۱۰۱۷۳۰۰۰
	استان سمنان	۷۷۹۰۰۰	۳۹۵۰۰۰	۳۸۴۰۰۰	۶۳۵۰۰۰	۳۲۲۰۰۰	۳۱۳۰۰۰	۱۴۵۰۰۰	۷۳۰۰۰	۷۱۰۰۰
۱۴۰۵	کشور	۸۹۱۲۱۰۰۰	۴۴۵۰۰۰۰	۴۴۱۷۱۰۰۰	۶۸۹۸۲۰۰۰	۳۴۷۸۰۰۰	۳۴۱۹۵۰۰۰	۲۰۱۳۹۰۰۰	۱۰۱۶۳۰۰۰	۹۹۷۶۰۰۰
	استان سمنان	۸۵۳۰۰۰	۴۳۳۰۰۰	۴۲۰۰۰۰	۷۰۷۰۰۰	۳۵۹۰۰۰	۳۴۹۰۰۰	۱۴۵۰۰۰	۷۴۰۰۰	۷۲۰۰۰
۱۴۱۰	کشور	۹۲۴۶۰۰۰۰	۴۶۵۶۲۰۰۰	۴۵۸۹۸۰۰۰	۷۲۸۷۷۰۰۰	۳۶۶۹۴۰۰۰	۳۶۱۸۳۰۰۰	۱۹۵۸۳۰۰۰	۹۸۶۸۰۰۰	۹۷۱۵۰۰۰
	استان سمنان	۹۲۲۰۰۰	۴۶۸۰۰۰	۴۵۴۰۰۰	۷۷۹۰۰۰	۳۹۵۰۰۰	۳۸۳۰۰۰	۱۴۳۰۰۰	۷۳۰۰۰	۷۰۰۰۰
۱۴۱۵	کشور	۹۵۲۷۸۰۰۰۰	۴۷۹۰۸۰۰۰	۴۷۳۷۰۰۰۰	۷۶۳۴۷۰۰۰	۳۸۳۸۱۰۰۰	۳۷۹۶۵۰۰۰	۱۸۹۳۲۰۰۰	۹۵۲۷۰۰۰	۹۴۰۵۰۰۰
	استان سمنان	۹۸۷۰۰۰	۵۰۱۰۰۰	۴۸۶۰۰۰	۸۴۹۰۰۰	۴۳۱۰۰۰	۴۱۸۰۰۰	۱۳۸۰۰۰	۷۰۰۰۰	۶۸۰۰۰

مأخذ: مرکز آمار ایران

۳-۳-۴-۱۸- جمع‌بندی

- استان سمنان با جمعیتی بالغ بر ۷۶۴ هزار نفر (برآورد مرکز آمار ایران برای سال ۱۳۹۹)، ۰/۹ درصد از جمعیت کشور را شامل می‌شود. از جمله شاخص‌های قابل توجه در این استان بالا بودن نسبت جمعیت شهرنشین است، بطوریکه بر اساس برآورد مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۹، بیش از ۸۱ درصد جمعیت استان را شهرنشینان تشکیل می‌دهند. رتبه استان سمنان به لحاظ شاخص نسبت جمعیت شهرنشین، ۶ بوده است.
- استان سمنان سی‌امین استان کشور به لحاظ تعداد جمعیت است و بعد از استان ایلام، کم‌جمعیت‌ترین استان کشور محسوب می‌شود.
- ساختار سنی جمعیت کنونی استان سمنان نمایانگر قرار گرفتن سهم قابل توجهی از جمعیت در سنین جوانی و میان‌سالی (فعال بالقوه) است؛ میانگین سنی جمعیت (۳۱/۹ سال)، بالا بودن سهم جمعیت ۶۴-۱۵ ساله (۷۱/۹ درصد از کل جمعیت) گواه این مطلب هستند.

- مطابق با نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵، نسبت جنسی استان سمنان برابر با ۱۰۳/۲ به دست آمده است و رتبه استان سمنان به لحاظ این شاخص، ۱۲ بوده است. به عبارتی این استان دارای نسبت جنسی متعادل می‌باشد.
- درصد رشد سالانه جمعیت استان طی دوره ۹۵-۱۳۹۰، بالاتر از میانگین رشد سالانه کشور بوده است. در این دوره درصد رشد سالانه جمعیت استان ۲/۱۶ درصد گزارش شده است.
- تراکم جمعیتی در استان همواره بسیار پایین‌تر از کشور بوده است و عدم توازن جمعیتی در میان شهرستان‌های استان نیز مشهود است.
- رتبه استان سمنان به لحاظ شاخص تراکم جمعیت؛ ۳۰ می‌باشد، به عبارتی بعد از استان خراسان جنوبی، این استان پایین‌ترین تراکم جمعیتی را به خود اختصاص داده است.
- آمار مهاجرت استان (با کسر مهاجرت‌های داخل استانی) نشان می‌دهد که جمعیت مهاجر وارد شده به استان (طی دوره ۹۵-۱۳۹۰) حدود ۷/۷ درصد از جمعیت استان را شامل می‌شود، در استان سمنان جدای از بحث پیروی از خانوار، مهاجرت‌های به علت انجام یا پایان تحصیل و مهاجرت‌های شغلی (جستجوی کار، جستجوی کار بهتر و انتقال شغلی) بر سایر علل برتری داشته‌اند، بنابراین بیشتر مهاجران وارد شده به استان سمنان، مهاجران دائمی محسوب می‌شوند.
- الگوی مهاجرت نیز حاکی است که ۷۴/۳ درصد از مهاجران وارد شده به استان سمنان شهر به شهر بوده است.
- مبدأ اقامت مهاجران نیز نشان می‌دهد که در طول ۵ ساله ۹۵-۱۳۹۰، بیش از ۷۵ درصد از مهاجران از استان‌های دیگر به استان سمنان وارد شده‌اند. مهاجرانی که از استان‌های دیگر به استان سمنان وارد شده‌اند عمدتاً از استان‌های تهران، خراسان رضوی و گلستان بوده‌اند.
- خالص مهاجرت استان نیز در طول سال‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۵، همواره مثبت بوده است، این امر دلالت بر مهاجریذیری استان دارد. گفتنی است که طی بازه مورد بررسی به استان سمنان نزدیک ۷۹ هزار نفر مهاجر وارد شده است.
- در خصوص متوسط بعد خانوارهای ساکن در این استان باید گفت که بعد خانوار با میانگین کشوری، برابر گزارش شده است و نکته حائز اهمیت در مورد خانوارهای استان این است که؛ بر اساس نتایج آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن (سال ۱۳۹۵)، حدود ۱۳/۷ درصد (معادل ۲۹۲۹۴ خانوار) از خانوارهای استان زن سرپرست بوده‌اند و ۵۴/۳ درصد از خانوارهای زن سرپرست، خانوارهای یک‌نفره (خودسرپرست) بوده‌اند. رتبه استان سمنان به لحاظ شاخص نسبت زنان سرپرست خانوار، ۳ بوده است، به عبارتی در رده استان‌های با نسبت بالای خانوار زن سرپرست قرار دارد.

- بر اساس آمار سال ۱۳۹۷ سازمان ثبت احوال، میزان خام ولادت در استان، پایین تر از میانگین کشوری می باشد و باروری کل در استان برابر با ۱/۸۸ بوده که پایین تر از کل کشور است.
- میزان خام مرگ و میرهای ثبت شده برای سال ۱۳۹۷ در استان از میانگین کشوری، کمی بالاتر گزارش شده است. این امر متأثر از پیرتر بودن ساختار سنی جمعیت استان سمنان نیز می باشد.

۳-۳-۵- وضعیت سواد و تعلیم و تربیت رسمی - عمومی استان سمنان

۳-۳-۵-۱- تعلیم و تربیت رسمی - عمومی

آموزش عمومی شامل دوره های ابتدایی، راهنمایی، متوسطه عمومی و فنی و حرفه ای می باشد و مسئولیت اجرای آن با وزارت آموزش و پرورش است. شایان ذکر است که از سال تحصیلی ۹۲-۱۳۹۱ با تغییر نظام آموزش عمومی مقاطع تحصیلی شامل ابتدایی، متوسطه دوره اول و متوسطه دوره دوم است. در این بخش تلاش خواهد شد، در ابتدا آمار بخش تعلیم و تربیت رسمی عمومی با تمرکز بر استان سمنان ارائه شود و در نهایت ضمن احصاء مهم ترین مسائل و چالش های آموزش عمومی راهکارهایی برای بهبود این وضعیت پیشنهاد خواهد شد.

۳-۳-۵-۱-۱- آمار و اطلاعات

- در سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸ از مجموع ۱۳۰۰۶۱ دانش آموز مشغول به تحصیل در سطح استان، ۷۳۴ نفر در دوره آموزش استثنایی (۵۶/۰ درصد و ۴۷/۰ درصد دانش آموزان استثنایی کشور)، ۱۰۲۷۳ نفر در دوره پیش دبستانی (۸۹/۷ درصد دانش آموزان)؛ ۶۵۱۹۷ نفر در دوره ابتدایی (۱۲/۵۰ درصد و پایین تر از میانگین کشوری با ۵۴/۶ درصد)، ۲۸۳۳۸ نفر در دوره متوسطه اول (۷۸/۲۱ درصد و پایین تر از میانگین کشوری با ۲۲/۷ درصد)، ۲۳۳۹۳ نفر در دوره متوسطه دوم (۹۸/۱۷ درصد و پایین تر از متوسط کشوری با ۱۸ درصد) و ۲۱۲۶ دانش آموز در دوره بزرگسال (۶۳/۱ درصد) مشغول به تحصیل بوده اند.
- از کل دانش آموزان استان ۵۱/۲۵ درصد را پسران و ۴۸/۷۵ درصد را دختران تشکیل می دهند.
- پوشش تحصیلی در دوره ابتدایی در این استان ۹۹/۸ درصد، در دوره متوسطه اول ۹۷/۵ درصد، در دوره متوسطه دوم ۹۳/۴ درصد و در دوره پیش دبستانی ۹۲ درصد است.

- بر اساس آمار سازمان نوسازی، توسعه و تجهیز مدارس کشور، سرانه مطلوب فضای آموزشی در کشور ۸/۴ مترمربع است. سرانه متوسط فضای آموزشی در کشور نیز ۵/۱۸ مترمربع است^{۱۲}. در استان سمنان سرانه فضای آموزشی ۵/۸۴ متر می‌باشد و بالاتر از میانگین کشوری است.
- بر اساس آمار حدود ۶۰ درصد از مدارس استان سمنان نیازمند تعمیر و مقاوم‌سازی هستند.
- بر اساس اطلاعات سالنامه آماری سال ۱۳۹۸ استان سمنان حدود ۸۳۷۰ نفر شاغل در آموزش و پرورش هستند که شامل گروه معلمان (آموزگار، دبیر، هنرآموز و استادکار)، گروه مدیریت (مدیر، معاون پرورشی، معاون فناوری، معاون اجرایی، معاون امور عمومی و معاون آموزشی) و گروه کیفیت‌بخشی (شامل مشاور، مربی امور تربیتی پرورشی، مراقب سلامت، سرپرست بخش، سرپرست آموزش، سرپرست شبانه‌روزی، مسئول سوادآموزی مجتمع، مسئول توان‌بخشی و متصدی سایت رایانه) می‌باشد
- بر اساس آمار اداره کل آموزش و پرورش استان، دسترسی به سامانه شاد در استان سمنان حدود ۸۸ درصد می‌باشد. آن دسته از دانش‌آموزانی که به شبکه شاد دسترسی ندارند تعدادی در کلاس‌های حضوری (دانش‌آموزان روستایی)، تعدادی از آموزش‌های تلویزیونی و تعدادی نیز از درس‌نامه‌ها و محتواهای درسی تولیدشده از سوی مدارس، استفاده می‌کنند.

جدول ۸۰- آمار و اطلاعات بخش آموزش و پرورش استان سمنان

سال و مقطع تحصیلی	جمع	پسر	دختر	معلم	مدیریت و کیفیت‌بخشی	تعداد آموزشگاه	تعداد کلاس درس
۱۳۹۸-۹۹	۱۳۰۰۶۱	۶۶۶۶۲	۶۳۳۹۹	۴۶۸۲	۱۹۹۵	۱۴۲۷	۵۸۷۰
آموزش استثنایی	۷۳۴	۴۲۳	۳۰۲	۱۷۵	۵۷	۲۰	۱۲۶
پیش‌دبستانی	۱۰۲۷۳	۵۲۸۰	۴۹۹۳			۲۹۲	۶۶۷
ابتدایی	۶۵۱۹۷	۳۳۳۸۲	۳۱۸۱۵	۱۸۸۶	۷۴۶	۴۳۸	۲۰۷۴
متوسطه دوره اول	۲۸۳۳۸	۱۴۴۰۳	۱۳۹۳۵	۱۱۷۵	۵۵۸	۲۴۲	۱۶۳۳
متوسطه دوره دوم	۲۳۹۹۳	۱۱۹۴۳	۱۱۴۵۰	۱۴۴۶	۶۳۴	۲۱۱	۱۳۷۰
بزرگ‌سال (دوره اول متوسطه)	۲۰۹	۱۰۸	۱۰۱	۰	۰	۸۲	۰
بزرگ‌سال (دوره دوم متوسطه)	۱۹۱۷	۱۱۱۴	۸۰۳	۰	۰	۱۴۲	۰

^{۱۲} در فضای آموزشی شهری سرانه ۴/۹۶ متر مربع و در فضاهای آموزش روستایی سرانه ۵/۸۱ متر مربع است.

۳-۵-۱-۲- مهم ترین مسائل آموزش و پرورش استان سمنان

۱. کمبود فضای آموزشی به خصوص در شرق استان؛
۲. فرسوده و غیراستاندارد بودن ۶۰ درصد از مدارس و تجهیزات آموزشی آن‌ها؛
۳. بازماندگی از تحصیل (۷۵۷ نفر در همه مقاطع تحصیلی در سال ۱۳۹۹)؛
۴. عدم دسترسی حدود ۱۲ درصد دانش‌آموزان به سامانه شاد به دلیل در دسترس نبودن اینترنت و گوشی‌های هوشمند؛

۳-۵-۱-۳- راهکارهای پیشنهادی

به منظور بهبود وضعیت تشریحش ده در بالا و انجام اقدامات مقتضی در خصوص مسائل احصائی راهکارهای زیر ارائه می‌گردد:

۱. تأمین، تجهیز و نوسازی فضای آموزشی در سطح استان؛
۲. رصد، احصاء و شناسایی افراد بازمانده از تحصیل در سطح استان و کاربست برنامه آبا(آشتی با آموزش) به منظور بازگرداندن این افراد به چرخه آموزش؛
۳. بهبود وضعیت دسترسی به آموزش‌های مجازی(سامانه شاد) از طریق ایجاد زیرساخت‌ها و .....؛

۳-۵-۲- وضعیت سواد در استان سمنان

جدول ۸۱- وضعیت نرخ باسوادی در استان سمنان

نرخ باسوادی(درصد)	جنس/ سکونت‌گاه
۹۳/۴۲	مردان
۸۹/۵۰	زنان
۹۳/۲	شهری
۸۴/۵	روستایی
۹۱/۴۹	نرخ کلی سواد

۳-۵-۲-۱- آمار و اطلاعات

- بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵ میزان باسوادی مردان و زنان ۶ ساله و بیشتر استان به ترتیب معادل ۹۳/۴۲ درصد (بالتر از متوسط کشوری با ۹۱ درصد) و ۸۹/۵۰ (بالتر از متوسط کشوری با ۸۴/۲) بوده است. میزان باسوادی در نقاط شهری و روستایی به ترتیب ۹۳/۲ درصد (بالتر از متوسط

کشوری با ۹۰/۸ و ۸۴/۵ درصد (بالاتر از متوسط کشوری با ۷۸/۵) درصد بوده است. فاصله باسوادى مردان و زنان در سطح استان حدود ۴ درصد و فاصله باسوادى در نقاط شهری و روستایى حدود ۹ درصد می‌باشد. به‌طورکلی استان سمنان در شاخص‌های چهارگانه از سطح متوسط کشوری بالاتر می‌باشد. به‌طورکلی بر اساس شاخص‌های کلی سواد، سمنان در جایگاه سوم کشوری قرار می‌گیرد.

- بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ شهرستان سمنان با ۹۳/۵ درصد و شهرستان آرادان با ۸۱/۵ درصد به ترتیب بیشترین و کمترین میزان باسوادى را در استان سمنان دارا هستند.
- بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵، در بازه سنی ۱۰ تا ۴۹ سال حدود ۱۳ هزار و ۷۳۳ نفر بی‌سواد بوده‌اند. در سال ۱۳۹۸ نیز حدود ۲۹۸۰ نفر در دوره‌های سه‌گانه سوادآموزی، تحکیم و انتقال شرکت کرده‌اند.
- بر اساس آخرین آمار معاونت سوادآموزی اداره کل آموزش و پرورش سمنان، حدود ۵ مرکز یادگیری محلی در استان وجود دارد که در کنار آموزش سواد پایه به سوادآموزان این استان مواردی شامل حرفه‌آموزی و ایجاد اشتغال و تولید نیز جزء فعالیت آن‌ها است. بر اساس آمار سازمان نهضت سوادآموزی حدود ۵۱۲ مرکز یادگیری محلی در کشور وجود دارد که سهم استان سمنان حدود ۰/۹۷ درصد می‌باشد.

۳-۲-۵-۲- مهم‌ترین مسائل سوادآموزی

۱. نبود آمار دقیق در خصوص بی‌سوادان استان سمنان و اطلاعات اسمی آن‌ها؛
۲. انگیزه پایین برای سوادآموزی به دلیل فقر اقتصادی و فرهنگی؛
۳. انگیزه حرفه‌ای پایین آموزشیاران و در نتیجه افت کمیت و کیفیت آموزش؛
۴. تعداد اندک مراکز یادگیری محلی در سطح استان (در برخی از شهرهای استان حتی یک مرکز هم وجود ندارد)
۵. تعداد بالای افراد کم‌سواد و خطر بازگشت به بی‌سوادى؛

۳-۲-۵-۳- راهکارهای پیشنهادی

- ۱- استفاده از ظرفیت سایر دستگاه‌های اجرایی برای شناسایی اسمی افراد بی‌سواد؛
- ۲- انجام اقدامات فرهنگی و انگیزه‌بخش برای ایجاد گرایش به سوادآموزی در افراد بی‌سواد؛
- ۳- بهبود بخشیدن به وضعیت استخدامی آموزشیاران در جهت ارتقای انگیزه حرفه‌ای آن‌ها؛
- ۴- افزایش تعداد مراکز یادگیری محلی (حداقل یک مرکز برای هر شهرستان)؛
- ۵- انسداد مبادی بازگشت به بی‌سوادى (به‌طور مثال تولید محتوای ساده برای نوآموزان و کم‌سوادان)؛

۳-۵-۳- وضعیت آموزش عالی در استان سمنان

۳-۵-۳-۱- آمار و اطلاعات

• در حوزه آموزش عالی با توجه به تقسیم‌بندی‌های صورت گرفته مبتنی بر سیاست‌ها و ضوابط اجرایی حاکم بر آمایش آموزش عالی در جمهوری اسلامی ایران (مصوبه جلسه ۷۷۶ مورخ ۱۳۹۴/۱۲/۱۸ شورای عالی انقلاب فرهنگی) استان سمنان در منطقه ۹ جایابی شده است:

منطقه ۹ شامل استان‌های خراسان شمالی، خراسان رضوی، خراسان جنوبی و سمنان و دانشگاه‌های دامغان، شاهرود، گرمسار، سمنان، بجنورد، فردوسی مشهد، نیشابور، فنی و مهندسی فناوری‌های نوین قوچان، تربت‌حیدریه، حکیم سبزواری، بیرجند، صنعتی بیرجند، کوثر بجنورد، بزرگمهر قانات، دانشکده فنی و مهندسی گل بهار، دانشکده کشاورزی و دامپروری تربت‌جام، دانشکده کشاورزی شیروان، فرزندگان سمنان (ویژه دختران) و دانشکده فنی و مهندسی (فناوری‌های نوین) سبزوار است.

• در سال ۹۸-۹۹ تعداد کل دانشجویان استان برابر ۶۷۱۷۰ نفر بوده است که ۳۵۴۳۷ نفر (۵۲/۷۵) درصد مرد و ۳۱۷۳۳ نفر (۴۷/۲۵) درصد زن بوده‌اند.

• از کل دانشجویان ۹/۵۱ درصد در مقطع کاردانی (۶۳۸۸ دانشجوی)، ۶۰/۸۳ درصد در مقطع کارشناسی (۴۰۸۶۰ دانشجوی)، ۱۹/۳۷ درصد در مقطع کارشناسی ارشد (۱۳۰۱۲ دانشجوی)، ۱۰/۲۸ درصد در دکتری حرفه‌ای و تخصصی (۶۹۱۰ دانشجوی) تحصیل می‌کنند.

• بر اساس آمار، از تعداد کل دانشجویان استان:

۱. ۸/۶۷ درصد (۵۸۲۷ دانشجوی) در گروه پزشکی (بالا تر از متوسط کشوری با ۷/۲۶ درصد)؛
۲. ۳۹/۲۵ درصد (۲۶۳۶۶ دانشجوی) در گروه علوم انسانی (پایین تر از متوسط کشوری با ۴۸/۵ درصد)؛
۳. ۷/۷۷ درصد (۵۲۲۱ دانشجوی) در گروه علوم پایه (بالا تر از متوسط کشوری با ۶/۲ درصد)؛
۴. ۳۳/۴۶ درصد (۲۲۴۷۹ دانشجوی) در گروه فنی مهندسی (بالا تر از متوسط کشوری با ۲۶/۵)؛
۵. ۴/۳۵ درصد (۲۹۲۳ دانشجوی) در گروه کشاورزی و دامپزشکی (بالا تر از متوسط کشوری با ۳/۷۶ درصد)؛
۶. ۶/۴۸ درصد (۴۳۵۴ دانشجوی) در گروه هنر (بالا تر از متوسط کشوری با ۳/۳۷ درصد) مشغول به تحصیل بوده‌اند.

• دانش‌آموختگان دوره‌های تحصیلی مختلف در سال ۹۸-۱۳۹۷، ۱۲۲۲۶ نفر بوده‌اند که از این تعداد:

۱. ۱۴/۰۰ درصد مربوط به دوره کاردانی (۱۷۱۲ نفر)؛
۲. ۵۴/۳۳ درصد مربوط به دوره کارشناسی (۶۶۴۳ نفر)؛
۳. ۲۷/۲۶ درصد مربوط به دوره کارشناسی ارشد (۳۳۳۳ نفر)؛

۴. ۱/۷۰ درصد مربوط به دکتری حرفه‌ای (۲۰۹ نفر)؛

۵. ۲/۶۹ درصد مربوط به دکتری تخصصی (۳۲۹ نفر)؛

• بر اساس آمار ارائه شده در سال ۱۳۹۵ در استان سمنان ۶۵ موسسه آموزش عالی وجود دارد (۲/۲) از مؤسسات آموزش عالی کشور) که شامل ۶ واحد دولتی (وزارت عتف)، ۹ واحد دانشگاه پیام نور، ۲۱ واحد علمی - کاربردی، ۲ واحد دانشگاه فرهنگیان، ۴ موسسه فنی و حرفه‌ای، ۱ دستگاه اجرایی، ۲ واحد وزارت بهداشت، ۱۰ موسسه غیردولتی - غیرانتفاعی و ۱۰ واحد دانشگاه آزاد می‌باشد.

• در سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸، تعداد آموزشگران دانشگاهی تمام وقت مؤسسات آموزش عالی، ۲۲۳۷ نفر بوده است. ۷۵/۵ درصد (۱۶۸۸) از آموزشگران مرد و ۲۴/۵ درصد (۵۴۹) زن بوده‌اند.

• نسبت دانشجو به استاد بر اساس آمار وزارت عتف حدود ۴۳/۵۹ می‌باشد که نسبت به متوسط کشوری که ۴۹/۷ نفر می‌باشد در سطح پایین تری قرار دارد.

• بر اساس آمار آمایش آموزش عالی سهم شاغلان با تحصیلات عالی به کل شاغلان استان حدود ۲۵/۳۹ درصد است و سهم شاغلان با تحصیلات عالی استان به کل شاغلان عالی کشور ۱/۰۸ درصد می‌باشد.

۳-۳-۵-۲- مهم ترین مسائل آموزش عالی

بر اساس گزارش‌ها و تحلیل‌های ارائه شده مهم ترین مسائل آموزش عالی استان به شرح ذیل می‌باشد:

۱. عدم وجود فضای کالبدی مناسب و کافی برای ارائه خدمات به دانشجویان؛
۲. ناکافی بودن جاذبه‌های لازم برای نگه داشتن نیروی متخصص انسانی و در نتیجه مهاجرت بالای متخصصان؛
۳. وابستگی شدید منابع مالی دانشگاه‌ها به درآمدها و بودجه عمومی و در نتیجه در خطر افتادن استقلال دانشگاه؛
۴. مدرک گرایی و بی توجهی به مهارت افزایی به خصوص در خصوص دانشگاه علمی - کاربردی؛
۵. توسعه نامتناسب فضای مجازی به خصوص در مواجهه با دوران کرونا؛
۶. عدم تناسب رشته‌ها با نیازهای بازار کار، شرایط بومی منطقه و مزیت‌های نسبی موجود کشور به دلیل فقدان آمایش آموزش عالی؛

۳-۳-۵-۳- راهکارهای پیشنهادی

۱. ارتقای وضعیت کمی و کیفی فضاهاى آموزشى؛
۲. اشتغال‌زایی و ایجاد جاذبه برای افراد متخصص به منظور ممانعت از مهاجرت نخبگان؛

۳. تنوع بخشی به درآمدهای اختصاصی دانشگاه‌ها و کاهش وابستگی به درآمدهای عمومی؛
۴. ماموریت‌گرایی و مهارت محور نمودن رشته‌های علمی و استفاده از راهکار تغییر از عرضه محوری به تقاضا محوری به منظور کاهش بیکاری؛
۵. انجام مطالعات آمایشی در سطح آموزش عالی استان و تطابق آموزش‌ها و پژوهش‌های دانشگاهی با نیازها و مزیت‌های استان و کشور؛
۶. توسعه متناسب فضای مجازی (دو فضای متناسب امور اجرایی، آموزشی و پژوهشی دانشگاه)؛

۳-۴- بررسی نظام اقتصادی و تولید

۳-۴-۱- نمای کلی اقتصاد استان سمنان

بر اساس آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵ جمعیت استان برابر ۷۰۲۳۶۰ نفر بوده که در مقایسه با سال ۱۳۹۰ سالانه به طور متوسط ۲/۱۶ درصد رشد یافته است. از این تعداد جمعیت ۷۹/۸ درصد در نقاط شهری، ۲۰/۲ درصد در نقاط روستایی ساکن بوده‌اند. سمنان یکی از استان‌های کم جمعیتی کشور است که بعد از استان ایلام در رتبه دوم از نظر پایین بودن جمعیت کشور است. از این رو جز استان‌ها با تراکم پایین جمعیتی است. در سال ۱۳۹۸ بر اساس نتایج طرح آمارگیری از نیروی کار، نرخ مشارکت اقتصادی استان ۳۶/۴ درصد، نرخ بیکاری ۸/۱ درصد و در سال قبل به ترتیب ۳۷/۶ و ۷/۲ می‌باشد. نتایج این طرح نشان می‌دهد که در سال ۱۳۹۸ حدود ۳۴/۷ درصد شاغلان در بخش صنعت، ۱۵/۹ درصد در بخش کشاورزی و ۴۹/۴ درصد در بخش خدمات اشتغال داشته‌اند. در سال ۱۳۹۸ تعداد کارکنان دولت ۳۷۳۷ نفر بوده است که از این تعداد ۵۱/۸ درصد رسمی و پیمانی و ۴۸/۱ درصد غیررسمی بوده‌اند. همچنین از این تعداد ۷/۳ درصد کمتر از دیپلم و ۱۵/۸ درصد دیپلم و ۷/۲ درصد فوق دیپلم و ۳۸/۲ درصد لیسانس و ۲۹ درصد مدرک تحصیلی فوق لیسانس و ۲/۳ درصد مدرک دکتری را داشته‌اند. در سال ۱۳۹۸؛ تعداد فرصت‌های شغلی اعلام شده از طریق مراکز کاریابی ۵۸۱۶، تعداد متقاضیان کار ۹۳۷۳ نفر و تعداد به کار گمارده شدگان در این سال برابر با ۲۶۵۹ نفر بوده است. بررسی سطح درآمد سالانه خانوار نشان می‌دهد که این استان در سطح پایینی درآمدی نسبت به میانگین کشوری قرار دارد. به ویژه این موضوع در مناطق شهری استان دارای وضعیت نامطلوبی است. رتبه این استان از نظر متوسط درآمد خانوار شهری در سطح پایین و سوم در میان استان‌های کشور است. یکی از ویژگی‌های مثبت استان پایین بودن ضریب جینی میان در سطح استان است. در واقع استان سطح توزیع درآمد در میان دهک‌های بالا و پایین جامعه اختلاف زیادی ندارد. این استان به دلیل نزدیک به استان تهران، اصفهان و خراسان رضوی به عنوان‌های استان‌های صنعتی کشور، بخشی از نیروی کار استان جذب این استان‌ها شده از این رو نرخ مشارکت

اقتصادی در سطح پایینی قرار دارد. در بخش جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی استان سمنان در رتبه ۱۶ استان‌های کشور قرار دارد این میزان از سرمایه گذاری خارجی کافی نیست و لازم است در این زمینه سیاست‌گذاران با شناساندن ظرفیت‌های استان و همچنین فراهم آوردن شرایط برای سرمایه گذاری به جذب سرمایه گذار خارجی اقدام کنند. یکی از نقاط قوت استان بالا بودن سرانه تولید ناخالص داخلی کشور است. در واقع میزان تولید سرانه ناخالص داخلی از ۱۳۴۴۳۸ هزار ریال به نفر در سال ۹۲ به ۲۱۴۹۲۴ در سال ۹۶ رسیده است.

جدول ۸۲- نمای کلی وضعیت استان سمنان در مقایسه با کشور در سال ۹۸

شاخص	بخش	سمنان	کشور	رتبه در کشور
اندازه بازار خانگی	سهام جمعیتی (۱۳۹۵)	۰/۹	۱۰۰	۳۰
	سهام جمعیت شهری (۱۳۹۵)	۰/۹	۱۰۰	۲۷
	سهام جمعیت روستایی (۱۳۹۵)	۰/۷	۱۰۰	۳۰
	تراکم نسبی جمعیت (نفر در کیلومتر مربع)	۸	۵۱	۳۰
	میزان شهرنشینی	۸۰/۸	۷۵/۱	۶
نرخ اشتغال	مناطق شهری	۹۱/۲	۸۸/۲	-
	مناطق روستایی	۹۴/۹	۹۲/۷	-
	کشاورزی	۱۵/۹	۱۷/۷۵	-
سهام اشتغال	صنعت	۳۴/۷	۳۱/۹۵	-
	خدمات	۴۹/۴	۵۰/۲۵	-
	جمعیت کل	۸/۱	۱۰/۶	۲۷
نرخ بیکاری	مناطق شهری	۸/۸	۱۱/۸	۲۹
	مناطق روستایی	۵/۱	۷/۳	۲۸
	مناطق شهری	۱/۹۱	۲/۰۹	۲۷
بار تکفل خالص	مناطق شهری	۲/۵۸	۲/۷۱	۲۰
درآمد	متوسط درآمد سالانه یک خانوار شهری	۳۷۲۹۷۱	۵۴۱۰۰۷	۲۹
	متوسط درآمد سالانه یک خانوار روستایی	۲۳۰۷۵۳	۲۹۷۰۲۲	۲۶
	مناطق شهری	۰/۲۹۳۸	۰/۳۸۲۸	۲۸
ضریب جینی	مناطق روستایی	۰/۲۸۹۸	۰/۳۵۳۹	۲۵
	جمعیت کل	۳۶/۴	۳۹/۹	۲۶
نرخ مشارکت اقتصادی	مناطق شهری	۳۶/۳	۳۹/۲	۲۵
	مناطق روستایی	۳۶/۹	۴۲/۳	۲۶
	میزان جذب سرمایه (هزار دلار) (۱۳۹۷)	۲۷۸۷۴	۵۱۰۴۶۴۲	۱۶
نرخ رشد سپرده‌های بانکی	-	۳۶/۲	۳۱/۴	۶
سرانه تولید ناخالص داخلی استان	هزار ریال به نفر (۱۳۹۶)	۲۱۴۹۲۴	۱۸۴۵۸۴	۴

تولید ناخالص داخلی

بررسی تولید ناخالص داخلی استان سمنان نشان می‌دهد که به‌طور متوسط این استان ۰/۸۲ درصد از تولید ناخالص داخلی ایران را از سال ۱۳۷۹ تا ۱۳۹۷ داشته است. بررسی این شاخص در تولید ناخالص داخلی بدون نفت که وضعیت اقتصادی استان را بهتر نمایش می‌دهد، نشان داد که در تمامی سال‌های موردبررسی سهم تولید ناخالص داخلی بدون نفت استان سمنان بیش از ۱ درصد بوده است. موضوع مهم دیگر این است که روند تولید ناخالص داخلی استان نشان می‌دهد که سهم تولید ناخالص داخلی (با و بدون نفت) استان اگر چه نوساناتی داشته است اما در مجموع روند صعودی داشته است.

جدول ۸۳- تولید ناخالص داخلی (میلیون ریال)

سال	تولید ناخالص داخلی		تولید ناخالص داخلی بدون نفت	
	کل کشور	سمنان	کل کشور	سمنان
۱۳۷۹	۶۳۰۰۳۸۶۲۳	۴۷۲۱۰۷۹	۵۱۳۳۴۰۲۰۰	۴۷۰۴۴۲۴
۱۳۸۰	۷۳۳۹۰۸۹۸۲	۵۷۷۱۵۹۰	۶۱۴۱۷۶۶۷۶	۵۷۴۲۹۰۴
۱۳۸۱	۹۵۴۲۴۰۲۷۳	۷۲۳۷۰۷۳	۷۷۸۸۵۶۴۵۴	۷۱۴۵۳۰۵
۱۳۸۲	۱۱۸۹۲۸۶۸۷۹	۹۰۵۰۶۰۱	۹۶۵۷۵۷۱۳۱	۸۹۶۵۷۶۴
۱۳۸۳	۱۵۵۴۸۱۰۸۹۴	۱۳۱۱۵۲۴۷	۱۲۳۱۵۱۳۰۳۷	۱۲۲۹۰۱۴۶
۱۳۸۴	۱۹۶۱۱۸۷۵۴	۱۵۱۳۵۰۹۲	۱۵۰۱۳۲۰۴۰۶	۱۵۰۰۸۳۰۵
۱۳۸۵	۲۳۸۲۶۷۸۱۸	۱۸۷۱۷۶۹۴	۱۸۵۸۸۲۹۹۶۹	۱۸۴۲۴۳۱۵
۱۳۸۶	۳۰۷۲۶۱۵۴۳۹	۲۳۴۶۴۱۹۴	۳۳۷۰۸۰۶۱۹۲	۳۳۰۱۹۰۶۲
۱۳۸۷	۳۶۵۵۱۹۵۴۷۲	۲۹۵۲۷۵۹۶	۲۹۳۳۶۰۱۴۷۳	۲۹۲۸۹۴۸۶
۱۳۸۸	۳۸۹۴۳۲۳۷۸	۳۳۳۷۷۹۵۸	۳۳۹۶۷۹۴۷۶	۳۳۱۲۴۸۳۷
۱۳۸۹	۴۸۵۵۶۲۲۱۱	۴۴۳۲۰۳۴۵	۴۰۱۰۲۲۰۵۷۲	۴۴۰۲۰۳۲۶
۱۳۹۰	۶۸۶۶۸۱۱۱۴۷	۵۴۶۶۰۶۰۳	۵۰۹۷۴۸۶۰۰۹	۵۴۳۵۵۳۴۰
۱۳۹۱	۸۵۳۳۹۱۸۳۰	۶۷۷۶۲۸۴۳	۶۵۷۸۱۰۲۵۳۷	۶۷۳۰۱۹۷۲
۱۳۹۲	۱۱۸۰۴۸۸۶۲۶۵	۸۸۵۲۱۰۳۹	۸۹۹۷۹۸۵۹۲۷	۸۸۰۱۱۵۴۲
۱۳۹۳	۱۳۵۰۹۶۰۰۲۶	۹۹۱۴۳۹۲۱	۱۰۲۶۸۷۹۰۷۵۸	۹۸۶۸۲۹۴۷
۱۳۹۴	۱۲۱۸۰۰۱۶۱۲۹	۱۰۹۷۱۲۸۷۶	۱۰۷۹۸۱۵۸۷۸۱	۱۰۸۹۴۴۶۴۵
۱۳۹۵	۱۴۹۰۶۲۵۷۳۴	۱۴۶۴۱۱۰۲۳	۱۲۸۶۴۲۸۹۲۴۹	۱۴۴۶۰۲۳۳۱
۱۳۹۶	۱۷۹۷۱۸۷۱۱۵۳	۱۶۴۸۳۶۹۵۶	۱۵۱۹۴۲۹۲۴۳۷	۱۶۰۲۸۴۱۶۸
۱۳۹۷	۲۵۸۲۹۷۱۲۴۲۶	۲۱۱۶۱۵۲۴۴	۲۰۸۷۰۲۲۹۲۲۴	۲۰۸۵۵۲۴۲۲

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

ارزش افزوده به تفکیک بخش‌های اقتصادی استان سمنان در مقایسه با کشور

بررسی میزان ارزش افزوده استان سمنان نشان می‌دهد که نقش استان در تولید ارزش افزوده کل کشور در سطح پایینی قرار دارد. این استان بعد از استان‌های خراسان جنوبی، خراسان شمالی و چهارمحال و بختیاری در رتبه چهارم پایین‌ترین میزان تولید ارزش افزوده در کشور است.

بخش کشاورزی و معدن

میزان تولید ارزش افزوده بخش کشاورزی استان سمنان کمتر از دو درصد در تمامی سال‌های مورد بررسی است. رتبه استان از این نظر در تمامی سال‌های مورد بررسی ۲۶ بوده است. بررسی ارزش افزوده بخش کشاورزی نشان می‌دهد که سهم ارزش افزوده استان در بخش کشاورزی، شکار، جنگلداری و ماهیگیری ۱/۴۳ درصد از کل کشور بوده است. بررسی زیر بخش‌های بخش کشاورزی نشان می‌دهد که مزیت نسبی استان در بخش گاو‌داری صنعتی است این بخش به‌طور متوسط ۳/۸۱ درصد از ارزش افزوده کشور در این بخش را در بازه زمانی مورد بررسی شامل می‌شود. همچنین دیگر بخش‌های مانند زراعت و باغداری، پرورش حیوانات، دام سنتی و مرغداری هم به‌طور متوسط سهم ارزش افزوده ۱ تا ۱/۵ درصد از ارزش افزوده کشور در این بخش‌ها را دارا می‌باشند. همچنین سهم ارزش افزوده بخش جنگل کاری به‌طور متوسط در دوره مورد بررسی ۲ درصد از ارزش افزوده بخش جنگل کاری کشور را به خود اختصاص می‌دهد. سهم استان از ارزش افزوده استخراج سایر معادن کمی بیش از ۱ درصد است و در بعضی از سال به بالای ۱/۵ درصد هم رسیده است که این موضوع جای بررسی دارد و نشان از وجود ظرفیت‌هایی در این بخش است.

جدول ۸۴- سهم ارزش افزوده بخش کشاورزی و معدن استان سمنان از کشور

سال	۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	فصلیت
کشاورزی شکار، جنگلداری و ماهیگیری	۱.۴۳	۱.۳۳	۱.۴۳	۱.۳۴	۱.۴۲	۱.۴۱	۱.۵۸	۱.۴۸	
زراعت و باغداری	۱.۵۷	۱.۴۱	۱.۵۳	۱.۴۴	۱.۵۵	۱.۵۵	۱.۷۴	۱.۵۰	
پرورش حیوانات	۱.۳۵	۱.۴۴	۱.۴۰	۱.۳۰	۱.۳۱	۱.۳۳	۱.۴۹	۱.۶۸	
گاو‌داری صنعتی	۳.۰۲	۳.۱۱	۳.۲۲	۳.۲۳	۳.۵۵	۳.۶۹	۵.۲۷	۵.۳۱	
دام سنتی	۱.۰۲	۱.۲۵	۱.۲۵	۱.۰۷	۱.۰۶	۰.۹۸	۱.۰۵	۱.۳۱	
مرغداری	۱.۵۲	۱.۰۲	۰.۸۸	۰.۹۹	۰.۹۹	۰.۷۱	۰.۶۹	۰.۶۹	
پرورش زنبور عسل، کرم ابریشم، شکار و سایر فعالیت‌های کشاورزی	۰.۶۱	۰.۷۶	۰.۵۸	۰.۶۷	۰.۳۶	۰.۸۱	۰.۷۶	۰.۸۵	
جنگلداری	۲.۰۰	۱.۹۰	۱.۹۵	۱.۷۴	۱.۶۶	۱.۹۱	۱.۹۲	۲.۰۶	
ماهیگیری	۰.۰۷	۰.۱۰	۰.۱۰	۰.۱۲	۰.۱۲	۰.۱۱	۰.۰۸	۰.۱۱	
استخراج معدن	۰.۰۴	۰.۱۱	۰.۰۸	۰.۰۶	۰.۰۴	۰.۰۳	۰.۰۳	۱.۱۱	
استخراج نفت خام، گاز طبیعی و خدمات پشتیبانی معادن	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	
استخراج سایر معادن	۰.۷۶	۱.۶۲	۱.۲۲	۰.۹۹	۱.۰۸	۰.۷۷	۰.۷۳	۱.۰۱	

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

بررسی زیر بخش‌های کشاورزی نشان می‌دهد که با توجه به مزیت نسبی استان در بخش‌های گاو‌داری صنعتی، پرورش حیوانات، دام سنتی و مرغداری سرانه تولید گوشت قرمز استان بالاتر از متوسط کشور است و از این نظر رتبه ۵ کشور را دارد. استان در تولید شیر با تولید سرانه تقریباً ۲۲۲ کیلو شیر در رتبه ۴ تولید سرانه شیر در بین استان‌های کشور قرار دارد. همچنین استان در تولید سرانه گوشت مرغ در جایگاه ۳ بین استان‌های کشور دارد. با توجه به اقلیم گرم و خشک استان، در تولید آبریان مزیتی وجود ندارد و استان در رتبه ۲۷ استان‌های کشور در این زمینه قرار دارد. لذا می‌توان گفت مزیت اصلی استان در بخش کشاورزی در تولید شیر، گوشت مرغ و گوشت قرمز است. در بخش جنگل کاری با توجه به مساحت استان و مساحت جنگل در استان، در رتبه

۲۹ از بین استان‌های کشور قرار گرفته است و نیاز است در این زمینه توجه لازم شود. استان سمنان در زمینه اراضی تحت پوشش سیستم آبیاری فشار رتبه ۱۲ کشور را دارد که با توجه به اقلیم استان و کمبود منابع آب کشور اراضی تحت پوشش سیستم آبیاری استان از وضعیت مناسبی برخوردار نیست. نسبت تعداد معادن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت در استان نشان می‌دهد که استان رتبه ۱ در بین استان‌های کشور را دارد. باید به این نکته توجه کرد که به دلیل جمعیت پایین استان اکثر شاخص‌های سرانه وضعیت مناسبی را برای بخش‌های مختلف نشان می‌دهند. از طرف دیگر وضعیت استان در شاخص‌های نسبت تعداد شاغلان معادن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت (تعداد به صد هزار نفر)، سرانه ارزش تولیدات معادن در حال بهره‌برداری (میلیون ریال به نفر) سرانه ارزش افزوده معادن در حال بهره‌برداری (هزار ریال به نفر)، نسبت سرمایه‌گذاری (ارزش تغییرات اموال سرمایه‌ای) معادن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت (هزار ریال به نفر) و سهم استان از شاغلان معادن در حال بهره‌برداری نسبت به دیگر استان‌های کشور در وضعیت مناسبی قرار دارد و رتبه‌های ۴ تا ۸ در بین تمامی استان‌های کشور را دارا می‌باشد. لذا می‌توان با هدف‌گذاری و سیاست‌گذاری درست به بهبود وضعیت اشتغال در این بخش کمک کرد.

جدول ۸۵- وضعیت شاخص‌های بخش کشاورزی و معدن در مقایسه با کشور

رتبه در کشور	کشور	سمنان	شاخص
۵	۱۰/۳۴	۱۸/۸۵	سرانه تولید گوشت قرمز (کیلوگرم به نفر)
۴	۱۳۲/۴۳	۲۲۱/۸۷	سرانه تولید شیر
۳	۳۲/۹۰	۸۲/۰۴	سرانه تولید گوشت مرغ
۲۷	۱۵/۴۴	۱/۶۸	سرانه تولید آبیان
۲۶	۱/۱۱	۰/۳۳	نسبت تعداد شاغلان بخش شیلات (آبزی پروری) به کل جمعیت
۲۹	۰/۰۳	۰/۰۰	نسبت مساحت جنگل کاری به مساحت استان
۱۲	۱۰۰	۲/۹۲	سهم استان از اراضی تحت پوشش سیستم آبیاری تحت فشار (۱۳۹۷)
۱۷	۱۰۰	۰/۱۹	سهم استان از اراضی تحت پوشش شبکه‌های آبیاری و زهکشی (۱۳۹۷)
۲۳	۱۰۰	۱/۲	سهم آب مصرف‌شده استان از منابع آب کشور
۲۴	۱۰۰	۱/۲	سهم استان از آب مصرف‌شده در بخش کشاورزی
۱	۵/۹۹	۳۵/۶۹	نسبت تعداد معادن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت (۱۳۹۷)
۵	۱۰۰	۵/۳۳	سهم استان از معادن در حال بهره‌برداری
۴	۱۲۱/۴۸	۴۶۹/۰۷	نسبت تعداد شاغلان معادن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت (تعداد به صد هزار نفر)
۶	۴/۸۱	۳/۶۵	سرانه ارزش تولیدات معادن در حال بهره‌برداری (میلیون ریال به نفر)
۶	۳۷۵۲/۱۰	۳۰۷۲/۶۳	سرانه ارزش افزوده معادن در حال بهره‌برداری (هزار ریال به نفر)
۴	۲۳۷/۲۷	۳۷۷/۳۶	نسبت سرمایه‌گذاری (ارزش تغییرات اموال سرمایه‌ای) معادن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت (هزار ریال به نفر)
۸	۱۰۰	۳/۴۵	سهم استان از شاغلان معادن در حال بهره‌برداری

منبع: مرکز آمار، جاگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌ها در مقایسه با کشور

بخش صنعت و ساختمان

میزان تولید ارزش افزوده بخش صنعتی بالاترین رتبه را در میان بخش‌های اقتصاد استان دارد. رتبه استان به طور متوسط ۱۸ است. ارزش افزوده بخش صنعت استان سمنان به طور متوسط ۱/۶۲ درصد از ارزش افزوده بخش صنعت کشور را در دوره مورد بررسی تشکیل می‌دهد. بررسی زیر بخش‌های بخش صنعت نشان می‌دهد که زیر بخش‌های تولید وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر، تولید سایر فرآورده‌های معدنی غیرفلزی، تولید تجهیزات برقی، تولید چوب و محصولات چوبی به جز مبلمان، حصیر و مواد حصیریافی و تولید مواد غذایی از مهم‌ترین زیر بخش‌های صنعتی استان هستند که سهم بیشتری از ارزش افزوده کشوری را به خود اختصاص می‌دهند و نشان‌دهنده این موضوع است که استان در این زیر بخش‌ها مزیت رقابتی بیشتری دارد.

جدول ۸۶- سهم ارزش افزوده بخش صنعت و ساختمان استان سمنان از کشور

صنعت	۱۷۰	۱۵۰	۱۴۵	۱۳۳	۱۶۱	۲۲۳	۱۷۰	۱۴۵
تولید محصولات غذایی	۱۶۰	۱۶۰	۱۴۰	۱۳۵	۱۸۵	۳۲۶	۲۶۱	۱۲۴
تولید انواع آشپزخانه‌ها	-۰.۱	-۰.۲	-۰.۲	-۰.۳	-۰.۳	-۰.۳	-۰.۰	-۰.۲۱
تولید فرآورده‌های نوتون و تنباکو	-۰.۰	-۰.۰	-۰.۰	-۰.۰	-۰.۰	-۰.۰	-۰.۰	-۰.۰
تولید مسوجات	۱۴۵	۲۲۱	۲۰۷	۱۶۷	۱۴۳	۱۷۷	۱۷۹	۱۳۳
تولید پوشاک	-۰.۳۸	-۰.۳۸	-۰.۳۹	-۰.۳۷	-۰.۳۶	-۰.۳۵	-۰.۴۵	-۰.۴۰
تولید چرم و فرآورده‌های ولسته	-۰.۷۵	-۰.۹۴	۱.۴۹	۱.۳۳	۱.۱۱	۱.۲۲	۱.۳۹	۱.۱۹
تولید چوب و محصولات چوبی به جز مبلمان، حصیر و مواد حصیریافی	۱.۹۳	۱.۹۴	۲.۰۵	۲.۰۳	۱.۸۶	۲.۱۹	۱.۸۷	۲.۰۷
تولید کاغذ و فرآورده‌های کاغذی	۱.۳۹	۱.۴۳	۱.۰۶	۱.۹۵	۱.۱۱	۲.۹۰	۱.۵۷	۱.۹۴
چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده	-۰.۳۰	-۰.۲۹	-۰.۳۲	-۰.۲۹	-۰.۲۰	-۰.۱۸	-۰.۲۲	-۰.۳۱
تولید کک فرآورده‌های حاصل از پالایش نفت	-۰.۶۱	-۰.۶۰	-۰.۴۶	-۱.۰۸	۱.۵۸	۲.۰۳	۲.۱۹	-۰.۹۵
تولید مواد شیمیایی و فرآورده‌های شیمیایی	۱.۴۶	-۰.۹۱	-۰.۹۹	-۰.۹۳	-۰.۶۷	۱.۳۰	-۰.۹۸	۱.۲۰
تولید داروها و فرآورده‌های دارویی و شیمیایی و گیاهی	-۰.۳۰	-۰.۴۷	-۰.۴۶	-۰.۲۶	-۰.۳۶	-۰.۳۶	-۰.۶۳	۱.۰۵
تولید فرآورده‌های لاستیکی و پلاستیکی	۴.۰۴	۱.۵۳	۱.۷۸	۱.۴۶	۱.۴۱	۳.۱۹	۱.۲۲	۱.۴۱
تولید سایر فرآورده‌های معدنی غیرفلزی	۳.۱۹	۳.۵۴	۳.۱۱	۳.۰۹	۲.۹۷	۴.۴۲	۳.۸۹	۲.۹۰
تولید فلزات پایه	۱.۴۱	-۰.۸۵	۱.۴۱	-۰.۶۵	-۰.۶۲	-۰.۹۵	-۰.۲۰	-۰.۷۵
تولید محصولات فلزی ساخته شده به جز ماشین‌آلات و تجهیزات	۱.۱۵	۱.۵۲	۱.۳۷	۱.۲۶	۱.۲۲	۱.۸۸	۱.۳۰	۱.۱۸
تولید محصولات رایانه‌ای، الکترونیکی و نسوزی	۱.۰۰	-۰.۴۸	۱.۳۵	-۰.۳۵	-۰.۶۲	-۰.۴۸	-۰.۲۶	-۰.۳۵
تولید تجهیزات برقی	۲.۷۲	۲.۳۰	۱.۵۶	۲.۸۶	۱.۸۶	۳.۳۴	۲.۲۲	۳.۴۵
تولید ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	-۰.۹۰	-۰.۷۳	-۰.۶۵	-۰.۸۳	-۰.۸۳	-۰.۸۱	-۰.۵۱	-۰.۷۲
تولید وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم‌تریلر	۲.۰۶	۲.۲۵	۱.۹۵	۱.۰۸	۱.۶۷	۴.۰۷	۳.۳۹	۴.۲۲
تولید کف‌انداز و توزیع برق	۳.۴۴	۱.۰۲	۱.۱۹	۰.۶۱	-۰.۰۸	-۰.۰۹	-۰.۲۷	-۰.۱۵
تولید مبلمان	۱.۴۱	۱.۶۷	۱.۸۵	۱.۸۵	۱.۲۲	۱.۲۲	۱.۱۴	۱.۲۹
تولید سایر مصنوعات	-۰.۸۵	-۰.۷۷	-۰.۶۲	-۰.۹۴	-۰.۴۳	-۰.۷۸	-۰.۲۸	-۰.۴۵
تعمیر و نصب ماشین‌آلات و تجهیزات	-۰.۳۰	-۰.۲۵	-۰.۲۶	-۰.۲۹	-۰.۲۸	-۰.۲۷	-۰.۲۶	-۰.۲۸
تأمین برقی، گاز، بخار و تهویه هوا	-۰.۳۶	-۰.۳۱	-۰.۲۹	-۰.۳۲	-۰.۲۶	-۰.۴۳	-۰.۵۱	-۰.۲۸
تولید انتقال و توزیع برق	۱.۲۱	۱.۲۴	۱.۲۵	-۰.۷۵	۱.۳۶	-۰.۹۹	۱.۶۶	۱.۲۵
تولید و توزیع گاز طبیعی	-۰.۲۷	-۰.۲۲	-۰.۲۱	-۰.۲۸	-۰.۲۴	-۰.۲۴	-۰.۱۴	-۰.۰۸
ابرسازی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه	-۰.۷۴	-۰.۷۷	۱.۱۰	-۰.۹۷	-۰.۹۳	۱.۰۴	۱.۰۷	۱.۲۴
ساختمان	-۰.۷۴	-۰.۶۰	-۰.۵۹	-۰.۶۹	-۰.۶۷	-۰.۹۷	۱.۰۰	-۰.۸۷
ساختمان‌های مسکونی	-۰.۶۹	-۰.۶۴	-۰.۵۲	-۰.۴۸	-۰.۵۶	-۰.۵۶	-۰.۵۷	-۰.۵۳
سایر ساختمان‌ها	-۰.۷۶	-۰.۵۸	-۰.۶۲	-۰.۷۷	-۰.۷۰	-۱.۰۸	۱.۱۲	۱.۰۲

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

استان سمنان از نظر تعداد کارگاه‌های صنعتی نسبت به کل جمعیت در سطح بسیار بالاتری نسبت به متوسط کشور قرار دارد. از نظر این شاخص، در رتبه ۱ استان‌های کشور قرار دارد. نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی به کل جمعیت استان نیز از متوسط کل کشور بیشتر است و در رتبه ۱ قرار گرفته است. اما نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی عمومی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت حاکی از این است که در این زمینه استان رتبه ۲۹ از استان‌های کشور را دارا می‌باشد. سهم استان از شاغلان کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر ۲/۳۵ درصد در مقایسه با کل کشور است و رتبه ۱۴ در بین استان‌های کشور را دارد. همچنین آب مصرف‌شده در بخش صنعت حدود ۰/۹ درصد کشور است و در رتبه ۱۶ استان‌های کشور قرار دارد. سهم استان از تعداد کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر ۳/۵۳ درصد از کل کشور است و در رتبه ۱۰ استان‌های کشور قرار دارد.

جدول ۸۷- وضعیت شاخص‌های بخش صنعت در مقایسه با کشور

رتبه	کشور	سمنان	شاخص
۱	۳/۷۴	۱۴/۹۳	نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت (تعداد به ده هزار نفر) (۱۳۹۶)
۱	۳/۷۲	۱۴/۹۳	نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی خصوصی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت (تعداد به ده هزار نفر)
۲۹	۲/۲۷	۰/۰۰	نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی عمومی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت (تعداد به ده هزار نفر) (۱۳۹۵)
۳	۲۱/۹۳	۵۸/۲۱	نسبت تعداد شاغلان کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت (تعداد به ده هزار نفر) (۱۳۹۶)
۳۱	۲۶/۷۰	۳/۱۴	سرانه ارزش‌افزوده فعالیت صنعتی کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر (میلیون ریال به نفر) (۱۳۹۶)
۱۸	۱۰۰	۱/۰۸	سهم استان از ارزش تولید کارگاه‌های صنعتی (۱۳۹۶)
۱۰	۱۰۰	۳/۵۳	سهم استان از تعداد کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر (۱۳۹۶)
۱۶	۱۰۰	۱/۶۳	سهم استان از ارزش‌افزوده فعالیت صنعتی کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر (۱۳۹۶)
۱۴	۱۰۰	۲/۳۵	سهم استان از شاغلان کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر
۱۶	۱۰۰	۰/۹	سهم استان از آب مصرف‌شده در بخش صنعت

منبع: مرکز آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌ها در مقایسه با کشور

بخش خدمات

بررسی ارزش‌افزوده بخش خدمات در استان نشان می‌دهد که به‌طور متوسط ۰/۸۵ از ارزش‌افزوده بخش خدمات کشور در استان سمنان تولید شده است. رتبه استان به‌طور متوسط از نظر تأثیرگذاری در ارزش‌افزوده بخش خدمات کشور ۲۶ بوده است. سهم زیر بخش‌های خدمات استان نسبت به کشور حاکی از آن است که ارزش‌افزوده رشته فعالیت مربوط به فعالیت‌های دامپزشکی در استان سهم ۲/۳۱ درصدی از ارزش‌افزوده کشور

در این رشته فعالیت را دارد. این موضوع با توجه به ظرفیت‌هایی که در زمینه گاو‌داری صنعتی و پرورش حیوانات در استان وجود دارد، دور از انتظار نبود. همچنین بعد از رشته فعالیت دامپزشکی فعالیت‌های آموزش عالی، آموزش عالی دولتی، آموزش عالی خصوصی و پست و بیگ سهم بیشتری نسبت به دیگر زیر بخش‌های خدمات سهم بیشتری از ارزش افزوده کشور را شامل می‌شود.

جدول ۸۸- سهم استان سمنان از ارزش افزوده بخش خدمات کشور

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	فعالیت
۱.۱۰	۱.۱۰	۱.۱۰	۱.۱۰	۱.۱۰	۱.۱۰	۱.۱۰	۱.۱۰	عده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل قلیه موتور و موتور سیکلت
۱.۱۰	۱.۱۰	۱.۱۱	۱.۱۱	۱.۱۰	۱.۱۱	۱.۱۱	۱.۱۰	عده فروشی، خرده فروشی به جز وسایل قلیه موتور و موتور سیکلت
۱.۰۴	۱.۰۴	۱.۰۴	۱.۰۴	۱.۰۴	۱.۰۴	۱.۰۴	۱.۰۴	عده فروشی، خرده فروشی و تعمیر وسایل قلیه موتور و موتور سیکلت
۱.۰۳	۰.۹۹	۰.۹۷	۱.۰۶	۱.۱۰	۱.۱۹	۱.۱۵	۱.۲۲	حمل و نقل و انبارداری و پست
۱.۱۵	۱.۰۸	۱.۰۷	۱.۱۹	۱.۲۳	۱.۳۲	۱.۲۷	۱.۳۶	حمل و نقل زمینی و حمل و نقل با خط لوله
۰.۷۴	۰.۶۹	۰.۷۱	۰.۶۵	۰.۵۸	۰.۸۱	۰.۹۷	۰.۸۶	حمل و نقل از طریق راه‌آهن بین شهری
۱.۱۶	۱.۰۹	۱.۰۸	۱.۱۹	۱.۲۳	۱.۳۴	۱.۲۷	۱.۳۷	سایر حمل و نقل زمینی
۱.۰۸	۱.۲۵	۱.۲۵	۱.۳۰	۱.۴۷	۱.۳۴	۱.۳۷	۱.۵۵	حمل و نقل از طریق لوله
۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	حمل و نقل آبی
۰.۰۲	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	حمل و نقل هوایی
۰.۳۳	۰.۴۰	۰.۳۶	۰.۱۴	۰.۱۳	۰.۱۴	۰.۱۴	۰.۱۳	انبارداری و فعالیت‌های پشتیبانی حمل و نقل
۱.۵۹	۱.۵۹	۱.۶۰	۱.۶۰	۱.۵۹	۱.۵۹	۱.۶۰	۱.۶۱	فعالیت‌های پست و بیگ
۰.۳۸	۰.۳۸	۰.۳۸	۰.۳۸	۰.۳۸	۰.۳۸	۰.۳۸	۰.۳۸	فعالیت خدماتی مربوط به تامین جا و غذا
۰.۶۰	۰.۶۱	۰.۶۰	۰.۶۰	۰.۶۰	۰.۶۰	۰.۶۰	۰.۶۰	تأمین جلا(افتگاه‌ها)
۰.۳۴	۰.۳۴	۰.۳۴	۰.۳۴	۰.۳۴	۰.۳۴	۰.۳۴	۰.۳۴	فعالیت‌های خدماتی مربوط به غذا و آشپزخانه(رستوران‌ها و ...)
۰.۴۱	۰.۳۵	۰.۳۵	۰.۳۴	۰.۳۱	۰.۳۱	۰.۳۰	۰.۲۸	اطلاعات و ارتباطات
۰.۱۸	۰.۱۸	۰.۱۸	۰.۱۸	۰.۱۸	۰.۱۸	۰.۱۸	۰.۱۹	ارتباطات
۰.۷۳	۰.۶۱	۰.۶۹	۰.۷۰	۰.۷۲	۰.۷۴	۰.۷۵	۰.۶۶	سایر فعالیت‌های اطلاعات و ارتباطات
۰.۵۹	۰.۵۶	۰.۴۱	۰.۴۰	۰.۴۰	۰.۴۱	۰.۵۲	۰.۵۲	فعالیت‌های مالی و بیمه
۰.۶۰	۰.۵۹	۰.۳۱	۰.۳۳	۰.۳۴	۰.۴۳	۰.۵۱	۰.۵۶	بانک و موسسات مالی
۰.۸۴	۰.۷۴	۰.۷۴	۰.۷۴	۰.۷۵	۰.۶۵	۰.۷۰	۰.۶۵	بیمه
۰.۲۱	۰.۲۱	۰.۲۱	۰.۱۸	۰.۱۷	۰.۲۵	۰.۲۰	۰.۱۴	سایر فعالیت‌های خدمات مالی و بیمه
۰.۵۳	۰.۵۶	۰.۵۲	۰.۵۲	۰.۴۴	۰.۴۶	۰.۶۲	۰.۷۰	املاک و مستغلات
۰.۵۱	۰.۵۸	۰.۵۱	۰.۵۱	۰.۴۴	۰.۴۷	۰.۶۲	۰.۶۹	خدمات واحدهای مسکونی شخصی
۰.۴۹	۰.۴۹	۰.۴۹	۰.۴۹	۰.۳۳	۰.۳۶	۰.۶۰	۰.۷۵	خدمات واحدهای مسکونی اجاری
۰.۶۴	۰.۶۴	۰.۶۴	۰.۶۴	۰.۶۴	۰.۶۴	۰.۶۴	۰.۶۴	خدمات واحدهای غیرمسکونی
۰.۵۹	۰.۵۹	۰.۵۹	۰.۶۰	۰.۶۰	۰.۶۱	۰.۶۲	۰.۶۲	خدمات دلان مستغلات
۰.۵۱	۰.۵۰	۰.۵۶	۰.۵۱	۰.۵۲	۰.۵۰	۰.۵۱	۰.۴۹	فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی
۰.۲۰	۰.۱۸	۰.۲۳	۰.۱۵	۰.۲۲	۰.۱۵	۰.۲۳	۰.۲۲	تحقیق و توسعه
۰.۵۲	۰.۵۲	۰.۵۳	۰.۵۲	۰.۵۲	۰.۵۲	۰.۵۲	۰.۵۲	سایر فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی
۲.۱۴	۲.۱۲	۲.۶۶	۲.۳۹	۲.۵۵	۲.۴۴	۲.۲۳	۲.۱۵	فعالیت‌های دامپزشکی

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

ادامه جدول سهم استان سمنان از ارزش افزوده بخش خدمات کشور

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	فعالیت
۱.۱۸	۰.۶۳	۰.۵۹	۰.۶۰	۰.۶۳	۰.۶۴	۰.۶۴	۰.۶۳	فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی
۱.۱۳	۱.۱۴	۱.۰۸	۱.۰۹	۱.۰۵	۱.۱۱	۱.۱۸	۱.۱۸	اثره امور عمومی، خدمات شهری و تأمین اجتماعی
۰.۹۳	۰.۹۴	۰.۸۵	۰.۸۸	۰.۸۴	۰.۹۴	۰.۹۸	۰.۹۵	امور عمومی و خدمات شهری
۱.۰۶	۱.۱۶	۱.۰۵	۱.۰۸	۰.۹۰	۱.۱۶	۱.۳۱	۱.۲۲	امور عمومی
۰.۸۶	۰.۸۳	۰.۷۶	۰.۷۸	۰.۸۲	۰.۸۳	۰.۸۲	۰.۷۷	خدمات شهری
۱.۳۴	۱.۳۵	۱.۳۲	۱.۳۶	۱.۳۲	۱.۳۴	۱.۳۷	۱.۳۸	امور دفاعی و انتظامی
۱.۶۱	۱.۶۱	۱.۶۱	۱.۶۱	۱.۶۱	۱.۶۱	۱.۶۱	۱.۶۱	امور دفاعی
۰.۷۷	۰.۷۷	۰.۷۶	۰.۷۸	۰.۷۹	۰.۸۰	۰.۸۲	۰.۸۰	امور انتظامی
۱.۱۳	۱.۰۹	۱.۰۵	۱.۰۶	۰.۹۶	۱.۱۵	۱.۲۶	۱.۲۷	تأمین اجتماعی اجباری
۱.۳۵	۱.۳۲	۱.۳۴	۱.۳۸	۱.۴۰	۱.۱۶	۱.۱۳	۱.۰۱	آموزش
۱.۰۱	۰.۹۰	۰.۹۲	۰.۹۷	۰.۹۸	۰.۸۹	۰.۹۳	۰.۹۶	آموزش ابتدایی
۱.۰۲	۰.۹۱	۰.۹۳	۰.۹۸	۰.۹۹	۰.۹۰	۰.۹۴	۰.۹۶	آموزش ابتدایی دولتی
۰.۶۷	۰.۶۷	۰.۶۷	۰.۶۷	۰.۶۷	۰.۶۷	۰.۶۷	۰.۶۷	آموزش ابتدایی خصوصی
۰.۸۵	۰.۸۳	۰.۸۱	۰.۸۶	۰.۸۵	۰.۸۸	۰.۹۱	۰.۶۴	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای
۰.۸۸	۰.۸۶	۰.۸۲	۰.۸۸	۰.۸۸	۰.۹۱	۰.۹۴	۰.۶۶	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای دولتی
۰.۴۵	۰.۴۱	۰.۵۵	۰.۵۶	۰.۴۶	۰.۳۸	۰.۳۶	۰.۳۲	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای خصوصی
۲.۴۳	۲.۵۵	۲.۶۴	۲.۴۹	۲.۴۱	۱.۸۶	۱.۶۷	۱.۴۸	آموزش عالی
۲.۲۷	۲.۴۰	۲.۶۵	۲.۴۱	۲.۲۱	۲.۰۶	۱.۶۶	۱.۴۱	آموزش عالی دولتی
۲.۷۲	۲.۷۶	۲.۶۳	۲.۶۲	۲.۶۸	۱.۵۹	۱.۶۸	۱.۶۰	آموزش عالی خصوصی
۰.۹۰	۰.۸۱	۰.۷۰	۰.۷۴	۰.۶۹	۰.۴۷	۰.۹۸	۱.۰۵	آموزش بزرگسالان
۱.۲۸	۱.۲۹	۱.۰۷	۱.۱۱	۰.۹۹	۰.۷۱	۱.۲۵	۱.۲۷	آموزش بزرگسالان دولتی
۰.۶۶	۰.۴۹	۰.۴۲	۰.۴۲	۰.۳۹	۰.۲۰	۰.۶۹	۰.۷۹	آموزش بزرگسالان خصوصی
۰.۹۹	۱.۰۸	۰.۹۲	۰.۹۴	۰.۹۹	۰.۹۱	۰.۹۴	۰.۹۷	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی
۰.۹۸	۱.۰۷	۰.۹۱	۰.۹۳	۰.۹۷	۰.۸۹	۰.۹۱	۰.۹۵	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان
۱.۱۵	۱.۳۳	۱.۱۵	۱.۲۲	۱.۲۱	۱.۱۶	۱.۱۸	۱.۲۰	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان دولتی
۰.۸۳	۰.۸۷	۰.۷۳	۰.۷۱	۰.۸۱	۰.۷۱	۰.۷۲	۰.۶۶	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان خصوصی
۱.۲۵	۱.۲۶	۱.۲۴	۱.۲۵	۱.۲۴	۱.۲۵	۱.۲۳	۱.۲۲	مددکاری اجتماعی
۱.۰۳	۰.۹۹	۰.۸۵	۰.۸۵	۰.۸۳	۰.۸۲	۰.۸۴	۰.۸۷	فعالیت‌های هنر، سرگرمی، تفریح و سایر خدمات
۱.۲۱	۱.۱۰	۰.۸۷	۰.۸۶	۰.۸۸	۰.۸۴	۰.۸۶	۰.۸۵	هنر، سرگرمی و تفریح
۱.۵۴	۱.۶۵	۱.۲۶	۱.۳۴	۱.۱۲	۱.۱۱	۱.۱۹	۱.۳۲	سلامت‌های مذهبی و سازمان‌های دارای عضو
۰.۶۰	۰.۶۰	۰.۶۰	۰.۶۰	۰.۶۰	۰.۶۰	۰.۶۰	۰.۶۵	تعمیر رایانه و کالاهای شخصی و خانگی
۰.۶۶	۰.۶۶	۰.۶۶	۰.۶۶	۰.۶۶	۰.۶۶	۰.۶۶	۰.۶۶	سایر فعالیت‌های خدماتی شخصی

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

ارزش افزوده بخش‌های اقتصادی استان سمنان

بخش کشاورزی و معدن

به‌طور متوسط بخش کشاورزی در دوره موردبررسی ۱۱/۵۵ درصد از ارزش افزوده استان را تشکیل داده است. بخش زراعت و باغداری ۱۰/۵ درصد از ارزش افزوده استان را به خود تخصیص می‌دهد و بخش‌های پرورش حیوانات و دام سنتی نیز از بخش‌های مهم دیگر در این زمینه هستند. بخش استخراج معدن و استخراج سایر معادن نیز به‌طور متوسط کمتر از ۰/۵ درصد از ارزش افزوده استان را به خود اختصاص می‌دهد.

جدول ۸۹- ارزش افزوده بخش کشاورزی و معدن نسبت به استان

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	فعالیت
۱۵.۰۰	۱۲.۴۴	۱۳.۰۸	۱۴.۲۶	۱۵.۱۷	۱۴.۶۷	۱۳.۵۸	۱۰.۲۲	کشاورزی، شکار، جنگلداری و ماهیگیری
۱۱.۷۹	۹.۵۰	۱۰.۳۲	۱۱.۰۷	۱۱.۹۰	۱۱.۶۴	۱۰.۰۹	۷.۲۹	زراعت و باغداری
۳.۰۲	۲.۷۲	۲.۵۷	۲.۹۶	۳.۰۴	۲.۸۲	۳.۳۰	۲.۷۲	پرورش حیوانات
۰.۸۶	۰.۷۱	۰.۶۹	۰.۸۷	۰.۹۵	۰.۹۴	۱.۳۹	۱.۰۲	گاوآردی صنعتی
۱.۵۶	۱.۶۸	۱.۶۲	۱.۷۱	۱.۷۳	۱.۵۴	۱.۶۲	۱.۴۹	دام سنتی
۰.۵۷	۰.۲۹	۰.۲۳	۰.۲۹	۰.۳۲	۰.۲۶	۰.۲۴	۰.۱۷	مرغاری
۰.۰۳	۰.۰۴	۰.۰۴	۰.۰۸	۰.۰۴	۰.۰۷	۰.۰۶	۰.۰۴	پرورش زنبور عسل، کرم ابریشم، شکار و سایر فعالیت‌های کشاورزی
۰.۱۴	۰.۱۶	۰.۱۴	۰.۱۵	۰.۱۶	۰.۱۵	۰.۱۵	۰.۱۷	جنگلداری
۰.۰۵	۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۰۷	۰.۰۷	۰.۰۶	۰.۰۴	۰.۰۴	ماهیگیری
۱.۰۴	۱.۸۳	۱.۰۴	۰.۷۰	۱.۰۲	۰.۸۱	۰.۸۴	۰.۹۳	استخراج معدن
۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	استخراج نفت خام، گاز طبیعی و خدمات پشتیبانی معادن
۱.۰۴	۱.۸۳	۱.۰۴	۰.۷۰	۱.۰۲	۰.۸۱	۰.۸۴	۰.۹۳	استخراج سایر معادن

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

بخش صنعت و ساختمان

بخش صنعت در استان سمنان سهم ۲۸/۵ درصد از ارزش افزوده کل استان را به خود اختصاص می‌دهد. زیر بخش‌های مربوط به تولید سایر فرآورده‌های معدنی غیرفلزی، تولید مواد و فرآورده‌های شیمیایی، تولید چوب و محصولات چوبی به‌جز مبلمان، تولید مواد غذایی و تولید وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر از زیر بخش‌های مهم بخش صنعت استان سمنان هستند.

با توجه به اینکه این زیر بخش‌ها در مقایسه با زیر بخش‌های دیگر سهم بیشتری نیز در ارزش افزوده کشوری را نیز به خود اختصاص می‌دهند، لذا مزیت صنعتی استان در این زیر بخش‌ها بیشتر است.

همچنین بخش‌های تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا، تولید و توزیع گاز طبیعی و ساختمان نیز سهم زیادی از ارزش افزوده استان را به خود اختصاص می‌دهند، بنابراین رشد این بخش‌ها نیز می‌تواند به رشد بخش صنعت استان کمک کند.

جدول ۹۰- ارزش افزوده بخش صنعت و ساختمان نسبت به استان

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	فعالیت
۲۶۹۷	۲۸۱۷	۲۳۶۶	۲۶۱۵	۲۴۹۵	۲۸۶۰	۲۸۶۸	۳۰۷۰	صنعت
۵۵۹	۷۴۳	۸۸۸	۵۷۶	۳۲۸	۳۵۲	۴۳۳	۳۲۶	تولید محصولات غذایی
-۰۳	-۰۰	-۰۰	-۰۰	-۰۰	-۰۰	-۰۰	-۰۰	تولید انواع اثاثیه‌نیا
-۰۰	-۰۰	-۰۰	-۰۰	-۰۰	-۰۰	-۰۰	-۰۰	تولید فرآورده‌های نوتون و تیتانکو
۱۱۶	۱۰۷	-۰۹۷	-۰۸۷	۱۱۴	۱۵۳	۱۶۱	۱۱۰	تولید منسوجات
-۰۱۳	-۰۰	-۰۰	-۰۱۱	-۰۱۳	-۰۱۱	-۰۱۱	-۰۱۵	تولید پوشاک
-۰۲۴	-۰۳۳	-۰۱۹	-۰۲۲	-۰۲۹	-۰۳۱	-۰۳۳	-۰۱۷	تولید چرم و فرآورده‌های وابسته
۱۸۵	۱۲۲	۱۲۱	۱۲۸	۱۸۳	۱۸۸	۱۶۳	۱۴۸	تولید چوب و محصولات چوبی به جز میلمان، خمیر و مواد خمیر باقی
-۰۵۲	-۰۳۳	-۰۶۱	-۰۲۷	-۰۴۵	-۰۳۵	-۰۳۸	-۰۳۴	تولید کالذ و فرآورده‌های کالذی
-۰۰۴	-۰۰۳	-۰۰۲	-۰۰۳	-۰۰۴	-۰۰۴	-۰۰۴	-۰۰۴	چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده
۱۳۶	۲۰۷	۱۷۳	-۰۷۳	-۰۶۹	-۰۷۴	-۰۶۱	-۰۶۱	تولید کک، فرآورده‌های حاصل از پالایش نفت
۳۶۷	۳۵۵	۲۷۷	۱۶۳	۳۰۸	۳۴۲	۳۸۴	۳۸۱	تولید مواد شیمیایی و فرآورده‌های شیمیایی
-۰۴۱	-۰۳۳	-۰۱۴	-۰۱۵	-۰۰۸	-۰۱۵	-۰۱۳	-۰۰۸	تولید داروها و فرآورده‌های دارویی و شیمیایی و گیاهی
۱۱۲	-۰۶۹	۱۱۶	-۰۸۳	-۰۹۵	-۰۹۹	-۰۹۵	۲۲۹	تولید فرآورده‌های لاستیکی و پلاستیکی
۴۱۰	۵۱۲	۵۳۹	۴۳۳	۶۰۸	۶۵۵	۷۹۹	۶۸۶	تولید سایر فرآورده‌های معدنی غیر فلزی
۴۱۱	-۰۶۴	۱۴۰	۱۰۵	۱۶۴	۴۲۹	۴۵۴	۴۹۵	تولید فلزات پایه
۱۰۰	۱۱۵	۱۶۶	۱۲۲	۱۲۶	۱۴۷	۱۷۷	۱۴۲	تولید محصولات فلزی ساخته شده، به جز ماشین‌آلات و تجهیزات
-۰۰۶	-۰۰۶	-۰۱۰	-۰۱۳	-۰۰۵	-۰۲۸	-۰۰۹	-۰۲۰	تولید محصولات رایانه‌ای، الکترونیکی و نوری
۱۴۵	-۰۸۵	۱۳۱	-۰۷۵	۱۳۷	-۰۷۲	۱۰۷	۱۲۷	تولید تجهیزات برقی
-۰۳۸	-۰۳۳	-۰۳۲	-۰۴۴	-۰۴۲	-۰۳۱	-۰۳۶	-۰۵۸	تولید ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر
۱۴۴	۳۷۱	۵۲۸	۵۸۲	۱۴۵	۱۴۶	۱۴۸	۳۳۱	تولید وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم‌تریلر
-۰۰۳	-۰۰۳	-۰۰۱	-۰۰۱	-۰۰۵	-۰۱۰	-۰۱۰	-۰۳۵	تولید سایر تجهیزات حمل و نقل
-۰۲۹	-۰۲۹	-۰۳۱	-۰۳۵	-۰۴۱	-۰۳۸	-۰۳۹	-۰۳۷	تولید میلمان
-۰۰۸	-۰۰۴	-۰۰۹	-۰۰۷	-۰۱۵	-۰۰۹	-۰۱۴	-۰۱۴	تولید سایر مصنوعات
-۰۰۳	-۰۰۲	-۰۰۲	-۰۰۱	-۰۰۱	-۰۰۱	-۰۰۱	-۰۰۱	تعمیر و نصب ماشین‌آلات و تجهیزات
۳۳۰	۳۳۰	۳۶۰	۲۱۹	۲۲۲	۲۰۷	۱۹۰	۲۲۸	تأمین برق، گاز، بخار و تپه هوا
۱۷۳	۲۶۲	۱۵۲	-۰۷۵	-۰۴۳	-۰۶۵	-۰۷۰	-۰۷۵	تولید، انتقال و توزیع برق
-۰۵۷	-۰۶۷	۱۰۰۸	۱۴۴	۱۷۹	۱۴۲	۱۲۰	۱۵۳	تولید و توزیع گاز طبیعی
-۰۴۰	-۰۳۴	-۰۲۸	-۰۳۴	-۰۳۳	-۰۳۳	-۰۲۸	-۰۲۷	ایرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه
۴۰۲	۴۲۷	۴۲۴	۳۲۷	۳۸۸	۳۲۳	۳۲۷	۴۷۰	ساختمان
-۰۸۰	-۰۵۲	-۰۴۴	-۰۶۱	-۰۶۸	-۰۸۷	-۱۱۲	-۱۱۸	ساختمان‌های مسکونی
۳۲۱	۳۷۵	۳۸۰	۲۶۶	۳۲۰	۲۳۶	۲۳۴	۳۵۲	سایر ساختمان‌ها

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

بخش خدمات

بخش عمده‌فروشی و خرده‌فروشی بیشترین ارزش افزوده را در بخش خدمات استان به خود اختصاص می‌دهد این بخش در سایر استان‌های نیز سهم زیادی از ارزش افزوده بخش خدمات را دارد.

بخش املاک و مستغلات به‌طور متوسط ۷/۵ درصد ارزش افزوده استان را در دوره موردبررسی به خود تخصیص می‌دهد. بخش‌های حمل و نقل، خدمات واحدهای مسکونی، اداره عمومی خدمات شهری، آموزش و مددکاری اجتماعی رتبه‌های بعدی بیشترین سهم از ارزش افزوده استان در بخش خدمات قرار دارند.

جدول ۹۱- ارزش افزوده بخش خدمات نسبت به استان

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	فعالیت
۱۵۳۵	۱۳۷۴	۱۲۳۳	۱۴۴۲	۱۶۶۱	۱۷۱۹	۱۵۳۹	۱۴۸۵	عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت
۱۴۴۴	۱۲۸۳	۱۱۴۳	۱۳۴۰	۱۵۷۰	۱۶۳۷	۱۴۶۰	۱۴۰۳	عمده فروشی، خرده فروشی به جز وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت
۰.۹۱	۰.۹۱	۰.۹۰	۱.۰۱	۰.۹۱	۰.۸۱	۰.۸۰	۰.۸۱	عمده فروشی، خرده فروشی و تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت
۷.۶۵	۷.۳۲	۷.۰۵	۸.۹۶	۹.۲۷	۸.۷۸	۸.۳۵	۸.۰۷	حمل و نقل و انبارداری و پست
۷.۳۶	۷.۰۰	۶.۷۷	۸.۷۹	۹.۱۱	۸.۶۳	۸.۲۱	۷.۹۳	حمل و نقل زمینی و حمل و نقل با خط لوله
-۰.۱۱	-۰.۱۰	-۰.۰۸	-۰.۱۰	-۰.۰۸	-۰.۱۱	-۰.۱۵	-۰.۱۴	حمل و نقل از طریق راه آهن بین شهری
۷.۰۶	۶.۶۴	۶.۴۱	۸.۳۷	۸.۷۰	۸.۲۲	۷.۷۵	۷.۴۶	سایر حمل و نقل زمینی
-۰.۱۹	-۰.۲۶	-۰.۲۷	-۰.۳۲	-۰.۳۳	-۰.۳۰	-۰.۳۱	-۰.۳۳	حمل و نقل از طریق لوله
-۰.۰۰	-۰.۰۰	-۰.۰۰	-۰.۰۰	-۰.۰۰	-۰.۰۰	-۰.۰۰	-۰.۰۰	حمل و نقل آبی
-۰.۰۰	-۰.۰۰	-۰.۰۰	-۰.۰۰	-۰.۰۰	-۰.۰۰	-۰.۰۰	-۰.۰۰	حمل و نقل هوایی
-۰.۲۱	-۰.۲۳	-۰.۲۱	-۰.۰۸	-۰.۰۸	-۰.۰۸	-۰.۰۷	-۰.۰۸	انبارداری و فعالیت‌های پشتیبانی حمل و نقل
-۰.۰۷	-۰.۰۹	-۰.۰۸	-۰.۰۸	-۰.۰۸	-۰.۰۷	-۰.۰۷	-۰.۰۷	فعالیت‌های پست و پیک
-۰.۵۴	-۰.۵۰	-۰.۵۱	-۰.۶۲	-۰.۵۹	-۰.۵۵	-۰.۵۰	-۰.۴۵	فعالیت‌های خدماتی مربوط به تامین جا و غذا
-۰.۱۳	-۰.۱۱	-۰.۱۱	-۰.۱۵	-۰.۱۳	-۰.۱۳	-۰.۱۳	-۰.۱۳	تامین جا(اقامتگاه‌ها)
-۰.۴۰	-۰.۳۸	-۰.۳۹	-۰.۴۷	-۰.۴۵	-۰.۴۲	-۰.۳۷	-۰.۳۲	فعالیت‌های خدماتی مربوط به غذا و آشامیدنی‌ها(رستوران‌ها و ...)
-۰.۸۳	-۰.۷۶	-۰.۷۲	-۰.۷۵	-۰.۶۸	-۰.۶۳	-۰.۵۷	-۰.۵۶	اطلاعات و ارتباطات
-۰.۲۱	-۰.۲۴	-۰.۲۴	-۰.۲۷	-۰.۳۱	-۰.۲۹	-۰.۲۷	-۰.۲۹	ارتباطات
-۰.۶۳	-۰.۵۳	-۰.۴۹	-۰.۴۷	-۰.۳۷	-۰.۳۴	-۰.۳۰	-۰.۲۶	سایر فعالیت‌های اطلاعات و ارتباطات
۱.۷۵	۱.۱۰	۰.۸۴	۰.۹۸	۱.۰۳	۱.۳۷	۱.۶۱	۱.۶۷	فعالیت‌های مالی و بیمه
۰.۹۸	۰.۶۵	۰.۳۳	۰.۴۶	۰.۴۲	۰.۶۲	۰.۹۸	۱.۲۵	بانک و موسسات مالی
-۰.۶۵	-۰.۳۸	-۰.۴۲	-۰.۴۳	-۰.۴۹	-۰.۴۵	-۰.۵۴	-۰.۳۶	بیمه
-۰.۱۲	-۰.۰۸	-۰.۰۹	-۰.۰۹	-۰.۱۰	-۰.۳۰	-۰.۰۸	-۰.۰۷	سایر فعالیت‌های خدمات مالی و بیمه
۷.۰۶	۷.۵۶	۶.۸۰	۷.۷۸	۶.۲۶	۶.۶۵	۸.۷۹	۹.۱۰	املاک و مستغلات
۳.۸۳	۴.۴۲	۳.۸۳	۴.۳۵	۳.۴۶	۳.۷۲	۵.۳۱	۵.۲۵	خدمات واحدهای مسکونی شخصی
۱.۸۸	۱.۸۵	۱.۷۷	۱.۹۶	۱.۳۹	۱.۴۶	۲.۰۵	۲.۵۶	خدمات واحدهای مسکونی اجاری
۱.۲۴	۱.۱۸	۱.۰۹	۱.۳۴	۱.۳۹	۱.۳۳	۱.۲۵	۱.۱۳	خدمات واحدهای غیرمسکونی
-۰.۱۱	-۰.۱۲	-۰.۱۱	-۰.۱۳	-۰.۱۲	-۰.۱۴	-۰.۱۸	-۰.۱۶	خدمات دلالت مستغلات
-۰.۵۷	-۰.۵۸	-۰.۵۷	-۰.۶۲	-۰.۵۷	-۰.۵۰	-۰.۴۹	-۰.۵۱	فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی
-۰.۰۴	-۰.۰۴	-۰.۰۳	-۰.۰۳	-۰.۰۴	-۰.۰۳	-۰.۰۴	-۰.۰۵	تحقیق و توسعه
-۰.۴۷	-۰.۴۷	-۰.۴۶	-۰.۵۰	-۰.۴۵	-۰.۳۹	-۰.۳۸	-۰.۳۹	سایر فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی
-۰.۰۷	-۰.۰۷	-۰.۰۹	-۰.۰۹	-۰.۰۸	-۰.۰۷	-۰.۰۷	-۰.۰۷	فعالیت‌های دامپزشکی

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

ادامه جدول ارزش افزوده بخش خدمات نسبت به استان

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	فعالیت
۰.۵۰	۰.۳۲	۰.۲۷	۰.۳۲	۰.۳۱	۰.۲۸	۰.۲۶	۰.۲۵	فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی
۵.۹۰	۶.۱۷	۵.۷۰	۶.۵۵	۵.۸۹	۵.۶۵	۵.۸۹	۶.۶۴	اداره امور عمومی، خدمات شهری و تامین اجتماعی
۲.۳۷	۲.۴۸	۲.۲۴	۲.۷۴	۲.۵۱	۲.۶۱	۲.۴۴	۲.۳۸	امور عمومی و خدمات شهری
۰.۹۴	۱.۰۶	۰.۸۸	۱.۰۵	۰.۷۸	۱.۰۳	۱.۱۰	۱.۱۹	امور عمومی
۱.۴۴	۱.۴۲	۱.۳۶	۱.۶۹	۱.۷۳	۱.۵۹	۱.۳۴	۱.۱۹	خدمات شهری
۳.۳۰	۳.۴۴	۳.۲۳	۳.۵۴	۳.۱۹	۲.۸۹	۳.۳۰	۴.۰۹	امور دفاعی و انتظامی
۲.۶۸	۲.۸۳	۲.۵۸	۲.۹۲	۲.۵۳	۲.۳۲	۲.۶۹	۳.۴۱	امور دفاعی
۰.۶۱	۰.۶۱	۰.۶۵	۰.۶۱	۰.۶۷	۰.۵۷	۰.۶۱	۰.۶۸	امور انتظامی
۰.۲۳	۰.۲۶	۰.۲۳	۰.۲۷	۰.۱۹	۰.۱۴	۰.۱۶	۰.۱۷	تامین اجتماعی اجباری
۴.۳۹	۵.۰۲	۴.۹۰	۵.۵۰	۵.۰۷	۳.۷۶	۴.۵۸	۴.۲۳	آموزش
۱.۰۹	۱.۱۵	۱.۱۱	۱.۱۱	۰.۹۸	۰.۸۱	۱.۱۱	۱.۰۸	آموزش ابتدایی
۱.۰۵	۱.۱۱	۱.۰۷	۱.۰۷	۰.۹۴	۰.۷۸	۱.۰۸	۱.۰۶	آموزش ابتدایی دولتی
۰.۰۴	۰.۰۴	۰.۰۴	۰.۰۴	۰.۰۴	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۲	آموزش ابتدایی خصوصی
۰.۹۹	۱.۱۳	۱.۰۸	۱.۲۰	۱.۱۰	۱.۰۶	۱.۴۱	۱.۰۱	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای
۰.۹۵	۱.۰۹	۱.۰۴	۱.۲۵	۱.۰۶	۱.۰۴	۱.۳۸	۰.۹۸	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای دولتی
۰.۰۴	۰.۰۴	۰.۰۴	۰.۰۵	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۳	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای خصوصی
۲.۲۲	۲.۶۵	۲.۶۳	۲.۹۹	۲.۹۰	۱.۸۲	۱.۸۸	۱.۹۱	آموزش عالی
۱.۲۹	۱.۴۶	۱.۴۸	۱.۷۰	۱.۵۳	۱.۱۷	۱.۱۵	۱.۱۵	آموزش عالی دولتی
۰.۹۳	۱.۱۹	۱.۱۵	۱.۲۹	۱.۳۷	۰.۶۵	۰.۷۳	۰.۷۶	آموزش عالی خصوصی
۰.۰۹	۰.۰۹	۰.۰۸	۰.۱۰	۰.۰۹	۰.۰۷	۰.۱۸	۰.۲۲	آموزش بزرگسالان
۰.۰۵	۰.۰۶	۰.۰۵	۰.۰۷	۰.۰۷	۰.۰۶	۰.۱۲	۰.۱۵	آموزش بزرگسالان دولتی
۰.۰۴	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۱	۰.۰۶	۰.۰۷	آموزش بزرگسالان خصوصی
۴.۷۶	۵.۶۰	۴.۶۱	۵.۶۴	۵.۲۲	۴.۰۸	۴.۰۱	۳.۶۹	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی
۴.۵۲	۵.۳۲	۴.۳۱	۵.۲۶	۴.۸۷	۳.۷۲	۳.۶۲	۳.۳۱	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان
۲.۴۴	۲.۸۵	۲.۳۲	۲.۹۳	۲.۴۴	۱.۹۶	۱.۹۸	۲.۲۶	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان دولتی
۲.۰۸	۲.۴۷	۱.۹۹	۲.۳۳	۲.۴۳	۱.۷۷	۱.۶۴	۱.۰۵	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان خصوصی
۰.۲۵	۰.۲۸	۰.۲۹	۰.۳۸	۰.۳۵	۰.۳۶	۰.۳۸	۰.۳۸	مددکاری اجتماعی
۰.۹۶	۰.۹۹	۰.۷۹	۰.۹۶	۰.۹۳	۰.۸۷	۰.۹۲	۰.۸۹	فعالیت‌های هنر، سرگرمی، تفریح و سایر خدمات
۰.۴۶	۰.۳۹	۰.۳۱	۰.۴۱	۰.۴۱	۰.۳۸	۰.۴۰	۰.۳۵	هنر، سرگرمی و تفریح
۰.۲۴	۰.۲۹	۰.۲۱	۰.۲۵	۰.۲۳	۰.۲۲	۰.۲۴	۰.۲۹	سازمان‌های مذهبی و سازمان‌های دارای عضو
۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	تعمیر رایانه و کالاهای شخصی و خانگی
۰.۲۴	۰.۲۷	۰.۲۴	۰.۲۸	۰.۲۷	۰.۲۵	۰.۲۵	۰.۲۳	سایر فعالیت‌های خدماتی شخصی

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

مزیت همکارانه

بررسی مزیت همکارانه شهرستان‌های استان سمنان نشان می‌دهد که شهرستان میامی بیشترین میزان نرخ مکمل میان شهرستان‌های استان را دارد. سپس شهرستان‌های سمنان و مهدی شهر در رتبه‌های بعدی قرار دارند. همچنین شهرستان‌های آردان، دامغان و سرخه به ترتیب از کمترین میزان نرخ مکمل‌گری برخوردار هستند.

بررسی نرخ مکمل گری استان نشان می‌دهد که سطح مکمل گری در استان خیلی پایین است. این بدین معنی است که گسترش فعالیت‌های صنعتی در راستای تفاوت‌های اقتصادی گسترش نیافته است.

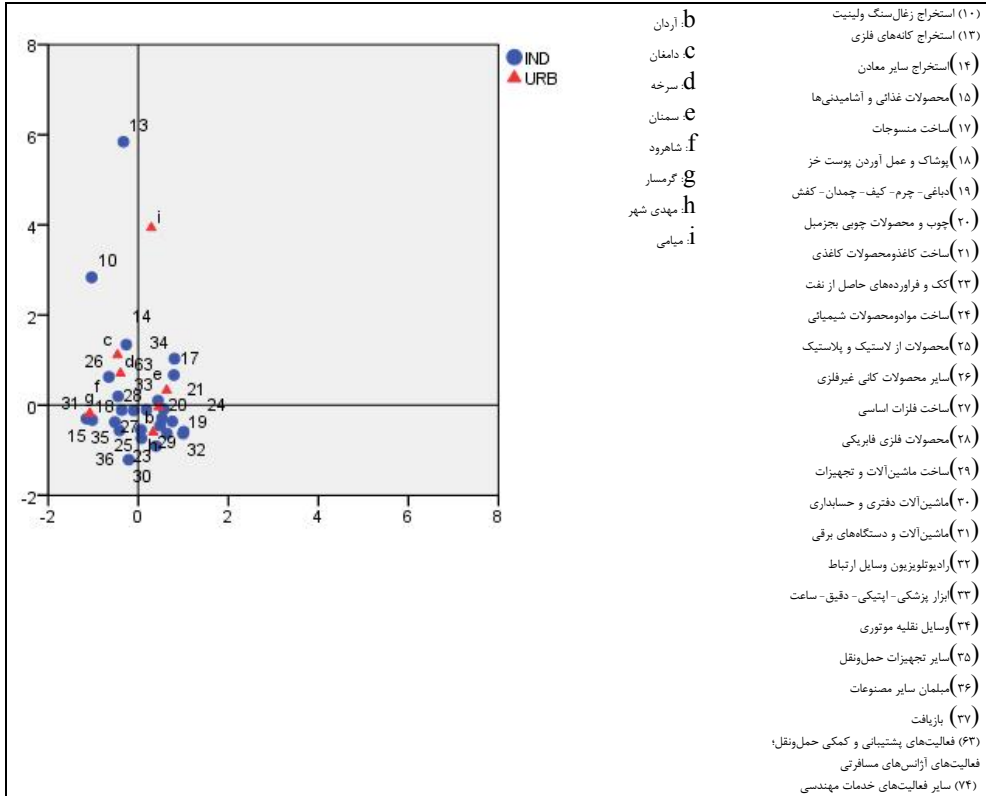
جدول ۹۲- نرخ مکمل گری فعالیت‌های اقتصادی در سطح شهرستان‌های استان

شهرستان	نرخ مکمل گری	نرخ مکمل گری کل
آردان	۰.۰۲	۰.۰۰۷
دامغان	۰.۰۶	
سرخره	۰.۰۶	
سمنان	۰.۰۹	
شاهرود	۰.۰۷	
گرمسار	۰.۰۷	
مهدی شهر	۰.۰۹	
میامی	۰.۱۰	

منبع: مرکز آمار ایران، وزارت صنعت، معدن و تجارت محاسبات نگارنده

بررسی میزان هم‌افزای فعالیت‌های صنعتی استان نشان می‌دهد که شهرستان دامغان و سرخره استخراج زغال‌سنگ ولینیت، سایر محصولات کانی غیرفلزی، محصولات فلزی فابریکی دارای پتانسیل هم‌افزایی هستند.

اردان و مهدی شهر نیز در فعالیت‌های دباغی- چرم- کیف- چمدان- کفش، چوب و محصولات چوبی بجزمیل، ساخت ماشین‌آلات و تجهیزات، رادیو تلویزیون وسایل ارتباط دارای قابلیت هم‌افزایی اقتصادی هستند.

نمودار ۲۹- وضعیت شهرستان‌های استان سمنان از نظر نرخ مکمل‌گری و هم‌افزایی

مزیت‌های نسبی، رقابتی و هم‌کارانه استان

بررسی مزیت نسبی استان نشان می‌دهد که در بخش کشاورزی در زیر بخش‌های گاو‌داری صنعتی، پرورش حیوانات، دام سنتی و مرغداری سرانه تولید گوشت قرمز استان بالاتر از متوسط کشور است و از این نظر رتبه ۵ کشور را دارد. استان در تولید سرانه شیر در رتبه ۴ بین استان‌های کشور قرار دارد. همچنین استان در تولید سرانه گوشت مرغ در جایگاه ۳ بین استان‌های کشور دارد. بررسی سطح کشت کشاورزی در استان نشان می‌دهد که سهم استان از زمین‌های زیر کشت ۰/۷ درصد است در حالی بازده زمین‌های کشاورزی استان ۱ درصد است. از این رو می‌توان بیان داشت که بخش زراعت به‌عنوان بخش مزیت دار محسوب می‌شود. بررسی سطح زمین‌های باغبانی نیز نشان می‌دهد که سهم استان از زمین‌های باغبانی ۱/۸ درصد است و استان سمنان از این نظر

در رتبه نوزدهم قرار دارد. بررسی سطح برداشت از زمین‌های باغبانی نیز بیانگر سهم برداشت محصولی ۱/۸ درصد است که در صورت سرمایه‌گذاری در این بخش می‌تواند روند صعودی داشته باشد. بخش معدن از دیگر قابلیت‌های استان برای توسعه است که می‌تواند نقش مکمل برای بخش صنعتی باشد. بررسی تعداد معادن در استان نشان می‌دهد که در استان ۲۶۲ معدن در حال بهره‌برداری وجود دارد که موجب شده استان در زمینه‌های، استخراج زغال‌سنگ خشک، سرب و روی، منگنز، بوکسیت، باریت، سولفات استرونیسیم و بر و سولفات سدیم، فلوین و فسفت، پتاس و ید دارای مزیت نسبی باشد. بررسی میزان صادرکننده بودن استان در بخش‌های مختلف نیز نشان می‌دهد که استان در بخش‌های کشاورزی و صنعت به‌عنوان صادرکننده محسوب می‌شود در حالی که در بخش خدمات وارد کننده است.

استان سمنان در بخش صنعت در زیر بخش‌های مربوط به تولید وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم تریلر، تولید سایر فرآورده‌های معدنی غیرفلزی، تولید تجهیزات برقی، تولید چوب و محصولات چوبی به‌جز مبلمان، حصیر و مواد حصیربافی و تولید مواد غذایی دارای مزیت نسبی است. ضریب تمرکز اشتغال صنعتی در استان نشان می‌دهد که شهرستان‌های مهدی‌شهر، سمنان و شاهرود بالاترین تمرکز اشتغال صنعتی و کارگاه‌های صنعتی را دارند. به عبارتی این شهرستان‌ها دارای مزیت گوناگون انباشت و تنوع هستند که این مزیت موجب جذب بنگاه‌های بیشتر می‌شود. بررسی مزیت هم کارانه استان نشان می‌دهد که نرخ مکمل‌گری در میان شهرستان‌های استان در سطح مناسبی قرار ندارد

۳-۵- نظام سکونتگاهی

۳-۵-۱- نظام شهرنشینی

بررسی تحولات جمعیتی استان نشان می‌دهد در ۳۰ سال گذشته جمعیت آن از ۴۱۷۰۳۵ نفر در سال ۱۳۶۵ به ۷۰۲۳۶۰ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده که افزایش مطلق آن حدود ۲۸۵ هزار نفر بوده است. این ارقام بیانگر آن است که طی ۳۰ سال منتهی به سال ۱۳۹۵، جمعیت استان هر ساله به‌طور میانگین ۱/۷۵ درصد رشد داشته است. این نرخ رشد در مقایسه با رشد متوسط ۱/۶ درصدی کل کشور در همین بازه زمانی، نشان می‌دهد که افزایش جمعیت استان در قیاس با کل کشور؛ تقریباً بیشتر بوده و شتاب افزایش جمعیت استان سمنان سریع‌تر اتفاق افتاده است. تغییر تعداد مطلق جمعیت استان سمنان حاکی از آن است که بیشترین افزایش تعداد جمعیت استان مربوط به دوره ۹۵-۱۳۹۰ بوده است؛ چراکه نرخ رشد جمعیت در این سال ۲/۱۶ درصد بوده و از نرخ رشد جمعیت کشور در این دوره (۱/۲۴ درصد) بیشتر بوده است. همچنین در خصوص سهم جمعیت استان سمنان از کشور

باید گفت که از آنجا که در طول سال‌های ۹۵-۱۳۶۵، سرعت رشد جمعیت استان، تا حدودی از میانگین کشور بیشتر بوده است، بنابراین سهم جمعیت استان سمنان از جمعیت کشور از ۰/۸۴ درصد در سال ۱۳۶۵ به ۰/۸۸ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است.

طبق سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵، ۵۹۱۴۶۸۴۷ نفر از جمعیت کشور را ساکنین شهری تشکیل می‌دهند و متوسط رشد سالانه جمعیت شهری کشور در دوره ۳۰ ساله اخیر (۹۵-۶۵) برابر با ۲/۶۴ درصد بوده است که از متوسط رشد جمعیت کل (۱/۶) بیشتر است. به عبارتی در این بازه زمانی، جمعیتی بالغ بر ۳۲/۳ میلیون نفر به جمعیت شهری کشور افزوده شد و سهم نسبی جمعیت شهرنشین از ۵۴/۲۹ به ۷۴ درصد افزایش یافته است.

جمعیت شهری استان سمنان همانند جمعیت شهری کشور طی دوره ۹۵-۱۳۶۵ همواره رو به افزایش بوده؛ به طوری که جمعیت شهری استان در سال ۱۳۶۵ معادل ۲۴۴۸۳۲ نفر بوده و با رشدی معادل ۲/۸ درصد به ۵۶۰۵۰۲ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است. مقایسه افزایش نسبی جمعیت دوره‌های سرشماری کشور و استان نشان می‌دهد که در تمامی دوره‌های سرشماری، تقریباً میزان افزایش جمعیت شهری در کشور و استان سمنان برابر بوده است. این امر موجب شده است که سهم جمعیت شهری استان دچار تغییرات فاحشی نشود و از ۰/۹۱ درصد در سال ۱۳۶۵ به ۰/۹۵ درصد در سال ۱۳۹۵ افزایش یابد.

بررسی تحول شهرنشینی نشان می‌دهد که نسبت شهرنشینی کشور در سال ۱۳۶۵ معادل ۵۴/۳ درصد بوده و به ۷۴ درصد در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است. به عبارتی، در مجموع ۳۰ سال اخیر (۹۵-۱۳۶۵) حدود ۲۰ درصد به میزان شهرنشینی کشور اضافه شده است. همان‌طور که در جدول زیر مشخص است مرتباً از سهم جمعیت روستایی کشور کاسته و به سهم جمعیت نقاط شهری افزوده شده؛ به طوری که در دوره‌های مختلف سهم جمعیت شهرنشین از روستائین پیشی گرفته است. این روند تاکنون علی‌رغم کاسته شدن از شدت آن همچنان ادامه دارد؛ به طوری که در سال ۱۳۹۵ نرخ شهرنشینی به ۷۴ درصد افزایش یافته است.

متأثر از این تحولات، نسبت شهرنشینی در استان سمنان نیز در چند دهه اخیر افزایش یافته و این نسبت از رقم ۵۸/۷ درصد در سال ۱۳۶۵ به ۷۹/۸ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است. لازم به ذکر است که اگرچه نرخ شهرنشینی استان در تمامی دوره‌های سرشماری بالاتر از نسبت شهرنشینی در مقایسه با کشور است، اما همچون روند تجربه‌شده در کشور، این نسبت با روند صعودی فزاینده‌ای روبه‌رو بوده است.

جدول ۹۳- تغییرات جمعیت کشور و استان در فاصله سال های ۹۵-۱۳۶۵

جمعیت کل					شرح
۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	
۷۹۹۲۶۲۷۰	۷۵۱۴۹۶۶۹	۷۰۴۹۵۷۸۲	۶۰۰۵۵۴۸۸	۴۹۴۴۵۰۱۰	کشور
۷۰۲۳۶۰	۶۳۱۲۱۸	۵۸۹۷۴۲	۵۰۱۴۴۷	۴۱۷۰۳۵	استان
۰/۸۸	۰/۸۴	۰/۸۴	۰/۸۳	۰/۸۴	سهم استان از کشور
متوسط رشد سالانه جمعیت (درصد)					شرح
۱۳۶۵-۹۵	۱۳۹۰-۹۵	۱۳۸۵-۹۰	۱۳۷۵-۸۵	۱۳۶۵-۷۵	
۱/۶	۱/۲۴	۱/۲۹	۱/۶۲	۱/۹۶	کل کشور
۱/۷۵	۲/۱۶	۱/۳۷	۱/۶۴	۱/۸۶	کل استان

منبع: سرشماری عمومی نفوس و مسکن

جدول ۹۴- تغییرات جمعیت شهری و نرخ رشد کشور و استان در فاصله سال های ۹۵-۱۳۶۵

جمعیت شهری					شرح
۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	
۵۹۱۴۶۸۴۷	۵۳۶۴۶۶۶۱	۴۸۲۵۹۹۶۴	۳۶۸۱۷۷۸۹	۲۶۸۴۴۵۶۱	کشور
۵۶۰۵۰۲	۴۸۶۳۴۵	۴۴۰۵۵۹	۳۴۲۴۵۵	۲۴۴۸۳۲	استان
۰/۹۵	۰/۹۱	۰/۹۱	۰/۹۳	۰/۹۱	سهم استان از کشور
نسبت شهرنشینی					شرح
۷۴	۷۱/۳۹	۶۸/۴۶	۶۱/۳۱	۵۴/۲۹	
۷۹/۸	۷۷	۷۴/۷	۶۸/۳	۵۸/۷	شهری استان
متوسط رشد سالانه جمعیت (درصد)					شرح
۱۳۶۵-۹۵	۱۳۹۰-۹۵	۱۳۸۵-۹۰	۱۳۷۵-۸۵	۱۳۶۵-۷۵	
۲/۶۴	۱/۹۷	۲/۱۴	۲/۷۴	۳/۲۱	شهری کشور
۲/۸	۲/۹	۲	۲/۶	۳/۴	شهری استان

منبع: سرشماری عمومی نفوس و مسکن

نمودار ۳۰- تغییرات رشد سالانه جمعیت کل و شهری کشور و استان

مطابق با نمودار فوق از بررسی و مقایسه نرخ‌های رشد جمعیت شهری کل کشور و استان در سال‌های مختلف نیز این‌گونه برداشت می‌شود که نرخ رشد جمعیت شهری استان سمنان در دوره‌های ۷۵-۱۳۶۵ و ۹۵-۱۳۹۰ از متوسط کشور بیشتر بوده و به‌طور کلی مشابه با روند تجربه‌شده در کشور رو به کاهش داشته است. همچنین میزان آن طی دوره ۳۰ ساله ۹۵-۱۳۶۵ در استان سمنان معادل ۲/۸ درصد بوده و از متوسط رشد جمعیت شهری کشور (۲/۶۴ درصد) در دوره مشابه بیشتر بوده است.

۳-۵-۱-۱- بررسی تحولات جمعیتی کانون‌های شهری استان سمنان

در سرشماری سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ استان سمنان متشکل از ۱۶ کانون شهری بوده است که طی دوره ۹۰-۱۳۸۵ با تشکیل نقطه شهری در جزین در شهرستان مهدی‌شهر، شمار شهرهای استان سمنان در سال ۱۳۹۰ به ۱۷ شهر بالغ یافت. در دوره پنج‌ساله ۹۵-۱۳۹۰ با تبدیل سه روستای کهن آباد در شهرستان آرادان، رودیان در شهرستان شاهرود و کلاته در شهرستان دامغان، شمار شهرهای استان به ۲۰ شهر ارتقاء یافته است.

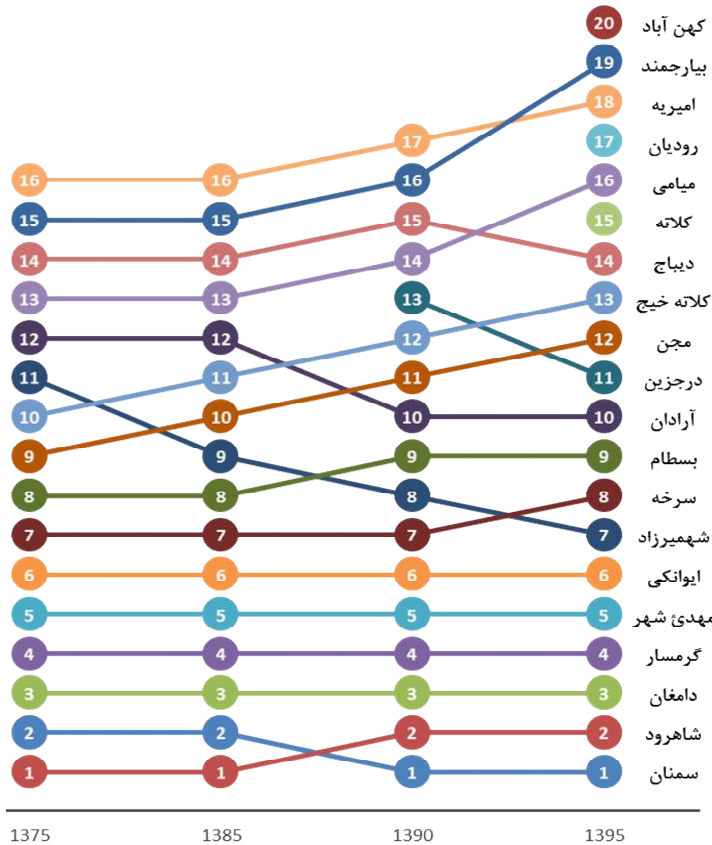
بر اساس جدول زیر که جمعیت شهرهای استان سمنان را از سال ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵ به نمایش می‌گذارد، باید گفت که در سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵، شاهرود پرجمعیت‌ترین شهر استان، بوده است که از سال ۱۳۹۰ تاکنون، شهر سمنان جای آن را گرفته است. جمعیت سمنان از ۹۱۰۴۵ نفر در سال ۱۳۷۵ به ۱۸۵۱۲۹ نفر در سال ۱۳۹۵

رسیده است. پس از سمنان، شاهرود دومین شهر بزرگ استان است که جمعیت آن از ۱۰۴۷۶۵ نفر در سال ۱۳۷۵ به ۱۵۰۱۲۹ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است.

جدول ۹۵- جمعیت نقاط شهری استان در فاصله سال های ۹۵-۱۳۷۵

۱۳۹۵		۱۳۹۰		۱۳۸۵		۱۳۷۵		نام
جمعیت	رتبه	جمعیت	رتبه	جمعیت	رتبه	جمعیت	رتبه	
۱۸۵۱۲۹	۱	۱۵۳۶۸۰	۱	۱۲۴۹۹۹	۲	۹۱۰۴۵	۲	سمنان
۱۵۰۱۲۹	۲	۱۴۰۴۷۴	۲	۱۲۶۹۱۶	۱	۱۰۴۷۶۵	۱	شاهرود
۵۹۱۰۶	۳	۵۸۷۷۰	۳	۵۷۳۳۱	۳	۴۹۲۰۴	۳	دامغان
۴۸۶۷۲	۴	۴۰۹۸۵	۴	۳۸۸۹۱	۴	۲۹۷۰۶	۴	گرمسار
۲۴۴۸۵	۵	۱۹۸۵۴	۵	۲۰۵۸۱	۵	۱۶۴۵۳	۵	مهدئ شهر
۱۳۵۱۸	۶	۱۱۹۹۵	۶	۱۰۳۹۶	۶	۸۴۹۲	۶	ایوانکی
۱۱۱۹۱	۷	۸۸۸۲	۸	۷۲۷۳	۹	۵۴۷۸	۱۱	شهمیرزاد
۹۹۵۱	۸	۹۷۱۱	۷	۹۰۶۲	۷	۷۶۱۷	۷	سرخره
۸۶۰۹	۹	۷۷۱۲	۹	۷۳۸۲	۸	۶۹۹۴	۸	بسطام
۶۲۵۷	۱۰	۵۶۲۶	۱۰	۴۹۵۹	۱۲	۴۲۹۵	۱۲	آرادان
۵۹۹۷	۱۱	۴۹۶۴	۱۳	-	-	-	-	درجزین
۵۹۳۲	۱۲	۵۴۵۶	۱۱	۵۵۲۶	۱۰	۶۲۴۷	۹	مجن
۵۶۵۱	۱۳	۵۰۵۷	۱۲	۵۳۳۵	۱۱	۵۵۵۲	۱۰	کلاته خیج
۵۶۴۷	۱۴	۳۷۷۴	۱۵	۲۵۰۴	۱۴	۳۳۸۵	۱۴	دیباچ
۴۶۱۱	۱۵	-	-	-	-	-	-	کلاته
۴۵۶۶	۱۶	۴۵۶۲	۱۴	۴۰۵۷	۱۳	۳۹۸۱	۱۳	میامی
۳۷۷۰	۱۷	-	-	-	-	-	-	رودیان
۳۵۶۱	۱۸	۲۴۰۲	۱۷	۱۵۴۱	۱۶	۱۷۱۰	۱۶	امیریه
۲۵۲۸	۱۹	۲۴۴۱	۱۶	۲۲۴۶	۱۵	۲۶۲۶	۱۵	بیارجمند
۱۱۹۲	۲۰	-	-	-	-	-	-	کهن آباد

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۵

نمودار ۳۱- تغییرات رتبه جمعیتی شهرهای استان طی دوره ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵

بررسی رتبه‌بندی شهرهای استان از ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵ نیز نشان می‌دهد، که در شش شهر نخست استان، تنها رتبه‌ی دو شهر سمنان در رتبه‌ی اول و شاهرود در رتبه‌ی دوم طی این دوره تغییر کرده است. در این رده‌بندی شهر سمنان که در سال ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ در رتبه‌ی دوم قرار دارد، از سال ۱۳۹۰ تاکنون جای شاهرود را در رتبه‌ی نخست می‌گیرد.

در رتبه‌بندی شهرهای ششم به بعد تغییرات چشم‌گیری به چشم می‌خورد. از تغییرات حائز اهمیت در میان این شهرها می‌توان به انتقال سرخه از رتبه‌ی هفتم به هشتم و انتقال درجزین از رتبه‌ی ۱۳ام به ۱۱ام در یک دوره‌ی پنج‌ساله (۱۳۹۵-۱۳۹۰)، انتقال شهمیرزاد از رتبه‌ی ۱۱ام به هفتم، انتقال مجن از رده نهم به ۱۲ام و کلاته خیج از رده دهم به ۱۳ام، در یک دوره‌ی ۲۰ ساله (۱۳۹۵-۱۳۷۵) و انتقال بسطام از رتبه‌ی هشتم به نهم، آرادان از

رتبه‌ی ۱۲ام به ۱۱ام، میامی از رتبه‌ی ۱۳ام به ۱۶ام و بیارجمند از رتبه ۱۵ام به ۱۹ام طی یک دوره‌ی ۱۰ ساله (۱۳۸۵-۱۳۹۵) اشاره کرد.

۳-۵-۱-۲- وضعیت نخست شهری در استان سمنان

وضعیت نخست شهری یک منطقه می‌تواند وضعیت توسعه را تحت‌الشعاع قرار دهد و به‌طور نامتناسبی نسبت به دیگر شهرها، بزرگ‌تر است. مروری بر روش‌ها و شاخص‌های بررسی میزان نخست شهری بیانگر آن است که تاکنون چندین شاخص برای این موضوع بیان شده است؛ که شاخص چهار شهر مهتا یک از مهم‌ترین این روش‌ها است. شاخص مهتا در سال ۱۹۶۴ بهترین روش را برای نخست شهری، نسبت اندازه‌ی شهر نخست به چهار شهر اول پیشنهاد کرد. بعدها ریچاردسون شاخص چهار شهر را با معیارهای قاعده‌ی رتبه اندازه تطبیق داد؛ بدین‌صورت که اگر بر اساس قاعده‌ی رتبه اندازه‌ی شهری، اندازه مطلوب شهرها در نظام شهری این‌گونه باشد که شهر اول دو برابر شهر دوم، سه برابر شهر سوم و چهار برابر شهر چهارم باشد؛ بنابراین نسبت شهر اول به مجموع چهار شهر نخست نظام شهری باید برابر ۰/۴۸ باشد (حکمت‌نیا و موسوی، ۱۳۸۵).

$$\frac{P_1}{P_1 + P_2 + P_3 + P_4}$$

در سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵، پرجمعیت‌ترین شهر استان، شاهرود بوده که در سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ جای آن با شهر سمنان عوض شده و سمنان پرجمعیت‌ترین شهر استان به شمار آمده است. باین‌حال، در تمامی سال‌های ۱۳۷۵، ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ که میزان شاخص مهتا کمتر از ۰/۴۱ بوده است، در وضعیت متعادلی قرار داشته و نشان از حداقل برتری شهر نخست استان در نظام سکونت‌گاهی داشته است. اما در سال ۱۳۹۵ با عبور شاخص مهتا از مرز ۰/۴۱، شاخص نخست شهری، نشانگر برتری مطلوب شهر نخست (سمنان) در نظام سکونت‌گاهی استان است.

جدول ۹۶- روند تغییرات شاخص نخست شهری در استان سمنان

شرح	جمعیت شهر نخست	جمعیت شهرهای نخست، دوم، سوم و چهارم	شاخص نخست شهری
نخست شهری ۱۳۷۵	۱۰۴۷۶۵	۲۷۴۷۲۰	۰/۳۸
نخست شهری ۱۳۸۵	۱۲۶۹۱۶	۳۴۸۱۳۷	۰/۳۶
نخست شهری ۱۳۹۰	۱۵۳۶۸۰	۳۹۳۹۰۹	۰/۳۹
نخست شهری ۱۳۹۵	۱۸۵۱۲۹	۴۴۳۰۳۶	۰/۴۲

۳-۵-۱-۳- بررسی وضعیت ساختار سلسله‌مراتبی کانون‌های شهری استان

امروزه شهرهایی که جریانات فضایی را به خود جذب می‌کنند و به کانون‌های سکونتی حائز اهمیت تبدیل می‌شوند، با ارائه‌ی فرصت‌های اقتصادی، اجتماعی، تحصیلی و ... منجر به جذب بیشتر جمعیت می‌گردند. از این‌رو شناخت سلسله‌مراتب جمعیتی شهرها می‌تواند تصویری از سلسله‌مراتب اهمیت و تأثیرگذاری آن‌ها ارائه دهد. امری که پیش‌نیاز تعیین اندازه‌ی بهینه‌ی شهرها و اتخاذ راهبردهای برنامه‌ریزانه در این راستا است. بر اساس اطلاعات سرشماری‌های نفوس و مسکن انجام‌شده در کشور در دوره‌ی ۱۳۹۵-۱۳۷۵، وضعیت ساختار سلسله‌مراتبی استان سمنان از نظر تعداد شهرهای هر رده به‌صورت زیر رخ نموده است:

الف کلان‌شهرها (بیش از یک میلیون نفر): با توجه به اینکه در این رده‌بندی کلان‌شهر به شهرهای با جمعیت بیش از یک میلیون نفر اطلاق می‌شود، در هیچ‌ی از ادوار موردبررسی کلان‌شهری در استان سمنان وجود ندارد.

ب شهرهای بسیار بزرگ (۱۰۰۰-۵۰۰ هزار نفر جمعیت): با توجه به آنکه شهرهای با جمعیت بین ۱۰۰۰-۵۰۰ هزار نفر جمعیت، در رده‌بندی شهرهای بسیار بزرگ قرار می‌گیرند، در استان سمنان هیچ شهر بسیار بزرگی وجود ندارد.

پ شهرهای بزرگ (۵۰۰-۲۵۰ هزار نفر جمعیت): در تمامی ادوار موردبررسی هیچ شهر بزرگی در استان سمنان وجود ندارد.

ت شهرهای میانی بزرگ (۲۵۰-۱۰۰ هزار نفر جمعیت): در سال ۱۳۷۵ تنها شهر میانی بزرگی در استان سمنان، شاهرود بوده است که از سال ۱۳۸۵ با افزایش جمعیت سمنان، شهر سمنان نیز به این رده وارد شده است و تا سال ۱۳۹۵ این دو شهر تنها شهرهای میانی بزرگ استان سمنان به‌حساب آمده‌اند. در این سال شاهرود و سمنان با سهم ۱۰ درصدی از تعداد شهرهای استان، ۵۹/۸ درصد جمعیت شهرهای استان را به خود اختصاص داده‌اند.

ث شهرهای میانی کوچک (۱۰۰-۵۰ هزار نفر جمعیت): در سال ۱۳۷۵، تنها شهر سمنان در این گروه قرار داشته که از سال ۱۳۸۵ با ارتقای سمنان به رده‌ی شهرهای میانی بزرگ، و ورود دامغان به این رده جمعیتی، تعداد شهرهای میانی کوچک استان تا سال ۱۳۹۵ به شهر دامغان محدود شده است. در این سال شهرهای میانی کوچک استان با سهمی پنج‌درصدی از تعداد شهرهای استان، ۱۰/۵ درصد از جمعیت شهرهای استان را در خود جای داده است.

ج شهرهای کوچک (۵۰-۲۵ هزار نفر جمعیت): در سال ۱۳۷۵ دو شهر دامغان و گرمسار در این رده بندی قرار داشته که در سال ۱۳۸۵، با افزایش جمعیت دامغان و ارتقاء آن به طبقه جمعیتی بالاتر، شهر گرمسار تا سال ۱۳۹۵، تنها شهر این رده بوده است. این شهر در سال ۱۳۹۵ در مجموع ۸/۷ درصد از جمعیت شهرهای استان را در پنج درصد از تعداد این شهرها سکونت داده‌اند.

چ شهرهای بسیار کوچک (۲۵-۱۰ هزار نفر جمعیت): در نخستین دوره‌ی مورد بررسی در سال ۱۳۷۵، تعداد شهرهای بسیار کوچک استان سمنان تنها به مهدی شهر محدود می‌شود. در دوره‌ی ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ نیز با ورود شهر ایوانکی به این طبقه جمعیتی، تعداد شهرهای بسیار کوچک به دو مورد افزایش یافته است. در نهایت در سال ۱۳۹۵ نیز تعداد این شهرها با ارتقاء جمعیت شهمیرزاد و پیوستن آن به این گروه جمعیتی، تعداد شهرهای بسیار کوچک استان به سه شهر ارتقاء یافته است. سهم جمعیت شهرهای بسیار کوچک استان در سال ۱۳۹۵، معادل ۸/۸ درصد از جمعیت شهری استان است.

ح روستا شهرهای بزرگ (۱۰-۵ هزار نفر جمعیت): در نخستین دوره‌ی سرشماری در سال ۱۳۷۵ تعداد روستا شهرهای بزرگ استان سمنان شش مورد است. این تعداد با تغییراتی که در نتیجه‌ی افزایش جمعیت روستا- شهرهای کوچک و ورود آن‌ها به این رده و نیز افزایش جمعیت خود این شش روستا- شهر و خروج آن‌ها از این رده حاصل شده شاهد تغییراتی بوده است، به طوری که تعداد روستا- شهرهای بزرگ استان سمنان ابتدا از شش مورد در سال ۱۳۷۵ با روندی نزولی به پنج مورد در سال ۱۳۸۵ و مجدداً به شش مورد در سال ۱۳۹۰ رسیده و در نهایت در سال ۱۳۹۵، به هفت مورد ارتقاء یافته است.

خ روستا شهرهای کوچک (کمتر از ۵ هزار نفر): در سال‌های ۱۳۷۵، ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰، تعداد روستا- شهرهای کوچک استان به پنج مورد محدود بوده است، که در دوره‌ی پایانی در نتیجه‌ی تغییرات و داد و ستدهای این رده بارده‌های پائین تر و بالاتر از خود، نهایتاً تعداد روستا- شهرهای کوچک استان در سال ۱۳۹۵ به شش مورد ارتقاء یافته است.

در مجموع پراکنش جمعیت در سطح شهرهای استان را می‌توان به طور طبیعی در تعداد کمی از سکونتگاه‌های رده‌های بالاتر و تعداد بسیار زیادی از سکونتگاه‌های رده‌های پائین تر بازشناسی کرد. این در حالی است که سهم جمعیتی این رده‌ها معمولاً با سهم تعداد آن‌ها نسبت وارونه دارد، به طوری که دو شهر میانی بزرگ استان یعنی شاهرود و سمنان، علی‌رغم سهم عددی بسیار کم آن‌ها، حدود ۵۹/۸ درصد از جمعیت شهرهای استان را در خود جای داده‌اند. در مقابل روستا شهرهای استان، با وجود آنکه ۶۵ درصد از شهرهای استان را شکل می‌دهند، تنها ۱۲ درصد از جمعیت شهری استان را در خود سکونت داده‌اند.

جدول ۹۷- روند تغییرات سطوح جمعیتی نقاط شهری استان طی سال های ۹۵-۱۳۷۵

سال	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
شهرهای میانی بزرگ (۲۵۰- ۱۰۰ هزار نفر)	شاهرود	شاهرود، سمنان	شاهرود، سمنان	سمنان، شاهرود
شهرهای میانی کوچک (۱۰۰- ۵۰ هزار نفر)	سمنان	دامغان	دامغان	دامغان
شهرهای کوچک (۲۵-۵۰ هزار نفر)	دامغان، گرمسار	گرمسار	گرمسار	گرمسار
شهرهای بسیار کوچک (۲۵-۱۰ هزار نفر)	مهدی شهر	مهدی شهر، ایوانکی	مهدی شهر، ایوانکی	مهدی شهر، ایوانکی، شهمیرزاد
روستا شهر بزرگ (۱۰-۵ هزار نفر)	ایوانکی، سرخه، بسظام، مجن، کلاته خییج، شهمیرزاد	سرخه، بسظام، شهمیرزاد، مجن، کلاته خییج	سرخه، شهمیرزاد، بسظام، آرادان، مجن، کلاته خییج	سرخه، بسظام، آرادان، درجزین، مجن، کلاته خییج، دیباج
روستا شهر کوچک (کمتر از ۵ هزار نفر)	آرادان، میامی، دیباج، بیارجمند، امیریه	آرادان، میامی، دیباج، بیارجمند، امیریه	درجزین، میامی، دیباج، بیارجمند، امیریه	کلاته، میامی، رودیان، امیریه، بیارجمند، کهن آباد

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۵

نقشه ۱۳ - سطح بندی سکونتگاه های شهری استان سمنان

به طور کلی می توان بر اساس طبقات جمعیتی شهرها، الگوی نامتوازن شبکه شهری استان سمنان را به لحاظ جمعیت مشاهده نمود؛ به طور کلی در حدود ۸۰ درصد از شهرهای استان که جمعیتی کمتر از ۲۵ هزار نفر داشته اند، تنها ۲۰ درصد از جمعیت شهری استان را در سال ۱۳۹۵ در خود جای داده اند و در مقابل تنها شهرهای سمنان و شاهرود به ترتیب ۳۳ و ۲۶/۷ درصد از جمعیت شهری را به خود اختصاص داده اند. این مهم حاکی از

عدم تعادل و توازن در نحوه توزیع جمعیت در سلسله‌مراتب نظام شهری استان است. بر اساس آنچه گفته شد بررسی وضعیت توزیع جمعیت شهری در سلسله‌مراتب اندازه شهری بیانگر دو موضوع مهم به شرح زیر است:

- بررسی شاخص نخست شهری در سطح استان سمنان نشان از برتری مطلوب شهر سمنان نسبت به سه شهر نخست استان دارد، چراکه شهر سمنان به‌عنوان مرکز استان سمنان با داشتن جمعیتی معادل ۱۸۵۱۲۹ نفر در سال ۱۳۹۵، اگرچه بیشترین جمعیت شهری را در خود جای‌داده اما از نظر اندازه جمعیتی با شهر دوم استان (شاهرود) که جمعیتی معادل ۱۵۰۱۲۹ نفر در سال ۱۳۹۵ داشته است، اختلاف چندانی نداشته است.
- الگوی توزیع کالبدی شهرهای استان نشان‌دهنده الگوی خطی شکل‌گیری شهرهای استان حول محور تهران-مشهد می‌باشد به‌نحوی که هیچ یک از شهرهای استان در پهنه جنوبی واقع نشده و تمامی شهرها در لبه شمالی استان قرار گرفته‌اند که با نزدیکی به تهران تعداد نقاط شهری استان افزایش پیدا می‌کند.

۳-۵-۱-۴- الگوی استقرار سکونتگاه‌های شهری استان

استقرار و پیدایش یک شهر بیش از هر چیز تابع شرایط محیطی و موقعیت جغرافیایی و سپس عوامل اقتصادی و اجتماعی است. زیرا عوارض و پدیده‌های طبیعی در مکان، پراکندگی، حوزه نفوذ، توسعه فیزیکی، مورفولوژی شهری و امثال آن‌ها اثر قاطعی دارند و به‌عنوان یک عامل مؤثر عمل می‌کنند. استان سمنان در مرکز نیمه شمالی کشور و در دامنه‌های جنوبی رشته‌کوه‌های مرتفع البرز قرار دارد و علیرغم این که بخش عظیمی از وسعت آن را کویر و بیابان تشکیل می‌دهد، لیکن سراسر شمال غربی تا شمال شرقی آن کوه‌های مرتفعی دارد که به تدریج از شمال به جنوب از ارتفاع آن‌ها کاسته شده و نهایتاً به دشت کویر منتهی می‌شود. مجموعه ارتفاعات استان را می‌توان در موارد ذیل خلاصه نمود:

- ۱- رشته‌کوه‌های البرز با ارتفاع متوسط ۳۲۰۰ متر در شمال شهرستان مهدی‌شهر که عامل جدایی استان سمنان از استان مازندران بوده و مرتفع‌ترین قله آن به نام نیزوا در شمال‌غربی شهمیرزاد واقع شده است. ارتفاع و وسعت این رشته‌کوه‌ها به سمت مشرق کاهش می‌یابد، بلندترین قله البرز شرقی شاهوار نام دارد که ۳۹۴۵ متر ارتفاع دارد. این قله در شمال شاهرود قرار دارد
- ۲- یک رشته‌کوه که از رشته‌کوه اصلی البرز جدا و در جهت شمال شرقی - جنوب غربی، بین شهرستان‌های سمنان و دامغان کشیده شده و مرز بین این دو شهرستان را تشکیل داده است

۳- در جنوب شهرستان دامغان و حاشیه کویر، کوه‌های کم ارتفاعی وجود دارد که به صورت های منفرد و متصل و موازی با رشته کوه‌های البرز به سمت کویر امتداد یافته و به تدریج با زمین یکسان می‌گردد

۴- رشته کوه‌های البرز در شمال شهرستان شاهرود با عنوان البرز شرقی شناخته می‌شوند، منبع اصلی رودخانه‌ها و قنات‌های این منطقه می‌باشد. در جنوب رشته کوه‌های اصلی، کوه‌های کم ارتفاعی موازی با آن رشته، کشیده شده که به سوی کویر از ارتفاع آن‌ها کاسته می‌شود. شهرهای شاهرود، بسطام، مجن، کلاته خنج و غالب روستاهای این شهرستان در دامنه این رشته کوه‌ها واقع شده‌اند.

۳-۵-۲- نظام روستائینی

جمعیت روستائینی در سال‌های اخیر، همواره سهم کمتری از کل جمعیت کشور را داشته است و به طور متناوب این سهم کمتر شده است. طبق سرشماری عمومی نفوس و مسکن، رشد جمعیت روستایی کشور تنها در دهه ۷۵-۱۳۶۵ نرخ مثبت ۰/۳ را تجربه کرده است و سایر دوره سرشماری با رشد منفی روبه رو بوده است. در طول این دوره نسبت روستائینی در کشور از ۴۵/۲ به ۲۶ درصد کاهش یافته و مطابق سرشماری سال ۱۳۹۵ تنها ۲۰/۷ میلیون نفر از جمعیت ۷۹/۹ میلیون نفری کشور را ساکنان روستایی شامل می‌شود. به عبارت دیگر در بازه زمانی مورد مطالعه با وجود افزایش ۱/۶ برابری جمعیت کل کشور، جمعیت روستایی حدوداً هشت درصد کاهش یافته است و از سهم آن نسبت به جمعیت کل کشور حدود ۲۰ درصد کاسته شده است. بنابراین روند حاکم بر کل کشور در طی سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵، کاهش جمعیت روستایی در مقابل افزایش جمعیت کل کشور و در نتیجه کاهش چشمگیر سهم جمعیت روستائین نسبت به جمعیت کل است.

در استان سمنان تعداد جمعیت روستایی استان در چند دهه اخیر همواره روندی کاهشی داشته است؛ به طوری که جمعیت روستائین استان در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال ۱۳۶۵ کمتر شده است و در ۳۰ سال گذشته، استان سمنان ۱۸ درصد از جمعیت روستایی خود را ازدست داده است. لازم به ذکر است که استان سمنان در سال ۱۳۶۵ با جمعیت روستایی ۱۷۲۱۳۰ نفر سهمی معادل ۰/۷۶ درصد از جمعیت روستایی کشور را به خود اختصاص داده، اما با کاهش حجم جمعیت روستایی استان در سال ۱۳۹۵ به ۱۴۱۸۵۸ نفر، سهم آن در کل جمعیت روستایی کشور نیز به ۰/۶۸ درصد کاهش یافته است.

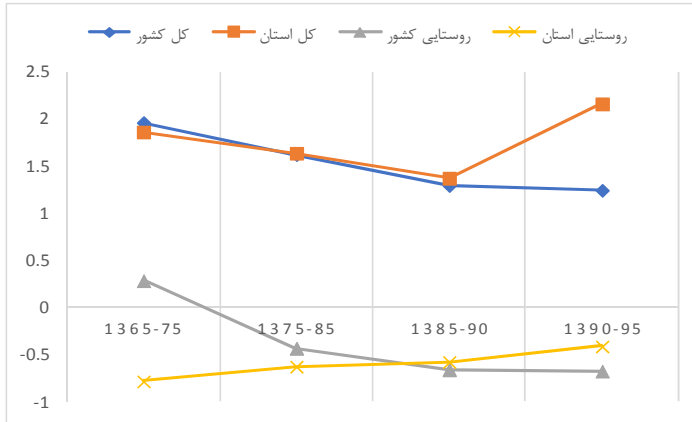
در ارتباط با نرخ رشد جمعیت روستایی کشور می‌بایستی خاطر نشان کرد که برای اولین بار در دوره ۸۵-۱۳۷۵ روند تغییرات جمعیت روستایی کشور، معکوس و منفی شده درحالی که روند منفی نرخ رشد جمعیت استان سمنان یک دهه زودتر به وقوع پیوسته و از دوره ۷۵-۱۳۶۵ آغاز شده است. این خود حاکی از آن است که

روند تخلیه آبادی‌های استان از جمعیت و کاهش گرایش به روستانشینی در استان سمنان با شدت بیشتری نسبت به کشور دنبال شده است؛ به طوری که در دوره ۷۵-۱۳۶۵، متوسط نرخ رشد جمعیت روستایی استان سمنان، در پایین‌ترین حد خود و بسیار پایین‌تر از متوسط کشوری و برابر با ۰/۷۹- درصد بوده و این در حالی است که متوسط نرخ رشد جمعیت روستایی کشور در همین دوره ۰/۲۸ درصد محاسبه شده است. لازم به ذکر است که در پنج سال ۹۵-۱۳۹۰ از شدت روند کاهش جمعیت روستایی استان نسبت به دوره قبل کاسته شده؛ به طوری که نرخ رشد جمعیت روستایی استان برابر با ۰/۴۲- درصد بوده و میزان آن از نرخ رشد جمعیت روستایی کشور (۰/۶۸- درصد) در دوره مشابه کمتر بوده است. با توجه به آنچه گفته شد، روند کاهش جمعیت روستانشین استان طی دوره ۳۰ ساله ۹۵-۱۳۶۵ با سرعت بیشتری در مقایسه با کشور اتفاق افتاده است؛ چراکه نرخ رشد جمعیت روستانشین استان طی این دوره ۰/۶۴- درصد بوده و این در حالی است که در سطح کشور و طی دوره مذکور میزان این شاخص معادل ۰/۲۸- درصد برآورد شده است.

جدول ۹۸- تغییرات جمعیت روستایی طی دوره ۱۳۶۵-۱۳۹۵

جمعیت روستایی					شرح
۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	
۲۰۷۷۹۴۲۳	۲۱۵۰۳۰۰۸	۲۲۲۳۵۸۱۸	۲۳۲۳۷۶۹۹	۲۲۶۰۰۴۴۹	کشور
۱۴۱۸۵۸	۱۴۴۸۷۳	۱۴۹۱۸۳	۱۵۸۹۹۱	۱۷۲۱۳۰	استان
۰/۶۸	۰/۶۷	۰/۶۷	۰/۶۸	۰/۷۶	سهم استان از کشور
نسبت روستانشینی					شرح
۲۶	۲۸/۶۱	۳۱/۵۴	۳۸/۶۹	۴۵/۷۱	
۲۰/۲۰	۲۲/۹۵	۲۵/۳۰	۳۱/۷۱	۴۱/۲۷	استان
متوسط رشد سالانه جمعیت (درصد)					شرح
۱۳۶۵-۹۵	۱۳۹۰-۹۵	۱۳۸۵-۹۰	۱۳۷۵-۸۵	۱۳۶۵-۷۵	
-۰/۲۸	-۰/۶۸	-۰/۶۷	-۰/۴۴	۰/۲۸	روستایی کشور
-۰/۶۴	-۰/۴۲	-۰/۵۸	-۰/۶۳	-۰/۷۹	روستایی استان

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۶۵، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۵

نمودار ۳۲- تغییرات نرخ رشد جمعیت روستایی استان و کشور

۳-۶- نظام زیربنایی

نظام زیربنایی استان در دو بخش نظام حمل و نقل و ارتباطات و نظام زیربنایی انرژی مورد بررسی قرار گرفته است.

۳-۶-۱- نظام حمل و نقل و ارتباطات

حمل و نقل استان سمنان بر پایه سه حوزه حمل و نقل جاده‌ای و حمل و نقل ریلی و هوایی استوار است، که در ادامه به بررسی این زیر بخش‌ها پرداخته می‌شود.

۳-۶-۱-۱- حمل و نقل جاده‌ای استان سمنان

استان سمنان در زمینه زیرساخت‌های حمل و نقل جاده‌ای با محدودیت‌هایی رو به رو است؛ بر اساس آمار ارائه شده

- نسبت طول آزادراه و بزرگراه به جمعیت ۱۰۲ کیلومتر به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر است که وضعیت این شاخص مناسب‌تر از میانگین کشور است؛
- نسبت طول راه‌های شریانی به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت برابر با ۱۵۱ کیلومتر است که از این نظر استان جایگاه مناسب‌تری نسبت به میانگین کشور دارد؛

- نسبت طول راه‌های ترانزیتی به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت برابر با ۸۸ کیلومتر است که جایگاه استان نسبت به کشور مناسب تر است؛
- نسبت طول راه‌های روستایی به جمعیت روستایی ۱۳۹۵ کیلومتر به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر است که از نظر این شاخص استان وضعیت مناسب‌تری نسبت به کشور دارد.
- استان از نظر تعداد تجهیزات راهداری، تعداد پایانه‌های باری و مسافربری نسبت به جمعیت وضعیت مناسب‌تری را نسبت به میانگین کشور دارد.
- استان از نظر تعداد کشته‌شدگان جاده‌ای نسبت به جمعیت با ۳۷ نفر کشته‌شده در تصادفات جاده‌ای به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت دارای وضعیتی نامناسب‌تری از میانگین کشور است.

جدول ۹۹- مقایسه شاخص‌های حمل و نقل جاده‌ای استان و کشور

شاخص‌های حمل و نقل جاده‌ای در سال ۱۳۹۸	کشور	سمنان	وضعیت نسبت به کشور
نسبت طول آزادراه و بزرگراه به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت (کیلومتر به نفر)	۲۵/۸	۱۰۲/۷	مناسب تر
نسبت طول راه‌های شریانی به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت (کیلومتر به نفر)	۷۵/۶	۱۵۱/۶	مناسب تر
نسبت طول راه‌های ترانزیتی به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت (کیلومتر به نفر)	۳۱/۶	۸۸/۳	مناسب تر
نسبت طول راه‌های روستایی به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت روستایی (کیلومتر به نفر)	۶۴۵/۲	۱۳۹۵/۸	مناسب تر
طول کل راه‌ها نسبت به ماشین‌آلات و تجهیزات راهداری (کیلومتر به دستگاه)	۱۵	۱۱/۲	مناسب تر
نسبت راه‌های ترانزیتی به پایانه‌های باربری (کیلومتر به پایانه)	۳۰۴/۵	۳۱۰	مناسب تر
پایانه مسافربری به ازای ۱۰۰ هزار نفر جمعیت (پایانه به ازای نفر)	۰/۴۲	۰/۷۱	مناسب تر
تعداد کشته‌شدگان جاده‌ای به ازای ۱۰۰ هزار نفر جمعیت	۱۴	۳۷/۲	نامناسب تر

منبع: سازمان راهداری و حمل و نقل جاده‌ای کشور، ۱۳۹۸

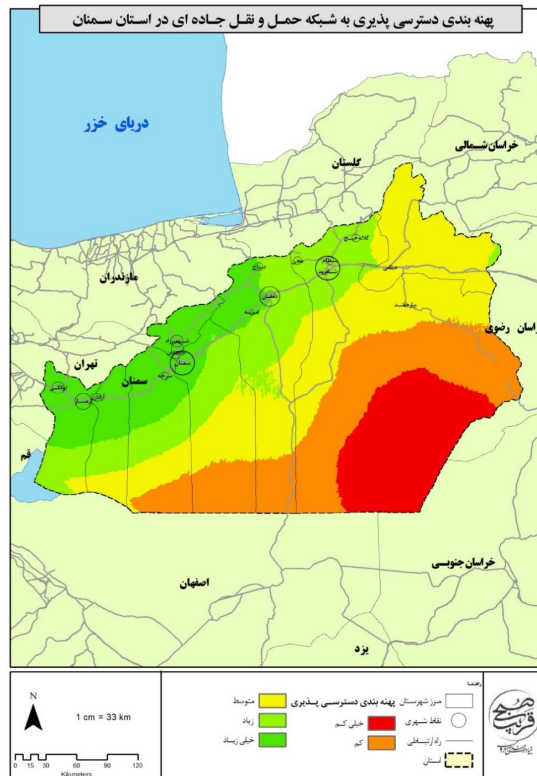
عوامل مختلفی در شکل‌گیری شبکه راه‌های استان سمنان تأثیر داشته است که در اینجا به خلاصه‌ای از مهم‌ترین این عوامل اشاره شده است.

- شکل طبیعی زمین و وضعیت کویرها و بیابان‌ها که در جنوب استان قرار دارد. زمینه‌ساز محدودیت توسعه در پهنه جنوبی شده و شبکه ارتباطی استان به صورت خطی در لبه شمالی استان پدیدار شده است.

- موقعیت جغرافیایی استان و قرارگیری بر مسیر کریدورهای بین‌المللی و ترانزیتی کشور زمینه‌ساز عبور شبکه‌های جاده‌ای و ریلی از این استان است، این کریدورها شرق کشور را از یکسو به مرکز کشور و مرزهای شرقی و از سوی دیگر به مرکز کشور پیوند می‌زند، از این رو استان به‌عنوان یکی از گره‌گاه‌های کریدورهای شرقی- غربی تبدیل شده است و این موضوع یکی از مهم‌ترین عوامل شکل‌گیری شبکه ارتباطی استان است.

۳-۵-۱-۲- پهنه‌بندی دسترسی پذیری

بررسی وضعیت دسترسی پذیری استان نشان می‌دهد، الگوی دسترسی پذیری استان بر اساس الگوی مرکز- پیرامون به مرکزیت شهرهای سمنان و شاهرود شکل گرفته است و مرزهای جنوبی استان دارای دسترسی پذیری کمتر و پهنه‌های شمالی استان پیرامون شهر سمنان بیشترین دسترسی پذیری را دارند.

نقشه ۱۴- پهنه‌بندی دسترسی پذیری در استان سمنان

۳-۶-۱-۳- حمل و نقل ریلی

زمانی که راه آهن سراسر در شرف اتمام بود، وزارت راه مأمور احداث سایر خطوط گردید. اولین خطی که پس از خط سراسر اقدام به احداث آن نمودند، خط گرمسار-مشهد بود؛ شروع پروژه احداث خط مزبور از روز ۲۴ اسفند ۱۳۱۶ آغاز و زیرسازی و ریل گذاری آن تا ایستگاه شاهرود به طول ۳۱۵ کیلومتر تا سال ۱۳۲۰ به اتمام رسیده و بهره‌برداری از آن شروع شد.

عملیات احداث خط از شاهرود به بعد به علت بروز جنگ جهانی دوم متوقف گردید، تا اینکه بعد از پایان جنگ، مجدداً پروژه از سال ۱۳۲۶ به وسیله وزارت راه و از اعتبارات سازمان برنامه شروع گردید و پس از پیشرفت عملیات ساختمانی از اسفندماه ۱۳۳۳ ریل گذاری آن به وسیله اداره ساختمان وزارت راه و از هفدهم دی ماه ۱۳۳۴ توسط راه آهن دولتی ایران آغاز و در هفدهم دی ماه ۱۳۳۵ خاتمه یافت و از همان تاریخ اقدام به قبول بار از همه نقاط راه آهن به این خط گردید.

- در حال حاضر راه آهن سمنان متشکل از ۲۷ ایستگاه، حد فاصل ایستگاه‌های گرمسار(راه آهن تهران) و نقاب (راه آهن خراسان) به مرکزیت شاهرود می‌باشد.
- ایستگاه‌های تشکیلاتی آن عبارت‌اند از شاهرود و سمنان(۲۵ ایستگاه دیگر غیر تشکیلاتی می‌باشد).
- از مجموع ۷۲۶ کیلومتر خط آهن مسیر تهران - مشهد ۵۸٪ از کل مسیر به طول ۵۴۰ کیلومتر به صورت دوخطه در حوزه استحفاظی اداره کل راه آهن سمنان واقع است.

۳-۶-۱-۴- حمل و نقل هوایی و فرودگاه‌ها

استان سمنان دارای سه فرودگاه است که برنامه اجرای آن‌ها در شهرهای سمنان، دامغان و شاهرود در دست اجراست، فرودگاه شاهرود یکی از این سه فرودگاه استان سمنان است و درعین حال بزرگ‌ترین و تنها فرودگاه عملیاتی در بین فرودگاه‌های استان سمنان است. در حال حاضر، پروازهای فرودگاه شاهرود به مقاصد فرودگاه‌های شهید هاشمی نژاد مشهد و مهرآباد تهران انجام می‌شوند. این فرودگاه در فاصله ۴ کیلومتری از شهر شاهرود، در قسمت شرقی آن و در ارتفاع ۱۲۷۹ متری از سطح دریا واقع شده است. فرودگاه شاهرود بزرگ‌ترین فرودگاه استان سمنان می‌باشد. این فرودگاه دارای باند پروازی به طول ۳۲۰۰ متر است که برای هواپیماهای کوچک، متوسط و بزرگ مناسب است. از طرح‌های توسعه‌ای که در این فرودگاه انجام گرفته است می‌توان به بهره‌برداری از تکنیکال بلاک و برج مراقبت پرواز، بهره‌برداری از جایگاه سوخت دائم، روکش و تکمیل سطوح پروازی، بهسازی و تکمیل ترمینال مسافربری، ساخت سوله نگهداری مخازن آب شرب

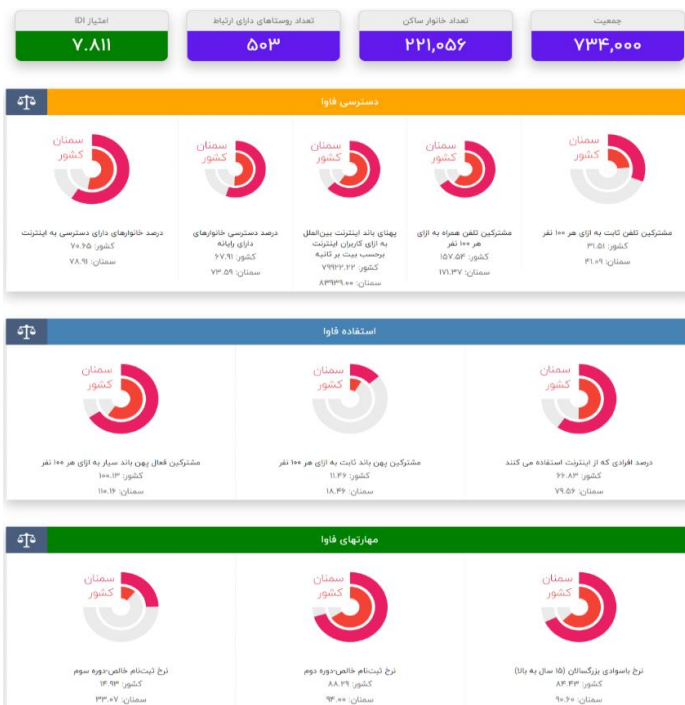
و افزایش پروازها به مقاصد مختلف اشاره کرد. در سال ۲۰۱۶ میلادی ۱۸۶ پرواز هواپیما در این فرودگاه انجام شد و در همین سال ۳۸۰۸ کیلوگرم بار و ۱۵،۶۷۹ نفر مسافر از طریق آن جابجا شدند. در سال ۹۷ بنا بر صلاح دید دولت وقت قرار بر این شد که برای این فرودگاه مجوز بین‌المللی شدن صادر شود. از دلایل این تصمیم می‌توان به صادرات این شهر که دارای رتبه بالائی در ایران است اشاره کرد.

نقشه ۱۵- شبکه حمل و نقل استان سمنان

۳-۶-۱-۵- فناوری اطلاعات و ارتباطات

بررسی وضعیت استان سمنان از نظر شاخص IDI در اسفند سال ۱۳۹۹ نشان‌دهنده جایگاه دوم استان در بین استان‌های کشور است؛ که بررسی زیر شاخص‌ها برای استان نشان می‌دهد، استان در زیر شاخص مهارت استفاده از فناوری اطلاعات دارای رتبه نخست، در زیر شاخص دسترسی به خدمات فناوری اطلاعات در جایگاه چهارم و در زیر شاخص میزان استفاده از خدمات فناوری اطلاعات در جایگاه سوم ام در بین استان‌های کشور قرار دارد. لذا این استان جز استان‌های برخوردار کشور از نظر دسترسی به فناوری اطلاعات و ارتباطات است.

شکل ۱- شاخص فناوری اطلاعات در استان سمنان ۱۳۹۹

منبع: درگاه پایش جامعه اطلاعاتی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۹

۳-۶-۲- نظام انرژی و تأمین آب

با توجه به این که استان فاقد میادین نفت و گاز است در ادامه وضعیت نظام انرژی و تأمین آب استان مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۳-۶-۲-۱- زیرساخت‌های مرتبط با برق

فعالیت صنعت برق در استان سمنان از سال ۱۳۰۲ با نصب یک دستگاه موتور شش سیلندر کارخانه کبریت‌سازی و دستگاه لیموناد سازی در شاهرود آغاز شد، و پس از آن اهالی شهرستان سمنان با تأسیس کارخانه ریسمان‌ریسی و نصب دو دستگاه موتور ژنراتور دیزلی با قدرت ۱۰۰ کیلووات در سال ۱۳۱۰، شهرستان دامغان با نصب دو دستگاه موتور روسی هر کدام به قدرت ۳۰ کیلووات در میدان امام کنونی در سال ۱۳۲۰ و شهرستان گرمسار با استقرار یک دستگاه ژنراتور کوچک که به وسیله موتور تراکتور به گردش در می‌آمد در میدان قدیمی شهر در سال ۱۳۲۳ برای اولین بار از این نعمت بزرگ برخوردار شدند.

صنعت برق استان پس از انتقال به مجموعه دولت تا سال ۱۳۶۷ با مدیریت شرکت برق منطقه‌ای تهران اداره می‌شد و پس از آن تحت نظارت مستقیم وزارت نیرو و سپس شرکت مادر تخصصی توانیر در بخش‌های تولید، انتقال، فوق توزیع، و توزیع برق با عنوان شرکت برق منطقه‌ای سمنان مشغول به فعالیت گردید و از سال ۱۳۸۶ با استقلال شرکت توزیع نیروی برق استان سمنان مسئولیت توزیع انرژی الکتریکی به آن شرکت محول و شرکت برق منطقه‌ای همچنان در بخش تولید، انتقال، و فوق توزیع برق در محدوده وسیع استان سمنان سپرده شد.

این استان در حال حاضر با وجود ۲ نیروگاه سیکل ترکیبی، پست‌های برق ۴۰۰ - ۲۳۰ و ۶۳ کیلوولت و ارتباط با استان‌های بزرگ هم‌جوار نظیر مازندران و گلستان در شمال - خراسان رضوی در شرق و استان تهران در غرب در سطوح ۴۰۰ و ۲۳۰ کیلوولت، انرژی الکتریکی را با کیفیت، ضریب اطمینان و قابلیت مانور مناسب برای بهره‌مندی مشترکین برق به‌خصوص در بخش صنعت و کشاورزی فراهم می‌آورد. ترکیب مصرف برق در استان سمنان نیز از شرایط بسیار خوبی برخوردار است به طوری که بیش از ۷۰ درصد انرژی الکتریکی در بخش صنعت و کشاورزی استفاده می‌شود و ۱۰۰ درصد روستاهای استان از نعمت برق برخوردارند.

استان توجه به توسعه تولید برق در بخش انرژی‌های نو با توجه به سیاست‌های صنعت برق کشور و قابلیت‌های خوب در این حوزه نظیر آفتاب و باد مناسب، همچنین توسعه تولید انرژی الکتریکی از طریق نیروگاه‌های مقیاس کوچک از دیگر فعالیت‌ها و برنامه‌های این شرکت محسوب می‌شود.

۳-۶-۲-۲- زیرساخت‌های نفت و گاز

در حال حاضر ۱۰۰ درصد جمعیت شهری و ۸۹ درصد جمعیت روستایی استان از نعمت گاز طبیعی بهره‌مند هستند. بر اساس آمار ۷۵ درصد گاز استان در بخش نیروگاه و صنعت مصرف می‌شود. در استان سمنان ۷۶ جایگاه عرضه بنزین و نفت و گاز و ۴۳ جایگاه عرضه گاز سی ان جی وجود دارد، که از این نظر استان دارای مشکل نیست.

۳-۶-۲-۳- استحصال و تأمین آب

استان سمنان با داشتن عرصه ملی بالغ بر ۹ میلیون و ۷۰۰ هزار هکتار در تقسیم‌بندی و در دو حوزه اصلی دریای مازندران و فلات مرکزی واقع شده است.

استان سمنان از نظر سیستم آب رسانی تنها در روستاهای کویری دارای مشکل است، در شهرستان میامی ۱۲ روستا که ۷ روستا در مناطق کویری مستقر هستند، در شاهرود ۲۰ روستا که ۱۸ روستا در منطقه کویری است، دامغان ۱۱ روستا، مهدی‌شهر ۴ روستا، آرادان ۲ روستا، گرمسار ۲ روستا و ۲ روستا نیز که تحت پوشش قرار ندارند در سال ۱۳۹۹ با مشکل آب شرب مواجه هستند.

جدول ۱۰۰- میزان برداشت و مصرف منابع آب سطحی و زیرسطحی در سال ۱۳۹۲

مقدار	واحد	عنوان
منابع آب سطحی		
۳۵۸	میلیون مترمکعب	حجم منابع آب سطحی از منابع تجدیدشونده
۳۷۸	میلیون مترمکعب	حجم سالانه آب در چرخه (خروجی از استان، یا ورودی به دریاچه‌ها، کفه‌ها و کویرها)
۲۵۰	میلیون مترمکعب	حجم سالانه آب ورودی از طریق مرزهای استان یا انتقالی به استان
منابع آب زیرزمینی		
۵۲۲	میلیون مترمکعب	حجم منابع آب زیرزمینی از منابع تجدیدشونده
۷۲۷	میلیون مترمکعب	حجم برداشت سالانه آب از چاه‌ها
۱۷۱	میلیون مترمکعب	حجم سالانه تخلیه از چشمه‌ها
۸۵	میلیون مترمکعب	حجم سالانه تخلیه از قنوات
میزان کل برداشت و مصارف		
۹۴۳	میلیون مترمکعب	میزان مصرف سالانه از منابع آب زیرزمینی
۱۴۱	میلیون مترمکعب	اضافه برداشت سالانه از منابع آب زیرزمینی
۷۲	میلیون مترمکعب	میزان برداشت سالانه از منابع آب سطحی استان
۱۰۱۶	میلیون مترمکعب	حجم کل سالانه آب مصرفی (سطحی و زیرزمینی)
۹۰۸	میلیون مترمکعب	مصارف سالانه کشاورزی
۸۷	میلیون مترمکعب	مصارف سالانه شرب
۲۱	میلیون مترمکعب	مصارف سالانه صنعت

منبع: دفتر مطالعات پایه منابع آب، وزارت نیرو، ۱۳۹۲

بررسی میزان مصرف منابع در سال ۱۳۹۲ نشان‌دهنده سه موضوع اساسی است، نخست سهم برداشت از منابع زیرسطحی ۹۳ درصد و برداشت از منبع آب سطحی ۷ درصد آب مصرفی استان است. دوم استان در وضعیت اضافه برداشت بیش از ۱۵ درصد از منابع آب زیرزمینی قرارداد و سوم سهم بالای مصرف در بخش کشاورزی است، به طوری که بیش از ۸۹ درصد منابع سطحی و زیرسطحی در بخش کشاورزی مصرف شده است و سهم بخش صنعت به کمتر از ۲ درصد منابع محدود بوده است و حدود ۹ درصد مربوط به مصارف شرب بوده است.

۳-۷- بررسی نظام مدیریتی

۳-۷-۱- وضع موجود و مدل مفهومی

در این قسمت از مطالعات سیستم مدیریتی حاکم بر استان سمنان بررسی و تحلیل می‌گردد. این سیستم همچون بستر (Platform) و چارچوبی است که کلیه فرآیندها و اقدامات توسعه‌ای، هم در حوزه نرم‌افزاری (سازمانی، اداری، حقوقی و ...) و هم در حوزه سخت‌افزاری (اجرا، تحرکات، نظارت و ...)، از طریق این سیستم و نظام موجود صورت می‌گیرد. در واقع می‌توان گفت توسعه پایدار و متوازن استان از یک سو، به کلیه برآوردها، تحلیل‌ها و راهکارهای فنی و تخصصی توسعه استان و از سوی دیگر به نحوه اجرای نتایج و محصول مطالعات آمایش که حاصل کارآمدی و اثربخشی نظام مدیریتی است، وابسته است. دستیابی به اهداف طرح آمایش استان نیازمند استفاده حداکثری از ظرفیت‌های قانونی و حقوقی موجود در نظام مدیریتی و شناسایی خلاءها و کمبودهای قانونی و اداری و رفع آنهاست، تا از این طریق امکان تحقق حداکثری پروژه‌ها و اقدامات برنامه‌ریزی شده در مطالعات آمایش استان فراهم گردد.

نظام برنامه‌ریزی و مدیریت در کشور به صورت متمرکز، از بالا به پایین و به صورت بخشی و تخصصی است. به عبارت دیگر، سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی اجرایی و بودجه‌ریزی به صورت متمرکز از مرکز و در سطح ملی صورت می‌گیرد و سهم هر یک از وزارت (دستگاه‌های اجرایی تخصصی) مشخص و به آنها ابلاغ می‌شود و آنها نیز به صورت سلسله‌مراتبی به دستگاه‌های متناظر در استان و شهرستان ابلاغ نموده و سپس فرآیندهای اجرایی را مطابق آیین‌نامه‌های سازمان برنامه و بودجه کشور، انجام می‌دهند. نظام پایش و نظارت عملکرد نیز متناسب با همین سیستم سلسله‌مراتبی از سطح خرد به کلان تهیه و جهت برنامه‌ریزی‌های آینده بکار گرفته می‌شود. در این نظام انجام هماهنگی‌های بین بخشی از طریق تشکیل ستادها، کمیته‌ها و کمیسیون‌های متشکل از نمایندگان دستگاه‌ها زیر نظر عالی‌ترین مقام مرتبط ملی، استانی یا شهرستانی، صورت می‌گیرد.

اجرای آمایش سرزمین در مقیاس استان سمنان و شهرستان‌های آن در چارچوب نظام مدیریتی مذکور با چالش‌هایی مواجه است که مهم‌ترین آن‌ها به شرح زیر است:

- اعتماد و مشارکت بالای مردم استان نسبت میانگین کشوری؛
- ضعف در عضویت و فعالیت در انجمن‌های صنفی و مدنی؛
- آسیب‌های مهم استان در زمینه سرقت، اعمال منافی عفت و ضرب و جرح به نسبت کشور؛
- عمده در آمد شهرداری سمنان از صدور جواز ساخت و تراکم فروشی؛
- تنوع قومی و زبانی و تعارضات ناشی از آن به‌ویژه بین سمنان و شاهرود؛
- تعارض بین مدیران مرکز استان با مراکز شهرستان‌ها به‌ویژه در سمنان، شاهرود، گرمسار و دامغان؛
- وابستگی قابل توجه توسعه استان به منابع ملی؛
- تأثیرپذیری از رویدادها و فرآیندهای حاکم بر نظام مدیریتی استان تهران؛
- فقدان تعریف الزامات نهادی و قانونی موردنیاز تحقق برنامه آمایش استان؛
- نبود نظام یکپارچه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان؛
- تشتت شدید در تصمیمات و مداخلات فضایی بخش‌های استان با مدیریت بخشی؛
- تعدد کارگروه‌های شورای برنامه‌ریزی استان و وظایف فراوان (بیش از ۸۰ وظیفه اصلی) آن‌ها و حذف برخی وظایف کلیدی نظیر تلفیق برنامه‌های کوتاه، میان و بلندمدت؛
- عدم توجه جدی شوراهای عالی و ستادهای استانی نظیر شورای عالی شهرسازی و معماری، ستاد بازآفرینی پایدار شهری، ستاد آموزش استان و غیره به آمایش سرزمین در سطح ملی و استانی؛
- نبود نتایج و دستاوردهای آمایش سرزمین به‌عنوان قوانین لازم‌الاجرا برای نهادهای دولتی و غیردولتی؛
- فقدان متولی جدی، کارآمد، مسئولیت‌پذیر و پاسخگو برای اجرای آمایش استان؛
- نبود نیروهای متخصص و میان‌رشته‌ای در راستای تحقق آمایش در استان؛
- کمبود جدی منابع مالی و پولی لازم و مدیریت بهینه منابع موجود برای تحقق آمایش استان؛
- نبود ابزارها، سازوکارهای منسجم و نهادهای مسئول پایش و نظارت بر عملکرد آمایش و فرآیندهای آن (سامانه ساترا، اگرچه یک بستر مناسب است اما سازوکار نهادی نیست)؛
- فقدان مشارکت جدی نهادهای غیردولتی و نمایندگان مردم (نمایندگان مجلس شورای اسلامی و اعضای شورای عالی استان، شهرها و روستاها) در تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری‌های برنامه توسعه استان؛
- نبود تقسیم وظایف و مسئولیت‌های نهادی غیردولتی و نهادهای عمومی در برنامه توسعه استان و پاسخگویی آن‌ها؛

- ضعف در مشارکت و همکاری نهادهای قضایی به‌عنوان ناظر و مدعی‌العموم در برنامه‌های توسعه استان؛
  - فقدان توجه به فرصت‌ها و پتانسیل‌های به‌وجود آمده بعد از تهیه طرح از یک سو، و تغییر در شرایط و ویژگی‌های مکانی و فضایی از سوی دیگر در راستای بازنگری و به‌روزرسانی برخط برنامه توسعه استان؛
  - نبود سازوکار حفظ و رعایت زمانبندی پروژه‌ها و اقدامات برآمده از برنامه توسعه استان و ایجاد سازوکار رفع مشکلات و موانع اجرایی؛
  - ضعف در شناسایی و توجه جدی به مسائل و مشکلات مردم استان به‌عنوان مجریان و دخیلان اصلی توسعه استان و سازوکارهای لازم برای انتقال نظرات و دیدگاه‌ها در برنامه توسعه؛
  - عدم فرآیند برنامه‌ریزی از پایین به بالا و ایجاد شرایط تأثیرگذاری آن بر استراتژی‌های کلی توسعه استان؛
  - نبود نظام کارا و مؤثر در جهت حفظ کیفیت اجرای برنامه‌ها و اقدامات توسعه‌ای؛
  - تداخل تصمیم‌گیری‌ها در مناطقی با تداخل مسئولیت‌های نهادهای متولی و مجری و وجود خلأهای تصمیم‌گیری؛
  - ضعف در پیش‌بینی و شناسایی فرصت‌ها و تهدیدهای امنیتی و ارائه راهکارها برای مواقع بحران باهدف کاهش حداقل تأثیرات بر فرآیند توسعه استان؛
  - نبود سازوکارهای لازم برای کاهش ریسک جهت فعالیت بخش خصوصی و تعاونی؛
- برای رفع موانع نظری و عملی اجرای آمایش استان نیازمند چارچوب نظری مناسب و منطبق با شرایط کشور است، تا از این طریق هم از حداکثر ظرفیت قانونی موجود کشور استفاده شود و هم خلأهای موجود شناسایی شده و فرآیندهای لازم برای ایجاد سازوکارهای قانونی مناسب در آینده برداشته شود. لذا با مطالعه منابع مختلف داخلی و خارجی از جمله ROM، D&E، TQM، KM، PDCA، IMS، PMBOK و سایر مطالب مرتبط، مدل مفهومی نظام مدیریتی آمایش استان مطابق نمودار صفحه بعد پیشنهاد شده است.
- در این مدل کلیه مفاهیم کلیدی مرتبط با اجرای برنامه توسعه آمایش استان دیده شده است. هر یک از این ابعاد، خود یک نظام مدیریتی است که باید توسط نهادهای مرتبط در یک سازوکار اجرایی مناسب انجام شود. لازم به ذکر است که کلیه ۱۴ بعد (نظام) در کنار یکدیگر می‌تواند حداکثر اثرگذاری و کارآمدی را برای نتایج مطالعات آمایش استان داشته باشد. ایجاد خلل جدی در هر یک از این ابعاد، عملاً سایر ابعاد را با چالش جدی در هدایت و راهبری مواجه می‌کند.

نمودار ۳۳- چارچوب مفهومی نظام مدیریت آمایش و توسعه فضایی استان

۳-۷-۲- تحلیل وضع موجود

استان سمنان از جمله استان‌های دارای ظرفیت توسعه در کشور به‌ویژه در حوزه‌های های-تک است. بخش قابل توجهی از این ظرفیت به دلیل مدیریت نامطلوب و ناکارآمد در سطوح مختلف استان به کار گرفته نشده است. اجرای باکیفیت طرح آمایش، نیازمند سازوکارهای اجرایی مناسب و سازگار با طرح است، تا از این طریق امکان تحقق و اجرای نتایج طرح آمایش حاصل شده و اثرات مثبت آن در توسعه استان نمایان شود. در حال حاضر استان سمنان دارای پروژه‌های ناتمام بسیاری است. بنا بر اظهار نظر مسئولان استان، استان سمنان دارای بیش از ۱۰۰۰ پروژه ناتمام ملی و استانی است. بنا بر اعلام سازمان برنامه و بودجه، هیچ دستگاهی از سال ۱۳۹۸ به بعد حق تعریف پروژه جدید نداشته‌اند و باید پروژه‌های نیمه‌تمام به پایان برسد و در این مسیر، اولویت با پروژه‌های با درصد پیشرفت فیزیکی بالای ۷۰ درصد است. همچنین سازمان برنامه و بودجه استان تلاش فراوانی جهت جذب منابع غیردولتی و مشارکت بخش خصوصی داشته است.

در این زمینه می‌توان پروژه‌های متعدد نیمه‌تمام از جمله ورزشگاه ۱۵ هزار نفری شاهرود، ورزشگاه ۵ هزار نفری گرمسار، دامغان و مهدی شهر، سالن ورزشی ۳ هزار نفری شاهرود، مجموعه ورزشی مهدی شهر، جاده حرم تا

حرم بخش استان سمنان، جاده شاهرود- آزادشهر، جاده سمنان- فیروزکوه، جاده دامغان- معلمان، پروژه تقاطع مجن، تقاطع آران، پل شهرک صنعتی سمنان، کمربندی سمنان، جاده گرمسار- سیمین دشت و جاده قصر بهرام، نیروگاه هزارمگاواتی گرمسار، موزه سمنان، پارک موزه دفاع مقدس و مجتمع تبلیغات اسلامی شاهرود نام برد. تأمین بودجه و تکمیل پروژه‌های عمرانی و غیر عمرانی نیمه تمام دولت از مشکلات جدی استان سمنان است. این امر کلیه امورات مربوط به مدیریت زمان، کیفیت، تغییرات، ریسک، نتیجه گیری و غیره را تحت تأثیر قرار داده و نامشخص کرده است. هیچ سازمان و نهادی نیز مسئولیت این عدم تحقق برنامه را به عهده نگرفته و پیشنهادهایی در خصوص به روزرسانی آن انجام نداده و همه امورات تحقق پروژه‌ها و اقدامات را به بودجه دولت گره زده‌اند. این در حالی است که راه‌حل‌های متنوع و مختلفی تأمین مالی برای اجرای پروژه‌ها می‌توان برنامه‌ریزی و اجرا کرد.

به موارد فوق باید، بخش پروژه‌های غیر عمرانی نظیر پروژه‌های اقتصادی و اجتماعی- فرهنگی را نیز که معمولاً از دید مسئولان مغفول می‌ماند، اضافه کرد. به این ترتیب متوجه مشکلات قابل توجه استان سمنان با توجه به منابع و ظرفیت‌ها و فرصت‌های فراوان آن خواهیم شد. دولت با در اختیار داشتن نقش‌های مختلف نظارت و ارزیابی، تأمین مالی، انتخاب مجریان و پیمانکاران و تصمیمات اجرایی پروژه‌ها، عملاً به عنوان مجری و متولی اجرا شناخته شده و تا حد زیادی توانمندی و ظرفیت‌های بخش خصوصی را در زمینه‌های مختلف خلاقیت و نوآوری، تأمین مالی، ارتقای کیفی، مدیریت اجرا و بهره‌برداری بهینه و کارآمد نادیده گرفته است.

با نگاهی کوتاه به اجرای پروژه‌ها و برنامه‌ها در استان سمنان می‌توان چالش‌ها و مشکلات جدی در اجرا و بهره‌برداری آن‌ها را در نظام مدیریت اجرا دانست که مهم‌ترین آن‌ها به شرح زیر است:

۱. عضویت در انجمن‌های صنفی و مدنی بسیار ضعیف است. حضور زنان در تشکل‌ها بسیار اندک و کمتر تأثیرگذار است.
۲. مهم‌ترین آسیب‌های استان در زمینه سرقت، اعمال منافی عفت و ضرب و جرح به نسبت کشور است.
۳. بیشترین درآمد شهرداری سمنان جواز ساخت و تراکم فروشی بوده است.
۴. عملکرد سلیقه‌ای، خارج از برنامه و ناهماهنگ مدیران و کارشناسان دستگاه‌ها و نهادهای دولتی و غیردولتی با وظایف و مأموریت‌های سازمانی و برنامه‌ریزی برای انجام آن‌ها از معضلات این استان است.

۵. مصوبات شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان سمنان همه‌جانبه و فراگیر نیست و کمتر متناسب با وضعیت استان بوده و به بهبود فرایندها توجه دارد. در موارد قابل توجهی مصوبات انجام‌شده، به مرحله اجرا در نیامده‌اند.
۶. ساختار فعلی شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان و همچنین سایر شوراهای استان، بسیار عریض و طویل و با کارگروه‌های فراوان زیرمجموعه بوده که عملاً تصمیم‌گیری و اتفاق‌نظر را با مشکل مواجه می‌کند. بررسی‌ها نشان داده است که این شوراها تأثیر مثبت و بلندمدتی بر توسعه استان نداشته و نیاز به تغییرات ساختاری و عملکردی در این شوراها به صورت جدی احساس می‌شود. همچنین هیچ‌گونه نهاد و سازوکار نظارتی بر عملکرد این شوراها وجود ندارد.
۷. عدم مشارکت و بهره‌مندی بخش خصوصی و مردم سمنان در توسعه استان: متأسفانه اکثر سمن‌ها از مأموریت و وظایف خود آشنا نبوده و از این ظرفیت برای حل بخشی از مشکلات و معضلات استان که در توان همکاری آن‌هاست، استفاده نمی‌شود.
۸. نمایندگان مردم استان سمنان نظیر نمایندگان مجلس شورای اسلامی و مهم‌تر نمایندگان در شورای عالی استان، شورای اسلامی شهرها و روستاهای استان و نمایندگان صنوف، نقش بسیار اندک و ناچیزی در تصمیم‌گیری‌های راهبردی و کلان استان دارند.
۹. در این استان نهادهای نظارتی همچون استانداری، سازمان برنامه‌بودجه استان و واحدهای ارزیابی و نظارت دستگاه‌های اجرایی، هیچ‌گونه سیستم اجرایی دقیق و هدفمند و برنامه‌ریزی‌شده‌ای برای مدیریت زمان پروژه‌های اجرایی را ندارند. همواره در پروژه‌ها بخش CPM پروژه‌ها وجود دارد که پیشرفت کار را کنترل می‌کند. اما مدیریت زمان یعنی رفع چالش‌هایی که زمان پروژه را با تغییر مواجه می‌کند. تأخیر در اجرای پروژه‌ها تنها به دلیل تأمین منابع مالی نیست، بلکه عمدتاً به دلایل تصمیم‌گیری‌های نادرست و غیرواقع تأمین مالی و تأمین‌کنندگان مالی، نبود راهکارهای رفع چالش‌های قانونی و حقوقی نظیر مالکیت، بروکراسی اعطای مجوزها و صلاحیت‌ها و نظایر آن است. مدیریت زمان اقدامات توسعه‌ای در استان عملاً بدون متولی است.
۱۰. شرایط استان همواره در حال تغییر است. این تغییرات شامل تغییر در داده‌ها به دلایل مهاجرت و جابجایی، تغییر در فناوری، تغییر در پارادایم‌ها و رویکردهای مواجهه با مسئله، تغییر در نیروی انسانی و ماهر، تغییر در بودجه و اعتبارات، تغییر در قوانین و مقررات و موارد مشابه است. سازگار شدن فرآیند توسعه استان و انطباق پروژه‌های کلان و راهبردی که معمولاً بلندمدت هستند با این تغییرات، یک کار کارشناسی، فنی و مدیریتی (تصمیم) است. در استان متولی رصد تغییرات، اثرات آن بر اقدامات و

پروژه‌ها، رفع کمبودها و نیازهای جدید چه ارگان و سازمانی است؟ مدیریت تغییرات یکی از چالش‌های جدی دنیای امروز ماست که نیاز است سازوکار مناسبی برای آن دیده شود.

۱۱. بسیاری از پروژه‌هایی که توسط دولت و یا توسط بخش خصوصی یا تعاونی که دارای صلاحیت لازم یا نظارت کافی نبوده‌اند، اجرا شده‌اند، از کیفیت پایین در بهره‌برداری برخوردار. بخش قابل توجهی از این پروژه‌ها به اهداف خود نرسیده و با صرف هزینه و زمان زیاد، در واقع ناموفق بوده‌اند. مدیریت کیفیت یک فرآیند است که پایش، نظارت و ارزیابی فناوری، نیروی انسانی، گردش کار، مواد و مصالح و ارائه خدمت را بررسی و مدیریت می‌کند. با نگاهی به کشورهای همسایه این استان، تمرکز بر کیفیت و تأثیر آن بر جذب مخاطب و سرمایه را می‌توان به آسانی مشاهده کرد. مدیریت کیفیت توسعه استان به عهده چه سازمان و ارگانی است؟ لازم است که این امر مهم در سازوکاری مطمئن و فنی پیگیری و اجرایی گردد.

۱۲. هر دستگاه اجرایی و یا نهاد نظارتی و سیاست‌گذاری دارای قلمروهای فعالیتی و عملکردی است. یکی از چالش‌های جدی استان سمنان تداخل زیاد این قلمروها و عدم انطباق تصمیم‌گیری‌ها در قلمروهای مشترک است. هر دستگاهی برای پیشبرد اهداف و مأموریت‌های سازمانی خود طرح‌ها و برنامه‌هایی را آماده و تصویب می‌کند. این در حالی است که راهکارهای پیشنهادی این طرح‌ها در قلمروهای مشترک، در بسیاری موارد متناقض، متضاد و خنثی‌کننده یکدیگر است به‌جای آنکه هم‌افزا و دارای سینرژیک باشد.

۱۳. توسعه استان سمنان بدون توجه به رصد تغییر شاخص‌های توسعه امکان‌پذیر نیست. برای تصمیم‌گیری کارآمد و مؤثر لازم است که داده‌ها و اطلاعات در طول زمان از رصد شده تا بستر لازم برای تحلیل، چرایی و چگونگی معین گردد. بدون داده‌های کمی و کیفی هدفمند، تصمیم‌گیری، قدم زدن در تاریکی مطلق است و امید داشتن به شانس و اقبال است. اگرچه سامانه‌هایی برای رصد آمایش برنامه‌ریزی شده است اما ایجاد سامانه داده‌ها و اطلاعات به‌صورت روش‌مند و هدفمند کمک می‌کند که اولویت‌ها، چالش‌ها، میزان عدم قطعیت و قابلیت کنترل و برنامه‌ریزی، دخیلان و ذی‌نفعان و بسیاری موارد مؤثر دیگر در تحقق توسعه، مشخص گردد. این امر نیازمند مدیریت و سیستم داده‌ها و اطلاعات در درازمدت است. به‌طوری که با تغییرات مدیران و یا سیاست‌های اجرایی، این نظام مدیریت به کار خود ادامه دهد.

۱۴. برنامه‌ریزی توسعه استان سمنان به‌صورت بالا به پایین انجام شده است. در بهترین حالت نظر افراد و گروه‌های غیردولتی دریافت شده است. این امر با ایجاد نظامی که منابع و دارایی‌هایی که قابلیت جذب

و به کارگیری در توسعه استان را دارد، بسیار متفاوت است. بخش قابل توجهی از ظرفیت استان سمنان در اختیار بخش غیردولتی است. ایجاد یک جایگاه پررنگ در برنامه توسعه استان برای این امر ضروری است. همچنین این منابع به شکلی تجمع شده و قابل دستیابی سریع نیست، لذا باید به شیوه‌ای مدیریت شود که در طول زمان به صورت انعطاف پذیر اضافه و کسر گردد. منابع و دارایی‌های سمنان خارج از استان و کشور را نیز به این بخش اضافه شود، پیچیدگی موضوع و ضرورت مدیریت متمرکز آن در استان بیشتر احساس خواهد شد.

۱۵. بررسی تأمین اعتبارات در ۸۰ سال گذشته به روشنی نشان می‌دهد، بودجه‌ریزی با تخصیص اعتبارات دولتی همواره فاصله داشته است. روش‌های مختلفی برای حل این موضوع و جلوگیری از توقف توسعه استان سمنان وجود دارد. برای مثال ایجاد محرک‌های تشویقی جذب سرمایه‌گذار، ایجاد فضای امن سرمایه‌گذاری، کاهش موانع جذب سرمایه و فعالیت‌های اقتصادی، ایجاد تناسب بین اجرای اقدامات و پروژه‌ها با تخصیص اعتبارات، بهره‌گیری از منابع بانکی و تعاونی و موارد مشابه دیگر کمک می‌کند که مدیریت مالی و پولی توسعه استان سمنان با کمترین چالش مواجه شود. لازم است از یک سو ریسک توسعه کاهش یابد و از سوی دیگر مدیریت مالی به صورت متمرکز در استان انجام شود. منابع مالی مسئولیت اجتماعی صنایع نیز از دیگر منابع قابل برنامه‌ریزی برای توسعه استان است. در حال حاضر هیچ کدام از این موارد به دقت اجرایی نشده است.

۱۶. نهادها و دستگاه‌های استان در بخش دولتی و غیردولتی دارای وظایف و آیین‌نامه‌هایی هستند که گاه با یکدیگر مشترک، متداخل و نا هم‌افزاست. این موارد موجب می‌شود که فعالیت‌های تصمیم‌گیری، اعطای مجوزها، اجرای پروژه‌ها و غیره با تأخیر زمانی زیادی صورت گیرد. مدیریت این چالش‌ها تا حد زیادی در داخل استان سمنان امکان پذیر است. لازم است که مدیران عالی این امر را جدی گرفته و سازوکارهای لازم برای مدیریت آن را ایجاد کنند. استفاده از ظرفیت‌های قانونی موجود و ایجاد قوانین و مقررات جدید یکپارچه و هم‌افزا از موضوعات مهم توسعه استان سمنان است.

۱۷. کلیه فعالیت‌های نهادهای دولتی، حکومتی، مردمی و تعاونی در نهایت باید منجر به توسعه بیشتر استان مطابق با پیش‌بینی‌های برنامه توسعه فضایی استان شود. در بسیاری مواقع نهادها و دستگاه‌ها تنها به دنبال اجرای پروژه‌ها هستند و هیچ‌گونه نگاه راهبردی برای دستیابی به اهداف برنامه نیستند. تصور می‌کنند با اجرای صرف پروژه‌ها در بازه‌های زمانی مختلف می‌توان به توسعه استان رسید که خطایی جدی است. همواره در انجام کنش‌های کوتاه‌مدت (اجرای پروژه‌ها و اقدامات) باید نگاه راهبردی و بلندمدت داشت تا موانع و مشکلات فعلی و آینده را دید و حل کرد. لذا مدیریت نتیجه‌گیری از جمله

مدیریت‌های دیگر مغفول مانده استان، بدون متولی جدی و از چالش‌های پیش روست. کلیه فعالیت‌های باید در نهایت منجر به نتیجه گردد. این امر نیازمند مدیریت فرآیند، نتیجه و بهبود است.

۱۸. در نظام برنامه‌ریزی کشور ما، تهیه طرح با اجرای آن دو شق جدا انگاشته شده است. این در حالی است که مدیریت بهبود شامل چهار مرحله اصلی است: برنامه، اجرا، ارزیابی، بازنگری. چگونه می‌توان یک برنامه یا طرح را برای ده یا بیست سال به صورت قطعی و بدون انعطاف تهیه کرد؟ چگونه می‌توان تغییرات مختلف مالی، حقوقی، فنی، طبیعی و غیره را در آن اعمال کرد؟ چگونه می‌توان ریسک اجرای آن را کاهش داد؟ و بسیاری ابهام‌های دیگر، بنابراین لازم است که یک برنامه در فرآیند بهبود تعریف و اجرایی گردد. این امر نیازمند یک مدیریت واحد و متمرکز و آگاه است.

۱۹. در نهایت باید گفت که مدیریت یکپارچه آمایش و توسعه فضایی استان سمنان بدون توجه به هر یک از ۱۴ بعد گفته‌شده امکان‌پذیر نیست. عدم توجه و داشتن سازوکار و برنامه برای هر یک از ابعاد منجر به ایجاد اثرات منفی در دیگر بخش‌ها خواهد شد و در نهایت اجرای برنامه را با چالش و مشکل مواجه خواهد کرد. لذا نمی‌توان برای یک یا چند محور چاره‌اندیشید و دیگر محورها را به آینده موکول کرد.

۳-۸- شناسایی قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها

۳-۸-۱- قابلیت‌ها و ظرفیت‌های منابع طبیعی

کشاورزی

استان سمنان استان پهناوری است ۹/۷ میلیون هکتار مساحت این استان است و تنوع اقلیمی زیادی دارد و میانگین بارش بالای ۶۵۰ میلی‌متر (در شمال استان) است و به همین خاطر جنگل‌های خزری پهن‌برگ در شمال و در جنوب تپه‌های ماسه‌ای و بیابانی دارد.

بر همین اساس بخش کشاورزی تنوع خاصی دارد، به‌عنوان مثال باغات گردو در شمال استان و نخلستان در جنوب این استان وجود دارد. در عرصه کشاورزی ۱۹۸ هزار هکتار اراضی کشاورزی در استان است که ۶۰ هزار هکتار آن باغی است و بقیه زراعی است.

همچنین ۲۱ هزار هکتار باغات پسته در این استان است که سالیانه ۶۵ هزار تا ۷۰ هزار تن پسته تر از آن‌ها تولید می‌شود. همچنین ۱۰۰ هزار تن محصول انگور برداشت می‌شود، در محصولات زراعی گندم و جو به خصوص در شرق استان کشت می‌شود.

در بخش گیاهان دارویی بیش از ۱۲۰ گونه وجود دارد که حدود ۵۰ گونه به صورت سنتی است و ده گونه صنعتی در حال بهره‌برداری می‌باشد.

معادن

استان سمنان علیرغم پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های معدنی بسیار مناسب و مزیت‌های معدن کاری که در این منطقه وجود دارد، هنوز نتوانسته است جایگاه واقعی خود را در بخش معدن کشور کسب نماید.

بسیاری از معادن فلزی که عمدتاً در شرق استان هستند، ظرفیت‌های عظیم اقتصادی محسوب می‌شوند که از حمله آن‌ها می‌توان به مس، کرومیت، پتاس و ... اشاره کرد. از نظر پتانسیل معدنی ۴۲ نوع ماده معدنی در استان سمنان کشف شده که همه آن‌ها ظرفیت‌هایی برای سرمایه‌گذاری هستند.

این استان در راستای تولیدات معدنی زغال‌سنگ و کرومیت رتبه سوم کشور را دارا است و چهار هزار نفر مستقیم در معادن استان مشغول به کار هستند که آمار اشتغال غیرمستقیم معدنی قطعاً فراتر از این آمار است لذا سمنان را باید استانی مستعد از لحاظ معادن دانست.

۳-۸-۲- مزیت‌های موقعیتی و استراتژیکی

مزیت‌های موقعیتی و استراتژیکی استان سمنان در دو بخش مزیت‌های مکانی و شبکه ارتباطی و اقتصادی قابل دسته‌بندی هستند که عبارت‌اند از:

۳-۸-۲-۱- موقعیت استان سمنان در ارتباطات با کریدورهای بین‌المللی

به واسطه مرکزیت استان سمنان و هم‌جواری با استان تهران و خراسان رضوی، این استان از زمینه مناسبی در ارتباط با کریدورهای عبوری بین‌المللی و منطقه‌ای برخوردار است، که مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از:

طرح یک کمربند- یک جاده (One Belt-One Road): این طرح که با عنوان جاده ابریشم جدید (New Silk Road) نیز معروف است، طرحی بلند پروازانه است که توسط رئیس‌جمهور چین در سال ۲۰۱۳ مطرح

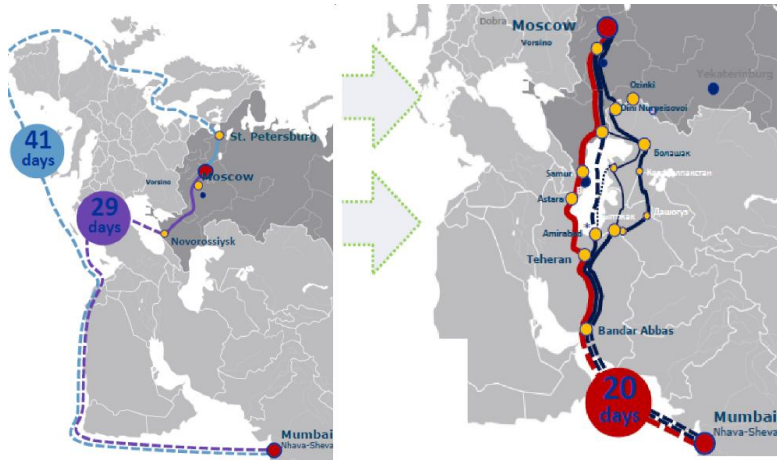
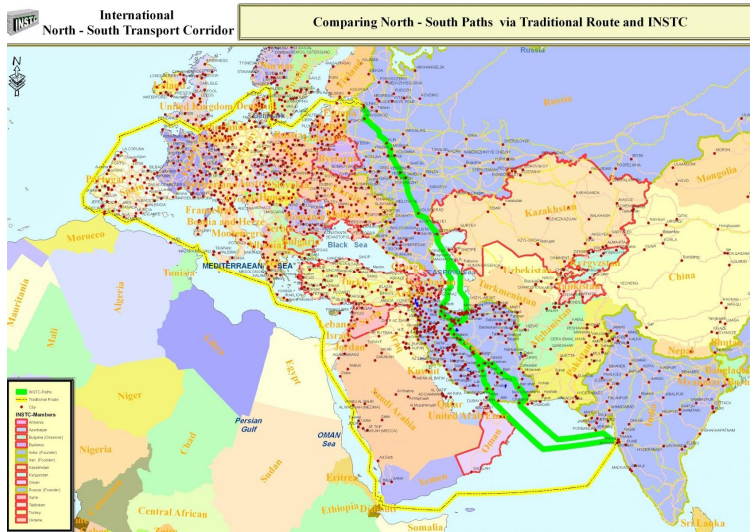
شد و می‌تواند، نفوذ چین بر اقتصاد جهانی را به شدت تغییر دهد و باعث افزایش حجم و ارزش تجارت در دنیا. این طرح دارای دو بخش است که یک بخش آن راه فیزیکی است و یک بخش آن را راه دریایی تشکیل می‌دهد. راه فیزیکی از چین شروع می‌شود و به قاره اروپا ختم می‌شود و کشورهای قرقیزستان، قزاقستان، ازبکستان، ایران، ترکیه، اوکراین، لهستان، بلژیک، فرانسه و در نهایت ایتالیا را دربر می‌گیرد. کشورهایی که در مسیر این طرح قرار دارند ۶۵ درصد از جمعیت دنیا را در خود جای داده‌اند، یکی از مهم‌ترین پیامدهای اجرای این طرح در میان‌مدت، انتقال قدرت اقتصادی از غرب به شرق با مرکزیت چین است. تکمیل و تداوم این طرح در بلندمدت منجر به تبدیل چین به قدرتی ژئواستراتژیک خواهد شد که چالش‌های بسیاری برای آمریکا ایجاد می‌کند. هم‌اکنون اجرای پروژه‌های مرتبط با «ابتکار کمربند و راه» علاوه بر اینکه اهداف چین را تأمین می‌کند، می‌تواند ایران را هم به هاب منطقه تبدیل و باعث انجام پروژه‌های زیرساختی شود، استان سمنان از استان‌های واقع در مسیر این کریدور است.

شکل ۲- طرح یک کمربند- یک جاده

کریدور حمل نقل بین‌المللی شمال-جنوب (INSTC): کریدور که از هند، عمان (از طریق دریا) به ایران و از مسیر سرزمینی به دریای خزر و سپس به کشور روسیه متصل می‌شود. هدف اصلی این کریدور تسهیل ارتباط کشورهای جنوب غربی آسیا با کشور روسیه و شمال اروپا است. که مدت‌زمان حمل‌ونقل بار را از ۲۹ به ۲۰ روز کاهش می‌دهد.

ت

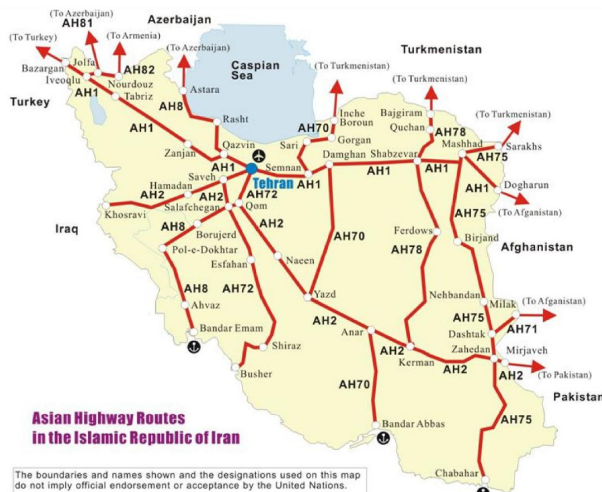
شکل ۳- مسیر فعلی و آتی ارتباط بندر بمبئی و مسکو

طرح توسعه شبکه زیربنای حمل و نقل زمینی آسیا (ALTID): این طرح توسعه هماهنگ راه آهن آسیا (TAR) و توسعه شبکه بزرگراهی آسیایی (AH) را در دست اجرا دارد. استان سمنان در دو مسیر اصلی

AH1 و AH70 قرار دارد که مهم ترین مسیرهای این شبکه هستند و با عنوان کریدورهای بین قاره ای مهم ترین عملکرد را دارند.

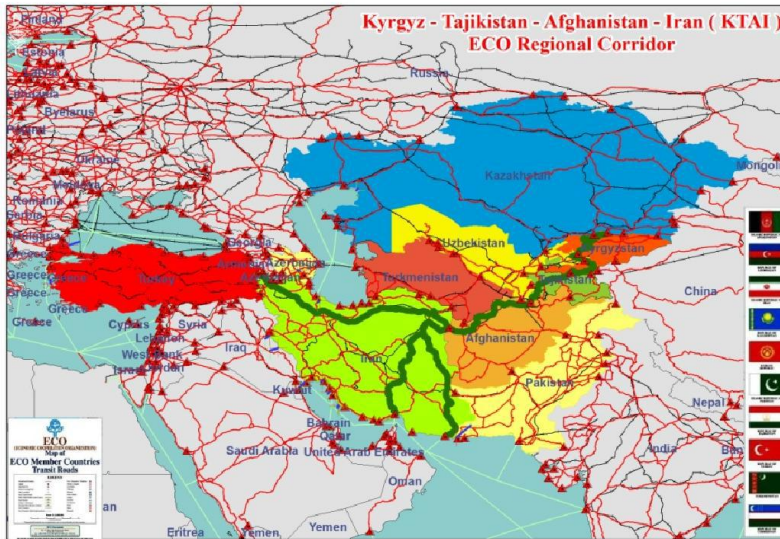
مسیر AH1: بزرگراهی است که از توکیو پایتخت ژاپن شروع شده و پس از گذشتن از کره شمالی، چین، ویتنام، کامبوج، تایلند، میانمار، هند، بنگلادش، هند، پاکستان، افغانستان، ایران، در مرز بین ترکیه و بلغارستان خاتمه پیدا می کند. طول این بزرگراه ۲۰۵۵۷ کیلومتر است و بزرگ ترین بزرگراه آسیا شمرده می شود. این کریدور در ایران از شرق کشور پس از گذر از مشهد، سبزوار، سمنان و تهران در پایان از سمت غرب کشور و مرز بازرگان به شبکه ارتباطی ترکیه متصل می شود.

مسیر AH70: بزرگراهی است به طول ۴۶۵۵ کیلومتر که از دونتسک در روسیه (مرز اوکراین) آغاز شده و در بندرعباس ایران پایان می یابد و از استان سمنان عبور می کند.

شکل ۴- محورهای بزرگراه آسیایی عبوری از کشور

کریدورهای حمل و نقلی سازمان همکاری اقتصادی اکو: اکو نام اختصاری سازمان همکاری اقتصادی است که در سال ۱۹۴۸ با عضویت سه کشور ایران، ترکیه و پاکستان اعلام موجودیت کرد. ساختار جدید آن سال ۱۹۹۲ با پذیرش کشورهای افغانستان، تاجیکستان، آذربایجان، ازبکستان، ترکمنستان، قزاقستان و قرقیزستان تعریف شد. بر اساس برنامه های این سازمان ۵ کریدور ارتباطی ریلی از کشور عبور می کند، که کریدور مهم قرقیزستان - تاجیکستان - افغانستان - ایران از استان سمنان عبور می کند.

شکل ۵- کریدور منطقه‌ای قرقیزستان - تاجیکستان - افغانستان - ایران (KTAI)

کریدور تراسیکا (TRACECA): که شامل سیستم حمل‌ونقل ترکیبی در منطقه آسیای مرکزی، قفقاز و اروپای شرقی است، که نقش مهمی در احیای یکی از مسیرهای راه تاریخی ابریشم ایفا می‌کند.

در سال ۲۰۱۸، ۱۳ کشور بلغارستان، مولداوی، رومانی، اوکراین و ترکیه در اروپا، ارمنستان، جمهوری آذربایجان، و گرجستان در قفقاز جنوبی، ایران، تاجیکستان، ازبکستان، قزاقستان و قرقیزستان در آسیای مرکزی عضو این کریدور هستند. هدف این کریدور که از طرف اتحادیه اروپا با سرمایه اولیه ۱۵ میلیون یورو پشتیبانی مالی می‌شد، توسعه کریدور حمل‌ونقلی از اروپا، به سمت دریای سیاه، قفقاز، دریای خزر، و آسیای مرکزی بود. به‌واسطه موقعیت بسته (Land lock) برخی از کشورهای عضو و اهمیت دسترسی به دریای عمان برخی از زیرشاخه‌های این کریدور از استان سمنان عبور و ارتباط کشورهای عضو را با شمال و جنوب کشور و شرق و غرب کشور برقرار می‌کند.

لازم به ذکر است از سال ۲۰۰۹ فعالیت‌های توسعه سازمان مربوطه به حداقل کاهش یافته و ایران از مزیت‌های عضویت در این مجموعه بهره‌ای نبرده است.

- باغات پسته ۱۹۰۸۳ هکتار و تعداد کل مراکز فرآوری پسته ۲۰ واحد
- جمعیت دامی استان ۱۷۰۷۲۰۲ رأس؛ واحدهای مرغ مادر ۶ واحد با ظرفیت ۲۶۵۰۰۰ قطعه، واحدهای مرغداری گوشتی ۳۹۹ واحد فعال با ظرفیت ۹۹۳۵۱۲۰ قطعه در هر دوره، تولید گوشت قرمز ۳۰۶۴۷ تن، تولید شیر ۱۷۵۹۴۲ تن، تولید گوشت مرغ ۵۰۳۱۱ تن، تولید تخم مرغ ۱۷ هزار تن؛ ضریب مکانیزاسیون استان: ۱،۸۵ اسب بخار در هکتار
- ظرفیت کل فرآوری محصولات کشاورزی استان در سال ۹۵ به میزان ۲۹۵ هزار تن؛

ب- ظرفیت‌های صنعتی و معدنی استان

در سطح استان سمنان ۱۱ شهرک صنعتی مصوب ۱۵ ناحیه صنعتی و یک منطقه ویژه اقتصادی (در کنار مصوبه دو منطقه ویژه اقتصادی در دامغان و سمنان) وجود دارد که به جز شهرک صنعتی شاهرود، میامی و دامغان مابقی در غرب استان سمنان هستند. صنعت با اختلاف بسیار زیادی مهم‌ترین مزیت اقتصادی غرب استان سمنان محسوب می‌شود تا جایی که بسیاری از کارخانه‌ها و صنایع تولیدی غرب استان حتی در سطح کشور نیز یگانه هستند مانند اتوبوس‌سازی اسکانیا عقاب، فروسیلیس، بزرگ‌ترین کارخانه‌های داروی دامی کشور در گرمسار و امثال آن؛

از نظر وجود معادن اگر سمنان را به دو بخش شرقی و غربی تقسیم کنیم معادن گچی و غیرفلزی در غرب شامل گرمسار و سمنان و سرخه هستند و معادن فلزی چون مس، روی، پتاس، منیزیوم و ... در شرق شامل شاهرود و میامی که این امر سبب شده تا ظرفیت‌های عظیم صادرات و فرآوری محصولات معدنی در شاهرود و میامی وجود داشته باشد.

۳-۸-۳- مزیت‌های رقابتی و نسبی

مزیت‌های نسبی استان

در سال ۸۵ شهرستان‌های دامغان و شاهرود در بخش صنعت صادرکننده بودند و شهرستان‌های سمنان و گرمسار واردکننده بخش صنعت بودند.

شهرستان‌های سمنان و گرمسار صادرکننده محصولات کشاورزی هستند و شهرستان‌های دامغان و شاهرود واردکننده محصولات کشاورزی هستند. در بخش خدمات نیز شهرستان‌های دامغان و شاهرود صادرکننده و

شهرستان‌های سمنان و گرمسار واردکننده هستند. به طور کلی استان سمنان در سال ۱۳۸۵ در بخش‌های صنعت و کشاورزی صادرکننده بوده‌اند و در بخش خدمات واردکننده بوده است. در سال ۹۰ نیز در بخش صنعت شهرستان‌های سمنان و مهدی‌شهر صادرکننده هستند و شهرستان‌های دامغان، شاهرود و گرمسار واردکننده محصولات صنعتی هستند. در بخش کشاورزی شهرستان‌های دامغان، شاهرود و گرمسار صادرکننده است و شهرستان‌های سمنان و مهدی‌شهر واردکننده محصولات کشاورزی هستند. ترکیب صادرکنندگان و واردکنندگان بخش خدمات به این صورت است که شهرستان‌های گرمسار و مهدی‌شهر واردکننده و شهرستان‌های دامغان، سمنان و شاهرود صادرکننده هستند. مقایسه میان سال ۸۵ و ۹۰ بیانگر آن است که این استان در این دو درو هدر بخش‌های کشاورزی و صنعت صادرکننده است و در بخش خدمات واردکننده است.

سهیم مکانی شهرستان‌های استان سمنان

LQ ۱۳۹۰			LQ ۱۳۸۵			شهرستان
خدمات	کشاورزی	صنعت	خدمات	کشاورزی	صنعت	
۱/۰۱	۱/۴۷	۰/۷۰	۱/۰۶	۰/۸۳	۱/۴۸	دامغان
۱/۰۱	۰/۴۰	۱/۳۲	۰/۹۶	۱/۱۶	۰/۴۳	سمنان
۱/۰۳	۱/۲۴	۰/۷۷	۱/۰۵	۰/۸۱	۱/۵۰	شاهرود
۰/۹۳	۱/۵۵	۰/۸۹	۰/۹۱	۱/۲۱	۰/۸۹	گرمسار
۰/۸۹	۰/۹۸	۱/۳۳	-	-	-	مهدی‌شهر
۰/۹۴	۱/۴۰	۱/۰۳	۰/۹۴	۱/۱۷	۲/۱۵	استان سمنان

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

مزیت رقابتی

بررسی میزان تخصصی شدن در فعالیت‌های صنعتی استان نشان می‌دهد که از ۲۶ کد ایسیک فعال در استان، ۵ کد ایسیک به صورت تخصصی در استان وجود دارد. در شهرستان‌های مهدی‌شهر و سمنان بیشترین صنایع تخصصی وجود دارد. در واقع می‌توان بیان داشت عمده صنایع با فناوری بالا در این شهرستان‌ها به صورت تخصصی در آمده است. ضریب تخصصی شدن در رشته فعالیت رادیوتلوویزیون وسایل ارتباط در شهرستان‌های مهدی‌شهر و سمنان بیشترین مقدار را دارد. سپس رشته فعالیت‌های دباغی- چرم-کیف-چمدان - کفش و بازیافت باز هم از شهرستان‌های مهدی‌شهر و سمنان و مهدی‌شهر به ترتیب ضریب تخصصی بالاتری دارند.

جدول ۱۰۱- ضریب تخصصی شدن فعالیت‌های صنعتی در استان سمنان

فعالیت	ضریب تخصصی شدن	شهرستان
دباغی چرم - کیف - چمدان - کفش (۱۹)	۰.۲۳۲	مهدی شهر، سمنان
ساخت ماشین آلات و تجهیزات (۲۹)	۰.۱۷۵	مهدی شهر، سمنان
ماشین آلات دفتری و حسابداری (۳۰)	۰.۱۶۳	مهدی شهر
رادیو تلویزیون و وسایل ارتباط (۳۲)	۰.۲۴۱	مهدی شهر، سمنان
بازیافت (۳۷)	۰.۱۸۹	مهدی شهر

منبع: مرکز آمار ایران، وزارت صنعت، معدن و تجارت محاسبات نگارنده

بررسی تمرکز اشتغال صنعتی در استان سمنان نشان می‌دهد که تمرکز عمده اشتغال صنعتی در شهرستان مهدی شهر است. تعداد ۷۱۱ بنگاه در زمینه فعالیت‌های صنعتی در شهرستان مهدی شهر وجود دارد که معادل ۳۴ درصد از اشتغال صنعتی در استان سمنان است. شهرستان‌های سمنان و شاهرود دیگر شهرستان‌های استان با تمرکز اشتغال صنعتی ۲۰ درصد است. بررسی تعداد بنگاه صنعتی نشان می‌دهد که در هر کدام از این شهرستان‌ها ۴۲۷ بنگاه اقتصادی وجود دارد. گرمسار شهرستان بعدی از نظر تمرکز اشتغال صنعتی است. در استان سمنان در مجموع ۲۰۹۲ کارگاه صنعتی وجود دارد.

جدول ۱۰۲- ضریب تمرکز اشتغال صنعتی به تفکیک شهرستان‌های استان

شهرستان	ضریب تمرکز
آردان	۰.۰۲
دامغان	۰.۰۶
سرخه	۰.۰۵
سمنان	۰.۲۰
شاهرود	۰.۲۰
گرمسار	۰.۱۱
مهدی شهر	۰.۳۴
میامی	۰.۰۱

منبع: مرکز آمار ایران، وزارت صنعت، معدن و تجارت محاسبات نگارنده

۳-۸-۴- شناخت قابلیت‌های گردشگری سمنان

استان سمنان به دلیل دارا بودن تنوع زیاد اقلیمی و زیستی در کنار میراث باارزش فرهنگی و بناهای شاخص معماری سنتی پتانسیل فراوانی برای جذب اکوتوریسم دارد. منابع گردشگری استان سمنان شامل جاذبه‌های طبیعی، فرهنگی و تاریخی و جاذبه‌های انسان ساخت است. جاذبه‌های گردشگری استان سمنان شامل ۷۸ جاذبه طبیعی، ۳۶۲ جاذبه فرهنگی و تاریخی و ۲۹۷ جاذبه انسان‌ساخت می‌باشد.

جدول ۱۰۳- جاذبه‌های انسان‌ساخت، طبیعی و فرهنگی - تاریخی استان سمنان

شهرستان	جاذبه‌های طبیعی تاریخی، فرهنگی و جاذبه‌های انسان‌ساخت
آرادان	منطقه نمونه گردشگری رامه، منطقه نمونه گردشگری قالیباف، روستای هدف گردشگری پاده، بازار آرادان، امامزاده علی اکبرف امامزاده شاه سلطان نظر، تکیه آرادان، قلعه یاتری علیا، قلعه پاده، آب انبار علی آباد، آب انبار ده نمک، کاروانسرای ده نمک
دامغان	منطقه نمونه گردشگری گردکوه، قلعه اسماعیلیه، قلعه قدرت آباد، امامزاده ابراهیم، منطقه نمونه گردشگری چشمه علی، ساختمان آغامحمدخانی، ساختمان فتحعلی شاهی، منطقه نمونه گردشگری سد شهید شاهچراغی، کوه چکل شیر، روخانه چشمه علی، منطقه نمونه گردشگری تنگه زندان، منطقه نمونه گردشگری چشمه قلقل، منطقه نمونه گردشگری پیرخوشر، چشمه‌های اب معدنی باداب سورت، کویر ملی، روستای هدف گردشگری تویه دروار، روستای هدف گردشگری رشم، روستای هدف گردشگری حسن آباد، روستای هدف گردشگری کلاته رودبار، روستای هدف گردشگری نردین، آبشار نسرוא، قلعه کوهستانی منصور کوه، روستای دروار، بازار دامغان، تپه حصار دامغان، برج مهماندوست، مسجد تاریخانه دامغان، مسجد جامع دامغان، دیوار بارو، پیر علمدار دامغان، امامزاده جعفر، مقبره شاهرخ تیموری، گنبد چهل دختران، گنبد زنگوله، قلعه امیرآباد، عمارت دختر ناصرالدین شاه
سرخه	منطقه نمونه گردشگری آبگرم، چشمه شاهزاده محمدزید، امامزاده عبدالله، چشمه‌های طبیعی لاسجرد، منطق شکار ممنوع سرخه، غار افتر، کاروانسرای لاسجرد، خانه حاج حشمت اللشکر، آب انبار بیرون دژ، مسجد جامع، چهل ستون، مسجد امام حسین سرخه، حمام بیرون دژ، بقعه پیر غریب، آرامگاه شیخ محمود مزدقانی، آسیاب چهارم حاج وردی، مسجد روستای بیابانک، خانه ساسانی لاسجرد، بقعه قاسم، محراب سلجوقی جوین، قلعه تاریخی جهان آباد، چشمه‌های معدنی شوراب، چالدران
سمنان	منطقه نمونه گردشگری پیغمبران، منطقه نمونه گردشگری آهوان، تکیه پهنه، تکیه ناسار، بازار شیخ علاالدوله، خانه تدین، بازار بزرگ، تیمچه حضرت، مسجد امام، قلعه سارو، مسجد جامع، خانه کلاتر، رباط سنگی انوشیروان، کاروانسرای شاه عباسی
شاهرود	منطقه نمونه گردشگری چشمه هفت رنگ فرحزاد، منطقه نمونه گردشگری ابر، منطقه نمونه گردشگری قطری، منطقه نمونه گردشگری خوش بیلاق، منطقه نمونه گردشگری جنگل اولنگ، منطقه نمونه گردشگری توران، منطقه نمونه گردشگری رضاآباد، منطقه نمونه گردشگری قلعه نوخرقان، روستای هدف گردشگری قلعه بالا،

شهرستان	جاذبه‌های طبیعی تاریخی، فرهنگی و جاذبه‌های انسان‌ساخت
	روستای هدف گردشگری زمان آباد، شهر نمونه گردشگری بین‌المللی بسطام، مرقد و خانگه بسطام، رواق صفوی، منار بسطام، مسجد بایزید بسطامی، مدرسه شاه‌رخیه، بازار و خانه یغمایی، مسجد شیخ علی اکبر، برج کاشانه، گنبد غازان خان
گرمسار	منطقه نمونه گردشگری پارک ملی کویر، دریاچه نمک، کویر ریگ، کویر مرکزی، کویر گرمسار، منطقه نمونه گردشگری بهورد، منطقه نمونه گردشگری بنه کوه، امامزاده شمس‌الدین و اسماعیل، آب انبار مسیر امامزاده شمس‌الدین و اسماعیل، خانه تاریخ باقری‌ها، آب انبار بزرگ گرمسار، آب انبار ناسار، مجموعه سیاه کوه، جاده سنگ فرش، کاروانسرای قصر بهرام، قصر عین الرشید، قصر حرمسرا، کارخانه پنبه، معدن نمک، قلعه استوناوند، امامزاده عاقب، کاروانسرای ایوانکی
مهدیشهر	منطقه نمونه گردشگری چاشم، قله کوه نیزوا، چشمه روزبه، تپه‌های باستانی، منطقه نمونه گردشگری غار دربند، تالار بیضی، منطقه نمونه گردشگری پرور، امامزاده سید تاج‌الدین، حمام و گورستان پرور، منطقه نمونه گردشگری رودبارک، جنگل مشجر، شهر نمونه گردشگری بین‌المللی شه میرزاد، شیرقلعه، قلعه شیخی، دژوهر، روستای هدف گردشگری ملاده، بناهای درجین، امامزاده قاسم زیارت، حسینیه المهدی مهدیشهر، هتل سنگسر، شیرقلعه شه میرزاد، کافر قلعه
میامی	منطقه نمونه گردشگری عباس آباد، کویر مزیان، منطقه نمونه گردشگری دشت شقایق، منطقه نمونه گردشگری دشت شاد، منطقه نمونه گردشگری نام نیک، روستای هدف گردشگری فرومد، پارک ملی گلستان، روستای هدف گردشگری نردین، روستای ابراهیم آباد، مجموعه کاروانسرای میان دشت، مسجد جامع فرومد، کاروانسرای عباس آباد، آرامگاه شیخ حسن جوری، کاروانسرای میامی

رویکرد راهبردی

۴-۱- شناسایی مسائل راهبردی

مسائل راهبردی به رویدادها، وقایع و روندهای کلیدی، پیچیده و بی ساختار اطلاق می‌گردد که با پیامدهای چند رخساره‌ای و چندبعدی اثر چشمگیر بر راهبردهای آتی منطقه و خود منطقه دارند. با توجه به اثرات چشمگیر این مسائل بر منطقه به‌عنوان یک کل، شناسایی این مسائل یکی از پراهمیت‌ترین گام‌ها در برنامه‌ریزی راهبردی فضایی می‌باشد (محمدیان مصمم، ۱۳۹۸). در ادبیات جهانی رهیافت‌هایی که تصمیم‌گیران برای شناخت مسائل راهبردی بکار می‌گیرند عبارت‌اند از پوشش محیطی، مدیریت مسائل، صورت‌بندی مسئله و تشخیص. در این طرح از رهیافت اعتدالی و سپارده برای شناسایی مسائل راهبردی استفاده می‌شود که در واقع با بهره‌گیری از ابعاد و معیارهای رهیافت‌های رایج جهانی است. بدین ترتیب که مسئله‌ای با شفافیت اندک، پیچیدگی، کنگی و عدم قطعیت بالا، اثرات شدیدتر، ماندگارتر و منفی‌تر، غیرعادی و جداگر، چندبعدی بودن و مقیاس اثرگذاری بالاتر و خارج از حوزه قدرت و اختیار و مسئولیت، مسئله‌ای راهبردی تر به شمار می‌رود (محمدیان مصمم، ۱۳۹۷). به‌منظور مشخص کردن این مسائل، بر اساس متغیرها و جهت آن‌ها کارشناس مربوطه از امتیاز ۱ (کمترین) تا ۱۰ (بیشترین) استفاده کرده و در نهایت با جمع امتیازات مسئله راهبردی استان را مشخص کرده است. در جداول زیر مسائل راهبردی استان در عرصه‌های مختلف مشخص و شرح داده شده است.

در عرصه مدیریتی، نبود نظام یکپارچه و همه‌جانبه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان، کمبود جدی منابع مالی و پولی لازم برای تحقق آمایش استان، تشنگی شدید و تداخل در تصمیمات و مداخلات فضایی بخش‌های استان با مدیریت بخشی، عدم تمرکز بر حصول نتیجه (دستیابی به هدف) در اجرای برنامه توسعه استان (به‌جای اجرای صرف تعدادی پروژه)، درآمد ناپایدار نظیر عمده درآمد شهرداری سمنان از صدور جواز ساخت و تراکم فروشی، خلاءهای موجود در وظایف، مسئولیت‌ها، تصمیم‌گیری و رفع اختلافات و تضادهای سازمانی، کمبود نیروهای متخصص و میان‌رشته‌ای در راستای تحقق آمایش در استان، وجود توانمندی نیروی انسانی اما نبود امکانات و زیرساخت‌های لازم و کافی، فقدان تعریف الزامات نهادی و قانونی موردنیاز تحقق برنامه آمایش استان و عدم توجه به زنجیره و ماتریس نتایج مسائل راهبردی را شکل می‌دهند.

در حوزه جمعیتی-اجتماعی-آموزش، فقر و محرومیت، سکونتگاه غیررسمی، پایین آمدن میزان باروری، نرخ رشد منفی جمعیت روستایی، تمرکز نامتوازن جمعیت و بالا بودن سهم زنان سرپرست خانوار مسائل راهبردی استان هستند.

در عرصه زیربنایی و نظام سکونتگاهی استان با مسائل راهبردی معضلات دسترسی به آب در روستاهای کویری و اضافه برداشت آب از منابع زیرسطحی، محدودیت‌های طبیعی و وجود کویر و بیابان در پهنه جنوبی استان و محدودیت در توسعه شهری و روستایی، نرخ منفی رشد جمعیت روستایی و روند فزاینده تخلیه جمعیت روستایی و الگوی توزیع ناموزون شهرهای در استان و قرارگیری تمامی شهرها در پهنه شمالی استان مواجه است.

در حوزه منابع طبیعی و محیط‌زیست، مسائل راهبردی استان شامل بحران شدید آبی و تبخیر و استفاده ناپایدار از منابع آب زیرزمینی، قرارگیری بخش زیادی از استان در پهنه خطر بسیار زیاد زلزله و تغییرات اقلیمی و خشک‌سالی بلندمدت است.

در عرصه اقتصادی، مسائل راهبردی استان شامل سطح پایین متوسط درآمد سالانه خانوار، نرخ بسیار پایین نرخ مشارکت اقتصادی و سهم پایین در تولید ارزش افزوده کشور است.

جدول ۱۰۴ - تعیین مسائل راهبردی نظام مدیریتی

انتخاب نهایی	ابعاد													عنوان	مستله	مکان یا اقدامات مدیریتی	رتبه		
	منبع مسئله		کشش مسئله		محتوای مسئله		بعد تحلیلی					مستله							
	میان‌رشته‌ای (سیولنت)	غیرعملی بودن	از پیش‌بینی از میان‌رشته‌ای بودن	عدم قطعیت ذاتی شدن	از جنبه راهبردی	تغییر ماهیت	تغییر ماهیت	تغییر ماهیت	تغییر ماهیت	تغییر ماهیت									
۱۰۵	۱	۶	۱	۲	۲	۵	۷	۸	۸	۱۰	۲	۲	۴	۸	۶	۱	تناسب کم مصوبات شورای برنامه‌ریزی استان با وضعیت استان و تصمیم‌گیری در مورد بهبود فرآیندها و حل مشکلات	۱	۲
۱۱۴	۲	۳	۴	۵	۶	۴	۸	۸	۱۰	۳	۳	۶	۵	۶	۷	۲	آمیب‌های بالای اجزای نظیر سرقت، اعمال سلفی عفت و شرب‌وجرح	۲	۲
۱۱۵	۱	۲	۲	۳	۲	۱۰	۵	۷	۷	۹	۶	۲	۸	۷	۷	۳	برنامه‌ریزی موضوع بحور و بخشی و عدم برنامه‌ریزی بر اساس مسائل اولویت‌دار استان	۳	۲
۷۸	۱	۱	۱	۳	۱	۵	۵	۵	۳	۱۰	۲	۲	۵	۱۰	۷	۴	نیود سازوکار شناسایی مسائل و اولویت‌های اصلی مردم	۴	۲
۱۲۰	۲	۱	۳	۴	۶	۱۰	۸	۸	۴	۸	۲	۴	۹	۱۰	۸	۵	فقدان برنامه‌ریزی از پایین به بالا و اصلاح اهداف و راهبردهای کلان استان بر اساس آن	۵	۲
۷۸	۱	۲	۲	۲	۱	۷	۸	۸	۱	۸	۲	۲	۴	۸	۴	۶	عدم توجه به آمایش استان در تدوین برنامه توسعه استان	۶	۲
۸۲	۵	۶	۶	۴	۲	۵	۴	۴	۲	۵	۴	۶	۳	۵	۳	۷	ضعف در پیش‌بینی و شناسایی فرصت‌ها و تهدیدهای ایمنی و امنیتی و ارائه راهکارها برای موانع بحران	۷	۲
۹۸	۲	۲	۵	۵	۴	۷	۷	۷	۸	۶	۴	۵	۶	۶	۲	۸	نیود روگردن شفاف و روشن امنیتی به توسعه استان و انعکاس آن در برنامه‌های توسعه استان	۸	۲
۱۲۵	۸	۶	۷	۶	۴	۱۰	۱۰	۱۰	۵	۱۰	۲	۶	۴	۷	۵	۹	کمبود نیروهای متخصص و میان‌رشته‌ای در راستای تحقق آمایش در استان	۹	۲
۱۱۶	۲	۶	۲	۷	۷	۷	۱۰	۱۰	۷	۸	۴	۷	۳	۸	۳	۱۰	وابستگی قابل توجه استان به منابع ملی	۱۰	۲
۱۲۵	۵	۶	۶	۵	۶	۸	۷	۸	۶	۸	۴	۵	۶	۸	۵	۵	وجود نوساناتی نیروی انسانی اما نبود امکانات و زیرساخت‌های لازم و کافی	۱۱	۲
۱۰۸	۲	۳	۴	۶	۶	۵	۶	۶	۳	۸	۷	۵	۵	۶	۱۰	۵	عدم توجه جدی به کلیه ظرفیت‌ها و امکانات فضایی (محیطی، انسانی و نهادی) مناطق به دلیل برنامه‌ریزی از بالا به پایین	۱۲	۲

ردیف	عنوان	مسئله	ابعاد										مشارکتی		
			بعد تحلیلی												
			محتوای مسئله	کش مسئله	منبع مسئله	مکان مسئله	زمان مسئله	مکان مسئله	زمان مسئله	مکان مسئله	زمان مسئله	مکان مسئله			
۱۰۱	ضعف در به کارگیری منابع غیردولتی در برنامه‌ریزی توسعه استان (منابع نهادهای حاکمیتی و مردمی، خصوصی و تعاونی)	۷	۸	۶	۸	۷	۵	۴	۳	۷	۵	۲	۵	۱	۱۰۱
۱۱۷	ضعف در قوانین پشتیبان جذب منابع و ظرفیت‌های داخلی و خارج از استان در راستای توسعه استان	۶	۹	۶	۶	۴	۷	۷	۷	۸	۸	۵	۳	۱	۱۱۷
۱۱۰	عدم نظارت بر فعالیت‌ها و مصوبات شوراهای کمیته‌ها و کمیسیون‌های موجود و فعال در استان	۷	۸	۵	۶	۲	۱۰	۱۰	۱	۸	۵	۳	۴	۱	۱۱۰
۱۱۶	عریض و طولانی بودن کارگروه‌ها و تعداد زیاد اعضای آن‌ها و مشکلات در گیتنگو، تعامل و تصمیم‌گیری	۷	۱۰	۶	۸	۵	۸	۱۰	۵	۸	۸	۲	۴	۱	۱۱۶
۱۰۰	عدم تمرکز و آشامی کالی مدیران و کارشناسان یا وظایف و مأموریت‌های سازمانی	۴	۹	۵	۴	۲	۱۰	۱۰	۱	۸	۲	۲	۲	۱	۱۰۰
۱۲۴	نقدان تعریف الزامات نهادهای قانونی مورد نیاز تحقق برنامه آمایش استان	۸	۸	۳	۸	۴	۸	۸	۱۰	۷	۸	۲	۸	۲	۱۲۴
۱۱۹	ضعف در هماهنگی بین بخشی و فعالیت ستادها (نیروی الزام قانونی برای آن)	۳	۱۰	۸	۵	۶	۹	۸	۴	۱۰	۵	۵	۸	۲	۱۱۹
۱۰۱	ضعف در نظارت و ارزیابی عملکرد بر اساس برنامه آمایش استان	۸	۸	۶	۸	۳	۹	۸	۲	۸	۵	۴	۵	۱	۱۰۱
۸۰	پاسنگو نبودن نهادهای سازمان‌ها نسبت به عملکرد خود	۴	۴	۳	۶	۲	۴	۳	۶	۸	۳	۳	۵	۱	۸۰
۱۲۶	حلاهای موجود در وظایف، مسئولیت‌ها، تصمیم‌گیری و رفع اختلافات و تضادهای سازمانی	۸	۶	۸	۹	۷	۶	۷	۷	۸	۷	۷	۵	۵	۱۲۶
۱۵۲	نیروی نظام یکپارچه و همه‌جانبه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان	۹	۱۰	۱۰	۸	۷	۸	۱۰	۹	۹	۷	۴	۸	۸	۱۵۲
۱۴۰	تشتت شدید و نداشتن در تصمیمات و مداخلات قضایی بخش‌های استان با مدیریت بخشی	۷	۸	۶	۷	۸	۹	۱۰	۸	۹	۵	۵	۸	۱۰	۱۴۰
۹۰	نقش کم‌رنگ‌تر دهقان (فرد، گروه، نهاد) و بهرورداران قلمروهای قضایی در تصمیم‌گیری‌های مناطق خود	۷	۶	۴	۶	۴	۶	۸	۶	۶	۲	۲	۳	۳	۹۰
۹۹	عدم توجه به برنامه‌ریزی مشارکتی در کار برنامه‌ریزی استراتژیک	۶	۷	۴	۸	۶	۷	۷	۶	۶	۱	۲	۵	۴	۹۹
۱۱۹	عدم توجه مدیریت استان به حفظ تنبگان استانی و جذب آن‌ها به استان عهوان	۷	۱۰	۶	۷	۶	۸	۷	۵	۸	۷	۵	۴	۱	۱۱۹

ردیف	عنوان	ایجاد											ملاحظات			
		بند تحلیلی														
		منبع مسئله	کشف مسئله		محتوای مسئله		ویژگی‌های تحلیل									
میزان ریسک ارتباط (دانش)	توانایی شناسایی	توانایی تحلیل	توانایی تصمیم‌گیری	توانایی اجرا	توانایی پایش	توانایی ارزیابی	توانایی یادگیری	توانایی انتقال	توانایی نهادینه‌سازی	توانایی نهادینه‌سازی	توانایی نهادینه‌سازی					
۷۵	مداخله افراد و نهادهای قدرت و ایجاد الحرف در تهیه و اجرای برنامه توسعه استان	۲	۵	۳	۷	۶	۴	۲	۷	۲	۲	۲	۲	۲	۲۸	زمان
۷۹	قصدان مشارکت جدیدی نهادهای غیردولتی و نمایندگیان مردم در تصمیم‌گیری‌های برنامه توسعه استان	۱	۲	۴	۵	۷	۷	۳	۶	۲	۲	۲	۲	۲	۲۹	کیفیت
۸۵	ضعف در بهره‌گیری از نظرات سازمان‌ها و برنامه‌ها بر توسعه متوازن استان	۱	۱	۳	۳	۸	۵	۴	۵	۲	۲	۲	۲	۲	۳۰	کیفیت
۱۰۳	نبود سازوکار پایش زنجیره‌ای مراحل مختلف پروژه‌ها و اقدامات برنامه توسعه استان	۱	۲	۵	۷	۶	۱۰	۳	۷	۲	۲	۲	۲	۳۱	زمان	
۹۱	عدم وجود سازوکار لازم جهت تغییر در زمانبندی پروژه‌ها و اقدامات و سازوکار نمودن آن‌ها با برنامه	۱	۲	۴	۴	۷	۷	۲	۷	۲	۲	۲	۲	۳۲	کیفیت	
۱۱۸	نبود نظام کارا و مؤثر در جهت پایش و مدیریت کیفیت اجرای برنامه‌ها و اقدامات توسعه‌ای	۲	۲	۴	۴	۸	۸	۹	۷	۲	۲	۲	۲	۳۳	کیفیت	
۱۰۶	درک و فهم درست و دقیق مخرجان از اهداف برنامه‌ها و پروژه‌ها	۲	۳	۴	۵	۷	۷	۸	۷	۱	۱	۱	۱	۳۴	کیفیت	
۱۰۹	عدم ارزیابی اثرات اجتماعی، اقتصادی و محیط‌زیست سیاست‌ها و پروژه‌ها بر دخیلان برنامه	۳	۵	۷	۶	۶	۶	۵	۶	۲	۲	۲	۲	۳۵	کیفیت	
۹۴	عدم شناسایی و رصد تغییرات (شرایط موجود، فرصت‌ها و تهدیدها، اولویت‌ها و غیره) پس از تهیه طرح	۱	۲	۶	۶	۴	۸	۳	۲	۲	۲	۲	۲	۳۶	کیفیت	
۱۰۵	قصدان سازوکار بازنگری و به‌روزرسانی برنامه آمایش و روش‌های اجرای آن	۳	۴	۸	۵	۴	۶	۵	۵	۳	۳	۳	۳	۳۷	کیفیت	
۱۰۹	نبود ابزارها، سازوکارهای منسجم و نهادهای منسجم و ارزیابی و نظارت بر عملکرد آمایش و فرآیندهای آن	۵	۵	۸	۵	۴	۶	۶	۶	۷	۷	۷	۷	۳۸	کیفیت	
۹۳	ضعف در مشارکت و همکاری نهادهای قضایی به‌عنوان ناظر و مدعی‌العموم در برنامه‌های توسعه استان	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۳۹	کیفیت	
۱۱۰	نبود نظام بهبود و ارتقای فرآیندها و نتایج (برونداها، پایداری) به‌عنوان اساس گزارش‌ها عملکرد	۳	۴	۶	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۴۰	کیفیت	
۱۳۳	کمبود جدید منابع مالی و بودی لازم برای تحقق آمایش استان	۱۰	۸	۲	۵	۷	۹	۱۰	۸	۲	۲	۲	۲	۴۱	کیفیت	

ردیف	عنوان	ابعاد																	
		منبع مسئله	کشف مسئله			محتوای مسئله	بعد تحلیلی												
			میان راهبردی (مستوفیت)	غیر عملی بودن	میان راهبردی (مستوفیت)		غیر عملی بودن	غیر تعاریفی بودن	واپسنگی و ارتباطات	زاد	اشکالی زانمی/چما/گری پای	تاثرات اثر و پیامد	ترویج بودن (مضام)	کارایی	عدم قابلیت	تکراری	تجزیه	مسئله	تولج و خروج
۱۱۶	برنامه ریزی و تأمین منابع مالی از مرکز و عدم تناسب درآمد و هزینه استان	۱۰	۹	۷	۶	۴	۸	۷	۷	۹	۷	۶	۶	۶	۲	۵	۶	۲	۷
۱۱۷	درآمد ناپایدار نظیر عمده درآمد شهرداری سمنان از صدور مجوز ساخت و تراکم فروشی	۵	۶	۵	۶	۶	۸	۱۰	۸	۷	۹	۷	۴	۳	۶	۶	۷	۸	۷
۹۰	نیزد مدیریت بهینه منابع مالی و پولی موجود و مشارکت پایین بانکها و مؤسسات مالی بر اساس برنامه توسعه استان	۵	۵	۵	۴	۴	۵	۵	۶	۴	۵	۵	۵	۲	۵	۴	۴	۴	۴
۱۱۵	نیزد سازو کارهای لازم برای کاهش ریسک جهت فعالیت بخش خصوصی و تعاونی	۲	۲	۶	۶	۶	۶	۶	۵	۷	۶	۶	۳	۷	۶	۳	۵	۵	۵
۱۱۶	نیزد نظام مدیریت ریسک در تهیه و اجرای برنامه آمایش و توسعه استان	۲	۱	۴	۵	۳	۶	۵	۵	۷	۷	۴	۷	۸	۷	۶	۸	۸	۶
۱۱۷	نیزد سیستم جامع داده ها و اطلاعات توسعه استان	۱	۲	۲	۲	۲	۸	۸	۹	۲	۷	۹	۲	۶	۸	۸	۹	۴	۴
۷۰	نیزد نظام مستندسازی و انتشار دوره ای آن	۱	۱	۱	۵	۱	۵	۳	۶	۱	۵	۶	۳	۳	۶	۶	۵	۵	۵
۷۱	علم تبدیل تجربیات به مدیریت دانش و انتشار آن جهت نقد و بررسی	۱	۱	۱	۶	۱	۲	۲	۴	۱	۶	۶	۲	۴	۷	۷	۵	۸	۸
۱۳۸	علم تمرکز بر حصول نتیجه (مسیان به هدف) در اجرای برنامه توسعه استان (به جای اجرای صرف تعدادی پروژه)	۵	۳	۷	۷	۳	۹	۷	۱۰	۶	۷	۱۰	۳	۶	۷	۸	۸	۹	۹
۱۴۱	علم توجه به زنجیره و ماتریس نتایج	۵	۶	۶	۶	۲	۸	۷	۸	۴	۶	۶	۴	۶	۷	۷	۷	۷	۷

جدول ۱۰۵ - شرح مسائل راهبردی در حوزه مدیریتی

مسئله	ایجاد
تصمیم گیری قلمرو محور	نبود نظام یکپارچه و همه جانبه برنامه بریزی، تصمیم گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان
مالی و پولی	کمبود جدی منابع مالی و پولی لازم برای تحقق آمایش استان
تصمیم گیری قلمرو محور	تشتت شدید و تناخل در تصمیمات و مداخلات فضایی بخش های استان با مدیریت بخشی
نتیجه گرا	عدم تمرکز بر حصول نتیجه (دستیابی به هدف) در اجرای برنامه توسعه استان (به جای اجرای صرف تعدادی پروژه)
مالی و پولی	درآمد ناپایدار نظیر عمده درآمد شهرداری سمنان از صدور جواز ساخت و تراکم فروشی
سازمانی	خلأهای موجود در وظایف، مسئولیت ها، تصمیم گیری و رفع اختلافات و تضادهای سازمانی
منابع و دارایی ها	کمبود نیروهای متخصص و میان رشته‌ای در راستای تحقق آمایش در استان
منابع و دارایی ها	وجود توانمندی نیروی انسانی امانیو امکانات و زیرساخت‌های لازم و کافی
سازمانی	فقدان تعریف الزامات نهادی و قانونی مورد نیاز تحقق برنامه آمایش استان
نتیجه گرا	عدم توجه به زنجیره و ماتریس نتایج

جدول ۱۰۶ - تعیین مسائل راهبردی در حوزه جمعیتی - اجتماعی - آموزش

امتیاز نهایی	ایجاد												مسئله		
	منبع مسئله		کنش مسئله			محتوای مسئله (ماهیت مسئله)		بند تحلیلی (ویژگی‌های تحلیلی)							
	تعداد (موضوعات)	نوع	تعداد	نوع	تعداد	نوع	تعداد	نوع	تعداد	نوع	تعداد	نوع			
														تعداد	نوع
۱۱۶	۴	↑	۵	↑	۵	↑	۸	↑	۹	۱۰	۷	۶	۷	↑	حالات و چالش‌های توسعه
۱۳۰	۴	↓	۵	↓	۶	↓	۸	↓	۹	۱۰	۷	۶	۸	↓	تفاوت مواد و ابعاد
۱۳۱	۴	↓	۶	↓	۵	↓	۹	↓	۹	۱۰	۸	۵	۴	↓	تفاوت دسته بندی
۱۲۹	۴	↓	۵	↓	۵	↓	۸	↓	۹	۱۰	۷	۶	۵	↓	تفاوت در فرایند و عدالت و برابری
۱۳۷	۴	↓	۶	↓	۶	↓	۱۰	↓	۹	۱۰	۵	۶	۸	↓	تفاوت در فرایند و عدالت و برابری
۱۳۴	۵	↓	۵	↓	۶	↓	۹	↓	۸	۸	۷	۶	۶	↓	تفاوت در فرایند و عدالت و برابری
۱۴۵	۸	↓	۷	↓	۹	↓	۱۰	↓	۹	۱۰	۶	۵	۴	↓	تفاوت در فرایند و عدالت و برابری
۱۴۴	۷	↓	۷	↓	۶	↓	۹	↓	۹	۱۰	۹	۷	۶	↓	تفاوت در فرایند و عدالت و برابری
۱۳۸	۷	↓	۷	↓	۷	↓	۷	↓	۸	۱۰	۵	۶	۵	↓	تفاوت در فرایند و عدالت و برابری
۱۳۰	۶	↓	۵	↓	۵	↓	۶	↓	۸	۸	۷	۶	۷	↓	تفاوت در فرایند و عدالت و برابری
۱۲۵	۴	↓	۵	↓	۴	↓	۷	↓	۸	۷	۸	۵	۳	↓	تفاوت در فرایند و عدالت و برابری
۱۳۳	۱۰	↓	۸	↓	۶	↓	۸	↓	۶	۷	۶	۲	۴	↓	تفاوت در فرایند و عدالت و برابری
۱۲۰	۴	↓	۶	↓	۵	↓	۸	↓	۸	۸	۶	۶	۷	↓	تفاوت در فرایند و عدالت و برابری
۱۱۹	۴	↓	۷	↓	۶	↓	۷	↓	۷	۷	۶	۴	۶	↓	تفاوت در فرایند و عدالت و برابری
۱۱۸	۵	↓	۶	↓	۶	↓	۶	↓	۷	۷	۷	۳	۵	↓	تفاوت در فرایند و عدالت و برابری
۱۱۶	۱۰	↓	۸	↓	۳	↓	۶	↓	۵	۵	۵	۳	۵	↓	تفاوت در فرایند و عدالت و برابری
۱۱۴	۴	↓	۶	↓	۵	↓	۷	↓	۶	۸	۶	۶	۶	↓	تفاوت در فرایند و عدالت و برابری
۱۱۳	۳	↓	۶	↓	۴	↓	۴	↓	۶	۶	۷	۵	۶	↓	تفاوت در فرایند و عدالت و برابری
۱۱۲	۹	↓	۴	↓	۶	↓	۵	↓	۵	۶	۷	۲	۴	↓	تفاوت در فرایند و عدالت و برابری

جدول ۱۰۷- شرح مسائل راهبردی در حوزه اجتماعی-جمعیتی و آموزش

عنوان	شرح
فقر و محرومیت	در رابطه با سنجش فقر ایران در سال ۱۳۹۵، نرخ فقر مطلق (درصد فقر) در استان سمنان برابر با ۱۹٫۴۰ بوده است. تعداد خانوارهای فقیر ۴۱۰۵۸ بوده است
سکونتگاه غیررسمی	معاون امور بهداشتی دانشگاه علوم پزشکی سمنان از شناسایی ۲۳۰۰۰۰ خانیه‌نشین (در حدود ۲۲ درصد جمعیت استان) در شهرهای سمنان خبر داد.
پایین آمدن میزان باروری	بر اساس آمار سال ۱۳۹۷ سازمان ثبت احوال، میزان خام ولادت در استان، پایین‌تر از میانگین کشوری می‌باشد و باروری کل در استان برابر با ۱٫۸۸ بوده که پایین‌تر از کل کشور است
نرخ رشد منفی جمعیت روستایی	در طول سال‌های ۹۵-۱۳۷۵ استان سمنان بیش از ۳۰ هزار نفر از جمعیت خود را به علت مهاجرت از دست داده است و از دوره ۷۵-۱۳۶۵ به بعد رشد جمعیت مناطق روستایی استان سمنان، منفی بدست آمده است.
تمرکز ناموازن جمعیت	تراکم جمعیتی شهرستان‌ها از حدود ۱۷ نفر در هر کیلومتر مربع (شهرستان سرخه) تا حدود ۲۲۴ نفر در هر کیلومتر مربع (شهرستان مهدی شهر) در نوسان می‌باشد. همچنین بین فراوانی مردان و زنان استان به‌ویژه نقاط روستایی، تعادل حاکم نیست که این امر نیز به شدت متأثر از جابه‌جایی جمعیت بوده است
بالا بودن سهم زنان سرپرست خانوار	بر اساس نتایج آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن (سال ۱۳۹۵)، بر اساس نتایج آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن (سال ۱۳۹۵)، حدود ۱۳۷ درصد (معادل ۲۹۲۴ خانوار) از خانوارهای استان زن سرپرست بوده‌اند و ۵۴٫۳ درصد از خانوارهای زن سرپرست، خانوارهای یک‌نفره (خودسرپرست) بوده‌اند. رتبه استان سمنان به لحاظ شاخص نسبت زنان سرپرست خانوار، ۳ بوده است. پیمایشی در رده استان‌های با نسبت بالای خانوار زن سرپرست قرار دارد.

جدول ۱۰۸ - مسائل راهبردی در عرصه زیربنایی و نظام سکونتگاهی

امتیاز نهایی	ایجاد												مسئله		
	منبع مسئله		کشش مسئله			محتوای مسئله (ماهیت مسئله)		بند تحلیلی (ویژگی‌های تحلیلی)							
	میان راه ارتباطی (مسئله)	غیر عمدی بودن آب	توانایی تأمین آب	عدم قطعیت تأمین آب	توانایی تأمین آب	توانایی تأمین آب	توانایی تأمین آب	توانایی تأمین آب	توانایی تأمین آب	توانایی تأمین آب	توانایی تأمین آب	توانایی تأمین آب			
۱۰۹	۱	۶	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۳	معضلات دسترسی به آب در روستاهای کم‌آبرو و اضافه برداشت آب از منابع زیرسطحی
۹۲	۱	۳	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۳	محدودیت دسترسی به شبکه حمل و نقل جاده‌ای در شرق استان
۹۷	۵	۴	۴	۵	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۸	رشد کالبدی نرخ رشد جمعیت شهری و پایین بودن نرخ رشد جمعیت شهری استان نسبت به میانگین کشور
۸۶	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۶	محدودیت‌های طبیعی و توپوگرافی در توسعه شهری و روستایی
۷۶	۳	۴	۲	۳	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۴	نرخ منفی رشد جمعیت روستایی و روند فزاینده تخلیه جمعیت روستایی
۱۰۶	۷	۴	۵	۴	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۵	عدم توازن در توزیع جمعیت شهری در شهرهای استان

جدول ۱-۰۹ - شرح مسائل راهبردی در حوزه زیربنایی و نظام سکونتگاهی

مسئله	شرح
معضلات دسترسی به آب در روستاهای کویری و اضافه برداشت آب از منابع زیرسطحی	سهم برداشت از منابع زیرسطحی ۹۳ درصد و برداشت از منبع آب سطحی ۷ درصد است. دوم استان در وضعیت اضافه برداشت بیش از ۱۵ درصد از منابع آب زیرزمینی قرار داد و نظر سیستم آبرسانی در روستاهای کویری دارای مشکل است.
محدودیت‌های طبیعی و وجود کویر و بیابان در پهنه جنوبی استان و محدودیت در توسعه شهری و روستایی	استان سمنان از لحاظ موقعیت جغرافیایی در شمال کویر و جنوب رشته کوه های البرز واقع شده است، لذا موقعیت استان به گونه ای است که تنها محدود استان که قابلیت توسعه شهری را دارد در لبه شمالی و حول محور ارتباطی تهران-مشهد قرار گرفته است.
نرخ منفی رشد جمعیت روستایی و روند فزاینده تخلیه جمعیت روستایی	روند کاهش جمعیت روستائین استان طی دوره ۳۰ ساله ۹۵-۱۳۶۵ با سرعت بیشتری در مقایسه با کشور اتفاق افتاده است؛ چراکه نرخ رشد جمعیت روستائین استان طی این دوره ۶۴-۰ درصد بوده و این در حالی است که در سطح کشور و طی دوره مذکور میزان این شاخص معادل ۲۸-۰ درصد برآورد شده است.
الگوی توزیع ناموزون شهرهای در استان و قرار گیری تمامی شهرها در پهنه شمالی استان	الگوی توزیع کالبدی شهرهای استان نشان‌دهنده الگوی خطی شکل گیری شهرهای استان حول محور تهران-مشهد می‌باشد به نحوی که هیچ یک از شهرهای استان در پهنه جنوبی واقع نشده و تمامی شهرها در لبه شمالی استان قرار گرفته‌اند که با نزدیکی به تهران تعداد نقاط شهری استان افزایش پیدا می‌کند.

جدول ۱۱۰- تعیین مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط زیست

امتیاز فصلی	ایجاد												مسئله			
	منبع مسئله		کاهش مسئله		محتوای مسئله (ماهیت مسئله)		بهد تنظیمی									
	ملاحظات (مسئولیت)	غیر عمدی بودن	تغییرات تیمار	تغییرات تیمار	تغییرات تیمار	تغییرات تیمار	تغییرات تیمار	تغییرات تیمار	تغییرات تیمار	تغییرات تیمار	تغییرات تیمار	تغییرات تیمار				
۱۱۸	۵	۳	۶	۵	۵	۷	۷	۳	۷	۶	۵	۸	۶	۶	۶	بحران شدید آبی و تبخیر و استفاده ناپایدار از منابع آب زیرزمینی
۱۱۳	۹	۱۰	۹	۵	۸	۵	۵	۴	۵	۱۰	۱۰	۵	۳	۵	۵	قرارگیری بخش زیادی از استان در پهنه خطر بسیار زیاد زلزله
۱۱۰	۴	۶	۴	۴	۴	۶	۶	۳	۶	۵	۵	۹	۶	۵	۸	از بین رفتن اکوسیستم گیاهی و جانوری
۱۱۹	۸	۶	۵	۶	۵	۹	۷	۷	۸	۷	۷	۸	۴	۵	۴	تغییرات اقلیمی و خشکسالی بلندمدت
۱۰۷	۳	۴	۲	۲	۳	۷	۶	۶	۷	۳	۸	۸	۴	۵	۶	وزش یادهای همراه با طوفان شن
۱۱۷	۸	۹	۸	۵	۸	۵	۵	۴	۵	۹	۹	۵	۵	۳	۵	وجود آلودگی های زیست محیطی ناشی از وجود معادن زیاد در استان
۱۱۵	۵	۴	۶	۵	۵	۷	۷	۴	۷	۶	۶	۵	۸	۵	۶	پایین بردن میزان بارش و رژیم زمانی و مکانی نامتناسب

جدول ۱۱۱- شرح مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط زیست

شرح	مسئله راهبردی
با توجه به نتایج به دست آمده از شاخص های ارائه شده در این قسمت مشخص شد که استان سمنان در مرحله کم آبی قرار دارد. شایان ذکر است که این استان در مرحله بحران آب قرار دارد چرا که با توجه به دو شاخص سازمان ملل و همچنین شاخص نسبت بحرانی این استان در محدوده بحران شدید آب قرار دارد.	بحران شدید آبی و تبخیر و استفاده ناپایدار از منابع آب زیرزمینی
بر اساس نقشه پهنه بندی خطر نسبی، بیشترین وسعت گستره استان سمنان در محدوده با خطر نسبی زیاد رار دارد. به سمت خاور استان از خطر زمین لرزه کاسته می شود به طوری که خاوری ترین بخش استان، دارای خطر نسبی کم می باشد.	فراز گیری بخش زیادی از استان در بهمه خطر بسیار زیاد زلزله
تغییر اقلیم، بروز خشک سالی و کاهش نزولات آسمانی در کنار خطر چاه های غیر مجاز و برداشت بی رویه آب های زیر زمینی، سفره ها و منابع آبی استان را تا حد بسیار زیادی تخلیه کرده است، طوری که در سال های اخیر تاثیرات بسیار منفی در کاهش کیفیت و کمیت محصولات کشاورزی و آب شرب را شاهد بودیم.	تغییرات اقلیمی و خشک سالی بلندمدت

جدول ۱۱۲- تعیین مسائل راهبردی در عرصه اقتصادی

انتیازهای	اهد														مسئله		
	منبع مسئله	کش مسئله	محتوای مسئله (ماهیت مسئله)	بعد تطبیقی													
				ولایتی های تطبیقی	توسعه منطقه	توسعه منطقه	توسعه منطقه	توسعه منطقه	توسعه منطقه	توسعه منطقه	توسعه منطقه	توسعه منطقه	توسعه منطقه	توسعه منطقه			
۱۰۴	۱	۲	۴	۸	۶	۶	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	سطح پایین متوسط در آمد سالانه خانوار
۱۰۸	۱	۳	۴	۷	۸	۸	۶	۶	۶	۷	۵	۷	۴	۴	۶	۶	نرخ بسیار پایین نرخ مشارکت اقتصادی
۱۰۵	۱	۲	۳	۷	۸	۸	۷	۷	۸	۷	۵	۵	۴	۴	۶	۴	سهم پایین در تولید ارزش افزوده کشور
۸۵	۱	۱	۲	۶	۶	۶	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۴	۴	۶	۴	بهره داری نسبتاً پایین کارگاه های صنعتی استان

جدول ۱۱۳- شرح مسائل راهبردی استان سمنان در عرصه اقتصادی

شرح مسئله	عنوان مسئله
<p>بررسی سطح درآمد استان سالانه خانوار در مناطق شهری نشان می‌دهد که روند کاهش درآمد در استان به شدت نزولی بوده است. در سال ۹۴ متوسط درآمد سالانه یک خانوار شهری در استان ۳۳۰۷۷۳ بوده است که در سال ۹۸ این میزان به ۳۷۶۹۷۱ رسیده است. در همین بازه زمانی متوسط درآمد خانوار کشور ۲۷۸۸۷ هزار ریال بوده که در سال ۹۸ به ۵۴۱۰۰۷ هزار ریال رسیده است و رتبه استان از ۱۸ به ۲۸ تنزل یافته است.</p>	<p>سطح پایین متوسط درآمد سالانه خانوار</p>
<p>بررسی نرخ مشارکت اقتصادی بینگروند کاهش آن است. بررسی نرخ مشارکت اقتصادی استان از سال ۹۴ روند کاهش داشته است و از ۳۸۳ به ۳۶۴ درصد در سال ۹۸ رسیده است. هم‌جواری با استان‌های صنعتی کشور عامل مهمی برای مهاجرت نیروی انسانی بوده است. رتبه استان در همین بازه زمانی از ۱۴ به ۲۶ در سطح کشور تنزل یافته است. بررسی نرخ مشارکت اقتصادی در مناطق شهری نیز به همین گونه بوده است. استان سمنان در سال ۹۴ در مناطق شهری نرخ مشارکت اقتصادی ۲۸/۲ درصد بوده است که رتبه استان در این زمان ۱۲ بوده است. روند کاهشی نرخ مشارکت اقتصادی ادامه پیدا می‌کند و در سال ۹۸ به ۲۶/۳ درصد و رتبه استان ۲۵ می‌شود. این موضع برای مناطق روستایی استان نیز صادق است.</p>	<p>نرخ بسیار پایین نرخ مشارکت اقتصادی</p>
<p>بررسی میزان تولید ارزش افزوده بخش‌های مختلف اقتصادی استان نشان می‌دهد که استان کمتر از یک درصد از تولید ارزش افزوده کشور را تولید کرده است و رتبه استان در تمامی سال‌های مورد بررسی در سطح پایینی قرار دارد و در واقع رتبه چهارم از نظر کمترین میزان تولید ارزش افزوده در کشور را دارد. باوجود مزیت‌های گوناگون استان در زمینه کشاورزی، صنعت و معدن اما شاهد خروج ارزش افزوده این استان به سمت عمدتاً تهران هستیم.</p>	<p>سهم پایین در تولید ارزش افزوده کشور</p>

۴-۲- تدوین اهداف بنیادین

اهداف بنیادین سند، اهدافی هستند که در جهت حل مسائل راهبردی استان سمنان در پیش گرفته شده‌اند. در جدول زیر اهداف بنیادین سند به تفکیک محورهای مطالعاتی آورده شده است.

جدول ۱۱۴- اهداف بنیادین سند راهبردی توسعه سمنان

اهداف بنیادین	محور
<p>نظام جامع مدیریت در کل چرخه آب در راستای اصول توسعه پایدار</p> <p>حفاظت منابع آب و خاک و ذخایر ژنتیکی گیاهی</p> <p>اشاعه الگوی بهینه‌سازی تولید و مصرف پایدار مواد و انرژی</p> <p>اصلاح مدیریت کشاورزی و ارتقاء بهره‌وری آب</p> <p>لحاظ نمودن اثرات تغییرات آب و هوا در برنامه‌های کوتاه، میان و بلند مدت استان</p> <p>جلب مشارکت مردمی (جوامع محلی و بخش خصوصی) در مدیریت محیط‌زیست استان</p>	منابع طبیعی و محیط‌زیست
<p>- رشد متوازن بخش‌های مختلف اقتصادی</p> <p>- تقویت نقش اقتصاد استان برای گسترش بخش غیر نفتی اقتصاد</p> <p>- رشد اقتصادی بالا و اشتغال مولد</p> <p>- دستیابی به اقتصاد متنوع و متکی بر دانش</p> <p>- ارتقای کارایی و بازدهی اقتصادی</p> <p>- اقتصاد پایدار و سبز</p> <p>کشاورزی حفاظتی و پایدار</p> <p>افزایش نقش معدن در تولید ارزش افزوده</p>	اقتصادی
<p>- توسعه گردشگری در استان</p> <p>- گسترش خدمات اجتماعی فرهنگی</p> <p>- رشد و توسعه سرمایه اجتماعی و انسانی</p> <p>- برقراری عدالت اجتماعی و برابری عمومی</p> <p>- کاهش آسیب‌های اجتماعی</p> <p>- ارتقای کیفیت زندگی در استان</p> <p>- برقراری عدالت اجتماعی</p> <p>- توسعه اقتصادی</p> <p>- برقراری عدالت اجتماعی</p> <p>- کاهش آسیب‌های اجتماعی</p> <p>دستیابی به رشد متعادل و مطلوب جمعیت طی ۲۰ سال آینده</p> <p>- افزایش عدالت آموزشی؛</p> <p>- بهبود وضعیت سواد عمومی؛</p> <p>- زیرنظام‌های آموزش عالی؛</p> <p>- ایجاد پیوند بین آموزش عالی و جامعه و مسائل آن؛</p>	اجتماعی-جمعیتی
<p>افزایش بهره‌وری آب و انرژی در استان</p> <p>توسعه انرژی‌های تجدیدپذیر</p>	زیربنایی
<p>اجرای نمودن حداکثری برنامه‌ها و پروژه‌ها در همه‌ی حوزه‌ها با اولویت‌های پروژه‌های ناتمام</p> <p>مشارکت حداکثری نهادها در تصمیم‌گیری و اجرا</p>	مدیریتی-نهادی

اهداف بنیادین	محور
<p>ارتقای مدیریت امنیت و ایمنی در حوزه‌های مختلف توسعه برنامه‌ریزی راهبردی و تمرکز بر مسائل اصلی توسعه استان مشارکت و اعتماد بالای مردم سمنان از میانگین کشوری توانمندی قابل قبول نیروی انسانی در مهارت‌های فنی و تخصصی آشکار و روشن‌سازی مأموریت‌ها و وظایف نهادها و دستگاه‌های فعال در استان مدیریت باثبات و آشنا با وضعیت اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و طبیعی استان و ثبات در تصمیم‌گیری تقویت هماهنگی بین ستادها و کمیته‌های استانی استفاده از آخرین دستاوردهای فنی و تخصصی در مدیریت کیفیت افزایش تخصیلات و تخصص کارکنان دولت انطباق مصوبات شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان با وظایف و مأموریت‌های اصلی آن نظارت بر عملکرد شوراها و کمیته‌ها و پرداختن به وظایف اصلی و مهم در تصمیم‌گیری و نه صرفاً هماهنگی مدیریت یکپارچه، بین بخشی، میان‌رشته‌ای و مبتنی بر قلمروهای فضایی فهم صحیح و دقیق مجریان از برنامه‌ها و اهداف تأمین منابع مالی و پولی مناسب و به موقع و کاهش ریسک آموزش نیروهای متخصص و بین‌رشته‌ای جهت راهبری توسعه استان ایجاد نظام پایش، نظارت، ارزیابی و بهبود برنامه‌ریزی مشارکتی و از پایین به بالا تمرکز مدیریت بر نتایج و بروندادها تمرکز مدیریت بر مسئله‌های اولویت‌دار استان الزام قوانین و مقررات پشتیبان اجرای آمایش استان هماهنگی با تغییرات و فرصت‌ها و تهدیدهای جدید</p>	
<p>تحقق عدالت فضایی و محرومیت زدایی در توزیع خدمات بر مبنای جمعیت تاب آور ساختن سکونتگاه‌های شهری و نظام شهری استان</p>	نظام سکونتگاهی

۳-۴- تدوین چشم‌انداز

در برنامه‌ریزی راهبردی، چشم‌انداز محرکی انگیزشی، هدف‌گایی و تصویر و دید شرایط ایده آل، مطلوب و منحصر به فرد منطقه یا سازمان در آینده است که از ویژگی‌های وضوح، خلاصه‌گی، امید، آینده‌سو، چالش‌انگیز، خاطره‌انگیز و تحقق‌پذیر، مطابقت با ارزش‌ها و فرهنگ و زمان‌بندی برخوردار است. با توجه به اهداف و اسناد فرادست، استان سمنان:

استان سمنان به پاس فرارگیری در مجاورت پایتخت و مسیر ترانزیتی و با بهره‌گیری از اقتصاد دانش-بنیان با فناوری سبز، خوشه‌های صنعتی-معدنی مکمل‌گر و سینرژیکی شکل داده که قابلیت رقابت در بازارهای جهانی دارد و به میمنت شبکه زنجیره‌ای حمل و نقل نقشی فراملی در ترانزیت و لجستیک بر عهده گرفته است. این استان با استفاده از فناوری‌های نوین و الگوی مصرف سبز، محیط زیست را حفظ نموده ضمن آنکه معیشت ساکنان خود را فراهم کرده است.

۴-۴- ماموریت‌های اصلی

ماموریت‌ها در واقع علت وجودی، هدف و شرح کارهای منحصر به فردی است که منطقه برای نیل به چشم‌انداز خود انجام می‌دهد. بنابراین ماموریت‌ها با کلماتی همچون حمایت، بهینه کردن، خلق، درگیری، یاری، کمک، فراهم کردن، برآورده کردن، تأمین ترویج و غیره آغاز می‌شود. در واقع، ماموریت کلان سمنان، پایدار کردن پیشرفت و آبادانی آن است و در کنار آن موارد زیر نیز به‌عنوان ماموریت‌های استان مطرح می‌باشد:

- خلق فرصت‌های اقتصادی و اجتماعی عادلانه برای جمعیت عشایر؛
- رونق و مقاومتی کردن اقتصاد منطقه؛
- ریشه کنی فقر و تأمین معیشت ایمن و باثبات برای تمامی گروه‌ها؛
- بهره‌برداری خردمندان و پایدار از قابلیت‌ها و مواهب خدادادی؛
- کاهش آسیب‌پذیری در برابر مخاطرات طبیعی و سایر شوک‌های بیرونی؛
- کاهش و یا از بین بردن عدم تعادل‌ها و بی‌عدالتی‌های فضایی؛
- توسعه منابع و سرمایه‌های انسانی جوان و با فرهنگ، متخصص، مشارکت‌جو، مولد و سالم؛
- حفظ، حمایت و ترویج ویژگی‌های ارزشمند سبک زندگی سال و مولد روستایی و عشایری؛
- برقراری عدالت و دربرگیرندگی اقتصادی، اجتماعی-فضایی؛
- حفظ، ارتقا و ترویج سبک زندگی ایرانی-اسلامی؛
- تأمین نیازهای اساسی همگان و ایجاد برابری در دسترسی به فرصت‌ها و تسهیلات؛
- توانمندسازی و مقتدرسازی محرومان و در حاشیه ماندگان و بی‌صدایان؛
- خلق مدیریت قلمرویی یکپارچه و سبز؛
- ارتقای تعاملات اقتصادی-اجتماعی و فرهنگی؛

۴-۵- بررسی نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید

پس از بررسی و تحلیل و شناسایی مسائل راهبردی، در نهایت به‌منظور تعیین نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها، از روش تحلیل راهبردی (سوات) استفاده شد. این روش در ادبیات برنامه‌ریزی راهبردی، ابزاری مؤثر برای تحلیل، هدایت و کنترل محیط مورد برنامه‌ریزی به‌شمار می‌آید. این روش بر این اصل استوار است که هر پدیده در یک محیط رقابتی تحت تأثیر سازمان‌دهی ساختار درونی خود و عوامل ناشناخته و خارج از

کنترل در محیط بیرونی (محیط پیرامون) قرار دارد. بنابراین سنجش و تحلیل راهبردی می‌تواند شکاف بین شرایط موجود و مطلوب را به منظور دستیابی به الگوی پایدار، زیست‌پذیر و رقابتی تعیین و سپس ارزیابی نماید. هدف تحلیل راهبردی استان سمنان، شناسایی عوامل درونی و بیرونی مؤثر بر آن در دستیابی به اهداف توسعه است که در محورهای مدیریتی-نهادی، اقتصادی، اجتماعی-جمعیتی، منابع طبیعی و محیط‌زیست، زیربنایی و نظام سکونتگاهی به تحلیل آن می‌پردازد.

محور نظام مدیریتی

جدول ۱۱۵- عوامل درونی و بیرونی در نظام مدیریتی توسعه فضایی استان

عوامل بیرونی		عوامل درونی		نقاط قوت (Strengths)	زمنیه
تهدیدها (Threats)	فرصت‌ها (Opportunities)	نقاط ضعف (Weakness)	عوامل درونی		
<ul style="list-style-type: none"> - فقدان نگرش فضایی در تصمیم‌گیری‌ها و چندان‌نگری نهادهای خدمت‌رسان در سطح ملی و استانی؛ - عدم ایجاد سازوکار لازم برای مشارکت مردم در تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی و اجرای طرح توسعه استان؛ - ضعف در نظارت کیفی بر توسعه استان و اتلاف منابع ملی و استانی؛ - رسک بالای مشارکت در توسعه استان و اجرای ناقص برنامه‌ها؛ - ضعف در قوانین پشتیبان جذب منابع و ظرفیت‌های داخل و خارج از استان؛ - ایجاد پیامدهای نامطلوب اجتماعی، اقتصادی، محیط‌زیستی اقدامات و پروژه‌ها به دلیل عدم آرازیابی قبل و حین اثرات و انجام اصلاحات لازم؛ - بی‌ثباتی در نظام تصمیم‌گیری؛ - افزایش علیه روبرکرد نخبه‌گرایی به مدیریت و عدم توجه به تصمیم‌گیری مشارکتی با نهادهای ملی؛ - جذب سرمایه و نیروی انسانی متخصص به استان‌های اطراف؛ 	<ul style="list-style-type: none"> - تعامل سازنده و دوسویه با نظام مدیریتی تهران؛ - رفع موانع حقوقی و قانونی در جهت گسترش ارتباطات اقتصادی و فرهنگی با سایر نقاط کشور؛ - استفاده از ظرفیت‌های تخصصی و فنی بخش خصوصی داخل و خارج از استان جهت تحقق یکپارچه در سطح پایش، نظارت، ارزیابی و تصمیم‌سازی دولتی؛ - یکپارچه‌سازی داده‌ها و اطلاعات موجود در نهادهای دولتی و غیردولتی و ایجاد سامانه هدایت و کنترل توسعه استان؛ - وضع چارچوب‌های قانونی برای استفاده از ظرفیت‌های مالی و پولی بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری جهت کاهش رسک سرمایه‌گذاری؛ - وضع قوانین مدیریتی و حقوقی جهت رسک فعالیت انتظامی و غیرانتظامی نظیر ارائه مجوزها، تسهیلات، تخفیفات و غیره؛ - هدفمند نمودن و استفاده از معصوبات ستادهای ملی نظیر ستاد بازآفرینی شهری، ستاد اقتصاد مقاومتی، هیئت دولت و غیره جهت هماهنگی و تسهیل امور در استان؛ - ایجاد کمیته‌های نظارتی در ایجاد مختلف مدیریت آمایش استان در چارچوب اختیارات نهادهای حاکمیتی (استانداری) و تهیه برنامه بهبود؛ - تبادل اطلاعات و تجربیات با سایر استان‌های موفق در اجرای برنامه توسعه آمایش استان؛ 	<ul style="list-style-type: none"> - عدم اعتماد کافی مردم به مسئولان استان و پایین بودن سطح پاسخگویی، شفافیت و مسؤلیت‌پذیری آنها؛ - وجود تنوع قومی و زبانی و تعارضات ناشی از آن؛ - تعارضات تصمیمات آمایشی با تصمیمات بخشی به نفع نقطه نظرات بخشی و عدم اجرای برنامه‌های درازمدت؛ - ضعف در عضویت در انجمن‌های صنفی و مدنی؛ - عدم توجه مدیریت استان به حفظ نخبگان استانی و جذب آنها به استان تهران؛ - تعارض بین مدیران مرکز استان با مراکز شهرستان‌ها؛ - تناسب کم معصوبات شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان با وظایف و مأموریت‌های اصلی آن؛ - توزیع نابرابر فرصت‌ها و منابع در سطح استان سمنان؛ - عدم نظارت بر فعالیت‌ها و معصوبات شوراها، کمیته‌ها و کمیسیون‌های موجود و فعال در استان؛ - عریض و طویل بودن کارگروه‌ها و تعداد زیاد اعضای آنها و مشکلات در گفتگو، تعامل و تصمیم‌گیری؛ - بی‌ثباتی در نظام تصمیم‌گیری؛ - نبود نظام یکپارچه و همه‌جانبه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان؛ - عدم توجه مدیریت استان به حفظ نخبگان استانی و ایجاد ثبات سیاسی و مدیریتی؛ - عدم توجه و برنامه‌ریزی جدی مدیریت استان جهت تکمیل پروژه‌های ملی، 	<ul style="list-style-type: none"> - اعتماد و مشارکت بالای مردم استان سمنان به مسئولان کنسولی و استانی به نسبت سایرین کشوری؛ - وجود نیروی انسانی تا حدی توانمند، ماهر و متخصص در استان؛ - ایجاد سازوکارهای قانونی جهت استقرار عادل در استان؛ - استقرار از نوآوری و نخبه‌گرایی بر تجربه‌گرایی در نظام اداره استان؛ - اجرای سند ملی توسعه استان و تعیین تکلیف فعالیت‌ها و معصوبات توسعه؛ - فعال بودن ستادها و کمیته‌های استانی در جهت بررسی و رفع مشکلات و موانع؛ - تمرکز بر توسعه اقتصادی مبتنی بر فناوری به جای روبرکرد صرف استفاده از منابع؛ - وجود قوانین و مقررات نهادی جهت پایش، نظارت، ارزیابی و بهبود و نیاز به یکپارگی صحیح از آنها؛ 		

تهدیدها (Threats)	عوامل بیرونی		عوامل درونی	نقاط قوت (Strengths)	زمینه
	فرصت‌ها (Opportunities)	نقاط ضعف (Weakness)			
		<p>انسانی و زیرساختی؛</p> <ul style="list-style-type: none"> - تهیه اسناد متعدد توسعه در سطح استان و تداخل تصمیم‌گیری‌ها در برخی موارد نظیر سند ملی توسعه استان، طرح ناحیه؛ - نبود هماهنگی و هم‌افزایی مدیریتی در تصمیم‌گیری‌ها و تداخل قلمروهای مدیریتی؛ - برنامه‌ریزی توسعه استان بدون تمرکز بر اولویت‌های مسائل استان از نگاه مردم و نهادهای مردمی؛ - ابهام و عدم شفافیت در مسائل امنیتی و اثرات و الزامات آن بر توسعه استان؛ - فقدان برنامه‌ریزی پایین به بالا و برنامه‌ریزی با مشارکت مردم و نمایندگان شهری و روستایی آن‌ها؛ - ضعف در ایجاد چارچوب استفاده از منابع و دارایی‌های بخش خصوصی و مردمی در توسعه استان؛ - فقدان پروژهای متخصص و فنی مورد نیاز و کافی برای راهبری توسعه استان؛ - نبود سازوکار منسجم نظارت، ارزیابی و بهبود عملکرد سازمانی در راستای اجرای برنامه توسعه استان؛ - عدم تأمین منابع مالی مورد نیاز یا توجه به تولید ناخالص استان؛ - نبود سیستم جامع داده‌ها و اطلاعات جهت رصد توسعه و شناسایی به‌موقع مشکلات و چالش‌ها؛ - پروژه محور بودن توسعه و عدم توجه به نتایج و پیامدها و سطح دستیابی به اهداف توسعه استان؛ - فقدان تعریف الزامات نهادی و قانونی مورد نیاز تحقق برنامه آمایش استان؛ - نبود سازوکار پایش زمانی پروژه‌ها و اقدامات و ایجاد تغییرات با توجه به شرایط؛ - عدم توجه به زنجیره و ماتریس نتایج و کاهش کارآمدی اقدامات؛ 			

در محور اقتصادی

جدول ۱۶- عوامل درونی و بیرونی در نظام اقتصادی

عوامل بیرونی		عوامل درونی		نقاط قوت (Strengths)	نقاط ضعف (Weakness)	فرصت‌ها (Opportunities)	تهدیدها (Threats)	زمینه
<ul style="list-style-type: none"> - ناتوانی سرمایه بخش خصوصی - حاشیه‌ای شدن استان به دلیل هم‌جواری با استان‌های مهم کشور - تحریم اقتصادی - شیوع بیماری کرونا و رکود اقتصادی - تورمی بالا - رقابای منطقه‌ای در بخش صنعت - خروج ارزش افزوده بخش معادن 		<ul style="list-style-type: none"> - نرخ بسیار پایین مشارکت اقتصادی - رتبه چهارم از نظر پایین‌ترین میزان تولید ارزش افزوده کشور - سطح پایین متوسط درآمد سالانه خانوار - رتبه بیست و هفتم در سرانه تولید آبریان - سهم نسبتاً بالای استان از آب مصرف‌شده در بخش کشاورزی - سهم نسبتاً بالای سهم آب مصرف‌شده استان از منابع آب کشور - رتبه آخر سرانه ارزش افزوده فعالیت صنعتی کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر - روند ثابت ارزش افزوده بخش خدمات در اقتصاد کشور - سهم پایین در تولید ارزش افزوده بخش خدمات کشور 		<ul style="list-style-type: none"> - نرخ بسیار پایین بیکاری - رتبه چهارم پایین‌ترین نرخ بار تکامل خالص مناطق شهری - سهم پایین مصرف چینی - رتبه پنجم سرانه تولید ناخالص داخلی استان در کشور - رتبه پنجم سرانه تولید گوشت قرمز (کیلوگرم به نفر) در کشور - رتبه چهارم سرانه تولید شیر در کشور - رتبه سوم سرانه تولید گوشت مرغ - سهم متوسط استان از اراضی تحت پوشش سیستم آبیاری تحت فشار در کشور - رتبه پنجم استان از معادن در حال بهره‌برداری - رتبه ششم سرانه ارزش تولیدات معادن در حال بهره‌برداری - رتبه نخست نسبت تعداد معادن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت - رتبه ششم سرانه ارزش افزوده معادن در حال بهره‌برداری - رتبه هشتم سهم استان از شاغلان معادن در حال بهره‌برداری - رتبه نخست نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت 		<p>نظام اقتصادی</p>		

جدول ۱۱۷ - عوامل درونی و بیرونی در نظام طبیعی و محیط زیستی
- در محور منابع طبیعی و محیط زیست

عوامل بیرونی		عوامل درونی		زمینه
تهديد‌ها (Threats)	فرصت‌ها (Opportunities)	نقاط ضعف (Weakness)	نقاط قوت (Strengths)	
<p>پایین بودن ابرناکی استان جهت استفاده از انرژی خورشیدی</p> <p>احتمال کاهش سطح آبهای زیرزمینی به علت کمبود بارش‌ها</p> <p>خشک‌سالی و کاهش بارش در سال‌های اخیر</p> <p>قرار گرفتن در اقلیم فراطشک</p> <p>فقر پوشش گیاهی در نتیجه عدم نمود آب‌های سطحی به منابع زیرزمینی و تبدیل به روان آب فرونشست زمین در مناطق شهری به علت وجود میرقات‌های متروکه</p> <p>احتمال ایجاد نزاع بر سر آب</p> <p>ندایمات اقلیمی در برخی بخش‌های استان</p> <p>از جمله سردسیر بودن، بادهای گرم، محدود بودن فصل کاری</p> <p>پایین بودن میزان بارش و رژیم زمانی و مکانی نامناسب</p> <p>هجوم ش‌های روان و گردوغبار از درون استان و ش‌های هم‌جوار و تأثیرات منفی بر وضعیت کشاورزی استان</p>	<p>افزایش نمایان جهت سرمایه‌گذاری بیشتر برای حفظ منابع طبیعی تنوع زیستی و ایجاد سایت‌های گردشگری</p> <p>ایجاد سایت‌های تولید انرژی پاک خورشیدی امکان ایجاد سایت توربین‌های بادی برای ایجاد انرژی پاک</p> <p>امکان ایجاد سایت گردشگری در محدوده اشکال فرسایشی خاص (ژئو توریسم) ایجاد ژئو پارک</p> <p>وجود آب و هوای معتدل و محدوده‌های خوش آب و هوا و تفریحی</p> <p>وجود عرصه‌های مناسب کشاورزی و افزایش طول دوره رشد</p> <p>وجود عرصه‌های قابل ارائه در اکو توریسم</p> <p>چهار فصل بودن استان</p> <p>وجود اکو سیستم‌های حساس و متنوع و برخورداری از ذخایر ژنتیکی حائز اهمیت جهانی</p> <p>منابع آب‌های سطحی قابل توجه مهار نشده با قابلیت ذخیره‌سازی و بهره‌برداری مطمئن</p> <p>افزایش ظرفیت و ایجاد مجتمع‌های تولیدی (گلخانه‌های، دامداری و آبریان)</p>	<p>مشکلات مربوط به بهره‌برداری از منابع آب ناشی از اختلاف ارتفاع بالا بودن فرسایش، پذیری در استان به علت اختلاف شدید سرچشمه با بر اساس رودخانه‌ها</p> <p>کمبود شدید و تغییرات مکانی و زمانی بارش در سطح استان</p> <p>نوسانات بالای دمای سالانه در استان</p> <p>وزش بادهای همراه با طوفان شن</p> <p>به وجود سازندهای با توانایی لغزش و حساس به فرسایش شدید</p> <p>به وجود سازندهای نفوذناپذیر در استان به وجود گسل‌های فعال زیاد در استان</p> <p>ایجاد زلزله‌های متناوب با فراوانی بالا</p> <p>ایجاد گلبه‌های نسبی در محدوده عسلگرد خود و آلودگی ارضی و منابع آب</p> <p>وجود آلودگی‌های زیست‌محیطی ناشی از وجود معادن زیاد در استان</p> <p>محیط زیست</p> <p>شرایط طبیعی و موقعیت مکانی منطقه با توجه به وسعت زیاد استان</p> <p>فشار تخلیه آب‌های زیرزمینی و پیلان منفی آب دشت‌ها</p> <p>کربوری بودن حدود ۴۰ درصد خاک استان و بیابانی بودن بیش از ۲۰ درصد آن</p> <p>کمبود آب‌های سطحی و تکیه بر آب‌های زیرزمینی جهت مصارف مختلف</p>	<p>وجود کانسارهای معدنی متعدد و دشت آهن، مس، زغال‌سنگ و ...</p> <p>تنوع جغرافیایی زیاد و وجود اشتراکات طبیعی با استان‌های هم‌جوار</p> <p>برخورداری از شکل منحصر (دارای طول و عرض تقریباً مساوی) توپوگرافی</p> <p>تنوع اقلیمی در استان</p> <p>تغییرات زیاد اقلیمی در فواصل مکانی کم به وجود مناطق خوش آب و هوا با وجود واقع شدن در اقلیم گرم و خشک</p> <p>شکل‌گیری چشمه‌های آب معدنی متعدد در استان</p> <p>وجود اشکال و چشم‌اندازهای ژئو استان</p> <p>وجود اشکال و چشم‌اندازهای ژئو مورفولوژیکی متنوع در استان</p> <p>داشتن گونه‌های گیاهی و جانوری متنوع در استان سمنان و در بعضی موارد گونه‌های حمایت‌شده و کمیاب</p> <p>وجود جمعیت حیات‌وحش از جمله چهارپایان و پرندگان در سطح استان</p>	<p>نظام طبیعی و محیط زیست</p>

در محور اجتماعی-جمعیتی-آموزشی

جدول ۱۱۸- عوامل درونی و بیرونی در نظام اجتماعی-جمعیتی و آموزشی توسعه فضایی استان

عوامل بیرونی		عوامل درونی		زمینه
تهدیدها (Threats)	فرصت‌ها (Opportunities)	نقاط ضعف (Weakness)	نقاط قوت (Strengths)	
<ul style="list-style-type: none"> - امکان افزایش آسیب‌های اجتماعی به دلیل وضعیت بد اقتصادی - افزایش میزان تعارضات اجتماعی - امکان عدم پذیرش برنامه‌های توسعه‌ای به دلیل پافشاری بیش از حد بر باورها و اعتقادات سنتی - عدم توجه به حوزه فرهنگ و به حاشیه راندن آن - امکان کاهش سرمایه‌های اجتماعی به دلیل افزایش میزان آسیب‌های اجتماعی - نبود نگرش رقابتی در زمینه‌های اقتصادی- اجتماعی و فرهنگی 	<ul style="list-style-type: none"> - امکان افزایش مطالبه گری در استان به دلیل افزایش آگاهی - امکان تغییر رفتار و نگرش مردان استان نسبت به اشتغال و کار زنان در استان - فاصله کم با استان تهران و استفاده از فرصت‌های استان به عنوان پایتخت - وجود آثار باستانی در استان و توسعه گردشگری از این طریق 	<ul style="list-style-type: none"> - افزایش میزان آسیب‌های اجتماعی در استان - افزایش میزان قاچاق در استان - میزان بالای نزاع‌های دسته‌جمعی - اعتقاد به بی عدالتی در استان - ارزیابی منفی نسبت به آینده - تاکید بیش از حد به ارزش‌ها و باورها - اعتمادبه‌نفس پایین در بین مردم - تقدیر گرایی بالا در استان - از بین رفتن انگیزه در استان 	<ul style="list-style-type: none"> - قدمت تاریخی استان - اعتقادات مذهبی مشترک - همبستگی فرهنگی بالا بین اقوام - برخورداری از میراث‌های فرهنگی - میزان بالای سرمایه‌های اجتماعی در هر سه سطح - اعتقاد سازمانی بالا - میزان بالای افتخار به ایرانی بودن - میزان بالای اعتماد عمومی 	<p>فرهنگی و اجتماعی و بررسی و تحلیل</p>
<ul style="list-style-type: none"> - رشد سکونتگاه‌های غیررسمی در استان - فقر معیشتی و تأثیرات نامطلوب بر سلامتی ساکنین استان - خالی شدن روستاها از جمعیت - کاهش چشمگیر تولیدات کشاورزی - مهاجرت نخبگان 	<ul style="list-style-type: none"> - مزیت نسبی در وجود معادن - مزیت نسبی در بهره گیری از نیروی انسانی متخصص - مزیت نسبی در شبکه ارتباطی و فرآوری - مزیت نسبی در فرآوری - بین المللی 	<ul style="list-style-type: none"> - محدودیت منابع آب - عدم توازن و پراکنش جمعیت در پهنه جنوبی - بیکاری - مهاجرت روستا-شهری - مهاجرت بیرونی استان از استان‌های هم‌جوار - کاهش بهره‌وری کشاورزی 	<ul style="list-style-type: none"> - هم جواری با استان تهران و مشهد - برخورداری از شبکه ارتباطی مناسب - قرار گیری در کریدور حمل‌ونقل بین‌المللی - برخورداری از ذخایر غنی و متنوع معدنی - نیروی انسانی متخصص - جاذبه‌های گردشگری 	<p>فقر و محرومیت</p>
<ul style="list-style-type: none"> - رشد سکونتگاه‌های غیررسمی در استان - افزایش آسیب‌های اجتماعی - بالا رفتن قیمت زمین به دلیل افزایش تقاضا در مناطق شهری 	<ul style="list-style-type: none"> - مزیت نسبی در گردشگری و درآمد حاصل از آن - مزیت نسبی در شبکه ارتباطی 	<ul style="list-style-type: none"> - رشد مهاجرت از روستا به شهر - کاهش بهره‌وری کشاورزی - فقر شهری و روستایی 	<ul style="list-style-type: none"> - جاذبه‌های گردشگری و پارک های جنگلی - استقرار صنایع بزرگ - وجود اراضی بلاعراض جهت استقرار صنایع 	<p>حاشیه‌نشینی و محلات فرودست</p>

عوامل تهدیدها (Threats)	عوامل بیرونی	فرصت‌ها (Opportunities)	عوامل درونی		زمینه
			نقاط ضعف (Weakness)	نقاط قوت (Strengths)	
<ul style="list-style-type: none"> - افزایش فقر - مهاجرت روستا-شهری - تخلیه روستاها - افزایش مهاجرپذیری برون‌استانی - توزیع نامتوازن جمعیت - کمبود آب - مهاجرت بختگان 	<ul style="list-style-type: none"> - افزایش فقر - مهاجرت روستا-شهری - تخلیه روستاها - افزایش مهاجرپذیری برون‌استانی - توزیع نامتوازن جمعیت - کمبود آب - مهاجرت بختگان 	<ul style="list-style-type: none"> - مزیت نسبی در بهره‌گیری از شبکه ترانزیتی و مسیر جاده ابریشم 	<ul style="list-style-type: none"> - بیگاری - خشکسالی‌های پاییز و کاهش منابع آب - مهاجرپذیری از استان‌های هم‌جوار - ترک کشتزار - خام‌فروشی مواد معدنی 	<ul style="list-style-type: none"> - برخورداری از خطوط اصلی انرژی کشور - قرارگیری در گذرگاه‌های شرق و غرب به‌ویژه جاده ابریشم 	
<ul style="list-style-type: none"> - پیر شدن جمعیت - افزایش مسائل و آسیب‌های اجتماعی به واسطه جابه‌جایی جمعیت و ورود مهاجران غیربومی 	<ul style="list-style-type: none"> - پیر شدن جمعیت - افزایش مسائل و آسیب‌های اجتماعی به واسطه جابه‌جایی جمعیت و ورود مهاجران غیربومی 	<ul style="list-style-type: none"> - فراهم بودن نیروی محرک توسعه و بالندگی استان به واسطه نیروی انسانی جوانی که در دسترس قرار دارد. 	<ul style="list-style-type: none"> - نقاط روستایی - نامتوازن شدن فراوانی جمعیت مرد و زن در نقاط روستایی - بالا بودن حجم خانوارهای زن سرپرست - بالا بودن حجم خانوارهای خودسرپرست زن - پایین بودن تراکم جمعیت - عدم توازن در تراکم جمعیت شهرستان‌ها 	<ul style="list-style-type: none"> - بالا بودن حجم جمعیت ۱۵-۶۴ساله (جمعیت فعال‌بالقوه) - مثبت بودن خالص مهاجرت استان - متعادل بودن رشد سالانه جمعیت 	<p>بررسی ویژگی‌های جمعیتی</p>
<ul style="list-style-type: none"> - افت کیفیت خدمات سوادآموزی به دلیل کمبود امکانات؛ - تداوم بی‌سوادی در نتیجه بازگشت به بی‌سوادی؛ 	<ul style="list-style-type: none"> - افت کیفیت خدمات سوادآموزی به دلیل کمبود امکانات؛ - تداوم بی‌سوادی در نتیجه بازگشت به بی‌سوادی؛ 	<ul style="list-style-type: none"> - انسداد مبادی بی‌سوادی در نتیجه پوشش تحصیلی بالا 	<ul style="list-style-type: none"> - بازماندگی از تحصیلات؛ - تراکم بالای جمعیت دانش‌آموزی؛ - وجود حجم ۶۰ درصدی مدارس تعمیر و تخریبی؛ - عدم دسترسی حدود ۱۲ درصد 	<ul style="list-style-type: none"> - نرخ پوشش تحصیلی تقریباً کامل؛ - سرانه تقریباً مطلوب سرانه فضای آموزشی؛ - جایگاه سوم کشوری در خصوص وضعیت سواد؛ 	<p>تعلیم و تربیت رسمی و غیررسمی و آموزش بزرگسالان</p>

عوامل بیرونی		عوامل درونی		نقاط قوت (Strengths)	زمینه
تهدیدها (Threats)	فرصت‌ها (Opportunities)	نقاط ضعف (Weakness)			
<ul style="list-style-type: none"> - افت کیفیت خدمات سوادآموزی به دلیل کمبود امکانات؛ - تداوم بی‌سوادی در نتیجه بازگشت به بی‌سوادی؛ 	<ul style="list-style-type: none"> - انسداد مبادی بی‌سوادی در نتیجه پوشش تحصیلی بالا 	<ul style="list-style-type: none"> - دانش آموزان به سامانه ناسازگار؛ - کمبود فضای آموزشی؛ - فقدان آمار دقیق از بی‌سوادان؛ - تقاضای اجتماعی پایین برای سوادآموزی؛ - عدم سامان‌دهی دقیق وضعیت استخدامی آموزشیاران نهضت؛ - تعداد اندک مراکز یادگیری محلی؛ - بازگشت به بی‌سوادی؛ 	<ul style="list-style-type: none"> - بازماندگی از تحصیل؛ - تراکم بالای جمعیت دانش‌آموزی؛ - وجود حجم ۶۰ درصدی مدارس تعمیر و تخریبی؛ - عدم دسترسی حدود ۱۲ درصد دانش‌آموزان به سامانه ناسازگار؛ - کمبود فضای آموزشی؛ - فقدان آمار دقیق از بی‌سوادان؛ - تقاضای اجتماعی پایین برای سوادآموزی؛ - عدم سامان‌دهی دقیق وضعیت استخدامی آموزشیاران نهضت؛ - تعداد اندک مراکز یادگیری محلی؛ - بازگشت به بی‌سوادی؛ 	<ul style="list-style-type: none"> - نرخ پوشش تحصیلی تقریباً کامل؛ - سرانه تقریباً مطلوب سرانه فضای آموزشی؛ - جایگاه سوم کنشوری در خصوص وضعیت سواد؛ 	آموزش عالی

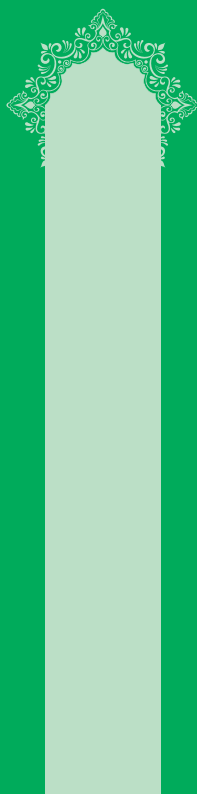
در محور زیربنایی و نظام سکونتگاهی
جدول ۱۱۹- عوامل درونی و بیرونی در نظام زیربنایی و سکونتگاهی توسعه فضایی استان

عوامل بیرونی		عوامل درونی		زیمنه
تهدیدها (Threats)	فرصت‌ها (Opportunities)	نقاط ضعف (Weakness)	نقاط قوت (Strengths)	
مخاطرات ناشی از محدودیت شبکه زیرساخت بر مهاجرت‌های روستا-شهری مخاطرات ناشی از محدودیت‌های منابع آب	فرصت اتصال شهرهای شرق استان به شبکه ریلی تهران	محدودیت‌های منابع آب استان محدودیت‌های شبکه آذره‌ای در استان محدودیت پهنه شرقی استان در دسترسی به شبکه جاده‌ای	دسترسی مناسب مناطق شهری و روستایی استان به زیرساخت‌های برق و گاز دسترسی به زیرساخت‌های حمل‌ونقل ریلی و جاده‌ای دسترسی شهرهای استان به کریدورهای اصلی کشور	نظام زیربنایی
مخاطرات ناشی از محدودیت شبکه زیرساخت بر مهاجرت‌های روستا-شهری مخاطرات ناشی از محدودیت‌های منابع آب	ظرفیت بالای تولید برق و برق‌رسانی به استان‌های هم‌جوار	محدودیت‌های شبکه آذره‌ای محدودیت‌های زیرساخت آب رسانی	هم‌جواری با استان تهران وجود شبکه‌های ریلی در استان دسترسی به کریدورهای بین‌المللی ظرفیت‌های بالای بخش معدن و صنعت	موقعیت استراتژیک
محدودهای طبیعی در پهنه شمالی و جنوبی استان در توسعه سکونتگاه‌های شهری	وجود الگوی خطی در توزیع سکونتگاه‌های شهری استان	نرخ رشد منفی و روند فزاینده تخلیه جمعیت روستایی محدودیت‌های خدمات شهری و دسترسی محدود به خدمات شهری استان	تعادل در اندازه سکونتگاه‌های شهری وجود الگوی توسعه خطی در نظام سکونتگاهی روند فزاینده جمعیت شهری و نرخ رشد جمعیت شهری	سکونتگاهی

تدوین راهبردها و سیاستها

۵-۱- راهبردها و سیاست‌ها

در این بخش با بهره‌گیری از نتایج تحلیل‌ها در ابعاد مختلف و همچنین مسائل و اهداف راهبردی، راهبردها و سیاست‌های اصلی سند توسعه استان سمنان تدوین شده است. علاوه بر تدوین راهبردها، سیاست‌های فضایی نیز برای هر یک از راهبردها تدوین گشته تا به‌طور تفصیلی‌تر حوزه‌های کنش را مشخص سازد. این راهبردها و سیاست‌ها بر اساس مسائل راهبردی استان سمنان و اهداف بنیادین تدوین شده می‌باشد.

در حوزه مدیریتی، ایجاد ساختار نهادی شایسته، سازگار، دارای محور، یکپارچه و نیرومند در کلیه ابعاد مدیریت توسعه فضایی استان سمنان، ایجاد و افزایش ظرفیت قانونی و حقوقی مدیریت توسعه فضایی استان سمنان، آموزش و به‌کارگیری نیروهای متخصص و متناسب با راهبری توسعه فضایی استان سمنان و تأمین منابع مالی و پولی در سطح ملی و استانی با رویکرد مشارکت حداکثری راهبردهای اصلی است.

در عرصه نظام سکونتگاهی، توسعه خدمات اجتماعی و برتر در سکونتگاه‌ها و تقویت پیوندهای توسعه بخش استان راهبردها به‌منظور ساماندهی نظام شهری و روستایی استان می‌باشند.

با توجه به اهمیت تولید و بخش اقتصاد استان سمنان راهبردهای این حوزه گسترده‌تر بوده و شامل جذب سرریز جمعیت و فعالیت از استان تهران، دگرگونی ساختار کشاورزی در راستای تحقق کشاورزی پایدار، جذب سرمایه‌گذاری باهدف تکمیل زنجیرهای تولیدی استان، توسعه فعالیت‌های اشتغال‌زا، تشویق سرمایه‌گذاری و کارآفرینی، ایجاد هم‌افزایی میان بخش‌های مختلف اقتصادی، تقویت بخش خصوصی در اقتصاد، افزایش قدرت خرید دهک‌های پایین جامعه، افزایش توان رقابت‌پذیری داخلی، کاهش صنایع آب‌بر استان، تقویت زیرساخت‌های تولید انرژی‌های پاک نیروی‌های خورشیدی (فتوولتائیک)، ترویج و تقویت فرهنگ کار و کار آفرینی، بهبود فضای کسب‌وکار، کاهش واسطه‌گری در تولیدات کشاورزی، گسترش مکانیزه زیر کشت‌های فشرده باغی و گلخانه‌ای، گسترش صنایع تبدیلی در بخش معدن، توسعه فعالیت‌های دانش‌بنیان و توسعه صنایع پایین‌دستی است.

در عرصه زیربنایی راهبردها شامل توسعه شبکه آزادراهی و بزرگراه استان، توسعه پیوندهای درون منطقه‌ای استان، توسعه خدمات لجستیک و ترانزیت در استان، توسعه زیرساخت مربوط با آب و انرژی با تأکید بر منابع تجدیدپذیر و توسعه فعالیت‌های کم‌آب بر می‌باشد.

در عرصه اجتماعی راهبردها شامل افزایش نظم اجتماعی و توجه به مباحث مربوط به کار مانند؛ روحیه کار، کارآفرینی و...، افزایش روحیه همکاری و مشارکت اجتماعی و همچنین افزایش مسئولیت‌پذیری، افزایش میزان مشارکت اجتماعی در استان، افزایش میزان توسعه اقتصادی در استان، بهره‌گیری از فرهنگ در جهت کنترل و

کاهش آسیب‌های فرهنگی و اجتماعی، افزایش میزان توسعه فکری و حل مشکلات اجتماعی در استان، گسترش زیرساخت‌های اجتماعی و فرهنگی، توانمندسازی اقشار آسیب‌پذیر، اشتغال‌زایی و مهارت، ایجاد جاذبه برای نخبگان، تأمین زیرساخت‌ها در نقاط مختلف استان و کاهش نابرابری، مدیریت منابع آبی، حفظ جمعیت روستایی، حفظ جمعیت در مبدأ مهاجرت، تقویت نهادهای اجتماعی و ایجاد ساختارهای مدنی مناسب، افزایش توانمندسازی اجتماعی، پذیرش سکونتگاه‌های غیررسمی موجود و ارائه خدمات زیربنایی به محدوده‌های شکل گرفته، کنترل رشد و توسعه بی‌رویه شهر و مدیریت زمین، جلوگیری از مهاجرت جمعیت جوان به ویژه در مناطق روستایی و شهرهای کوچک، ارتقاء میزان باروری، حفظ رشد کنونی جمعیت، افزایش پوشش تحصیلی، ترمیم و تجهیز و افزایش سرانه فضای آموزشی باهدف کاستن از تراکم دانش‌آموزی، بهبود وضعیت آموزش مجازی، بهبود وضعیت آمار بی‌سوادی در سطح استان، افزایش تقاضا برای سوادآموزی، ارتقای انگیزه حرفه‌ای آموزشیاران، انسداد مبادی بازگشت به بی‌سوادی، افزایش مراکز یادگیری محلی، افزایش فضای آموزشی و کالبدی، ممانعت از مهاجرت نخبگان، تنوع‌بخشی به درآمدهای دانشگاه، ارتقای مهارت محوری و کاهش بیکاری، بهبود وضعیت فضای مجازی در دانشگاه‌ها و اعتناء به مطالعات آمایش آموزش عالی است.

در بعد محیط‌زیستی نیز راهبردهای تنظیم فرآیند توسعه پایدار استان از طریق اعمال مدیریت جامع زیست بومی مبتنی بر رویکرد مشارکتی با تأکید بر کنترل بیابان‌زایی، حفاظت کمی و کیفی منابع آب و خاک و حفاظت از تنوع زیستی و ذخایر ژنتیکی، ایجاد پایداری و تاب‌آوری در برابر مخاطرات؛ بسترسازی برای توسعه روش‌های نوین تولید آب، اتخاذ تدابیر و سیاست‌های لازم جهت مدیریت بحران منابع طبیعی و زیست‌محیطی، مدیریت خشک‌سالی و بحران آب، ایجاد و تقویت نظام‌های کارآمد کنترل و مدیریت بحران پدیده‌های طبیعی با بهره‌گیری از فناوری‌های نوین، بسترسازی برای توزیع عادلانه منابع آب استان برای توسعه کشاورزی و اتخاذ مدیریت جامع، هماهنگ و نظام‌مند منابع حیاتی تدوین شده است.

جدول ۱۲۰- راهبردها و سیاست‌های سند توسعه استان سمنان در محورهای مختلف

سیاست فضایی	راهبرد	بعد
- تمرکز و یکپارچگی در تصمیم‌گیری از طریق تشکیل کمیته راهبری توسعه استان؛ - رفع موانع و تعارضات اجتماعی و فرهنگی در نظام مدیریتی استان؛ - الزام کلیه ستادها و کمیته‌های استانی به اجرای سند توسعه فضایی استان و ارائه برنامه اجرایی به کمیته راهبری و تأیید و تصویب آن برای اجرا؛ - ارجاع کلیه تصمیمات نهادی و ستادی مغایر با سند توسعه فضایی استان و یا ضرورت بازنگری در تعدادی از برنامه‌های سند به کمیته راهبری و تصمیم‌گیری نهایی توسط آن و الزام اجرایی آن؛	ایجاد ساختار نهادی شایسته، سازگار، دارایی محور، یکپارچه و نیرومند در کلیه ابعاد مدیریت توسعه فضایی استان سمنان؛ ایجاد و افزایش ظرفیت قانونی و حقوقی مدیریت توسعه فضایی استان سمنان؛ آموزش و به‌کارگیری نیروهای متخصص و متناسب با راهبری توسعه فضایی استان سمنان؛ تأمین منابع مالی و پولی در سطح ملی و استانی با	مدیریتی

سیاست فضایی	راهبرد	بعد
<p>- مشارکت حداکثری کلیه ذخیلان توسعه فضایی استان در تصمیم-گیری‌ها؛</p> <p>- تهیه برنامه نظارت کمیته راهبردی بر اجرای برنامه توسعه استان؛</p> <p>- استفاده از ظرفیت‌های فنی و تخصصی خارج از نهادهای دولتی به دلیل کمبود نیروی انسانی ماهر و کافی برای رصد توسعه فضایی استان؛</p> <p>- رفع موانع قانونی و حقوقی اجرای سند توسعه فضایی استان؛</p> <p>- شفافیت در الزامات و مقررات امنیتی و سیاسی مؤثر بر توسعه فضایی استان؛</p> <p>- ارتقای دانش فنی و تخصصی نیروهای فعال در نهادها و ستادها؛</p> <p>- تهیه راهنماها و دستورالعمل‌های اجرایی برنامه توسعه فضایی استان و آموزش دوره‌ای آن به مجریان؛</p> <p>- به‌کارگیری مشاوران فنی و تخصصی برای راهبری توسعه فضایی استان؛</p> <p>- بودجه‌ریزی مشارکتی؛</p> <p>- تعیین سهم و نحوه تخصیص اعتبارات و بودجه در بخش‌های مختلف؛</p>	<p>رویکرد مشارکت حداکثری؛</p>	<p>بعد</p>
<p>ایجاد خدمات برتر و پشتیبان صنعت در سکونتگاه‌های استان</p> <p>توسعه خدمات برتر در شهر سمنان، شاهرود و دامغان</p> <p>ایجاد نظام خطی و کریدوری در توسعه فعالیت‌ها</p> <p>توسعه پیوندهای ملی با استان‌های گلستان و خراسان رضوی و تهران</p> <p>تقویت پیوندهای روستا-شهری</p>	<p>توسعه خدمات اجتماعی و برتر در سکونتگاه‌های استان</p> <p>تقویت پیوندهای توسعه بخش استان</p>	<p>نظام سکونتگاهی</p>
<p>- توسعه خوشه‌های فضایی صنعتی</p> <p>- ایجاد زمینه برای سرریز دانش و تکنولوژی در صنایع استان</p> <p>- شفافیت بازار سرمایه</p> <p>- حمایتی از تولید محصولات راهبردی در کشور</p> <p>- تاکید بر مکان محوری در سیاست‌های توسعه منطقه‌ای</p> <p>- رشد درون‌زا</p> <p>- رویکرد توسعه پایدار در نظام برنامه‌ریزی</p> <p>- سیاست‌های صنعتی مبتنی بر اکوسیستم‌های فناوری</p> <p>- توسعه سیاست‌های صنعتی مبتنی بر خوشه و شبکه</p>	<p>- جذب سرریز جمعیت و فعالیت از استان تهران</p> <p>- دگرگونی ساختار کشاورزی در راستای تحقق کشاورزی پایدار</p> <p>- جذب سرمایه‌گذاری باهدف تکمیل زنجیره‌های تولیدی استان</p> <p>- توسعه فعالیت‌های اشتغال‌زا</p> <p>- تشویق سرمایه‌گذاری و کارآفرینی</p> <p>- ایجاد هم‌افزایی میان بخش‌های مختلف اقتصادی</p> <p>- تقویت بخش خصوصی در اقتصاد</p> <p>- افزایش قدرت خرید دهک‌های پایین جامعه</p> <p>- افزایش توان رقابت‌پذیری داخلی</p> <p>- کاهش صنایع آبر استان</p> <p>- تقویت زیرساخت‌های تولید انرژی‌های پاک نیروی‌های خورشیدی(فتوولتائیک)</p> <p>- ترویج و تقویت فرهنگ کار و کارآفرینی</p> <p>- بهبود فضای کسب‌وکار</p> <p>- کاهش واسطه‌گری در تولیدات کشاورزی</p> <p>- گسترش مکانیزه زیرکشت‌های فشرده باغی و گلخانه‌ای</p> <p>- گسترش صنایع تبدیلی در بخش معدن</p> <p>- توسعه فعالیت‌های دانش‌بنیان</p> <p>- توسعه صنایع پایین‌دستی</p>	<p>نظام اقتصادی و فعالیت</p>
<p>توسعه محور آزادراهی شاهرود-تهران</p> <p>توسعه خدمات لجستیک و بندر خشک در سمنان</p> <p>تقویت پیوندهای روستا-شهری</p> <p>بهینه‌سازی و مکانیزاسیون مصرف آب در بخش کشاورزی</p>	<p>توسعه شبکه آزادراهی و بزرگراه استان</p> <p>توسعه پیوندهای درون منطقه‌ای استان</p> <p>توسعه خدمات لجستیک و ترانزیت در استان</p> <p>توسعه زیرساخت مربوط با آب و انرژی با تاکید</p>	<p>نظام زیربنایی، حمل‌ونقل و ارتباطات</p>

سیاست فضایی	راهبرد	بعد
توسعه نیروگاه‌های تجدید پذیر استان بخصوص در پهنه‌های کویری توسعه آب رسانی به روستاهای کویری سرمایه‌گذاری در بخش صنایع کم آب بر در شهرهای غربی توسعه سرمایه‌گذاری صنایع معدنی در شرق استان	بر منابع تجدید پذیر توسعه فعالیت‌های کم آب بر	
- ایجاد زمینه‌های مشارکت عمومی در استان و بهره‌مندی از ظرفیت‌های مردمی - توانمندسازی مردم در مشاغل مورد نیاز استان - ارتقای هدفمند سطح زیرساخت‌های گردشگری در استان - افزایش میزان تاب‌آوری و توانمندسازی افراد در خصوص راهکارهای برخورد با مسئله - ایجاد نشاط اجتماعی در استان و همچنین عدالت و برابری در استان و بهره‌مندی از امکانات فرهنگی - نظارت دقیق بر آسیب‌های اجتماعی و کنترل و برخورد قاطع - افزایش میزان امید به آینده در استان	- افزایش نظم اجتماعی و توجه به مباحث مربوط به کار مانند؛ روحیه کار، کارآفرینی و... - افزایش روحیه همکاری و مشارکت اجتماعی و همچنین افزایش مسئولیت‌پذیری - افزایش میزان مشارکت اجتماعی در استان - افزایش میزان توسعه اقتصادی در استان - بهره‌گیری از فرهنگ در جهت کنترل و کاهش آسیب‌های فرهنگی و اجتماعی - افزایش میزان توسعه فکری و حل مشکلات اجتماعی در استان - گسترش زیرساخت‌های اجتماعی و فرهنگی - توانمندسازی اقشار آسیب‌پذیر	اجتماعی - فرهنگی
- بهره‌مندی از فرصت‌های گردشگری و ... - تأمین زیرساخت‌های گردشگری - افزایش مهارت‌های افراد و برگزاری دوره‌های فنی و حرفه‌ای در زمینه‌های کارآفرینی و مهارت‌های اشتغال و... - توانمندسازی اقتصادی ساکنین توسعه صنایع و رشته‌های صنعتی - حمایت و تشویق به تشکیل صندوق‌های اعتباری در سطح محلات - تقویت زیرساخت‌های شهری در تمامی مراکز شهری - بهره‌گیری از شیوه‌های نوین آبیاری - تناسب قابلیت زمین با نوع کشت - ارائه تسهیلات به کشاورزان - ارائه تسهیلات اشتغال و مسکن در شهرهای مبدأ	- اشتغال‌زایی - ایجاد جاذبه برای نخبگان - مهارت افزایی - تأمین زیرساخت‌ها در نقاط مختلف استان و کاهش نابرابری - مدیریت منابع آبی - حفظ جمعیت روستایی - حفظ جمعیت در مبدأ مهاجرت	فقر و محرومیت
- گسترش نهادهای مردم‌نهاد و دفاتر تسهیلگری به منظور ارتقای توانمندی‌های ساکنین - افزایش تاب‌آوری اجتماعی، افزایش مشارکت و اعتماد اجتماعی - توسعه مرکز فنی و حرفه‌ای و توسعه مراکز کارآفرینی - ارائه تسهیلات رفاهی و زیربنایی به سکونتگاه‌های غیررسمی - اعمال سیاست‌های تشویقی جهت مقاوم‌سازی مسکن - حمایت بیمه‌ای از محصولات کشاورزی - افزایش بهره‌وری کشاورزی - استفاده از شیوه‌های نوین آبیاری	- تقویت نهادهای اجتماعی و ایجاد ساختارهای مدنی مناسب - افزایش توانمندسازی اجتماعی - اشتغال‌زایی و مهارت افزایی - پذیرش سکونتگاه‌های غیررسمی موجود و ارائه خدمات زیربنایی به محدوده‌های شکل گرفته - کنترل رشد و توسعه بی‌رویه شهر و مدیریت زمین - پیشگیری از مهاجرت روستاییان - مدیریت منابع آب	حاشیه‌نشینی و محلات فرودست شهری
- کاهش نرخ بیکاری و ایجاد فرصت‌های شغلی - دسترسی آسان مردم مناطق محروم به خدمات آموزشی و رفاهی و کمک به پیشرفت و آبادانی مناطق محروم - اجرای سیاست‌های تشویقی و حمایتی در راستای ازدواج و فرزندآوری	- جلوگیری از مهاجرت جمعیت جوان به ویژه در مناطق روستایی و شهرهای کوچک - ارتقاء میزان باروری - حفظ رشد کنونی جمعیت	جمعیتی
تأمین، تجهیز و نوسازی فضای آموزشی در سطح استان؛ رصد، احصاء و شناسایی افراد بازمانده از تحصیل در سطح استان و کاربست برنامه آبا(آشتی با آموزش) به منظور بازگرداندن این افراد به چرخه آموزش؛	افزایش پوشش تحصیلی؛ ترمیم و تجهیز و افزایش سرانه فضای آموزشی باهدف کاستن از تراکم دانش‌آموزی؛	تعلیم و تربیت رسمی عمومی و

سیاست فضایی	راهبرد	بهد
<p>بهبود وضعیت دسترسی به آموزش‌های مجازی (سامانه شاد) از طریق ایجاد زیرساخت‌ها و .....؛</p> <p>استفاده از ظرفیت سایر دستگاه‌های اجرایی برای شناسایی اسامی افراد بی‌سواد؛ انجام اقدامات فرهنگی و انگیزه‌بخش برای ایجاد گرایش به سوادآموزی در افراد بی‌سواد؛</p> <p>بهبود بخشیدن به وضعیت استخدامی آموزشیاران در جهت ارتقای انگیزه حرفه‌ای آن‌ها؛</p> <p>افزایش تعداد مراکز یادگیری محلی (حداقل یک مرکز برای هر شهرستان)؛</p> <p>انسداد مبادی بازگشت به بی‌سوادی (به‌طور مثال تولید محتوای ساده برای نوآموزان و کم‌سودان)؛</p>	<p>بهبود وضعیت آموزش مجازی؛</p> <p>بهبود وضعیت آمار بی‌سوادی در سطح استان؛</p> <p>افزایش تقاضا برای سوادآموزی؛</p> <p>ارتقای انگیزه حرفه‌ای آموزشیاران؛</p> <p>انسداد مبادی بازگشت به بی‌سوادی؛</p> <p>افزایش مراکز یادگیری محلی؛</p>	<p>آموزش بزرگسالان</p>
<p>ارتقای وضعیت کمی و کیفی فضاهای آموزشی؛</p> <p>اشتغال‌زایی و ایجاد جاذبه برای افراد متخصص به‌منظور ممانعت از مهاجرت نخبگان؛</p> <p>تنوع‌بخشی به درآمدهای اختصاصی دانشگاه‌ها و کاهش وابستگی به درآمدهای عمومی؛</p> <p>ماموریت‌گرایی و مهارت محور نمودن رشته‌های علمی و استفاده از راهکار تغییر از عرضه محوری به تقاضامحوری به‌منظور کاهش بیکاری؛</p> <p>انجام مطالعات آمایشی در سطح آموزش عالی استان و تطابق آموزش‌ها و پژوهش‌های دانشگاهی با نیازها و مزیت‌های استان و کشور؛</p> <p>توسعه متناسب فضای مجازی (دو فضایی نمودن متناسب امور اجرایی، آموزشی و پژوهشی دانشگاه)؛</p>	<p>افزایش فضای آموزشی و کالبدی؛</p> <p>ممانعت از مهاجرت نخبگان؛</p> <p>تنوع‌بخشی به درآمدهای دانشگاه؛</p> <p>ارتقای مهارت محوری و کاهش بیکاری؛</p> <p>بهبود وضعیت فضای مجازی در دانشگاه‌ها؛</p> <p>اعتنا به مطالعات آمایش آموزش عالی؛</p>	<p>آموزش عالی</p>
<p>سرمایه‌گذاری برای انجام تحقیقات کشاورزی در راستای شناسایی و معرفی واریته‌های جدید کشاورزی</p> <p>اصلاح الگوی کشت با توجه به اقلیم استان</p> <p>اتخاذ تدابیر لازم جهت مدیریت بحران آب و خشک‌سالی و تأمین آب شرب شهری، روستای و صنعتی</p> <p>توسعه جنگل‌کاری با تأکید بر درخت کاری اقتصادی با مشارکت مردم و جامعه</p> <p>-اعمال مدیریت بهینه جهت تقویت حوزه‌های آب خیر با اولویت آبخوان‌های با بیلان منفی</p> <p>-مدیریت یکپارچه حفاظت و پیش‌گیری از آلودگی سفره‌های آب زیرزمینی استان</p> <p>-مدیریت تغییرات اقلیم و مقابله با تهدیدات زیست‌محیطی نظیر بیابان‌زایی، گردوغبار به‌ویژه ریز گرد‌ها، خشک‌سالی و ...</p> <p>-تعادل‌بخشی و حفاظت کیفی آب‌های زیرزمینی از طریق اجرای عملیات آبخیزداری، آبخوان‌داری و ...</p> <p>استفاده از فناوری‌های سبز و سازگار با محیط‌زیست</p> <p>ایجاد سازوکار قانونی مشارکت مردم بومی در حفظ محیط‌زیست</p> <p>توسعه بینش و آگاهی‌های محیط‌زیستی مردم محلی و مسئولان</p> <p>تدوین برنامه و الزام اجرایی برای حفظ تالاب‌ها و مناطق حفاظت‌شده استان</p> <p>بازبینی قوانین و مقررات محیط‌زیستی</p>	<p>تنظیم فرآیند توسعه پایدار استان از طریق اعمال مدیریت جامع زیست بومی مبتنی بر رویکرد مشارکتی با تأکید بر کنترل بیابان‌زایی، حفاظت کمی و کیفی منابع آب و خاک و حفاظت از تنوع زیستی و ذخایر ژنتیکی</p> <p>ایجاد پایداری و تاب‌آوری در برابر مخاطرات؛</p> <p>بسترسازی برای توسعه روش‌های نوین تولید آب</p> <p>اتخاذ تدابیر و سیاست‌های لازم جهت مدیریت بحران منابع طبیعی و زیست‌محیطی</p> <p>-مدیریت خشک‌سالی و بحران آب</p> <p>ایجاد و تقویت نظام‌های کارآمد کنترل و مدیریت بحران پدیده‌های طبیعی با بهره‌گیری از فناوری‌های نوین</p> <p>بسترسازی برای توزیع عادلانه منابع آب استان</p> <p>برای توسعه کشاورزی</p> <p>اتخاذ مدیریت جامع، هماهنگ و نظام‌مند منابع حیاتی</p>	<p>منابع طبیعی و محیط‌زیست</p>

منابع و مأخذ

۱. اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری استان سمنان، <https://semnan.frw.ir>
۲. اداره کل هواشناسی استان سمنان، <https://www.semnan.met.ir/>
۳. اداره کل حفاظت محیط‌زیست استان سمنان، <https://semnan.doe.ir/portal/home/>
۴. استانداری استان سمنان، وزارت کشور، <https://ostan.semnan.ir/>
۵. اطلس مناطق محروم کشور؛ سطح‌بندی و پهنه‌بندی مناطق محروم کشور و مزیت نسبی این مناطق (۱۳۹۶) بنیاد برکت.
۶. امانی، مهدی (۱۳۸۹)، مبانی جمعیت‌شناسی، انتشارات سمت، تهران، چاپ ۹.
۷. یزان، علی، موسوی، سید فرهاد و حسینی، خسرو (۱۳۹۸)، بررسی بحران آب استان سمنان و ارائه راهکارهای مدیریتی، همایش ملی راهکارهای پیش روی بحران آب در ایران و خاورمیانه، <https://civilica.com/doc/369147>
۸. جغرافیای استان سمنان (۱۳۹۹)، جغرافیای استان سمنان، تهران: دفتر تدوین و تألیف کتاب‌های درسی (وزارت آموزش و پرورش).
۹. خط فقر در ایران در سال ۱۳۹۵ و مروری بر روش محاسبه آن (۱۳۹۷) معاونت پژوهش‌های اقتصادی، مرکز پژوهش‌های مجلس.
۱۰. دفتر تقسیمات کشوری (۱۳۹۸)، نقشه و جدول تقسیمات کشوری ایران، تهران: وزارت کشور.
۱۱. راهبردهای توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان سمنان (۱۳۹۴) سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان سمنان
۱۲. سازمان برنامه و بودجه استان سمنان (۱۳۹۵)، آمایش استان سمنان- وضعیت فرهنگی و سرمایه اجتماعی
۱۳. سازمان برنامه و بودجه استان سمنان (۱۳۹۷)، تهیه و بازنگری برنامه آمایش استان سمنان- تحلیل وضعیت فرهنگی و سرمایه اجتماعی
۱۴. سازمان برنامه و بودجه کشور (۱۳۹۸)، سالنامه آماری استان سمنان ۱۳۹۷، مرکز آمار ایران، انتشارات: دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌المللی
۱۵. سازمان برنامه و بودجه کشور (۱۳۹۹)، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور ۱۳۹۸-۱۳۹۴، مرکز آمار ایران، انتشارات: دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌المللی
۱۶. سازمان برنامه و بودجه کشور (۱۳۹۹)، سالنامه آماری استان سمنان ۱۳۹۸، مرکز آمار ایران، انتشارات: دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌المللی

۱۷. سازمان برنامه و بودجه کشور (۱۳۹۹)، سالنامه آماری کشور ۱۳۹۷، مرکز آمار ایران، انتشارات: دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌المللی
۱۸. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۸۵)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.
۱۹. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۹۰)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.
۲۰. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۹۵)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.
۲۱. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۹۷)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.
۲۲. سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح (۱۳۹۷)، اطلس راهنمای استان‌های ایران، تهران: سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح (وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح).
۲۳. سازمان جهاد کشاورزی استان سمنان، <https://ostan semnan.ir/>
۲۴. سازمان زمین‌شناسی و اکتشافات معدنی کشور، نقشه راه علوم زمین و معدن استان سمنان، ۱۳۹۵
۲۵. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان سمنان، ۱۳۹۵، برنامه آمایش استان سمنان ۱۳۹۵
۲۶. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان سمنان (۱۳۹۸). سالنامه آماری استان سمنان.
۲۷. سازمان نقشه‌برداری کشور (۱۳۹۴)، اطلس نقشه و اطلاعات مکانی (استان سمنان)، تهران: سازمان نقشه‌برداری کشور (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور).
۲۸. سالنامه آماری کشاورزی استان سمنان ۱۳۹۸-۱۳۹۷
۲۹. سایت شرکت سهامی آب منطقه‌ای استان سمنان، <https://www.yzrw.ir/>
۳۰. سرایی، حسن (۱۳۸۲). روش‌های مقدماتی تحلیل توزیع و ترکیب جمعیت با تأکید بر ترکیب سنی جمعیت. تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
۳۱. سرور، رحیم و خلیجی، محمد. (۱۳۹۴). سنجش درجه توسعه‌یافتگی شهرستان‌های استان کهگیلویه و بویراحمد، پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال ششم، شماره ۲۱، صص ۸۹-۱۰۲.
۳۲. شرکت مدیریت منابع آب ایران، دفتر مطالعات پایه منابع آب، <http://wrbs.wrm.ir/>
۳۳. شناسایی مناطق کمتر توسعه یافته کشور (۸۶-۱۳۸۵) سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور.
۳۴. شورای اجتماعی کشور (۱۳۹۳)، پیمایش ملی سنجش سرمایه اجتماعی کشور، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ هنر و ارتباطات
۳۵. شورای اجتماعی کشور (۱۳۹۵)، پیمایش ملی وضعیت اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی ایران، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ هنر و ارتباطات

۳۶. شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۹۴). ضوابط اجرایی حاکم بر آمایش آموزش عالی در جمهوری اسلامی ایران (مصوبه جلسه ۷۷۶).
۳۷. شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۹۴). طرح آمایش آموزش عالی (در چارچوب نقشه جامع علمی کشور).
۳۸. صدیق سروسنانی، رحمت اله (۱۳۸۵). آسیب‌شناسی اجتماعی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
۳۹. کاظمی پور، شهلا (۱۳۸۳). مبانی جمعیت‌شناسی. تهران: مرکز مطالعات و پژوهش‌های جمعیتی آسیا و اقیانوسیه.
۴۰. مرکز آمار ایران (۱۳۵۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۴۱. مرکز آمار ایران (۱۳۶۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۴۲. مرکز آمار ایران (۱۳۷۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۴۳. مرکز آمار ایران (۱۳۸۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۴۴. مرکز آمار ایران (۱۳۹۰)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۴۵. مرکز آمار ایران (۱۳۹۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۴۶. مرکز آمار ایران (۱۳۹۸). بررسی وضعیت سواد و تحصیل جمعیت زیر ۶ سال و بیشتر بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۶۵-۱۳۹۵.
۴۷. مرکز آمار ایران (۱۳۹۹). گزارش وضعیت اجتماعی و فرهنگی ایران.
۴۸. نگاهی به فقر چندبعدی و بررسی وضعیت آن در ایران (بی‌تا) دفتر مطالعات رفاه اجتماعی، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی.
۴۹. وزارت نیرو (۱۳۹۸)، تغییرات آب سطحی و زیر سطحی در کشور، تهران: انتشارات و مرکز پخش وزارت نیرو.
50. Bryman, A. (2007). Barriers to Integrating Quantitative and Qualitative Research. *Journal of Mixed Methods Research*, 1, 8-14.
51. Corbin, J., Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
52. Creswell, J.W. (1994) *Research Design: Qualitative & Quantitative Approaches*, London: SAGE Publications.
53. Hanson, W. E., Creswell, J. W., Clark, V. L. P., Petska, K. S., Creswell, J. D. (2005). Mixed methods research designs in counseling psychology. *Journal of counseling psychology*, 52(2), 224.
54. Johnson, R., Onwuegbuzie, A. (2004). Mixed methods research: A research paradigm whose time has come. *Educational Researcher*, 33, 14-12.
55. Johnson, R., Onwuegbuzie, A., Turner, L. (2007). Toward a Definition of Mixed Methods Research. *Journal of Mixed Methods Research*, 1, 112-21.

سند راهبردی انقلاب اقتصادی

در تدوین سند راهبردی انقلاب اقتصادی بر اساس آمایش سرزمین، لزوم شناخت اولیه و پایه از مسائل و مشکلات موجود، جهت برنامه‌ریزی‌های نظام مند؛ مبتنی بر پتانسیل‌ها، استعدادها و مزیت‌های اقتصادی، اجتماعی، زیربنایی، محیط زیستی و مدیریتی هر استان، ما را ناگزیر به انجام پژوهش در ۳۱ مجلد و برای هر استان یک جلد مجزا نموده است. امید است که پژوهش راهبردی صورت گرفته زیربنای پیشرفت و رشد اقتصادی هر استان در مراحل بعد قرار گیرد.

56. Persian Gulf Studies. (2019). Strategy and Geopolitics of the Persian Gulf, Tehran: University of Tehran
57. Reinharz, S. (1992). Feminist Methods in Social Research. New York: Oxford University Press.
58. The Encyclopedia of The Middle East. (2020). The Encyclopedia of The Middle East and North Africa, London: Routledge